

الو ليکني لوستلای سی:

تولوونکی: عبدالنافع همت

د جهاني جهان

(د شاغلي عبدالباري جهاني د شاعری او ليکوالی په اړه د مقالو مجموعه)

د جهاني جهان

عمد صديق روهي

تولوونکی: عبدالنافع همت

۱۳۹۱ لمريز کال

Ketabton.com

— کندهار

د جهانې جهان

د مقالو مجموعه

ليکوال :

بېلابېل

ټولونکی :

عبد النافع همت

۱۳۹۱ لمریز کال

د کتاب د چاپ او خپرولو حقوق د خپرندويي ټولني سره خوندي دي.

د کتاب پېژندنه

- د کتاب نوم : د جهاني جهان
- ليکوال : بېلابېل
- ټولونکی : عبدالنافع همت - an_himmat@yahoo.com - ۰۷۰۸۱۹۸۴۵۱
- د چاپ کال او شمېر : ۱۳۹۱ل، (۱۰۰۰) ټوکه
- خپرندويه ټولنه : ميوند کلتوري ټولنه - کندهار
- کمپوز او ډيزاين : خليل احمد څارن
- انلاين چاري : [مختار احمد احسان](#) - د لراوېر د ات کام برېښنايي کتابتون

www.Larawbar.com

اهدأ:

دا كتاب د پښتو ادب ځلانده ستوري استاد دروېش دراني صاحب ته
ډالی کوم چي د افغان ملت تپونو ته يې د شعر ژبه ورکړه

عبدالنافع همت

د ا کتاب او يو څو يادوني

دا خبره به ټول پښتانه، په تېره بيا فرهنگي کهول راسره ومني چي بناغلي جهاني صاحب د پښتو ژبي يو ستر خواخوږي او خدمتگار دی چي بايد د ادبي او علمي خدمتونو پوره يادونه او ستاينه يې وسي. څو کاله مخکي مي د همدې مسئوليت له مخي په زړه کي راوگرځېده چي د هيواد ددې وتلي شاعر، ليکوال، ژورنالست او تاريخ کښونکي په اړه يو سيمينار جوړ کړم چي په دې ډول يې يو څه حق ادا او خپله غاړه خلاصه کړم.

کله چي مي دغه خبره له ځينو فرهنگيانو سره شريکه کړه، هغوی هم مشوره راکړه چي دا يو ضروري او پر ځای کار دی. تردې وروسته مي د لري او بري پښتونخوا يو شمېر ليکوالو ته موضوعات ور ووبشل، د دوی يې هم کور ودان هر يوه په ورين تندي مقالې چمتو او راو لېږلې چي په دې لړ کي دا ليکوال د يادولو وړ دي: بناغلي استاد محمد معصوم هوتک، بناغلي محمود اياز، بناغلي عبدالغفور لېوال، آغلي پروين فيض زاده ملال، بناغلي لال پاچا ازمون او بناغلي عصمت الله زهير. په دوی کي مي له چا سره مخامخ وليدل، له چا سره مي په تيليفون کي خبري وکړې او له چا سره مي د برېښنالیک له لاري اړيکي ونيولې.

د مقالو ليکلو او راټولولو خورا ډېر وخت او زيار وغوښت، خو ماته مهمه دا وه چي مقالې وليکل سوې او زما تر څو پوري راو رسېدې، د دې ټولو ليکوالو يې کور ودان چي اول يې د مقالو ليکل پر ځان ومنل او بيا يې له خپلو ډېرو بوختياوو سره سره مقالې وليکلې.

تر دې وروسته مي نوزره بېغمه سو، ما ويل څه مقالې چمتو سوې او س به نو له خيره سره سيمينار جوړ کړم، کله چي مي جهاني صاحب ته د سيمينار بلنه ورکړه، نو هغه راته وويل چي زه ناروغه يم او ډاکټر راته ويلي چي بايد په امريکا کي پر له پسې درملنه وکړم. څرنگه چي ما د سيمينار جوړولو کلک هوډ کړی و، نو دا کار مي پر ځان فرض گانه او دا راته گرانه وه چي له دې کار څخه لاس واخلم، دا مي هم نه خونښېده چي د جهاني صاحب په غياب کي دا سيمينار جوړ

د جهاني جهان

کرم، بيا مي په زړه کي راوگرځېده چي تر لاسه سوي مقالې په کتابي بڼه چاپ کړم. ما ويل که سيمينار پاته سو، نو لږ تر لږه په دې کتاب به مي د جهاني صاحب حق يو څه ادا کړي وي.

دا مهال زما په لاس کي يوازي شپږ مقالې وې، ما چي وکتل نو کتاب د کيفيت له اړخه يو څه ډنگر او کوچنی راته و ايسيده، وروسته مي دا بڼه وگڼله چي ددې مقالو تر څنگ هغه مقالې هم راټولي او په دې کتاب کي يې ورگډي کړم چي تر دې مخکي د جهاني صاحب په اړه ليکل سوي او په بېلابېلو کتابونو، ويب پاڼو، مجلو او اخبارونو کي خپرې سوي دي. په دې لړ کي جهاني صاحب د بناغلي ډاکټر راج ولي شاه خټک يوه ناچاپه مقاله هم په ايميل کي راواستوله.

د مقالو راټولول په لومړي سر کي اسانه را ته ايسده، خو وروسته دا کار ډېر ستونزمن سو، ځکه چي د ټولو مجلو او اخبارونو کلکسيونونه مي نه درلودل، که درلودلي مي هم وای نو لټولوي يې کلونه کلونه وخت غوښت، خو خدای دي يې نه کموي چي په دې اړه مي پر هر فرهنگي انډيوال ريغ کړي نو خپل وس يې نه دی را څخه سپمولی، بس يو څه زه وم او يو څه فرهنگي انډيوالان وه، په درې کاله کي دا مقالې راغونډي سوي.

لکه څنگه چي له يوې خوا د جهاني صاحب ادبي جهان ډېر پراخ او هره برخه يې گام کول اسانه کار نه دی او له بلې خوا پر ليکوالو هم ډېر گران دی، نو زه داسي فکر کوم چي ډېرې مقالې به را څخه پاته سوي وي، په دې ډول زه له هغو ليکوالو او شاعرانو څخه ډېره بڅښنه غواړم چي مقالې يې په دې کتاب کي نه دي چاپ سوي. البته ځيني هغه مقالې ما خپله د چاپ وړ و نه بللې چي محتوا يې کمزورې او يا يې جهاني صاحب چاپول نه غوښتل.

د مقالو تر راغونډولو وروسته بله ستونزه دا وه چي مقالې په بېلابېلو ليکدودونو ليکل سوي وې، ما د ليکوالو په ليکدود کي گوتي و نه وهلې، خو يوازي مي دومره وکړه چي د پښتو ژبي د اوسني ليکدود ځيني عام او منل سوي معيارونه مي په پام کي ونيول، البته دا کار مي په دې نيامت وکړ چي د مقالو ژبه يو بل ته سره ورته او په کتاب پوهېدل اسانه سي. ځينو ليکوالو د جهاني صاحب شعرونه په خپله لهجه او خپل ليکدود را اخیستي وه، ما دغه شعرونه د جهاني

د جهاني جهان

صاحب له شعري ټولگو سره پرتله او بېرته مي په هماغه بڼه راواخيستل چي جهاني صاحب غوښتل.

ددې مقالو په اړه يوه بله يادونه هم ضروري گڼم، هغه دا چي ددې مقالو په کمپوزولو او پروف کتلو کي ځينو ملگرو هم مرسته راسره کړې ده، نو که په دې بهير کي د ځينو مقالو ليکدود يو و نيم ځای بدلون موندلی وي، هيله ده چي ليکوال به يې ما وبخښي، ځکه چي دا کار به قصدي نه، بلکي زما د ملگرو ناپامي وي.

په مقالو کي د مفاهيمو تکرار او ناسم معلومات هم داسي ټکی و چي پوره غور يې غوښت. څرنگه چي ځيني مقالې ډېري پخوا ليکول سوي وې، نو يو شمېر داسي معلومات هم پکښي خوندي سوي وه چي له اوسنيو واقعيتونو سره يې اړخ نه لگاوه، د بېلگي په ډول چا به ليکلي وه چي تردې مهاله د جهاني صاحب اوز (دومره) شعري ټولگي چاپ سوي دي، حال دا چي تر هغه وروسته به د جهاني صاحب نوري شعري مجموعې هم چاپ سوي وې، يا به يې ليکلي وه چي دی اوس په امريکا رغ راډيو کي کار کوي، حال دا چي جهاني صاحب اوس له يادي راډيو سره کار نه کوي. کېدای سي په ځينو مقالو کي دغسي نور زاړه معلومات هم پاته وي چي بايد نوي سي خو زما به نه وي ورته پام سوی، ما له ځينو مقالو څخه دغه ډول ناسم معلومات او تکراري خبري وايستلي، هيله ده چي درانه ليکوال داسي و نه انگېري چي گواکي ما د کوم شخصي غرض له مخي د دوی په مقالو کي گوتي وهلي دي.

د مقالو د چاپولو اجازه هم يوه ستونزه وه، هغه ليکوال چي ما پېژندل له هغوی سره مي مشوره وکړه چي ستاسي فلانی مقاله مي را اخيستي او غواړم چي له نورو مقالو سره يو ځای يې په کتابي بڼه چاپ کړم، د ځينو ليکوالو يې ډېر ډېر کور ودان، دوی نه يوازي دا چي د مقالې د چاپ اجازه يې راکړه، بلکي خپلي مقالې يې له سره وکتلې او بيا يې ما ته راوسپارلې، البته هغه ليکوال چي ما نه پېژندل او تردې پورې هڅو وروسته مي بيا هم د هغوی د برېښنالیک پتي او موبایل شمېرې پيدا نه کړې، د هغوی مقالې مي له اجازې پرته راواخيستي چي په دې کار سره له هغوی څخه بخښنه غواړم.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

د ليکوالو د عکسونو پيدا کول هم اسانه کار نه و، ځکه ما هوډ کړی و چې د هر ليکوال له مقالې سره د هغه عکس هم چاپ کړم، ستونزه دا وه چې ټول ليکوال ما نه پېژندل او ځينو خويي آن په مرگ له دې دنيا څخه کډه کړې وه، هغه و چې ترډېرو هڅو وروسته مي د ځينو ليکوالو عکسونه پيدا او ځيني را څخه پاته سول.

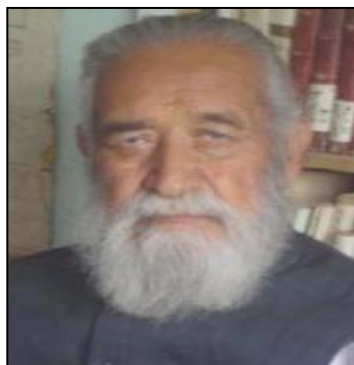
په پای وایم چې جهاني صاحب تر دې هڅونې او ستاینې ډېر حقدار دی او باید ډېر ونازول سي، خو په پښتو کې یو متل دی چې وايي: تور توتان تر تا قربان، بس زموږ همدا وس و، هیله ده چې نور ليکوال به د جهاني صاحب جهان نور هم وڅېړي، زه هیله لرم چې په دې جهان کې به گڼ شمېر داسې علمي او ادبي کانونه ومومي او په دې ډول به د پښتو ژبې ادبي او هنري برخه نوره هم بډایه سي.

عبدالنافع همت

۱۳۹۰/۱۰/۲ المریز کال

سید نور محمد شاه مېنه، کابل

علامه عبدالشکور رشاد بابا

ياغي او مبتکر شاعر

بناغلی عبدالباري جهاني ځوان پښتون شاعر دی. زما په خیال ابتکار او سلاست دده د شعر ځانگړتیاوي دي. زه چې دده ترانې وایم او یایې اورم، نو گمان کوم چې دده پر نغمو مستی ناڅڅي او ترانو ته یې شاپېری اتن اچوي.

ماته د بناغلي جهاني د شعرونو بل خصوصیت دا ښکاري چې له رسومو بغاوت کوي، د جمال جلوي له ده څخه ځان او جهان هېروي. په دغه جذبه کې نه دی ځاني دی او نه جهاني. د احتساب بېره یې له زړه وتلې وي، د مغانو پر دوکانو په ډېره زړه ورتیا گرځي، په خورا بې احتیاطۍ د میخانو ترلې دروازې ورته کوي، د حسن پر کعبه طوافونه کوي، د مینې د بت پر پښو تندې موري، ځکه نو زه دی یاغي شاعر بولم. د بناغلي جهاني د فکر شهباز د نویو معناوو په ښکار پسي ډېری هسکي الوتنې کوي او بې ښکاره نه راستنېږي، ځکه نو زه دی مبتکر شاعر بولم.

که ووايم چې د بناغلي جهاني دغه استعداد یوازې د ښکلا ستاینې ته نه دی وقف سوی، زما امید دا دی چې ادب پوهان به یې رد نه کړي. دا ځوان شاعر زیار باسي چې د گران وطن پر شمع باندي سرښندنو کې پتهان د ستی کېدلو لپاره راوبولي. دده شعر بې مبالغې د افغان ولس د وینستابه له پاره هغه سوي چينغي دي چې رغیې په اورېدلو کې د غوږ او په لوستلو کې د سترگو له لاري بخري پاشي. رنځېدلی او کرېدلی افغان ولس ملي وحدت ته هڅوي، دده استعارې هغه تارونه او کناپې یې هغه ستني دي چې زړونه سره گنډي. اوس چې په گران افغانستان کې اخترونه عاشورې سوي دي، ددې اسکېرلي ولس د سوځېدلي او لولپه هیواد په کربلا کې جهاني د حق پر شهیدانو ساندي وایي او د یزیدانو په لټون د ماغزو په غوږو مشالونه لگوي. زه چې دده د شعر په طور کې گرځم د تاثیر جلوي زما ذهن ته د لیدلو بلني راکوي. زه دده د طبعي په سینه کې هغه رڼاوي وینم چې د ډېرو به د هغه دیدار نه وي په نصیب سوی.

WWW.LARAWBAR.COM

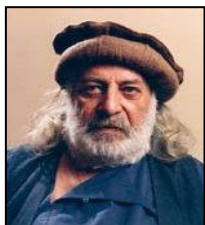

د جهاني جهان

په پای کې به دا هم ووايم چې په دې مجموعه کې د پښتني متلونو غمي د قطعو په گوتميو کې داسې کښېنول سوي دي چې د شعر د ناوې ښکلا يې دوه گرايه کړې ده.

زه چې دا کرښې ليکم د ښاغلي جهاني د سباوون په تمه کتاب مي مخي ته پروت دی او د هربيت لوست مي ستايني ته هڅوي. د ښاغلي جهاني پر قريحه او قلم دي برکت وي. (۱)

اروانباد عبدالرحمن پژواک

د اروانباد عبدالرحمن پژواک یادابنت

هر شاعر ځان ته یو جهان دی چې یوازې دی یې جهانيان دی. شعر راز دی، پر راز باندې خبرې کول پر زړه باندې تجاوز او پر روح تېری دی، زه پر شعر باندې تقریظ او انتقاد گناه گنم.

عبدالباري جهاني یو استعداد دی چې که چېرې زموږ د اسیر محیط له قید او بند څخه آزاد پاتې شي، خپل رازونه به د سپېڅلو پیامونو د شعارونو په څېر جهانيانو ته ورسوي، چې د ننني بازاری شعارونو بازار مات کړي، زه ورته دعا کوم چې خدای (ج) او خندا دي ور سره مل وي. (۲)

سید شمس الدین مجروح

کوم شعر بڼه او څوک بڼه شاعر دی؟

انسان دوي خواوي لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي. د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوجۍ منبع ناطقه قوه ده، يعنې پر عقل او منطقو اتکاء لري او شعر او هنر د مخيله قوي نه الهام اخلي او د هغه پر تخيل او جذباتو بڼا ده. شاعر د انساني عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې. انسان يوازي له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوي په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نو شاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري. تخيل او جذبات خو اجتماعي قيود نه مني او تر هيڅ امر او قاعدې لاندې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زيات انقلابي گڼم. شاعر د اجتماعي قيودو او ادابو پر خلاف گڼېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بيانوي. شاعر د ریاکاری پردي او د ریاکارانو گڼېږي او شلوي. دی په ښکاره سوري وهي، چې خوله يې را کره. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصيدې وايي.

پردي سر بېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښايسته کولو کې کومک کوي او دده ابتکارات، تشبیهات او استعارات د ژبې ذخيره زياتوي. شاعر د تخيل پر بنا د فيلسوف سره شبا هت لري، ځکه فيلسوف هم د تخيل په زور د کایناتو پردي شلوي او حقایق راڅرگندوي او شاعر هم د تخيل په قوت د تحت الشعور پردي څيري او د انسان روحي حقایق ښکاره کوي. همدا وجه ده چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سینا او حکيم عمر خیام هم شاعران او هم فيلسوفان وو او په مغرب کې گویتي او نیچي هم شاعران او هم فيلسوفان وو. دا فهرست ډېر اوږد دی او اوس يې هم په دنيا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتيا سره د عواطفو بيانگروي او د بل احساسات بيان کړي، بڼه شعر او ويونکی يې بڼه شاعر دی.

د جهاني جهان

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت وليده او زه يې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم يې په خپله تخيلي ميخانه کې په کت کت خنډلي دي. دې د اراکوزيا د مېرو او سپدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خيال په اسمان کې يې وزرې خورې کړې دي. زه ويلاى شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې خائنه بڼه مقام پيدا کړی او د شاعرانو په محفل کې يې بڼه درنه کرسې نيولې ده. (۳)

کانديد اکاډميسين سرمحقق محمد صديق روهي

عبدالباري جهاني

د جهاني شعر له تخيل، عاطفې او طغيان څخه تركيب شوی او د پښتنو د هنري فرهنگ د گالري يو زړه وړونکی تصوير دی. د پښتو ادبياتو نامتو څېړونکی حبيب الله رفيع ليکي: جهاني زموږ د هيواد په معاصرو شاعرانو کې د گوتو په شمېر شاعرانو له ډلې څخه دی. (ورکه مېنه ۱۲ مخ)

عبدالباري جهاني د عبدالاحمد زوی په (۱۳۲۷ش) کال د کندهار په ښار کې زېږېدلی دی. خپله زده کړه يې د بکلوريا تر درجې پورې هماغلته سر ته رسولې او د کابل پوهنتون د ادبياتو او بشري علومو د پوهنځي تر لوستلو وروسته يې په پښتو ټولنه کې د علمي غړي په توگه کار پيل کړ.

په (۱۳۲۷ش) کال کې د (ورکه مېنه) په نامه دده د شعرونو يوه مجموعه خپره شوه چې پر هغه باندې يو شمېر ادبپوهانو او شاعرانو، لکه عبدالرحمن پښواک، پوهاند حبيب الله تېري او ادبي مورخ حبيب الله رفيع تقريظونه ليکلي دي. ددغه کتاب په سر کې جهاني د (اهداء) تر سرليک لاندې ليکي: (د بزم او رزم د نيمگرو ترانو دا وړه مجموعه د پښتو ژبې هغو شاعرانو ته اهداء کوم چې تقدير محکوم پيدا کړي، واکمنانو يې پر خولو مهر ووهلي او زمان يې قلمونه زولانه کړي دي.)

عبدالرحمن پښواک ليکي: (هر شاعر ځانته يو جهان دی چې يوازي دی يې جهانيان دی. شعر راز دی، په راز باندې خبرې کول پر زړه باندې تجاوز او پر روح باندې تېری دی، زه پر شعر باندې تقريظ او انتقاد گناه گنم. عبدالباري جهاني يو استعداد دی چې که چېرې زموږ د اسير محيط له قيد او بند څخه ازاد پاتې شي نو خپل رازونه به د سپېڅلو پيامونو د شعارونو په څېر جهانيانو ته ورسوي چې د ننني بازاړي شعرونو بازار به مات کړي، زه ورته دعا کوم چې خدای (ج) او خدا دي ورسره مله وي.)

پوهاند دوکتور تېری وايي: (... دلته که له يوې خوا د افغاني جنگياليو د توري خړپ او شرنگ ستايل شوی او د باتور افغان ولس د توري، زړه ورتيا، سرتېري او د مېراني ترانې غږول شوي،

د جهاني جهان

نوله بلې خوا د ژوند بڼونکو يو غړپ او د افغاني رباب زړه وړونکی ترنگ هم په ډېر اوچت شاعرانه انداز کې تصوير شوی او د زړو ميکدو او پښتني تاريخي حجرو کيفيت په ساحرانه الفاظو تازه شوی دی.

دغه مقدمه هم په شاعرانه انداز کې ليکل شوې او ټوله د ويلو وړ ده، نو د کتاب د حجم په پام کې نيولو سره له هغې څخه تېرېږو او د جهاني له جهان سره ځانونه اشنا کوو. بايد وويل شي چې جهاني ځينې شعرونه د پردېسۍ په حالت کې ويلي او په (ورکه مېنه) کې خپاره شوي دي. ددې مجموعې په لوستلو سره هر څوک د شعرا عجاز درک کولی شي چې دلته به يوازې د جهاني د شعر دوي بېلگې راوړو:

ورکه مېنه

د ژوندون وحشي موجدونو
له اشنا مېني بيل کړی
د زمان ياغي بادونو
بل جهان ته يم راوړی

راياد پرې مي جونگره
راياد پرې مي خيالونه
هسي ليري راته ښکاري
لکه ورک ستري خوبونه

نه د چا پر بېدو شونډو
څه مرموزه نغمه ناڅي
نه د چا له پټو سترگو
د هوس ترانې پاڅي

نه د چا پر سپينو لېچو
توري څنې راخپړې دي
نه د مرو کتو يادونو

سپينې کړي د چا شپې دي

نه د چا پردنگه غاړه
لونگين په ورو ورو زانگي
نه مستي د مستو پېغلو
ماتي کړي دي گلخانگي

نه هغه د سوما بوتې
نه هغه د غرو لمني
نه او نښه نه يې هي هي دي
نه کېږدي دي چېرې پلني

نه هغه وحشي دښتونه
نه غاټول پکښې غوړېږي
نه شپلې نه يې باډاسکي
نه خپې پکښې مستېږي

نه خوشال له زوره رغ کړه
په ښکاره چې خوله يې را کړه
نه له بخته فریادي دي
چې ملگرو ورته شا کړه

نه حميد په شنه زرگي کي
خيال د شونډو دی ساتلی
نه فراق د نوخطانو
کړی شپه دی ژړولی

نه محفل سته د رندانو
نه قیامت د پایکوبونو
نه د شیخ په لاس عصاده

نه فریاد له سرکوبونو

نه څه زېری د فردوس دی

نه هوس د کوټرونو

نه څه وېره د گناه سته

نه وحشت له دوزخونو

نه جنون په خرونښ راغلی

نه هوښیاره بدمستي ده

نه د عقل لیونتوب دی

نه د بنگو هوښیاری ده

دلته اور د ژوندون نسته

د ساړه جهنم کور دی

دلته هر څه ایرې کېږي

د حیات په نامه گوردی

دلته هر څه سودا کېږي

دلته هر څه بازاری دي

دلته وینې بېگانه دي

دلته مینې ظاهري دي

زما د جگو غرو سندري

څوک یې نه سي اورېدلای

زما زیره پښتنه ژبه

دلته نه سي گڼېدلای

زه داستان د بربادیو

زما کیسي په وینو سرې دي

نه له ستوني مې رغوزي

نه په سور کي زمزمې دي

دلته وژنم خپلي هيلي
بي لمبې سوخم ويلېږم
نه د چا د لارې مل يم
نه د چا مخ ته بلېږم

زما هغه جنت پردی سو
چي مي حوري ورستايلي
زما هغه کورگی تباہ سو
چي کيسې به مې کولي

ها نسيم لمبه لمبه سو
چي بي ويني وېنولي
هغه جام له زهر و ډک سو
چي مستی يې پاخولي

زما وروستي بخري مړه سول
زما، نه مه غواړئ اورونه
زما گونگی احساس مړ سو
زما، نه مه غواړئ شعرونه

(ويرجنيا، امريکا، ۱۹۸۵م)

زه شاهد وم

ما به لیده چي د ساقی په لاس غوتی زمولپري
ما به لیده چي د ساقی په لاس خمونه رنگ سول
زه د جامونو د لوتلو شاهد
زه د غوتیو د زموللو شاهد
د میكدو د وړانولو شاهد
ما د دې بن د بوتی، بوتی لانسېدل ولیدل
ما په سپرلي کي د زاغانو پایکو بونه کتل
ما د نسیم په غېږ کي زېري د خزان اورېدل
ما د بلبلو ځوانیمرگي نغمې
ما د گلونو چپاو سوي وږمې
ما د پایمالو آرزوگانو زگپروى
ما له وحشته رپېدلي زړونه ټول ولیدل
راوینسوی می ولي؟
راپاخوی می ولي؟
دا رغوی می ولي؟
ما به لیدل چي د زمان توپان وهلی بېړی
د گردابونو تلاطم کي رنگه بنگه خوځي
د خپو غېږي ته ورڅرمه سي ډو بېړي پکي
د جاله وان له نامردیه څخه
د دې ظالم له بېباکيه څخه
بېړی له پرنسو سره و جنگېږي
د غرقېدو له وېري ټوله بېړی وال چيغي کړي
څوک د بېړی تیاره کونجونو ته له وهمه ځغلي
مال او اولاد هېروي
د ډېوي څنگ ته له قاه قاه سره غاښونه برېښي
دا جاله وان دی ظالم

زه يې خدا پېژنم
له دې لېوه سره پخوا هم څه اشنا غوندي وم
ما هر څه وليده خو هيڅ مي لا ويلي نه دي
زه د بېړۍ د ډوبولو شاهد
زه د توپان د خوځېدلو شاهد
ما له ارام ساحله تېښته لیده
زه په لوی لاس د غرقېدلو شاهد
راوینسوی می ولي؟
راپاڅوی می ولي؟
دا رغوی می ولي؟
ما به لیده چي د غوغا د چوپېدو لپاره
سپینې ابداري توري څه په بې ابې سرې کېږي
تریو څو سویو کرېو وروسته څه کمزوري چيغي
وروستی نفس د زولنو په شرنګهار کې ورک کي
یو لالهانده زړه ارام غوندي سي
یوه سینه د هدیرې په رسم
یوه کوچنوتې قفسچه کې هلته
یو لوی جهان لره جهان پیدا کي
یوه نری شاني لمبه توري تیارې ته درومي
د ابدې سکوت په غېږ کې حرکت ډوبېږي
څوک د ژوندي مرګ په آرزو د گولی لاري څاري
څوک بیا د مړه ژوندون بقا ته له ایمانه تېر سول
زه د زګېروي د چوپولو شاهد
زه د ترټلو د لوټلو شاهد
ما تارا کونه چپا وونه لیدل
زه د سرو څاڅکو توپولو شاهد
راوینسوی می ولي؟
راپاڅوی می ولي؟

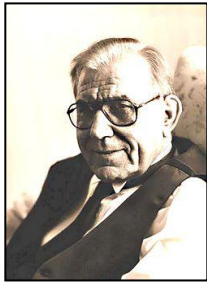
دا رغوي مي ولي؟
ما به ليده چي د جلا د په وينو سرو منگولو
ما به ليده چي د لبوانو د خپرلو وهم
خلک د ورور پر جنازه نخول
خلک په ډکو ستونو و خندول
ما به ليده چي څوک د ميني په تور
ولي سنگسار سو ولي ټولو گناهکار وباله
ما به ليده چي خلکو لوی لوی گناهونه ستايل
هر چا چي بسې منگولي سرې کړې قهرمان قبول سو
دلته قاتل قضا ته نه کشېږي
دلته چي سروهي سردار يې بولي
دلته د سرو لاسو په نوم عباد تونه کېږي
سجده هغو ته ده چي زړونه يې سينو کي نسته
زه بې گناه گناهکاران پېژنم
ما گناهکاره جنتيان وليدل
زه د پايکوب د سرکوبونو شاهد
زه د قاتل د سرو لاسونو شاهد
چا د منبر پر سر گناه ستايله
خو دا ثواب د سنگسارونو شاهد
څوک چي زرگونه قتلوي خلک بيعت ورکوي
هغه چي ويني پاکوي، هغه دوزخ ته درومي
د گناهونو د تميز پر ميدان
ددې نړۍ د عدالت شاهد يم
راوينسوي مي ولي؟
راپاخوي مي ولي؟
دا رغوي مي ولي؟
پرېږدئ چي هر څه په سينه کي ولحد ته يوسم
د شعر ژبه مي گونگۍ بڼه ده پرې سوي بڼه ده

په سترگو وينم خو چي نه يم گډېدلی بنه يم
دلته ليدل او کول بنه دي څه ويل کفر دی
په رڼو سترگو ژوندي ډېر او سپرې
خو څوک چي ژبه لري سر نه لري
دلته لاسونه پرې کېدل ژبي يې هم غوڅي کړې
خو سترگورو هر څه وليده گونگي پاته سول
پرېږدئ چي وسوځېږم
پرېږدئ چي وکړېږم
چيري به زه هم د ويلو په تور
ددې ليدنو د ويلو په تور
د ژبورو په دود خپله سزاگي ووينم
زما پر مری باندي به هم د چا منگولي سرې سي
راوينسوي مي ولي؟
راپاخوي مي ولي؟
دا رغوي مي ولي؟ (۴)

پوهاند ډاکټر حبيب الله تری

د پوهاند ډاکټر حبيب الله تری یادښت

که زه د جهاني پر خای وای، نو د دې مجموعې نوم به مې د (رزم او بزم نغمه) ایښی وای، ځکه په دې مجموعه کې که له یوې خوا د خونړیو جگړو لږوونکي

داستانونه په پوره شور او خور بیان شوي او د افغاني ځوانانو د سرو لښکرو په سرو وینو سره لاسونه د افغاني سردرو د بازانو له سرو منگولو سره د شاعر د رنگینو خیالونو په قلم د هیواد د پرمینو غرو د پاسه په شفق کې نقش شوي، نو له بلې خوا شاعر د افغاني جهان رنگینې افسانې هم د تصور په رنگینه دنیا کې تصویر کړي او د افغاني پېغلو سرې منگولي، سره بارخوگان او سرې شونډې یې هم د سره سالو تر گلگون انعکاس لاندې د تخیل په ازاده او بې قیده نړۍ کې کښودلې، مچ کړي او زبېښلي دي.

دلته که له یوې خوا د افغاني جنگیالیو د توري خرپ او شرنگ ستایل شوی او د باتور افغان ولس د توري، زړه ورتیا، سرتېری او مېراني ترانې غږول شوي، نو له بلې خوا د ژوند بښونکو یو غږپ او افغاني رباب زړه وړونکی ترنگ هم په ډېر اوچت شاعرانه انداز کې تصویر شوی او د زړو میکدو او پښتني تاریخي حجرو کیفیت په ساحرانه الفاظو تازه شوی دی.

دلته که له یوې خوا د افغاني مېرونو پولادي او له هیبته ډکو بدنونو، کږو ورمېرونو، آهنینو متیو، بېرو سرونو او لوڅو، خو مضبوطو پښو توصیف د شاعر شعرته ډېر اوچت صلابت ورپه برخه کړی، نو له بلې د افغاني پېغلو د نازکو اندامونو، هسکو غاړو، سپینو مړوندونو، تورو څڼو، برېښو بدنونو او پستو ورنونو رنگین خیال نوی شانته لذت او غذوبت وربښلی دی.

په دې مجموعه کې له یوې خوا له روسي یرغلگرو سره د افغاني شازلمو د خونړیو جنگونو، مضبوطو ډغرو، بې پروا غورځنگونو او د قاطع تارا کونو له هیبته ډکې سندرې غږول شوي، نو له بلې خوا د وطن د مستو پېغلو د اتڼونو، نازونو او کرشمو تصویرونه کښل شوي دي.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

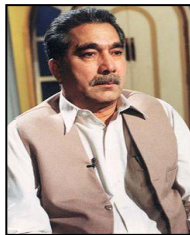
دلته که له یوې خوا شاعر د بې اسرې یتیمانو سرې سترگې او د بورو میندو د توپاني او بنکو رانه
خاڅکي ژرلي، نو له بلې خوا یې د گل د نازکو پاڼو د پاسه د شبنم مرغلین خاڅکي هم نه دي هېر
کړي.

شاعر که له یوې خوا د زړو میکدو له خمونو، بنایسته ساقي او سازونو... جامونو او خوږو یارانو
اورندانو محفلونو په یاد ساړه اسوېلي ایستلي، نو له بلې خوا یې د جگړې د میدان د بمونو،
تانکونو، توپونو او وحشانه استبداد او ظلمونو له لاسه تودې چيغې هم کړي دي.

که زما د خیال د مرغه وزرونه د زمانې د استبداد بنکاري نه وای زخمي کړي، نو باور دی چې ددغه
مجموعې په لوستلو به بیا په پرواز راغلی وای، د هیواد په پرتمینو سردرو، دنگو غرونو، پراخو
دښتو، خالي بانډو، سپېرو کنډوالو، له وېرې او ویرنه ډکو ښارونو، خورو ورو ولسونو او بې
شماره پردېسیو به گرځېدلی وای او ددې مجموعې مقدمه به مې د سوز او ساز، سوځنده سندرو،
مینې، درد، هیلو او ماتم له رنگینو شعرونو نه جوړه کړې وای، خو اوس چې څه تیار، هغه دیار.
(۵)

ډاکټر راج ولي شاه خټک

جهاني له بنکلا او درد سره آشنا شاعر

عبدالباري جهاني بي له مبالغې د ذوق د معيار په بام ولاړ شاعر دی، دا ذوق د جمال ذوق هم دی او د ادب هم، جمال د کائناتو په مظهر و نو کبسي له ټولو ستر د کمال مظهر دی، د بنکلا پېژندنه د حق د پېژندنې صوفیانه لاره ده، د چا ذهن چې د ذوق په دارنا منور وي، د هغه نظر د بنکلا مجرد صورتونه پېژندی شي او بيا چا چې د ادب په واسطه ددې جمالياتي تجربې، په تورو کبسي د تصوير کولو قدرت ترلاسه کړ، نو د عصر په بنياد مانو کبسي د امتياز څښتن کېږي، خوشحال بابا په يوه بله حواله دا خبره کوي:

خاص بنده د خدای هغه گڼه خوشحاله

چې د ځان په معرفت يې سرفراز کا

د ځان معرفت د جهان معرفت دی، جهان د جمال د پرتو يو رنگ دی، ځکه نو د بنکلا پېژندنه د معرفت ذريعه کېږي، رحمان بابا ويلي چې:

معرفت د خدای څرگند دی په هر څه کبسي

سترگې و خوره چې څوک هومره نظر نه کا

جهاني صېب لکه څنگه چې يې تخلص جهاني دی، گڼ اړخيز ذهن لري، په تېره د ادب په حواله، په شاعري کبسي يې بڼې گڼې موضوع گانې شته، د فکر د ورشو لمنه يې ډېره پراخه ده، ولي د ټاکلې وخت له کبله به زه جهاني صېب ته يوازي له هغه زاويې و گورم، څنگه چې ما ته بنکاري او چې ما ته څنگه بنکاري، نو هغه د شاعر په بلنه چې وگوره و ما ته، ستا نظر کبسي څنگه بنکارم يا لکه دا چې:

د جهاني جهان

زه په تصور کښې تصويرونه جوړومه ستا

دا زما هنر دی، دې هنر کښې څنگه ښکارم

د هنر يعنې د خپل شعر په آئينه کښې چې جهاني صېب ته گورو نو قدرت پکښې د کمال صلاحيتونه ايښي دي، د هغه شخصيت، د هغه هنر او د هغه د جذبې سپېڅلتيا په يو ذات کښې داسې کم رايو ځای کېږي، صلاحيتونه او صفتونه سره د معنو نږدې والی لري، خو څه کسې وي او څه وهبي وي او جهاني صېب قدرت په دواړه رنگه نمانځلی دی، دا شخصيت د وجود د رنگ جوړې په حواله هم ښکلی دی، په ښکلا مين هم دی، ښکلا پېژني هم او ښکلا تخليق کولی هم شي او دا په دې چې د خپل جمال ادراک شايد چې لري، خبر نه يم چې هغه به زما دې تبصرې سره اتفاق وکړي که نه خو زه يې په يو اعتماد وړاندې کوم، د دې اعتماد بنياد د حمزه صېب د هغه جواب ثبوت دی کوم چې يې د ژوند په اخري شپو ورځو کښې ما ته راکړی و او څرگنده ده چې حمزه شينواری د پښتو ادب د ښکلا تاريخي تخليق کار دی، ما د حمزه صېب نه دا پوښتنه کړې وه چې، تا د هنر په واسطه دا دومره معياري ښکلا زېږولې ده، نو ستا په ذهن د چا جمال خور دی؟ حمزه صېب راته په جواب کښې په لنډه وويل، چې خپل جمال او دا يو حقيقت هم ښکاري، ولې دا هغه نفسياتي نرگسيت نه دی، نرگسيت په ځان مين کېدل او د جهان نه سترگې د خپل ځان په لوري کېږول دي او په جمال د پوهې خاوند خپله ښکلا په جهان خوروي د خپل وجود ذره د کل د وجود سره په يو ځای کولو د ادراک تر کوره رسي، د خپل جمال ادراک هله کېدی شي، چې د موضوعي بنايست په صافه آئينه کښې د ښکلا د مجرد صورت د ليدو ذهني لټون وکړی شي، د دې لټون په لاره کښې د مينې رنگ رنگ کيفتونه راځي، د مجاز د ښکلا ښه رنگ د بنياد په مخ کښې وي، ځکه نو اکثره مينه هم داسې مخونو سره کېږي او که د عشق صورت يې واخست نو بيا هم د مجاز د مينې اور ډېر تاو لري:

لکه زه سوی سکاره شوم مخ د يار خو داسې نه و

چې اور بل کاندې په ځمکه نو بهار خو داسې نه و

د جهاني جهان

کله چې تردې ځايه خبره راوړسي، نو د حقيقت لټون شروع شي، بيا د داسې لټون لپاره د زړه سترگې پکارولې شي، اخرد خپل وجود د ادراک لارې روښانه شي، څوک چې په داسې ادراک قادر شو، نو خامخا به د بنايست د نوعي صورت منظر ويني، دا د تصوف يوه باريکه نقطه هم ده، ولې خبره که ډېره نه گرانو، نو په لنډه به دا ووايو، چې جهاني صېب چې کله د خپل وجودي ښکلا ادراک کړی دی، نو بنايست يې پېژندلی هم دی او د مينې تاو يې د زړه د سترگو نظر ته خلا هم ورکړې ده، د مودو مودو د ذهني لټون او د سفر نه وروسته د خپل زړه تر کوره رارسېدلی ښکاري، د زړه په کور کې چې سپی د خپل منزل ننداره وکړي، نو لکه د خيبرد حسرت داسې ناره وکړي:

داسې دي نه وې چې هم تا سره يم

ما خو دنيا په بله واړوله

او د جهاني صېب خوشبختي دا وه، چې دا ننداره يې د ذات په آئينه کښې څه خو کولی شوه او هغه هم شايد د ازل د هغه سرگردانه لټون نه وروسته د خپل ځان د خوب ليدو نه وړاندي د مينې يو اوږد ستر مزل وي لکه چې وايي:

د ازل کاهي ویشتلې زرتوټې لکه هيڼداره

چې په خيال کښې در سره يم د خپل ځان خوبونه وينم

دا منزل جهاني صېب په کوم لارو څنگه کړی دی او ولې؟ نو ددې ولې په جواب کښې بايد داسې ووايو چې دا د کندهار د خاوري د هوا او اوبو تاثير هم کېدا شي، چيرته چې مين کېدلو ته زړه هسي هوسپړي، په هر حال دا خبره چې جهاني صېب ښکلا پېژني، د ښکلا د معيار ذوق هم لري، نو دا ثبوت د هغه په شاعري او د شاعري په مضامينو کښې ښکاره په نظر راځي او چې دومره ووايو نو ددې ضرورت نه پاتې کېږي، چې هغه د شعر د هنر کوم معيار لري، د بنايست ننداره کوي، اثر ترې اخلي او د هنر په ذريعه يې وړاندي کوي، دا هنر د هغه د شعر هنر دی او جهاني د

د جهاني جهان

دې عصر استاذ، فنکار، هنرمند شاعر دی، خو انتخاب یې د تاریخ دوران کړی دی، ځکه نو په خاطر یې زخم د دوران اېښی دی، د زخمي احساس کومې نخښې چې د جهاني صېب په شعر کې لیدل شي، هغه هم په دوه رنگه دي، یو پر هر د مینې د جنون په غرمو د گرځېدو د پښو هغه تنهاکې دي، چې له درده یې زویرگي د شاعرۍ په رنگ کې خپري:

دا متل دی چې له درده زبیرگي خپري

گني شه و د رحمان له شاعرۍ

دا شاعري د ذات په داخل کې د ننه د لټون د لارو د مزلونو درد وي، دا سفر د روح د پښو تنهاکې جوړوي، دا یو ستړی ناتمام سفر وي، په دې لاره تلونکي هم یو ستړی ژوند لري، داسې لکه چې یو ځل د سند د خاورې د مشهور صوفي بزرگ شاه عبدالطيف بهتايي یو مرید تمر شاه لطيف ته وویل چې سایین! دا پښې مبارکې دي رادې پلو کړه چې خپلۍ در په پښو کړم، تمر چې کله خپلۍ را اخیسته نو له خولې یې چیغه وخته، چې سایین دومره درنې خپلۍ؟ زه خو یې اوچتولی نه شم، نو شاه لطيف جواب ورکړ چې توره! ددې په تلیو کې زما د عمر عمر ستوماني هم ده کنه، نو یو خو د لټون دغه مزل دی او جهاني صېب د مینې، د بنایست د ارمان دغه لټون هم کړی بنکاري:

تر دې منزله د پېړیو پراوړو راغلمه

زه د زاړه نکل کیسه یم چې مې هېره نه کې

زه دي د عمر له تنهاکو ټوکېدلی یمه

ستا د خیالونو آئینه یم چې مې هېره نه کې

او د زخمي افغانستان د پرهرونو درد هم جهاني په خپله سینه کې خای کړی دی، د افغانستان د هر پرهرونه څخېدونکي د وینو څاڅکیو د جهاني په خاطر داسې داغونه جوړ کړي دي، چې د احساس زخم یې ترې جوړ شوی دی، ځکه نو د جهاني صېب په شاعرۍ کې د مینې درد، چې خوږ درد دی، د افغانستان درد چې تریخ درد دی، داسې رایو خای شوي دي، کله چې غزل لیکي

د جهاني جهان

نو د خپل خاطر د خپل ارمان غږ ته د سندرې رنگ ورکوي، کله چې نظم ليکي نو يو فریاد يوه نعره يا يوه چيغه پکښې اورېدی شي، دا اواز هم که هرڅو د درد يو اواز دی، خو هنرمند جهاني يې د هنر په داسې انداز کښې پورته کوي، چې اورېدونکي يې د سندرې د اهنګ د سوز په رنگ کښې اوري او بيا ددې د پاسه د هجران يو بل تريخ حقيقت سره مخ شوی ښکاري، د چا جدايي يې په خاطر يو بل داسې داغ هم اېښی دی، چې د خوند او رنگ دغه شاعر پيالو، د سرو شرابو د مستۍ د سرور د کيفيت د اظهار نه په بله اوړولی ښکاري، هغه ارغوان چې جهاني به يې د پانوپه رنگ کښې د ارغواني شرابو د مستۍ کبف لیده بيا نو په دغه ارغواني پانوپه کښې هم دخپل احساس د زخم د وينو د خاڅکو رنگ ويني، بل يې حسرت دی، که څه هم زما په پوهه جهاني صېب لا د پر زور نه دی او اوس هم د انگوري شرابو خوند اخستی شي، د تورو زلفو په ټال د تخيل جوتيې خوړلی شي اوس هم هغه د تورو سترگو شنو خالونو سره د مرمرينو وجودونو شاعرانه پيکرونه تراشلی شي:

ته د حسن خالق راوړې، ته د سته وي د سرو گلو

ته مينا وي په محفل کښې د پېړيو د سرو ملو

ته د گل په څېر ناز که له پاپيو تر کاکلو

ته اواز وي د بلبلو ته شرنګی وي د پايلو

بس يوزه واي يوه ته واي سر تر نو که مې ستايلاي

کشکې زه يو بت تراش واي له مرمر و مې تراشلاي

داسې ښکاري چې هغه د وفا يو شديد احساس لري، خپل وجود شايد چې امانت گڼي، نو د مستۍ هغه شاعر اوس اکثره بې وخته د خپلې ځوانۍ د دوران د تېرېدو ذکر کوي، که څه هم کله کله داسې هم وايي چې:

زړه مې راته وايي لا ځوانې ده توبې ماتې که

نن د زاهدانو په حرم کښې سجده مې ماتې که

د جهاني جهان

خم چې د تيارې پر زنگانه خوبونه ووينم

ستړی يم له رنگه دا پانوس او ډپوې ماتې که

جهاني صېب فطري شاعر دی، د ژوند د هلکوالي راهیسي شاعري کوي، د کندهار، د ارغنداب يا د هلمند د شمالونو په تاثير کښې د فطرت د شاعرۍ انگازې هسې هم شته، ماحول شاعرانه ښکاري، په ناليدلي کندهار تل زما د مينې هم داسې سود کېږي او شايد ما د جهاني صېب د شعر د خوشبو نه دا تاثر اخستی وي، خود جهاني صېب د بې صبره ماشومتوب نه دا اندازه کېږي، چې په چاپېريال کښې به يې خامخا څه داسې اثر وي، چې په طفوليت کښې هم پکښې هلکان د مستۍ د يوې ناقلاړه جذبې سره مخ کېږي، دا د مستې هوا او د مست ماحول سبب کېدی شي او سړی په ماشومتوب کښې د مينې د جذبې ښکار شي، که هر خودانه وي معلومه چې په چا او په څه باندې مين دی:

ښکلي يوازي پر تانه يم پر ښکلا مين يم

په خدای قسم دی که خبر يم چې پر چا مين يم

نود جهاني صېب په ژوند کښې هم څه داسې علامې ليدی شي او چې حال هم داسې وي، چې شوخ ماشوم هر چارگل او د هر چا چارگل په لاسو کښې رانیسي، نود چارگل پرې خو غوڅول هم کوي کنه، دا تپه د داسې هر کيفيت ترجماني کوي، ځکه نو:

ستا د چارگل په پرو غوڅ شوم

ورکوټی لوی شوم روغ مې نه شو پرهرونه

جهاني صېب چې په هلکتوب کښې کوم داسې پرهراختی دی، نو وړوکی لوی شو، خو پرهرا بې تازه ښکاري دا تازه پرهرا د شاعرۍ سبب کېږي هم، نوزه په پوره ډول خو نه يم خبر چې جهاني صېب دا زخم په هلکوالي کښې اخستی که نه د وخت په تېرېدو ورته خپل رومان د احساس دا

د جهاني جهان

زخم ورکړی دی، خو په شاعری کېنې یې د زخمي خاطر څرگندې انگازې اورېدی شي، گني شاعر هسې هم د عشق یوه ناقلاړه جذبه لري او د حمزه صېب دا خبره هم د شاعری سبب کېږي چې:

انگېره یې د اشناد تبسم نه

نور په چا کېنې چې خپل او رو اور پرې بل شو

او بیا که څوک د بنایست داسې ننداره وکړي، چې دغه د وجود اور پرې لمبه کېږي، نو د عشق یو بل کیفیت ترې پیدا کېږي او هغه د جهاني صېب په قول:

زه لکه منصور ستا په نامه په ځان مین سومه

سل ځله سنگسار ته درغلی وم تانه لیدم

د جهاني صېب په غزل کېنې د فن او هنر ټولې خوبۍ شته، د کلاسیک هنري روایتونه هم لري، خو د مضمون له مخه بیخي یو منفرد او ځانگړی صورت هم لري، دا ځکه چې شاید د جهاني په فکر د خپل ماحول اثر زیاته غلبه کړې ده، بنایست ستایلی هم شي، خو بن یې هم دی، شوخي هم لري، خو یاد څه حادثې له اثره او یاد خپل فطرت له تاثیر، جمال د لذت لپاره نه ستایي، د خپل وجود په آئینه کېنې ورته گوري او د وصل د هغه ابدی لټون په لاره خپل سفر جاري ساتي، چې د خپل ارمان تر کوره پرې ورسې:

ستا په طلب کې تر خپل ځانه پوري ورسېدم

پر گام د اوبنکو تر گږپوانه پوري ورسېدم

ټوله هستي مې د وجود او د عدم شېبه وه

لکه شبنم تر گلستانه پوري ورسېدم

د جهاني جهان

نه د رقيب نه د غماز غوړونو واورېدلې
 يوه نارو و م تر جانانه پوري ورسېدم
 هم د منصور هم د خيام هم د جنون په ژبه
 له کوه طور تر لامکانه پوري ورسېدم
 نور مي د عمر له شوگير سره پېوند شلولی
 د خپلو هيلو تر ارمانه پوري ورسېدم

دا او داسې نور ډېر د غزل شعرونه او خيالونه يې دا څرگندوي، چې لکه د هر مخلص او د حقيقي عشق د لارې د لاروي په رنگ جهاني صېب د حقيقت تر بامه رسېده غواړي او دغه بام د تصوف د رومان په جذبه موندل کېږي او د فاروق دا وينا ډېره په ځای ښکاري:

گوره آئينې ته چې هم تا به تا ته ښايي
 يار خو يو سبب دی رسېدل غرض دي ځان ته

نو د جهاني صېب د مينې داسې آئينه لکه چې د وخت گړدونو له هغه نه پنا کړه، نو په خپل فکر کېنې يې د خپل زړه په کور کېنې منوره وساتله چې د محبوب په عکس کېنې د خپل وجود په ننداره ځان د وصال تر کوره ورسوي، خو دا خبره هم تفصيل غواړي، چې د تصوف د فلسفې باريکۍ دي پکېنې وي. بله خبره د جهاني صېب د غزل د هنري اوصافو ده چې هغه هم اوږد تفصيل غواړي. د غزل د فن، فنکار شاعر دی، ولې که هر څو غزل په روايت پورې اړه لري، خو جهاني صېب تر ډېره د روايت نه بغاوت هم کړی دی، دا بغاوت د خيال او فکر د جدا لارې د خپلولو دی، ژوولي او مېنلي تکراري موضوعاتو او مضامينو نه يې ځان ژغورلی دی او د پښتو غزل يې د خپل ځانگړي فکر په رنگ، رنگين کړی دی، په غزل کېنې د دلبرو د جمال خبرې کېږي او هم هغه خبره ده، چې جهاني صېب د خپل ذات جمال او د خپل فکر ښايست په غزل کېنې

د جهاني جهان

منعکس کړی دی، دا د هغه انفرادیت دی، د سرو شونډو وړخسارونو د ستایلو ځای یې د خپل فکر اذیت او د خپل وجود د لټون لپاره د غزل د پیرایې نه کار اخستی دی:

دا زېری د وصال که د بېلتون و خبر نه یم

چې تالره در تلمه پر خپل ځان مینېدم

او ذات، وجود او ځان هغه پرده ده چې د جانان تصویر پرې را کښلی کېږي، دا د جهاني صېب د ذهني ارتقاء هغه منزل هم ښکاري، چې د هر شاعر د شعر اخري یا دریم منزل وي، ابتداء د هر ښکلي سره مینه، په ښکلا مینېدل، بلوغت، د ځوانې جذبې د شدت وخت چې شاعر پکښې د چا محبوب د زلفو اسیر شي او د مجاز شوخي یې خیال په یوه نقطه متمرکز کړي او دریم د حقیقت په لور رجوع، چې شعر د بنایست تر غایته رسېدل غواړي او د شعر د صوفیانه روایت په لاره قدم ږدي، هم دغه د شاعرۍ اصل صورت وي، لیوالتستای وایي چې:

Mysticism without poetry is superstition and poetry without mysticism is prose.

د جهاني صېب په شعرونو کښې د فکري بلوغت داسې هر رنگ موجود دی، شعوري لاشعوري د تصوف څرکونه پکښې لیدي شي، د کوه طور او راز و نیاز نومونه ددې شعور یا لاشعور څرگندونه کوي، د وجود تقاضې په خپل ځای خود ژوند ترڅو تجربو، د خپل احساس خوږو لکه د کاظم خان شیدا تردې خیاله راوستی دی:

خپل گنبد لکه حباب ساته بې دره

امېزش ددې عالم سره بلا دی

او زما په خیال د خپل شاعرانه اسلوب انفرادیت لپاره یې په غزل کښې د روایت په ځای نوي فکري تجربې زیاتې غوره کړي دي او دا د شاعرۍ د ارزښت لپاره ډېره ضروري هم ده، امېزش اصلیت ته څه خود نقصان سبب کېږي، د ذات په حصار کښې دننه د خپل وجود ادراک ښه کېدی شي.

د جهاني جهان

د غزل نه سپوا يې په نظم كښې هم د فكر د متو زور ښه ښكاره كړې دى، داسې نظمونه يې تخليق كړي دي، چې د پښتو ژبې د شمار په شاهكار نظمونو كښې د گډون صفت لري، په شعر د قدرت كمال يې په نظمونو كښې ښكاره كړې دى كه هغه پابند نظمونه دي او كه آزاده شاعري ده، يوه داسې رواني لري، چې بند په بند يې يون لكه درياب ښكاره كېږي، په نظم كښې د كمال منظر كشي كوي، داسې چې منظر سره د ټولو خاصيتونو د نظر مخې ته ودروي، دا د هنر هغه صفت دى چې كم خلق يې د بيان قدرت لري او جهاني صېب په ځاى دا حق لري چې ورته (قادر الكلام) شاعر ورته ووايي، تر اوسه چې يې كومه شاعري مخې ته راغلې ده نو هم د معيار او هم د مقدار له لحاظه د هغه د قادر الكلامى ثبوت وړاندي كوي، د جهاني صېب د خپل بيان له مخه، هغه ته ستر پښتون دانشور سليمان لايق ويلي و چې طبع يې حماسي نظمونو ته جوړه ده، نو دا په دې چې د بيان زور او په موضوع د اظهار قدرت يې په داسې نظمونو كښې ښكاره كړې دى او چا چې يې د غزل رنگينى ليدلې دي نو هغه دوستانو ورته د غزل د ليكلو ويلي دي، د جهاني صېب خپله فطري طبع هم د غزل په لور مايله ښكاري، ولې هغه شاعر دى، د شعر د صورتونو رغولو په هنر پوهه دى، نو كه نظم ليكي، د نظم تقاضې پوره كوي او كه غزل ليكي نو په كاميابۍ خپل تصور اظهارولى شي، هر شاعر په بنيادي توگه حسن پرست وي او حسن پرستي غزل ليكلو ته شاعر پاروي، د تغزل شاعري په نظم كښې هم كېږي ولې حالات چې داسې وي چې د هر پرهر نه وينې خاڅي، هر يو غره وينو رنگ وي، د هرې غونډۍ سينه چاودلې وي، هر نظر زخمي زخمي وي، د وطن په هره لاره هره گټه فريادي وي، نو بيا د نظم شاعري په دې په كار ده چې د حالاتو د تصوير كړنې پكښې پوره راكښلى شي، غزل څه خو ابهام ته مايل وي، څه په علامت كښې د اظهار خوند سپوا كوي، بل داخليت دى، د ذاتي مينې سرور دى او د باده او ساغر نه بغير كېږي هم نه، نو ځكه په غزلونو كښې جهاني صېب د خپل پرهرجن احساس خبره كوي او نظم يې د وطن، چاپېريال، منظرونو، سيندونو، هواگانو او بيا د ښاغلي مقصدت تابع كړې ښكاري، اكثره په نظم كښې هم د غزل شاعري كوي، خو په بنيادي ډول يې نظم د خاورې د قرض خلاصولو لپاره وقف كړې ليدى شي.

د جهاني صېب نظمونه په څو رنگه دي، يو خو د پښتو د جديد نظم هنر دى، چې د شلمې پېړۍ د پښتو شاعرانو شروع كړى و، د نظم دغه شاعران په بيلو بيلو مكتبونو كښې وپشلي وو، كه څه

د جهاني جهان

هم د جمالياتي مکتب شاعران د وخت ستر شاعران وو، خو د بيان زور او د جذبې شدت او تندي په قام پرستو نظم گو شاعرانو کښې ډېره ليدی شوه، د قام پرستو تر څنگه د منورينو يا د اشتراکي شاعرانو نظم هم زور دارو، څه هغه شاعران وو چې نظم يې فلسفيانه ژور و او د ژوند سره تړليو په نورو موضوعاتو ليکه، دې ټولو د پښتو د جديد نظم ډېر خدمت کړی دی، په هنر او هيئت کښې يې هم کاميابې تجربې کړي دي، جهاني صېب د پښتو د جديد نظم د خپل انداز شاعر دی، خويوه خاصه خبره پکښې دا هم ښکاري، چې د شلمې پېړۍ د نظم ټول هنري او فکري خصوصيات يې خپل نوي انداز ته راوړي دي او د خپل هنر په زور يې په خپل ځانگړي اسلوب کښې ځای کړي دي، د دغه مخصوص دور نظم د سياسي نظرياتو د تړون له سببه فکر په تنگه دايره کښې گير کړی و، ولي جهاني صېب چې هم د هغې خاورې غړی دی، د خپل نظم دايره د خپل ذات نه تر ټول پښتني کاینات خوره کړه، د خپل فکر کښو س يې لکه د پښتون د سينې پراخ وساته، نظم کښې يې رومان هم ځای کړ، مينه هم، ماحول او چاپېرچل هم، تصوف او فلسفه هم، د ذاتي مينې کرب هم او بيا د ستر خوشحال په روايت چې د وطن مينه ای جان، راپېدا ده له ايمانه، نو د وطن د مينې پور يې هم په نظمونو کښې خلاص کړی دی او د موضوعاتو، مضامينو د دې رنگارنگۍ په کلام د جهاني صېب قدرت ښکاره کړی دی، بل اهم او ارزښتناک کاري يې د فوکلوري تاثراتو په کلام کښې ځايول دي، د پښتو داستان په يو وخت کښې د کمال هنر زېږولی و، بدله يا داستان د يو وخت دلربا صنف و، دې نوي دور کښې نږدې نږدې هېر کړی شوی دی، جهاني صېب د ښکليو حکايتونو د مثنوی په دغه صنف کښې ليکل هم يو بل غټ ادبي خدمت دی.

د پښتو شعر او ادب د ودې او ترقي لپاره د جهاني صېب خدمتونه ډېر زيات دي، د ادب په ذريعه د ولس د پوهې او تعليم کار هم ستره کارنامه ده، چې جهاني صېب کړې ده، نه يوازې د خپل درد مند فکر د خورون په رنگ، بلکې چيرته چې ورته داسې د نورو ژبو شاعري د کار او د ارزښت ښکارېدلې ده، هغه يې هم په خپله پښتو ژبه ژباړلې ده، د فارسي نه سپوا يې د عالمي ادب ځنې هم ښکلي ترجمې کړي دي، په خصوص سره د انگرېزي د عالمي معيار شاعري يې د پښتو شاعري کړې ده، د انگرېزي د مشهورو شاعرانو کلام يې شايد ځکه په پښتو شعر اړولی دی، چې يو خو پرې د خپل خاطر تسکين وکړي او ورسره ترلی ښاغلی مقصد د پښتو ژبه او ادب

د جهاني جهان

شتمن کول دي، غربي گلو نه، شرقي لمنې د نامه نه بنسکاري چې د مقصد په خاطر يې دا ترجمي کړي دي،

جهاني صېب د يو مخلص پښتون په حيث تل دا فکر وړې بنسکاري، چې پښتانه ته د شعور رڼا راوړي، په پښتو کښې به د کار خبرې خپلې هم ډېرې وي، ولي د آفاقي ارزښت وړ داسې د ډېرو فکرونو ځيني پښتون خبرول پکار دي، چې خپل تمدن پرې ډېر بنسکلی کړی شي، نو جهاني صيب چې د هند مشهور افسانوي صوفي شاعر بگهت کبير په پښتو ترجمه کاوه نو مقصد يې هم دا بنسکاري چې د بگهت کبير د مناجاتو پښتو منظومه ترجمه يې د بگهت کبير د پښتو په بن کښې لوی ادبي زياردی.

د جهاني صېب د عملي تصوف نه خوزه خبر نه يم، ولي د فکر تصوف يې په اشعارو کښې ليدی شي او دا د هغه د اخلاص او د مينې د سوچه والي نڅښه ده، شاعر هسې هم اخلاص من زړه لري، درد مند احساس لري، د قام او وطن د مينې اصل رنگ لري، ځکه چې سياسي نه وي او چې ذاتي مينه د خاورې د مينې او د عالم انسانيت مينې سره په هنريو ځای کړی شي، نو لاره پخپله صوفيانه شي، داسې احساس په بنياد مانو کښې يو بل سره د مينې موجب کېږي.

عبدالباري جهاني، د حقيقت د لټون د لارې لاروی، د بنسکلا بنایست د تخليق هنرمند، د ژوبل احساس درد مند شاعر د دې دور ستر شاعر دی، د قدرولو او د نمانځلو حق لري او د هغه د مقام صحيح ټاکنه به د افغان ولس د مذهب کېدو ثبوت وي، که مور ځان ته يو civilized ياني مذهب قام وايو، نو د خپلو دانشورانو د مقامونو تعين به کوو او د دې غوندې نه خو بنسکاري، چې مور يو او په پښتو هم پوهېږو، خليل جبران وايي چې:

It takes two of us to discover truth: one to utter it one to understand it.

جهاني صېب وايي چې:

جهاني چې پکښې ليکي د زمري ولس نظمونه

هر او ازیې د بلال کې هره لوبشت ورته منبر کې

د جهاني جهان

دا د جهاني صېب د ميني، بسکلا او د هنر له ډېرو رنگونو يو رنگ و، هغه په خپله خاوره خپل ولس
خومره مين دی، هغه د پښتني بنايست خومره ژوره مشاهده لري، د خپل خاطر تسکين يې په کومو
مخونو کېږي، د پښتو موسيقي، د پښتو او ازونه اهنگونه د هغه زړه ته د خوشحالي کوم کيفيت
ورکوي، د خپلو غرونو رغونو د دښتو د لومو د سپرليو د ليدو خومره ارمانې دي، د خپلو
سيندونو، د جرجوړيو د شور نه د سندرې لپاره څه رنگه څه ارتسام اخلي، د هغه د ذهن په ورشو د
گلونو په رنگونو کېږي د چا د بنايستونو عکس پروت دی، خپل ځان او د ځان د رنگونو لپاره د
کومو آئينو په لټون دي، د هغه تخليق او هنر د پښتو د عصر په ادبي کلتور کېږي د کومو
ارزښتونو وړ دي، نو دا يو اوږد بيان غواړي او وخت دومره نه دی، ځکه نو خبره به په دې رالنده
کړو چې:

د پېړۍ له پرهرو مې ويني خاخي

د نصيب غشيو ويشتلی يم کابل يم

د زلمۍ ميني په سترگه راته گوره

جهاني درته راغلی يم خپل يم. (۲)

ډاکټر عبدالطيف بهاند

زموږ شاعر جهاني

نه د چاد پېکي گل يم نه د چا په تور سنگسار يم

نه بې لاري نه پر لاريم له خپل ځانه مي گيله ده

که هنر د انسان د روحي، فکري او عاطفي اړتياوو پوره کول وي، نو ښه هنر او له هغه ډلې نه ښه شعريي د انسان په اروايي ژورتياوو، ښکلايزو احساساتو (مينې، کرکې او غريزه) کې د هڅو او هاند د بهير پلټنه، څېړنه او يا د دغه بهير د کومې شېبې يا برخې انځورول دي.

ښه هنر په تېره بيا شعر، ښکلا او انځورونو ته اندېښنې او تفکر وربښي. بايد دا هم ووايو چې د ژبې او تورو تر ټولو غوره انځورونه شعر دي. ددې لنډې يادونې نه مې موخه دا وه چې عبدالباري جهاني زموږ په هماغو شاعرانو کې راځي چې دا ټولې يادونې په خپلو شعرونو کې رانغاړي او زموږ مخې ته يې د ژوندويو انځورونو په توگه ږدي. د غزلو يا قصيدو تر څنگ په نظم او داستاني بڼه کې دا هنر هم تصويروي.

جهاني د خپلې ژبې او ملت ويده نکلونه، هېرې شوي کيسې او نا ويل شوي افسانې بيا را ژوندۍ کوي، دی هغه ولس ته وريادوي چې پر هېواد يې دو حشت او تيارو کېږدي. لمن اواره کړې وه. د جهاني شعر او دا کيسې تر دغو تيارو لاندې دده د ولس ويده روښان اندي ته د ستوري په څېر ځلېږي او د لارو نښې يې گرځي. د خلکو ژبې ته د هغه د شعر د ژبې نږدېوالي ددې سبب شوی چې دا هڅه لا پسې بريالۍ او اغېزمنه کړي.

که کوم لوېدېځ کره کتونکي يا د شعر څېړونکي د جهاني پر شعرونو زور وره څېړنه وکړي، هرو مرو به هغه د افسانې يا اسطوره جوړونکي شاعر په نامه ونوموي. هغه د تېرو او اوسنيو مذهبي، ملي او تاريخي اتلانو په ملي کولو کې بې ساري لاس لري. هغوی ته ملي څېره ورکوي، هغوی په خپله فلسفه، د ياغيتوب او درېدو په اندېښنو، اندېښمنوي، له هغوی سره، د هغوی له اواز سره، خپل اواز او خپل هڅوونکي ښکلايز انداز ملگري کوي.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

ادم او درخو، شیرینو او فرهاد، ملوک او بدری، جماله، لیلا او مجنون، بلال، منصور، نمرود، کلیم، نیل، اسرافیل، یعقوب، یوسف او زلیخا، کنعان، بناپیری، خضر او دخضر چینه، شیطان، سکندر، جام جم او ډېرې نورې خبرې دي چې د ده منظومې افسانې رنگینوي.

زرکه، شپېلی، شپانه، رمبارې، وچ ډاگونه، نکریزې، ډول ډولونه، غرونه رغونه، د بلبلو چغهار، منگوتې، پایزب، ځولی، گودر، پېزوان، کلي، سپېلني، کاني، مالت، اغزي، کوچی، کپړدی، د کپړدیو اورونه، اتھونه، دنجونو خالونه، ورا، کاروان، رباط، ریبار، رباب، خال او دده د خلکو ژوند ته نورې ډېرې خبرې بیا هم دلته حضور لري چې دا دده په شعر کې د هغه د ژوند د ولسي چاپېریال غوره اغېز گڼلی شو.

د هغه ځېنې شعرونه د هېواد د فرهنگ، سیاست او تاریخ داسې گډمالگوبي دي چې د هېرو شویو افسانو، یادونو، بدمرغیو، خوبنیو او غمونو بې ساري انځورونه باسي. د لرغوني او کلاسیک شعر څخه خبرتیا، په هغه پوهېدنه، د هر بڼه شاعر غوره ځانگړتیا ده چې دا ټکي دده په نکلونو او ویل شویو نظمونو کې له ورايه لیدل کېږي. ددې تر څنګ د خپل تاریخ، تاریخي تگلوري، د تاریخي تگلوري له لوړو ژورو او له جرړو نه خبرتیا د بڼه شاعر بله غوره ځانگړتیا گڼل کېږي. دغه راز که شاعر د خپل ملت په هره کیسه، هره افسانه، هر متل، هرې ټوکې، ان ملنډو او په ټولیزه توګه په فولکلور، دود او دستور پوه وي، هغه به د خپلې ژبې له هر توري، هرې کلمې، هر ترکیب او هرې جملې نه په رښتیا لوی، نه هېرېدونکې، ژوند بښونکي، ازاروونکي او زړه رابښکونکي کیسې او افسانې جوړوي. جهاني ته الله (ج) دا ټولې ځانگړتیاوې ورکړې دي. د هغه ذهني خوځون د دې پورتنیو ځانگړتیاوو د خوځون له هرې لوبشتې او څپک سره خوځېږي او په خپل تگلوري کې د زمانې له زړې حافظې نه هېر شوي زیاتره هغه څه ویني او راسپړي چې نور یې حتی تصور هم کولای نه شي.

د مثال په توګه د درېیو غوایانو کیسه چې سپین او ابلق د زمري په ټونګ له تور نه خپله لاره بېلوي او وروسته سپین هم د زمري په شیطانت له ابلق نه بېلېږي او یوازې خپل ځان اصيل ورته ښکاري او بالاخره د خپل بېځایه غرور قرباني کېږي، د کیسې وروستی او د نتیجې خبرې داسې رانغاړي:

د جهاني جهان

په ژړا سو سپين غويي ويل يې خدايه!
 په رښتيا چې زه کم عقل وم له خايه
 په هغه ورځ مي مرگي ته ځان تيار کړ
 چې جلا مي تور له ځانه په اختيار کړ
 چې ابلق مي د زمري په خوله جلا کړ
 هغه ورځ مي ځان له مرگ سره سودا کړ

د غوايي او د زمري پردی دي ويني
 له دښمن سره څوک څنگه پالي ميني
 چې په اصل او کم اصل تېروتم
 په لوی لاس مي د مرگي خولې ته ورتللم

دده په شعر کې د داستان يا افسانې يا نظم ليکنې يوه ستره او غوره ځانگړتيا داده چې هغه د کومې لاسي ايد يالوژۍ او يا واکمن مين او اسير نه دي. هغه مين دی خو پر بنسکلا، ادا، تخليق، انځورونو او نوبت مين دي. دی سره له ټوله يا غيتوبه تر نه باوره پورې دهغو پېرزو او نازو پري خو اسير نه دي. د جهاني شعر د هغو گوت شمېره شاعرانو په شعر کې راځي چې له رازونو او نيازونو ډک دي او د رازو نياز لا تر اوسه پور وړونکي او سپړونکي نه لري.

اوس به له چا سره سيالی ته د نصيب راوړو
 منصورې چيغې غرغړې د ميدان پاته نه دي
 دلته راغلي وه د کاهو په حساب سرونه
 جنون هغه دی زولني د زندان پاته نه دي
 که له گربوانه يې سکروتي اورولي نه دي

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

نوري په زړه کي خرڅښې د اسمان پاته نه دي

زه د خوني فلک په سترگو کي اورونه وينم
پاس له نصيب سره ځولي د توپان پاته نه دي

او يا دا چي:

مه راوړه تندي ته مي انکار په انگارونو کي
تا ته مي نمروده د ايمان کيسه معلومه ده
څه به مي بوډی نظر ته نيسي د حيا پلو
ما ته دي پر شونډو د پېزوان کيسه معلومه ده
نوري په څپو کي الاهو سندري مه بوله
رنگ د زمانې کي د توپان کيسه معلومه ده
ولاړل جهاني زاړه ياران بيا به ستانه نه سي
وايي ملاجان د بل جهان کيسه معلومه ده

او يا دا چي:

په تهاکورنگومه د جنون د پلونو نښي
چي د هر اغزي په کور کي د يادونو کيسه شنه سي
د پردېس محشر ميدان ته دورڅي ساقی راغلی
چي پر شونډو مي جانانه د کوثر پيال له ترڅه سي
ځواني ستا انتظار يووړه بوډی عمر مي در جار سه

د جهاني جهان

سپيلنی به داسي چېرې درته بل څوک نذرانه سي

د شعر لوستونکي، په شعر پوهېدونکي او د شعر اورېدونکي که لږ ښه ځير شي، دې ته به يې پام شي چې د جهاني د شعر هر توري څو ځله د زړه په وينو، د گلاب په عطرو، د ارمان په اسويلو، د درد په زگيريو، د خيال په څپو او دديدونو په شيبو کې، لمبېدلۍ، ډوب شوی او بېرته يې ځان يا د غزل، قصېدې، يا څلوريزي او يا کوم ښکلي نظم په ښه را څرگند کړی دی. که د يوه کلاسيک شاعر دا يادونه و منو چې شعر په زړه کې د تېر شوي خيال نه جوړه شوي خبره ده چې پر ژبه راځي، ډېره به شاعرانه وي، مگر دا هم بايد ورزياته کړو چې شعر يوه داسې نه ماتېدونکې تنده ده چې په ويلو سره يې ماتېدل غواړي، مگر په ښو شاعرانو کې که يو هم وي نو هغه جهاني دی چې دا تنده دده د هر نوي شعر په ويلو سره لا څو چنده کېږي.

د نظمونو او داستانونو په بيان کې د جهاني دغه شان تنده له ورايه برېښي، هغه خبره چې لېونۍ مينې کړم اشنا له بيابانه سره، دی ورځ تر ورځې د کيسو او افسانو د بې پايه شاپو او ميرو لوري ته هڅوي او ور غواړي يې. دی چې څومره دې پلو ته درومي، هومره يې تلوسې لاسې، تلوسې کوي او هره ورځ هلته نوي څه پيدا کوي.

کله چې د مقدوني سکندر استاد ارسطو هغه ته په رمزد او وړپوهوي چې خپل زاړه او له کاره لوېدلي مامورين او جنرالان له کاره گوبنه کړي او پر ځای يې ځوان او لايق افسران وټاکي نو هغه د خپل استاد له توصيې سره سم عمل کوي او داستان داسي نتيجه ته رسېږي:

مقـرر پـمقـامونو يـي ځوانان کـرل
د لـښـکـريـي ټولـه نـوي افسران کـرل
ارـسـطـو ورتـه لـږ لـي و هـرمز و نـه
د هـلـمـر مـز هـ و هـ اخیسـتي دا پند و نـه
زور گـمـراه لاري تـي نـه سـي سـمـبـد لای
لـو مـينـا خـبـري نـه سـي زده کـولای
کـوډ لـر گـی پـه بـار کـي نـه سـي ځایـبـدلای
نـه کـوډ بـار سـي تـر منزلـه ر سـمـبـدلای

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

په وطن کي کي راري سوه عدالت سوه
 لسه زړه داپه مارانو پسه راحت سوه
 د خاين قاضي يسي وړانسه کرله خونه
 اهل کار ته چي يسي وس پارل کارونه

دغه راز تقريباً ټول داستانونه په يوه او يا څو بيتونو داسي نتيجه ته رسېږي چي د سړي يې بيا بيا
 لوستلو او اورېدلو ته زړه کېږي. جهاني د خپلې شاعرۍ په اوږدو کې کرار کرار او سوکه سوکه له
 ذهني بنکلا نه ټولنيزي، ژبنۍ او جولييزې بنکلا ته، هغې بنکلا ته چې کله ناکله د لويو ارمانونو
 انځورونه باسي، ور روان دی او کولای شو ووايو چې ورسېدلې دی. دده د داستاني شعر بهير په
 څو ګودرونو ويشلای شو:

د پښتو په شاعرۍ کې د لاسي يا اگاهانه بنکلايزې چاري لپاره هڅه، ملي معنی، ملي غوښتنو،
 پراخ اوښتون او ملي وينستيا ته لاره پرانستل، د ټولو پروړاندې درېدل شته چې دده په شعر کي ما
 دغه خوځون د عصيان په نوم ياد کړی دی.

بله خبره دده د شعر بنکلي ژبه ده. خبره په دې کې ده چې دی ان غندنې، بنکنځلي او د نادودو يادونه
 په ډېر بنکلي انداز سره بيانوي. که د سيلمان لايق شعر د مست، ياغي او نه ايلېدونکي سمندر
 بنکلو څپو ته ورته دی، د جهاني شعر کولای شو، زرین يا مرغلين اميل ته ورته وېولو، داسي
 زرین اميل ته چې د بنکلو د غاړې هار او د غاصب او مکار زاهد او دوکه مار مجاهد د غاړې د
 لعنتونو کړۍ جوړوي. دی د چا، کومې ډلې او کومې لارې تربور نه دی. دی د تيارو، شرارت،
 شيطاني ارواحو او شيطاني کړو تربور او دښمن دی، ان دا چي په دې برخه کې کله ناکله د هستۍ
 بښونکي پروړاندې هم خپله تربگني نه پتوي.

بايد شاعر د لوی روح، لوی روان او پراخ زړه خاوند وي. بايد شاعر د بي پايه تفکر، نه
 ماتيدونکي ارادې، نه ايليدونکي تکل، د سمندر ذوق، د پای ته نه رسېدونکو خيالانو، ژور
 درک، پياوړي پېژندنې او نه هېرېدونې ياد خاوند وي. تر تېر هغه وخت ښه دی چې د هغه له
 پېژندنې او تجربې نه ننۍ شخړې او اړې کړای شو او فوکلور د تېر ميراث ژوندي کول دي. د

د جهاني جهان

فوکلور تر ټولو غوره معنی په ولسي هنر، په تېره بیا ادب کې د ژوند د بهیر موندل دي. په فوکلور کې افسانې، متلونه، کیسې، نکلونه او ان اپلتي هم راتلای شي. د فوکلور یوه غوره ځانګړتیا په هغه کې د یادونو ژوند دی.

ټولوته به څرګنده وي چې جهاني یو مورخ دی. یوملي، بامسئولیتته مورخ او درازونو د راڅرګندولو، په تېره بیا په پښتو فولکلور کې د تاریخي پېښو د پلټنو مورخ دی، هغه د هیگل خبره د ټولنیز ژوند نه د پردې پورته کولو مورخ دی. ښه شاعر هم داسې وي چې دخپلې ژبې، د هغې له روحی توان نه د هغه د تخیل، عاطفې او ملي اندیښنو له ښکلا یزو اندازو نه هغه پرده لري کړي چې دانځورولو مخه یې نیولې ده. د هغه شعر ښکلاوي، ښکلاوي، تور او سپین او ډېر څه او څوک شعر ته ورلېږدوي. هغه ارمانونه، ویرونه، خوښی، مینه او کرکه په شاعرانه ډول نه بیانېدونکي بیان سره هر هغه څه چې نور یې لا په خبرو کې د ویلو توان نه لري، دی یې شعر ته ورلېږدوي. که څه هم هغه هیڅکله په خپله د متعهد شاعر دعوانه ده کړې، خو هغه تر زیاتو متعهدو هغو شاعرانو ښه متعهد شاعر پاتې شوی دی، خو توپیر یې له دې نورو متعهدو شاعرانو نه په دې کې دی چې جهاني د خپل ملت، خپلې ژبې، خپل تاریخ او د خپل دوران په وړاندې متعهد پاتې شوی دی، دی د رڼا ساتني، پالنې، د ژبې او د هغه د ادبیاتو په وړاندې پوروی او متعهد دی.

دده د دې ډول شعرونو یوه بله ځانګړتیا داده چې دی دلته تصویرونه داسې جوړوي چې هلته معنی او مفهوم د تصویرونو په مرسته په ژوند ښوونکو او لمسوونکو انځورونو بدلېږي. جهاني په خپلو داستاني یا اسطوري شعرونو کې ځینې داسې سپېڅلې اسطوري راسپړي چې پېړۍ پېړۍ پټې پاتې شوي دي. د نکل یا داستان ویل، له ولس سره له ډېرې ولس سره د اړیکو، د خبرو او د مخامخ کېدو تر ټولو غوره لاره او چاره ده. هغه ولس چې په خپله د همدې کیسو، نکلونو او همدې روایتونو اصلي سرچینه او زېږنده ده. ښه شاعر هغه یادونه، خاطرې او هغه ټوله مروړې، هستۍ د نظم او شعر په ښه امېل کوي، هغه په ښکلا یې انداز، په ښکلا یزه ادا او د عاطفې او تخیل په زیاتوالي سره خلکو ته وریادوي. جهاني هم دخپلې ژبې تاریخي بهیر، د هغه د ویونکو

د جهاني جهان

روحي خوځون لويو ابدي اساطيرو په ويناوو، د هغو د اتلانو په خبرو، د هغو په تاريخي پير او د هغو په غم او خوشالي کې لټوي او په خوږه شاعرانه ژبه يې نني کوي.

دنورو ځانگړتياوو تر څنگ کولای شو ووايو چې جهاني ډېر هغه څه چې شاعرانه نه دي، شاعرانه کوي. عنعنه ماتول، صراحت، طبيعي وزن او په هغو کې د مکار غندنه دده په شعر کې بل نوبت دی. هغه په دې افسانو کې مور ته را پر زړه کوي چې څوک يو، چېرې يو، چيرته تلای شو او څه کولای شو؟ په دې توگه ويلاى شو چې هغه دلته هم خپل ياغيتوب ساتلی دی. هغه دلته هم له دوکې څخه ياغي، له دروغو ياغي، له مکاره ياغي او له ریا ياغي پاتې شوی دی. دده هم ژبي بايد زموږ د څو نورو گوته په شمار شاعرانو د شعرونو په شان دده شعر هم د پښتو ژبې د وينستيا نوې الفبې وگڼي. هر يو يې په ډېرې مينې او تلوسې سره د هغه زدکړي ته پلټی ووهي او کنه دوی به د خپل ملي ژوند په پېژندنه کې همدا سې نالوستي پاتې وي. (۷)

ډاکټر عبدالطيف بهاند

ناويلي تعبيرونه

زه نه غواړم چې تاسي ته د جهاني برخليک بيان کړم، زه نه غواړم په معاصر پښتو ادب کې د هغه د ونډې او حای په باب وغږېږم، زه نه غواړم د هغه شعر د کره کتنې په زرينه تله کې وگورم، زه نه غواړم د هغه د شعر او نثر پر هنري اړخونو وغږېږم. زه به هڅه وکړم چې د جهاني روح او د هغه د زړه تل ته لاره وباسم. دا په دې معنا چې هغه بايد د يو ستر مبتکر، ستر هنرمند او د يوه ستر ياغي په توگه وڅېړل شي.

دا چې د هغه د ټولو اثارو زړې مراندې او د هغه د ناسپړل شوي تفکر اساس څه جوړوي؟ دا چې د هغه د شعر تل ته رسېدل ژور تفکر غواړي، دا چې د هغه د شعر مضمون او بنسټ اړخ څنگه له تقدير او ازل سره بې پايه تړنگې لري؟ دا به زموږ د ليکنې زړې او بنسټ وي.

بايد په ډاگه څرگنده کړم که چا د جهاني شعر په دقت او شعري بنسټ سره لوستی وي، نو له ورايه به ورته څرگنده شوې وي چې بنسټ، تفکر او ياغي توب د هغه د شعر اصلي مضمون جوړوي. تفکر د هغه د هنر سا او د هغه د شعر زړه دی. داسې بنسټي چې د هغه په روح کې د هغه د ژبې، د هغه د ملت د پېر پېرو او د ناپېژندل شويو بنسټونو د معنويت ناپېژندل شوی سرگردان روح پروت دی. د هغه ټول تفکر، د هغه د هنر ټول تقدير د انسان له سرنوشت سره تړلی دی. د هغه فن د زاهد ریا او د هغه د ریاکارانه انداز او تقدير تقدير انځوروي. د ژوند د بنسټيزو اړخونو تصويرونه د تيارو او زمان د گردونو لاندې راباسي. د طبيعت د بنسټيز انځور انځور باسي. هغه له ازله تسلي ته نه يوازي دا چې غاړه نه ږدي، بلکې له هغه سره ډغرې هم وهي. د هغه شعر د هغه چا لپاره چې پرې پوهېږي، د معنوي ميراث منل شوي ادبي پانگه ده.

که تخليقي اثار په معنوي بنسټ سره د هستۍ انځورول وي، نو د جهاني شعر په دې برخه کې د لومړۍ کړنې ياغي او سرکښ مخکښ دی. که هنر روحي فعاليت وگڼو، د جهاني شعر مورد هغه

د جهاني جهان

تل ته رسوي. که روجي او معنوي تخليق پر استبداد باندې بری دی، نو د جهاني شعر د دغه شان تخليق يوه اساسي کړۍ جوړوي.

که هنري تخليق، تل د استبداد په وړاندې درېدل دي، که هنر ازادي ده، که هنر خپلواکي ده، نو د جهاني هنر همدغه شان هنر دی. که هنر خوځون دی، که هنر د معنويت انځورول دي، نو زموږ د شاعر شعر د دغه خوځون او معنويت يو پياوړی او بې مثال انځور دی.

که په هنر کې شاعر د بنکلا په مرسته انساني نړۍ ته تېرېدل غواړي، نو جهاني دا کار په بې ساري نوبت سره کوي، داسې نوبت چې د نوبت له تورې سره نښايي. که شاعر په شعر کې ورکه مينه او ورکې مېنې ته د بنکلا ټالونه او لارې باسي، دا چاره په خورا شاعرانه توگه کوي. که هنر خپل اصليت ته د بنکلا راستنېدل وي، موږ د جهاني د شعر په لوستلو سره راستنېدل کوو. زه چې هر کله د جهاني شعر لولم، نو تل راسره په لسگونو پوښتنې پيدا کېږي، چې څنگه امکان لري يو شعر داسې بنکلی ليکل شوی دی او په سلگونو واړه نه شم کولای دې اسانه او طبيعي پوښتنې ته ځواب پيدا کړم.

زه نه غواړم د جهاني شعرونو ته کلونه او دورې جوړې کړم. ډېره به گرانه خبره وي چې د جهاني په شعر کې د ياغي توب دورې وټاکو يا ووايو چې پخوا له يرغل نه، دی څنگه ياغي و او وروسته له يرغل نه څنگه ياغي شو؟ د هغه په شعر کې زموږ د وطن غميزې او تراژيدۍ، بدمرغۍ، شر او فساد، ظلم او تېری او ټول په گډه پراته دي. که څوک په شعر او تاريخ پوهېږي نو سمدلاسه پوهېږي چې د هغه عاصي روح په ډېرې هونسيارتيا او بنکلا ييز ډول په ډېرې بې باکۍ او خورا زړورتيا له دېوانو نه ډکې لارې د عشق او مينې د سپېڅلې نړۍ نه د داخلي جگړې تر وحشته پورې سرگردانه گرځېدلی او د تاريخ حافظې ته يې سپارلی دی.

سره له دې چې جهاني ته نه د کلي ياغي طبيعت پاتې دی، نه د پېړيو پېړيو ساده او ځورېدلي انسانان، نه پاکه سپېڅلې کليواله مينه، خو بيا هم له دې سره هغه خبرې په پوره توان سره عملي کوي چې وايي: په هره کلمه کې بنکلا پرته ده، خو د هغې تصوير جوړولو ته بنکلا ييز ذوق په کار

د جهاني جهان

دی، دقت په کار دی چې هغه انځور کړي، هغه راوسپړي چې جهاني دا کار کوي او ډېر بڼه یې کوي.

پوښتنه پیدا کېږي چې ولې د جهاني شعر سره له ټول زیږوالي، سره له ټوله یاغیتوبه، سره له ټولې نه عنعنوالي د شعر پېژندونکو ډېر خوښېږي؟ ځواب اسانه دی. ډېری یې ځکه خوښوي چې دا شعر د هغوی د روح له څپو سره، د هغوی د ژوند له څپو سره گډ خوځېږي چې البته همدغه حالت د هغه د هنر تر ټولو غوره معما جوړوي.

دا پرڅه مي تويوي پردېسي اوښکي

دا پرڅه مي خوږوي زاړه زخونه

لامي ولي مسافر زرگي ته ښيي

پرشنېليو د سکروټو کاروانونه

د جهاني د شعر بله څرگنده معما داده چې هغه وچ عقايد، وچ مذهبي وعظ، وچ ايډيالوژيک تبليغ نه کوي. هغه په ښکلايي انداز کې تاريخ، ښکلا او د انساني روح هستۍ انځوروي:

چې هر محراب ته ځمه، ستا جلوه پکښي بلېږي

د يار د تصوير خياله هېرومه خودي نه

چې شمېر د جهاني د گناهونو باندي کېږي

زاهده رندوم دي، خپلومه خودي نه

زموږ په نسل کې بڼه شعر هغه نه دی چې وعظ کوي، بڼه شعر هغه نه دی چې مبالغه کوي، بڼه شعر هغه نه دی چې د بل شاعر په تقليد جوړېږي، يعنې د بل شاعر په وزن او قافيه جوړېږي. جهاني د شعر ليکلو داسې دور ايښی دی، چې نه و او نه شته، اصلاً کېدای شي په راتلونکو نژدې وختونو کې يې څوک ونه شي کولای:

د جهاني جهان

دا ته څوک يې چې کرې مي

په مړه وينه کي سندرې

لټوې مي، وينسوې مي

په رگونو کي بخري

د جهاني د شعر دا نور دور، حماسي تغزلي دور دی. هغه داسي شان سوخي چې زاهد، سره د هغه د ريانه اور ته تېرېږي، هغه د سپين بگري ملاتور زړه راسپري، هغه د چاله دوزخ نه، نه وېرېږي. هغه د خيالي جنتونو قصرونه نړولي، هغه د سېلاب سره ډغرې وهي، د هغه په سرکښ طبيعت کې د بل شوي اور څپې د اشنا غونډې غرونه تودوي، د هغه د اوږدو خيالونو لړۍ، حتی خاموش پيغام هم ماتوي، د هغه د عمرو تللي خيالونه د اشنا يادونه د زړه کور ته ورستوي. هغه سره له دې چې د اغزنو خوبونو شاعر دی، د هغه ژوند د مرگونو د زېرو ژوند نه دی، په هغه کې تل اورنۍ سوې کرکې دي، هغه ته تل سوځلي مېنې يادي دي. هغه چې د ابا خونه نه وينې، هغه ته ډېرې هديرې ژړل کېږي، هغه ته تل د ماشومانو قبرونه شمېرل شوي دي. هغه باندي د پسرليو په شنو لارو کې نامرده خزانو چپاوونه کړي دي. هغه د مغرورو شمله ورو کمرونو د پرهار، پرهار ژړا او مجبور اوږدونکي پاتې شوی دی. هغه په اغزنو لارو کې د بې شمېره گلونو زخونه ليدلي دي. هغه د ستم او په ستم کې د ستم دور د بنايسته خيالونو وراوي کوچولې دي. د هغه مسافر روح او زړه ته، د زمان او وخت پر شنيليو د سکروټو کاروانونه بنودلي دي. هغه د خپل وطن د لوړو څوکو ايرې کېدل ليدلي دي. هغه د دې څوکو د درو د شارو شويو ځمکو نه تېر شوی دی، خوبيا هم هغه د پښتني ماحول ستر انځورگر پاتې شوی دی. البته دا انځور زما قلم نه شي انځورولی، نو دی به يې خپله درته ووايي:

ماته مه وايه چې سوخي لوړي څوکي

ماته مه وايه چې شاري يې درې دي

ماته مه نبييه د بوري موركي او بنكي

ماته مه وايه چي تشي يې حجرې دي

ماته ولي يادوي سوځلې مېنه

ماته ولي يادوي د ابا خونه

ماته ولي هديره هديره ژارې

ماته ولي راشمېرې ماشوم قبرونه

هوکې! هغه ياغي توب، حماسه، تغزل او پښتني هستي داسې سره گډ کړي دي، لکه جنون، مستي، تقوا او د گناه لذت. دی پرته له دې چې د چا ستمگر او ځای نوم واخلي، پرته له دې چې د دوران نښې ووايي، په يوه نښته بيت کې د څو کلونو يا څو پېړيو تاريخ بيانوي:

هغه دي پورته سوې لمبې له کلي

هغه دي وراني سوې کوڅې د جانان

په لاله زار کې خزان وغورېدئ

د گلو ښار ته ورشپوه سول زاغان

جهاني د تاريخ دور بدلوي، هغه نه پليگون جوړوي، هغه له ټولو ياغي دی. هغه زيات شکمن دی، هغه نه د چا په سبا باور لري، نه د چا په بېگا. هغه د مطرب په گوتو کې سوځېدونکې نغمې گوري. هغه دا گوري چې څنگه فتنې په ښار راخوري او نڅا پيل کوي. هغه داسې شان تصوير چې د ښار نه د فتنې د تسلط په وخت کې باسي، زموږ په ادبياتو کې ساری نه لري.

شپه د سهار په غېږ کې وغورېده

زريني وړانگي رخصتونه غواړي

د جهاني جهان

د بناړ په منځ کي بلا لنگه سوله

باچ کښي زلميو نه سرو نه غواړي

زه پوهېږم چې د هر شاعر سرنوشت نامعلوم، له رنځونو ډک او له ازله ناراضه دی. په تېره بيا زموږ د نامعلوم، له رنځونو او ازلي ستم او بدمرغيو نه ډک ژوند کې، نوله دې کبله جهاني په خپلو اکثرو خبرو کې شکمن دی او هر څه ته د شک په سترگه گوري:

د هر بزم په پايکوب کي

د سرکوب نخښه ويده ده

هر کوثر د زهرو ځم دی

هر جنت پته لمبه ده

جهاني د نويو ترکيبونو او د ژبې د پانگې په غني کېدو کې لوی لاس لري، داسې لوی لاس چې دلته هم کولای شو هغه بې ساری وگڼو، چې البته زموږ د خبرو تصدیق د هغه په شعر کې هغه نوي ترکیبونه کوي چې اوس به یې په گډه سره ولولو:

د سکروټو کرل، ناويلي تعبیرونه، د خیال یاغي وزرې، اغزن خوبونه، پرنسپلیو د سکروټو کاروانونه، اغزني اوږدې شپې، د اتن له زوره د ځمکې رېږېدېدل، له مستي نه د ځمار د اخیستو کسات، د بنامار په نامه خزانه، د انتقام د برخو ځلېدل، د نصیب وعده، زخمي زېری، په لاله زار کې د خزان غوړېدل، د زگېروي بیدول، سترې سوې کوڅې، د دوزخ کرل، مرگ له خوبه پاڅول، د کوثر غاړې نړول، د جهنم زړه، د گناه بنامار، د تسبیح دامونه، د یخنی بلاله کوڅونه سا ایستلې، د خیام کوڅه، د دوزخ اجاره، د وینې ناره، د خاموشي غوغا شور، د گلبوټو یاغي کېدل، د گناه شېرینه تنده، د تقواد غرونو ړنگول، پر لېمو د هیلو د جنازو بارول، د ملا په چيغو د شپې شړل، په سر باندي د اورونو چلول، په ځماريانو د پلمو درول، په غاړه کې د دارونو نخول، تهاکې په سکروټو اوبول، د پانو زگېروي، لارورکي کاروانونه، د اورونو خولې، د نسیم لالونه،

د جهاني جهان

بيده خيالونه، د وينو رنښکي، ژوندی بت، د خوبونو ځنځيرونه، د اورو گنډل، د ننگ ياغي خوبونه، د وينې تخنول، د خيال ياغي لاري، ياغي تدبيرونه او په سلگونو نور يادولای شو.

د هغه په شعر کې په دې وطن، د هغه په شعر کې په دې خلکو، د هغه په شعر کې په دې ولس، د دې پېړۍ د ټول ستم د نوعي رالوېدل، بې له کوم شعار نه، بې له کوم تړون نه، بې له کوم گوند نه، بې له زور زياتي نه، په ډېره ماهرانه توگه بنودل کېږي. د ده شعر د ببر سرو، گربوان څيرو، د بورو ميندو، د بې وروره کرل شويو خویندو، نه تکرارېدونکي تصويرونو د کليماتو د هيندارو نه په جوړو شويو کاروانونو او مانيو کې گورو. کله چې موږ د ده (د مورچل ځوانه) شعر لولو، په هغه کې د دې وطن د ټولو سپېڅلو جگړو، د ټولو ناسپېڅلو جگړو، د وطن د وړاندېدو، د خپل کلي، د خپلې هديرې، د خپل کور، د خپل نغري د ايره کېدو تاريخ لولو. د ده په شعر کې نور نو د ده لپاره، مورچل بې له تفاوته، د مورچل هر پلو چې دی، د خيالونو ځاله ده:

ځوانه دا څوک بې چې گولۍ اوړوي

د خپل نيکه او د ابا پر کلي

دې هديره کې دي خپلوان پراته دي

څوک بې پرون څوک بې پخوا ويشتلي

دی د يوه بېباکه، بې خبره او په وسله مين سرتېري څېره څومره په زړه پورې او رښتيني تصويروي:

بيا غاړه گۍ د مرد کيو ډکه

بيا دي اوږې له راکټونو درنې

بيا د اهار تزي مورچل ته درومي

بيا دې پر سترې مخ راماتي خولي

د جهاني جهان

شاعر که په کندهار کې و، که په کابل کې، که په پېښور کې کډوال و او که په ویرجینیا کې، سره له هغه یو ځای لیکي:

دا زما په برخه لیکل سوي اوبښکي

پاس په لېمو کې د ساتلو نه دي

زما په قسمت کې رسېدلي کوڅي

د ستنېدلو پرېښودلو نه دي

خو بیا د نیکلای بردیالوف یوه خبره، څوک چې غني فرهنگ لري، هغه به په ډېرې سختۍ سره ځان د تمدن په غېږ کې ورکوي. دا په دې معنا چې جهاني په خپل شعر کې کله کله داسې رنگین پښتني او رنگین خیالونه باسي، چې سړی فکر کوي دی اوس هم د خپل سپېره کلي په پېړیو پېر وگرد و هلو کوڅو کې بیلې پښې روان دي:

دا ته څوک یې چې لا ستا یې

زما د لوړو غرونو څوکي

لا غوربو ته در رسېږي

ملالی میوندی، کریکي

او یا دا د پښتني فرهنگ رایادوونکي څو خبرې:

ماته مه وایه چې سوځي لوړي څوکي

ماته مه وایه چې شاري یې درې دي

ماته مه بښه د بوري موري اوبښکي

ماته مه وایه چې تشي یې حجرې دي

د جهاني جهان

او يا دا د بنكلو اميدونو خيالي دنيا، بيا هم د پښتني فرهنگ په انځورونو كې:

بيا به ځغلي محتسب تپو تيارو ته

زموږ اغزني اوږدې شپې به راسبا سي

بيا به رېږدي د اتن له زوره ځمكه

هوسونه د غماز به نيمه خوا سي

هغه كله رباب اوري، كله د كلي لويه لار كې ناست او د خاورو كورونه جوړوي او يا كه د چاله خياله سره هره ورځ ده تبه ده، كه يې خوب د چا د ياد زنداني دي، كه په زړه كې د غرور خلی نړوي، كه خوبونه د چا په خيالونو غولوي، دا ټول په دې خاطر چې وايي:

(دا منمه چې مې مينه پښتنه ده).

د جهاني په شعر كې د ژوند دود دستور بدلېږي، د جهاني په شعر كې ورځني او پېژندل شوي اتلان د خپل معمول برخلاف كارونه كوي، وگورئ د ده په شعر كې:

ابراهيم د آذر په ځای بت ماتوي، مطرب ماتم غږوي، اغاز د انجام زېری کوي، ژوندون د مرگ اغاز دی، پایکوبي د سرکوبي نښه ده، کوثر د زهرو خم دی، جنت پته لمبه ده، پر منبر شیطان ولاړ دی، د ابلیس له غېږې سجدې او تکبیرونه پاڅي، آهنگ بې سړه، د گناه بنامار د ثواب جامې اغوستي، د تسپې دانې دامونه دي، ساقی خرقة اغوستې، عقل لاره ورکه کړې، برعکس جنون دسته پرې ایښې ده، شیخ په خپله خماری کېږي، د گناه په خم کې د زاهد پگړۍ رنگېږي، د زاهد ایمان شیطاني کېږي، څوز گلاب کېږي، توبې له مستۍ نه تنبتي، د دوزخ په لړمانه کې کوثر جوړېږي، څاروان د مرگ په کنډو مزلونه باسي، د ناجي کور قتل گاه ده، خلگ د قاتل خیرن لاس نه مچوي، خوني منگولې ستایل کېږي، څوک چې ډېر لحدونه باسي، هغه قهرمان وي، زاهد توبې ماتوي، د گناه برخې د پرهېز په اوښکو مینځي، د سر سودا منل کېږي، خو سر نه ټیټېږي،

د جهاني جهان

دی د خدای (ج) په وړاندې تندی ماتوي، خولگوي يې نه، دلته جنون څوک نه ویدوي، بلکې هغه راپاروي.

د پښتو شعر د جهاني سره قیام کوي، د ده شعر نه یوازې د قیام د دورې همزولی دی، بلکې دی په خپله قیام دی، دا شعر نه له چا څخه ډارېږي، نه څوک ډاروي، کرار کرار خوځېږي، پخپري او قیام کوي. د قیام شور او شوق، د هغه د شعر زړه جوړوي، که د رحمان او حمید شعر کور په کور د خلکو تنده ماتوله، نن زموږ بڼه شعر پېژندونکي په دې پوهېږي چې زموږ د ملت قیام به د تور زړو او زورورو په وړاندې بې د جهاني له شعر نه ملي سرود کم ولري. (۸)

د جهاني جهان

زما يو دوست د امريکا په ویرجینیا نومي ایالت کي اوسي، چي بناغلی عبدالباري جهاني هم له ډېره وخته هلته مېشت دی. هغه راته ویل چي بناغلی جهاني په ویرجینیا کي زموږ خان دی، ځکه چي زبردست سترخوان لري. مېلمستیاوي کوي او په حجره کي یې د شعر او سرود محفلونه تاوده وي. د بناغلي جهاني د خانۍ دغسي کیسې ما د نورو ملگرو له خولې اورېدلي دي، خو زه په دې حقله دا وایم چي جهاني به خان ضرور وي مگر عزیزخان نه دی، د چا په باره کي چي رحمان بابا ویلي و:

نه شي د خانانو ملنگانوسره کلي
چرته عزیزخان، چرته ملنگ عبدالرحمان

ځکه چي د بناغلي جهاني له ملنگانو سره ډېره جوړه ده. ثبوت یې دا دی چي د خپلي شاعرۍ د دویم کتاب سریزه یې په یوه سائل باندي لیکلې وه او د دریم کتاب سریزه دا ده په یوه دروېش باندي لیکي. دا دواړي سریزي له ملنگانو سره د هغه مینه څرگندوي، کني نو نه خو اوس د ده کتاب کومي سریزي ته اړتیا لري او نه دی په خپله څه پېژندگلوی ته محتاج دی. دی اوس په پښتو کي یو پېژندل سوی شاعر دی. شاعري یې په چاپي بڼه تر خلکو رسېدلې ده او په ادبي حلقو کي ستایل سوې هم ده. له دې پرته یې کلام ځینو نامتو سندرغاړو هم ویلی دی او په دې توگه تر عام ولسه پوري هم رسېدلی دی. هسي هم د یوه شاعر تر ټولو بڼه پېژندگلوي د هغه خپل کلام کولی سي کوم کلام چي اغېزه ناک او په هنري نېښگڼو پسوللی وي او د لوستونکو او اورېدونکو پام ځان ته راگرځولی سي. هغه ځان لره په خپله ځای جوړوي او بناغلی جهاني چي یو ځیرک، لوستی او جهان گڼسته شاعر دی په دغه خبره باندي پوه دی، له خپلي شاعرۍ سره یې بڼه خواري کښلې ده. کونښن یې کړی دی چي نوې خبره وکړي او که زړه خبره کوي نو هم یې هڅه دا وي چي په نوي

د جهاني جهان

انداز يې وکړي. ځکه يې په کلام کي د خپل وخت د ډېرو شاعرانو په پرتله تازگي او زيات نوې والی سته او دغه شی د دې لپاره کافي دی چې د يوه ښه شاعر په ډول دی په خلکو وپېژني.

ښاغلی جهاني له شاعرۍ سره سره زما يو ښه دوست او خواخوږی هم دی. ما هم د هغه کلام لوستی او هم مي مجلسونه ورسره سوي دي. څنگه چې زه د هغه د کلام د لوستلو په وخت په پټه خوله د هغه له خبرو څخه خوند اخلم، دغه راز يې په محفل کي هم ما په خپله د څه ويلو زياته هڅه نه ده کړې، بلکه د دې خوله ور شاعر وينا ته مي غوږ نيولی دی. د دې يوه وجه شايد زما خپله يوه کمزوري هم وي او هغه دا چې ما ته خدای پاک د هغو خلکو په شان هنر نه دی راکړی چې کوم وخت د ويلو دپاره څه ورسره نه وي نو بيا هم له يوې يا له بلې خوا څه خبره را پيدا کولای او مجلس ورباندي تود ساتلی سي. زه خپلي دې کمزورۍ په خپل ژوند کي ډېر ځورولی هم يم. کله چې له يوه پټ خولي غوندي سړي سره چرته کښېوزم، بيا نوزه او هغه دواړه حيران يو چې له کومې خوا سره ورغېږو او څه سره ووايو؟ زه همپشه او هر ځای په يوه داسي ملگري خوشحاله يم چې په مجلس کي يې ما ته د خبرو وار نه راوړي. ځکه نو زما په خپلو هغو دوستانو کي چې لیده کاته مي ورسره کله کله او کم کېږي ښاغلی جهاني په دې زيات خوښ دی چې د هغه ژبه هم د هغه د قلم په شان رواني لري. خلک وايي چې د شاعرانو سره ملاقات د هغو په کتابونو کي ښه خوند کوي. مخ په مخه ورسره لیده کاته زيات خوندور نه سي ثابت کېدای او دا خبره شايد تر ډېره حده سمه هم وي، مگر دا خبره د جهاني په حقله سمه نه ده، د ښاغلي جهاني چې په کتابونو کي څومره خوند دی، مجلس يې هم د غم دغه مورخه وورېدی.

د ښاغلي جهاني د شعرونو دا کوم کتاب چې دا وخت د يوې ناچاپي مسودې په بڼه زما مخ ته پروت دی او که خدای کول ډېر ژر ستاسي لاسونو ته په کتابي شکل در رسېدونکی دی، دا ده له خپلي خاوري او له خپله ټاټوبي ډېر لري د مسافری او پردېسۍ په حال کي تخليق کړی دی. دا د يوه نړېدلي وطن د يوه دردېدلي شاعر ویر لړلي سندري دي چې د امريکا په جنتي غوندي خاوره کي يې وييلي دي. په امريکا او همدغه راز د يورپ په خوشحاله هېوادونو کي د جهاني په شان بې شمېره مسافر او مهاجر ليکونکي ژوند تېرولو ته اړ دي. دغه ليکونکي د نړۍ له بېلابېلو ځايونو څخه دې ځايونو ته را کوچېدلي دي. څوک له لوږې راغلي دي چا ته د ظالمانو حاکمانو په سبب،

د جهاني جهان

کور، اور او پېښور درې واړه یو سوی دي او چا د خپلواکۍ تر لاسه کولو او د خپلي خاوري د آزادولو لپاره خپل ټاټوبي پرې ایښی دی. دغه ټول مهاجر لیکونکي لگیا دي په خپلو خپلو ژبو کې د خپلو زړونو دردونه بیانوي. په عالمي ادب کې دې مهاجرو یوه ډېره په زړه پوري اضافه کړې ده او د هجرت په اړه یې ډیرې درېدلې لیکنې نړۍ والو ته ور بڅښلي دي. که څه هم دغه ټول لیکونکي د بې وطنۍ او بې کورۍ درد ځورولي دي او ځینو خو پکې ډېر زیات کړاونه او شواخونونه هم لیدلي دي خو د جهاني او د جهاني د وطنوالو په شان خوږ به شاید پر هیچا باندي هم نه وي تېر سوی. په دې نزدې پېړیو کې به د هیڅ یوه وطن وگړي په دومره گڼ شمېر کې د مهاجرت او کور پسرۍ ژوند ته نه وي اړ سوی. همدا وجه ده چې پښتو دا وخت په هغو ژبو کې شامله ده چې گڼ شمېر لیکونکي یې د کور پسرۍ په حال کې په پردیو هېوادونو کې د خپل وطن او ولس په یاد کې درېدلې سندري وایي او په نړۍ کې د هجرت په اړه منځ ته راغلي ادبي پانگه زیاتوي. د بناغلي جهاني دا کوم کتاب چې ستاسې لاسونو ته در روان دی دا همدغه د بې کورۍ او کور پسرۍ په حال کې لیکل سوی دی. که زه دا و وایم چې د هري کرښې شاته یې همدغه د کور پسرۍ احساس ښکاري نو بې ځایه به نه وي، البته دغه احساس ځای پر ځای تېر او د نورو خبرو شاته څه نهم غوندي وي او ځای پر ځای بیا، لکه په "بېگانه نسیم" او "زنداني بلبل" کې ډېر څرگند او په جار وي.

لکه څنگه چې یو زرگرد خپل هنر د څرگندولو لپاره زرو ته اړتیا لري، همدغسې چې د شعر زرگري څوک کوي د هغو درد، غم او خوږ په کارېږي او څومره خوږ یا درد و غم چې دا وخت له افغانانو سره سته په نړۍ کې به له بل هیڅ یوه ملت سره نه وي. ما یو وخت د دوی د زخمونو حساب داسې لگولی و:

شینکي آسمان دي خپل حساب او کتاب سم ساتلی

د ستورو شمېر یې دی زما تر زخمو کم ساتلی

د زخمو دغه حساب زه اوس هم صحي گڼم، خو ورسره ورسره دا هم وایم چې دغو زخمونو چې دي ولس ته کوم خوږ او کوم دردونه ور بڅښلي دي هغه د دوی یوه داسې پنگه ده چې په سمه توگه

د جهاني جهان

گټه ځني پورته سي او په صحي معنا هنرمند لاسونه ورباندي واوري نو ډېر سترادب ځني جوړېدلای سي. هيله ده چي د جنگ د لمبو د سرېدلو پس به ورو ورو هغه قلمونه چي د توپک د نلۍ په شان اورو نه تر خولې باسي د داسي شپېليو بڼه غوره کړي چي خوږمني نغمې يې د دردېدلو زړونو لپاره تر ټکور په کمه نه وي. هسي دا خو د صبا لپاره يوه هيله ده. که د نن خبره کوو نو هم دا ويلى سو چي ډېرو شاعرانو د جنگ په دوران کي هم داسي سندري ويلى دي چي څوک ورته خالي شعارونه نه سي ويلى، بلکي هر څوک به ورته له شعريته ډک شعرونه وايي. زه باور لرم چي له ما سره به څوک اختلاف ونه کړي که ووايم چي بناغلي جهاني هم له دغسي شاعرانو څخه يو دی. د نموني په ډول يې دا دوه بيته وگورئ:

آسمانه ما خو داسي نه وييله
چي د کابل گربوان ته اور توی کړه
زما جونگره کي بلا وکره
زما لستوني کي بنامار لوی کړه

د جنگ په باره کي چي بناغلي جهاني کومه شاعري کړې ده په هغه کي يې په بېلابېلو نظمو او غزلو کي د جنگ بېلابېل اړخونه او بېلابېل کیفیتونه انځور کړي دي. په دغو نظمونو کي که "د شين ډنډ فتح" د خوشحالی، تاثر ورکوي نو "حيات آباد" بيا يو ډېر ناوړه اړخ زموږ و مخ ته راولي. "د وطن ترانه" که هيله او حوصله زياتوي نو "د سبا وون په تمه" بيا مايوسي هم لري. دغه راز په نورو نظمو کي بيا نور کیفیتونه راغلي دي، خو په داسي حالاتو کي تر ټولو ځور وونکی اړخ هغه وي چي د وطن د اتلانو د توري مخ د خپل ولس و خواته سي. له دېمنه خونه هيله کېدای سي او نه څه گيله، خو خپل توريالي چي د خپل وطن مېرمني سرتوري کړي او د خپلي خاوري ناموس د خپلو ځاني گټو له پاره قرباني کړي دا يوه ډېره افسوسناکه خبره وي. د ملت پلورني او ورور وژني دغه کیفیت بناغلي جهاني په "مور" نومي نظم کي په ډېره بڼه توگه انځور کړی دی او زما په خيال دده په پابندو نظمو کي دا يو بڼه نظم دی. ځينو کره کتونکو ادب د ژوند هينداره بللی دی او هينداره چي کوم شي ته مخامخ وي هماغه

د جهاني جهان

پکي بنکاري. د جهاني په شاعري کي چي د وینو او زخمونو دا کوم عکس بنکاري د هغه وجه دا ده چي دی له ویني ویني او زخم زخم حالاتو سره مخامخ دی. کني په خوانی کي يې ځيني ډېر مست او له غورځنگونو ډک نظمو نه ليکلي دي. د هغه وخت شاعري چي يې سپري گوري نو دی تر هر څه زيات د ميني، مستي او بنکلا شاعر بنکاري، بلکې بنکلا او مستي اوس هم خوند ورکوي، ځکه خود خپل "سپين وېنسته" په لېدو ورته ارمان درېري هسي د سپينو وېنستانو په ليدو شېرشاه سوري ته هم ارمان درېدلی و. ويل کېږي چي شېرشاه سوري چي د تخت د نيولو پس په هينداره کي وکتل نو د خپلي سپيني رېري په ليدو يې وويل چي "افسوس! اختر شو خو ما بنام" دا ارمان هغه ته ځکه ودرېد چي له ډېرو کړاوونو او هلو ځلو پس يې پاچهي نيولې وه خود دغه پاچهي په ذريعه چي يې څه کول غوښت د هغه لپاره ورسره وخت کم و، مگر د بناغلي جهاني مسئله دا نه بنکاري چي دی د شېرشاه سوري په شان جهان بدلول غواړي او د دغه کار لپاره ورسره وخت لږدی، بلکې د ده "سپين وېنسته" او ځيني نور نظمو نه چي سپري گوري نو په تورو وېنستانو پس يې د ارمان کولو وجه د اروا بناد مشر حمزه شينواري په قول دا بنکاري:

شوه معلومه چي خواني هم د کار څيز وه

چي کوم بنکلی رانه تېر شو ارمان راغی

هسي خو بنکلا په هر څه کي چي وي هر څوک يې خونبوي، خود شاعر کار هغه بنکلا را برسېره کول وي چي عامه سترگه يې نه ویني، که داسي ونه کړي نو بيا شاعر هم د يو عام وگړي په شان دی او وينا يې عامه وينا ده. يو عام وگړی هم کولی سي چي د خوانانو په مجلس کي له شهوته ډکي خبري وکړي او په دغو خبرو د هغو سفلي جذبات را وپاروي. نو که همدغه کار په قافيه بنده وينا کي يو شاعر هم وکړي زما په خيال څه کمال نه دی. د شاعر کار شهواني لوړه زياتول نه، بلکې د جمال د ذوق روزنه او هغه ته تسکين ور بخښل وي. په پېل کي لا يو شاعر که په دغه تاله پوره نه وي خېر دی، خود وخت په تېرېدو سره سم د هر بنه شاعر په کلام کي پو خوالی او په نظر کي يې ژورتيا راځي، په دې حقله که موږ د بناغلي جهاني پر کلام باندي له سره ترپايه نظر واچوو نو وده او پرمختگ پکي له ورايه بنکاري. د هغه د چتي خوانی په کلام کي هغه څه هم سته کوم ته چي

د جهاني جهان

مور پورته اشاره وکړه، د نمونې په ډول يې د لومړي کتاب د يوه نظم يو بند وگورئ، د دغه نظم سر خط "د تاشکند لور" دی او بند يې دا دی

چيري به زور کې دا بنکلی حسن؟
پر چا به تاو کړې نازک لاسونه؟
څوک به دي زيبېسي دا سورکي شونډي؟
څوک به دي لڅ کړي دا سپين ورنونه؟

خو د نن شاعري يې زياته پخه، سنجيده او ژوره ده. د بنکلا په حواله چي يې څه وييلي، هغه عامي او برسېرني خبري نه دي. د خپلي خبري په ثبوت کي يې زه هم له نظمونو او هم له غزلو څخه نمونې وړاندي کولای سم، خو د داسي کولو ضرورت ما ته ځکه نه بنکاري چي کتاب ستاسي په لاس کي دی په خپله يې کتلاي سئ. البته د يوه نظم ذکر په دې کوم چي په دې کي د جهاني د بنکلا د احساس وده خپل آخري حد ته رسېدلې ده. هغه بنکلا چي د تمامو بنکلاگانو سرچينه ده، هغه بنکلا چي زموږ شاعر محسوسه کړې ده. دا هغه مقام دی چي بيا د انسان مخته بس د بنکلا يو بې کناره سمندر وي او د نړۍ هره بنکلا ده ته د دغه سمندر يوه څپه بنکاري. گران لوستونکي دي دغه نظم چي سرخط يې "راز و نياز" دی ولولي او ودي گوري چي د "تاشکند لور" نومي نظم ليکونکي دغه شاعر تر راز و نياز "پوري څومره سفر کړی دی:

که د نسيم په قدم نه يې روان
دا د گلونو کاروان څوک خوځوي؟
دا د غوتيو گربوان څوک خيروي؟
دا د رنگونو باران څوک اوروي؟

د بناغلي جهاني په دې کتاب کي نظم هم سته او غزل هم، د ځينو لوستونکو به يې د گران ورور معصوم هوتک په شان غزل زياته خوښه وي او ده ته به سلا ورکوي چي غزل ليکلو ته زيات وخت ورکړي او ځيني به يې ما غوندي نظم، بلکي آزاد نظم خوښوي د غزل په حقله يې کېدای سي چي ځيني هغه کره کتونکي چي د غزل زيات نوی شکل په پام کي لري ووايي چي يو لږ داسي ټکي او

د جهاني جهان

سمبولونه پکي کارول سوي دي چي پخوانيو شاعرانو پايمال کړي دي. لکه بتکده، مېکده، جام، ساقی، زاهد، خم، شیخ، توبه، طور، منصور، فرهاد، مجنون، لیلا، پیرمغان، پروانه، شمع او داسي نور، خوزه وایم چي پر زړو تېکو او سمبولونو باندې هم چي حقيقي شاعر ورسم سي نو نوی ژوند پکي پیدا کولی سي. د جهاني په کومو بېتونو کي چي دغسي ټکي راغلي دي هغه هم تر کلاسيکي غزل د نن غزل ته زیات نزدې دي.

ما پورته وویل چي د بناغلي جهاني آزاد نظم زما زیات خوښ دی، خو په پښتو کي لا اوس هم داسي خلک سته چي آزاد نظم له سره مني نه او کله کله خو چي سړی ځينو آزادو نظمونو ته گوري نو د آزاد نظم د مخالفينو خبره ورته سمه هم وېرېښي ځکه چي په دغه ډول نظمونو کي داسي هېڅ نه وي چي سړی ورته شاعري ووايي. ما له خدای بخښلي ایوب صابر څخه یو وخت د آزاد نظم په حقله د هغه رایه وپوښتله. هغه راته ویل چي زه خو په خپله د آزاد نظم مبلغ یم. یو وخت چي د یوه اخبار مدیر وم نو هر ډول آزاد نظمو ته چي به راتلل ما به تش په دې نیت چاپول چي د آزاد نظم د لیکونکو حوصله افزایي وسي او آزاد شعرونه ومومي، خو حقيقي رایه مې داده چي که ما ته کالخوايي راکړله سي نو یوازي هغو شاعرانو ته به د آزاد نظم لیکلو اجازه ورکوم چي اول په پابند نظم کي ځان شاعر ثابت کړي. که د خدای بخښلي ایوب صابر پر دغه خبره عمل وسي نو گمان نه کوم چي په پښتو کي به تر څلورو یا پنځو زیات شاعران د آزاد شعر د لیکلو اجازه ومومي، خودا مې یقین دی چي د دغسي شاعرانو فهرست که هر څومره لنډ وي د بناغلي جهاني نوم به پکي ضرور شامل وي، ځکه چي ده په پابند شعر کي ځان شاعر ثابت کړی دی.

بناغلي جهاني له نورو ژبو څخه ترجمې هم کړي او په دې کتاب کي یې شاملې کړي دي. زما په خیال دا یو داسي کار دی چي پښتو ژبه ډېره زیاته اړتیا ورته لري. که موږ د خپلي ژبي لمن پراخول غواړو نو د نورو لویو او په ادبي توگه بډایو ژبو غوره لیکني به ورته را اړوو او دا کار په ښه توگه هغه څوک کولی سي چي د ښه ادبي صلاحیت لرلو سره سره یې له خپلي مورنۍ ژبي پرته د کم نه کم یوه بله داسي ژبه زده وي چي په گڼ شمېر کي د عالمي ادب غوره لیکني پکي موجودي وي. بناغلي جهاني د دغه کار لپاره زیات غوره په دې دی چي د ځينو نورو ژبو تر څنگ یې انګلیسي هم زده ده کومي ته چي د نړۍ زیاتره ستري لیکني را ژباړل سوي دي. بله دا چي بناغلي

د جهاني جهان

جهاني په امريکا غوندي هیواد کي اوسي، چيري چي هر ډول کتاب ډېر بڼه په اساني سره تر لاسه کېدی سي. دا د خوشحالي خبره ده چي زموږ د شاعر پام له دغي موقع څخه د گټي پورته کولو خوا ته راگرځېدلی او په ترجمه کولو يې لاس پوري کړی دی. زه هيله لرم چي دی به دغه کار جاري وساتي او د پښتو لمن به د ترجمې له لاري له ښکلو ادبي ملغلو ډکه کړي.

په دې کتاب کي له ولسي ادبه هم استفاده سوې ده، په دې لړ کي زموږ شاعر يوې خوا ته په گڼ شمېر کي متلونه د قطعو په شکل کي نظم کړي دي، چي دا کار په دغه بڼه تر اوسه پوري بل چانه و کړی او بلي خوا ته يې ځينو زړو نکلونو او کيسو ته د شعر جامه ور اغوستې ده. که څه هم د منظمو کيسو رواج تر ډېره حده اوس له منځه تللی دی خو په زړه شاعري کي د نړۍ د ستري شاعري يوه ډېره لويه برخه له کيسو جوړه ده. د هومر، چاوسر، پوشکين، فردوسي او سعدي په شان د نړۍ د بېلابېلو ژبو گڼو سترو شاعرانو له کيسو څخه کار اخستی دی او بې ساري او تلپاتي شاعري يې ترې جوړه کړې ده. د پښتو ځينو پخوانيو شاعرانو هم د دغه ډول څه نا څه شاعري پرې ايښې ده، خو هغې څه خاص ځای نه دی نيولی او اوس هم د پښتو په شاعري کي د کيسې خانه خالي ښکاري. دغه خانه که موږ نن ډکول و غواړو نو تش په دې کار نه کېږي چي زړې کيسې راغونډي او د شعر جامه ور واغونډو، بلکې زړې کيسې به په داسي انداز نظم کول غواړي چي نوی رنگ ولري او نوې معنا وښندي او ښاغلي جهاني په دې لړ کي يو ډېر بڼه کوښښ کړی دی. ځيني کيسې خو يې زما ډېرې خوښي سوې. په دې کيسو يا نکلونو کي يو اوږد نکل "د ښامار افسانه" دی. د اتفاق خبره ده چي ما هم د "سرلښکر" په نامه دغه نکل ته ورته يو نظم ليکلی و چي د جهاني دا نظم مي ولوست نو اوس هغه خپل نظم راته بې ضرورته غوندي ښکاري.

ښاغلي جهاني چي په دې کتاب کي کوم څه ليکلي هغه يې په خوږه، پسته او شاعرانه ژبه ليکلي دي. د ستايني وړ خبره دا ده چي له هغي مصنوعي ژبي څخه يې ځان ژغورلی دی، کومه چي نن سبا زموږ يو شمېر ليکونکي لگيا دي ليکي يې. دغه ليکونکي که ضرورت وي که نه وي له ځانه نوي ټکي جوړوي او چي جوړ يې کړي بيا يې يو شمېر خلک په پټو سترگو په خپلو ليکنو کي کاروي، زه دا نه وایم چي نوي ټکي جوړول نه دي په کار، دنيا ډېره په چټکتيا سره روانه ده او بدلېږي. زموږ مخته هره ورځ نوي شيان او نوي تصورات راځي. دغو شيانو او تصوراتو ته که

د جهاني جهان

نوي نومونه ورکړل سي او نوي اصطلاحات ورته وټاکل سي، نو دا څه بده خبره نه ده، بلکې زه به دا ووايم چې يو ضروري خبره ده او زموږ ځينو مشرانو تر يوه حده دغه کار په کاميابۍ سره کړی هم دی. هغو د ضرورت له مخې ځينې ټکي جوړ کړي دي او دغه ټکي اوس زموږ د ژبې برخه گرځېدلې ده. کومه خبره چې د تشويش وړ ده، هغه دا ده چې دغه کار ته اوس هر کس و ناکس ملا تړلې ده. دغه خلک نه يوازې دا چې له پردو ژبو څخه راغلي ټکي له پښتو باسي، بلکې د پښتو په خپلو ټکو پسي يې هم لرگی را اخیستی دی. تر دې حده چې "مين" غوندي بنائسته او د پښتو خپل ټکی يې هم جلا وطنه کړی دی او د هغه پر ځای د "مينه وال" غوندي يې ډوله او مصنوعي ټکی کاروي. د جېراني خبره دا ده چې دغه ډول مصنوعي ټکي د ځينو پوه ليکونکو په ليکنو کې هم ليدل کېږي. که دا سلسله دغسي روانه وه نو هغه ورځ لري نه ده چې "ورې" به په "لورېه وال"، تېرې "په" تنده وال، "لوستونکی" په "لوست وال" او خدای خبر چې کوم کوم ټکي به په کوم کوم "وال" بدل سي خو بناغلی جهاني له دغسي خلکو څخه نه دی. هغه اصیل خيالات او احساسات په اصيله پښتو کې وړاندي کړي دي، زه هيله لرم چې د ادب او شعر مينان به يې قدر وکړي. (۹)

رازونه او نیازونه

یوه ورځ دلندن یوه پوهنتون ته په اورگاډي کې پر لاره وم. دمعمول په توگه چې سپری سترې وي نو ددرندو او ثقیلو شیانو لوستل خوند نه ورکوي، البته بڼه اورښتینی شعر د لوستلو لپاره ډېر بڼه وي، د لوستونکي پام غلطوي او د هغه ستړیا ته سکون ورکوي. ما هم د جهاني صاحب رازو نیاز له ځانه سره رااخیستی او لوست مې. لومړی مې د غزلو په لوستلو پیل وکړ، یو دوه غزلې چې مې ولوستلې نو د پښتو ټولني کتابتون را یاد شو چې د روهي صیب دفتر ته مخامخ په دویم منزل کې و. زه محصل وم او کله نا کله به هلته ورتللم، هلته ناست وم، د کابل مجلې په کلکسیونونو کې مې یو څه پلټل چې جهاني صیب راغی او له هغه مې څه پوښتنې پیل کړې، هغه هم راته ځواب ووايه.

د رازو نیاز د غزلو په لوستلو سره مې دا خاطر هغه په ذهن کې تاویده، چې یو شیک پوش، ښکلی زلمی او په قوي استدلال سره خبرې کوونکی او په مرکزي مساله گړېدونکی دی. د یو شعریا غزلو له لوستلو وروسته مې پام غلط شو، ستونی مې راډک شو. وایي چې دلندو خټو لږې اوبه په کار وي. زما یې هم سترگې ډکې کړې. بیا مې ټولگي ته پام شو چې اوس خو به یوه ښکلې اودنگه ښوونکې په ټولگي کې ولاړه وي ورځم به. نوزه خو د ژړا کورس نه لولم، بلکې یو بل څه ته ورځم. له ځانه سره مې پریکړه وکړه چې را څه نن خو شعر هم مه لوله او د اندیښنو او غمونو پندو کي دې په ولو سپک وگرځوه.

له ځانه سره سوچ واخیستم چې اوس نو د خیر او شر مالک ته څه ووايم؟ زما دې ته پام شو چې ای د شر مالکه چې شر دې پیدا کاوه نو د خیر څه اړتیا وه؟ او چې خیر دې پیدا کاوه نو دې شر ته، دې جنگونو ته، دې مرگونو ته، دې مساپریو او بې وطنۍ ته څه اړتیا وه؟ او چې دا ټول دي وکړه نو مساپرخان دي ولې د هیواد د شنه اسمان له لیدلو، د سمسورو د پرو او د بندارونو له حجرو بې برخې کاوه، هلته چې چنارونه دنگ دي، د چنار وروستۍ ترکه د شامت له غره سره سیالي کوي او د څپانده او توفاني سیند شني او رڼې اوبه یې له دنگه سره لاندې د ویالې په خیر په ارام اوسکون کې بریښي

د جهاني جهان

خوای د خیر او شر مالکه! ستا د پیرزوینو خو کمی نشته، د عمر پیرزو دې لنډه خود هیلو او ارمانونو پیرزو دي اوږده ده. دا تناسب خوبه دي د شعر له پاره هم په پام کې نیولی وای او چې داسې و نه شول نو زموږ د شعر رنگیني خو اوس زموږ خپل کاردی چې خومره کولای شوله دې بې تناسبیو نه تابلو جوړه کړو او هغې ته د خوند، رنگ، بوی او خمار ورکړو.

خو په دا دومره ارته دنیا کې، په دا دومره پراخه اسمان کې، په دا دومره سمندرونو او ځنگلونو کې او په دا دومره پراخو ورشوگانو کې دي ده او دده یارانو ته دومره لنډ او تنگ عمر ورکړ چې لا یې پزه هم نه ده سمه پاکه کړې، لا یې د لمر سترگې ته مخامخ هم نه دي کتلي او لا یې د بنکلا په یوه شیبه هم سترگې نه دي ورگنډلي، لا د شگو په مزله کې چې پښې یېلې رهي دي، شاته هم نه دي کتلي چې تا پرې ژپړی مازدیگری کړ:

زه لا وینن نه وم لسه خوبه چې ژپړی مازدیگری شو
په همدې چرتونو کې مې د ژوند تنا بونه شمېرل چې بیا مې ځان ته پام شو، زړه مې طاقت و نه کړ، رازو نیاز مې بیا راواړاوه - د کتاب د شعرونو په لوستلو سره د عقل او فکر له سمندره راووتم او د عواطفو پر غونډۍ کښېناستم او بیا د احساس په وزرو سپور شوم، له عاطفې مې هم خبر نه شوم چې څه شوه، خود جهاني صیب ددې شعر سره غبرگه روانه وه چې وایي:

هره شپه دي غلا کومه له لحده تصویرونه
ته مې خوب زه دي معنی یم تعبیرونه دي ژوندي وي
نه فریاد مې څوک خبر کړي نه زگیروی مې چاته یوسم
پت په زړه کې په غوغا یم پرهارونه دي ژوندي وي

کله ناکله دغه او دا ډول نور شعرونه چې د شهباز په څېر زما د ذهن رباب ترنگوي او زما درون، البته مې او نهیلی باطن ته شور راڅښي لولم، شعر لولم او باید تاسو ته اعتراف وکړم چې خومره مې دا ډول ښه شعر خوښېږي - دومره مې د خوسا، نمجن او وراسته شعر نه بد هم راځي، نو ځکه د راز و نیاز د شاعر یو احسان پر موږ دادی چې موږ ته ښه شعر را اوروي، زموږ په عواطفو، احساساتو، خیال او تصور باندې د (مایک مولن) او (جنرال حمید گل) په څېر حکومت نه کوي، بلکې د یوه ځواک او یو معنوي لښکر په څېر زموږ د حواسو قلمرو اشغالوي او بیا موږ ته مرگ، غمیزه، ساندي، زگیروي، فریادونه او ژړاوي راښيي. موږ ته هغه مستي اورنگینې وراوي راښيي چې څو ځلې او پیغلې خندا ته خولې جوړوي، خود توغندیو ښکار

د جهاني جهان

کېږي، دی مور ته وايي وگوره هډېږي څومره پلنې شوې - د کورونو دروازي څرنگه په کلکو لغتو ماتېږي، د ماشومانو د غوښو بوټي څرنگه د کوټرو په څېر الوزي او اوس زموږ د دېرو په اوچتو ونو کې نښلي او هلته پرې کارغان تاوېږي، همدی دی چې د پښتون ولس په غوږ کې دا شپېلۍ پوه کوي:

پښتنو بېړۍ ډوبېږي:

بیا شملې شولې زني زنی د شملو ورو
بیا د پیغلو وپوه لمونو کي لمبې دي
بیا ولاړ دی بې نوا په سانه سانو ډو ژاري
د فلک خونخوارې سترگي ورتنه سرې دي
پښت نو بېړۍ ډوبېږي ډوبېږي اورئ؟
ډوبېږي اورئ پښت نو بېړۍ ډوبېږي

په بانو کي يې شرنګه د زولنو دی
بې اسرې ولس ته خپل وطن زندان دی
په خپل کلي کي يې کانه يې پسر اورې
نابللي بيا گانه يې د کور خان دی
پښت نو بېړۍ ډوبېږي ډوبېږي اورئ؟
ډوبېږي اورئ پښتنو بېړۍ ډوبېږي

پراسمان موش پي لنگېږي تيارې زېږي
زموږ لکه کوره دلمر کلي دي بيارېږي
په کونړ کي د زخمې خپي څپو زگېږي دی
په هلمند کي جنازي دي چې بهېږي

هر شپه نوي ماتم راخي په ساندو
هر ورځ په لحدونو کي تېرېږي

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

تر حسـاب شـوې ځـوانـيمـرگـي جـنـبـه ډـې تـپـري
لا زړگـي د فـلـک سـورنـه دى خـرو بـڼـې پـري

جهاني په دې ډول ازادو شعرونو کې دهيواد د ولس تراژيدي د خپل فرديت يا د ليکوال دهستوونکي ځانگړنې له کړکيو گوري او د هغې تابلو کارې، د شعريوه برخه :

کلونه کېږي چې دژوند پردې اغزنه لاره
د رباتونو له تناکو سره شپې تېروم

زه ليونى خونه يم

لکه سرسام رهي يم

په شپو په ورځو

په تيارو په سرو غرمو کي ځمه

د لمر د کلي پر لور

ما اورېدلي دي د نور د چينې ټولي کيسې

ما اوريدلي دي نکلونه د ملوک او بدرى

د شاپيريو د بناړ

د جادوگرو د وطن افسانې

پر سختو تړو د کلو مزلونه

وايي چې څوک د نور چينې ته ورځي

چې څوک د لمر و اشيانې ته ورځي

چې د قدرت و کرشمې ته ورځي

د شاپيريو د بدريو نندارې ته ورځي

نوبه د وسپنې خپلې جوړوي

تينگي به زغري پخوانۍ جوړوي

ځي به د لمر تر کلي

ځي به د نور تر وطن

هلته چې څوک نوم د شپې نه پېژني

چې خلک رنگ د تيارې نه پېژني

چې د شيطان و سوسې نه پېژني
 ويني باروت او جگړې نه پېژني
 نجونې يې ټولي لکه بڼکلي بدری
 ټولي د نور د گلو جوړي گېدی

د پوشکين د مشهور تعريف له مخې د تراژيدی هدف د انسانانو د سرنوشت په نوم ددې حکايت کوي چې سره له دې چې په تراژيدی کې د افرادو د ژوند له لارې د ژوندانه شخړې را سپړل کېږي خو دا د انسانانو سرنوشت دی چې د فرد د سرنوشت له لارې بيانېږي يا په بل عبارت د فرد خلاق وس او نوښت او يا خلاقيت ټولنيز - فرهنگي سمندر ته لوېږي.

همدارنگه تراژيکي شخړي نه شي کولای د ناوړه شرايطو سره د سازش او له سربښندنې پرته حل شي، په دې سبب ده چې انسان نه شي کولای د خپل اصالت د ساتلو په ترڅ کې د خپلې لارې په شرايطو بری ومومي او ددې توان نه لري له داسې شرايطو سره له مبارزې لاس واخلي.

زه لکه منصور ستا په نامه پر ځان مين سومه
 سل ځله سنگسار لره درغلی وم تانه ليدم
 اوس مي پر مزار باندي د شمعي اوبڼکي بلي کړه
 ستا په ليونو کي چي بناغلی وم تانه ليدم

د جهاني صيب په شعر کې فردي غمیزه او ټولنيزه غمیزه په يوه گرد اوي کې سره يو ځای کېږي او د هیلو او اميدونو سربښدونکی ډوبوي. د جهاني د شعرونو په دې ډول يعني په تراژيک هغه کې د شاعر فردیت د هغه د نهیلیو او خفگانو سره ټولنيزو وسايلو ته لاره کوي او هلته د خپل هیواد د څيري گروان له انسان سره راز و نیاز کوي.

ما تم ته مي راغلي دي و عدي ديدنونو
 د اتوري شپې به چاته سپينومه چې ته نه يې

يا داچې:

په کي مي څرک د ارمانونو د بېرې لټوم
 هم پر ساحل هم پر توپان باندي غزل وليکم

ستا په نوم دي د کوڅې کاني راوري
بنه دی بنه دی چې په بده ورځ دي ياد يم

په داماتو وزرونو به درځمه
لا ترڅو به زنداني د غم آباد يم

يا دا چې:

ما پرېرېده په ټولۍ د ليوونو کې به درځمه
په شرنگ د ليوونو کې مي د ځان خوبونه وينم
شيبه د ليوونو کې مي کله ځوانه سي په زړه کې
د سيوري په گودر کې د پيزوان خوبونه وينم
يو زړه د جهاني يې دی ليدلی د غم ساندو
په اوښکو شپه بيده کړم د گريوان خوبونه وينم

يا دا چې:

لکه برېښنا هسي د ژوند پر مزار وځلېده
معلومه نه سوه چې پر کومه خواروانه سوله
د جهاني زرگيه کله به ورځو ورپسې
چې داميد شمع مو کوچ له شبستانه سوله

زه به خپلي خبرې راټولې کړم، په دې مانا چې د رازو نياز په غزليزه برخه کې عاطفه سم حکومت کوي. د عاطفې د حاکميت په قلمرو کې له بورډونوونکي احساس او د خيال او تصور او ايماژ پرته نور سرتېري نشته او نه هم په رباتونو کې د کوم واسکت والا د شتون تراره شته. دا داسي امن او خوندي قلمرو دی چې انسان له خپله ځانه سره يو کوي او يا په بل عبارت د انسان د فزيکي او معنوي موجوديتونو واټن صفر کوي، هغه حساس لوستونکي تامل ته را بولي، فکر کولو تېر وخت ته، اوس ته او د راتلونکي په اړوند هغه ته دا اندېښنه مجسموي چې ژوند څومره لنډ او تنگ، نری او باريک دی. موږ لا د ژوندانه جام پر سر نه و اړولی چې ژيری مازديگر شو، څه ياران مو د تورو خاورو ميلمانه شول او موږ ورته په لاره کې يو، خود جام پورته کولو اوستوني

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

ته د وروړلو شيبه خومره خوندوره، خومره رنگينه او خومره له کرشمو ډکه وه چې اوس همدا مهال په پناه کېدو ده، نو د رازو نیاز شاعر مور ته د همدې شېبې داستان وايي. (۱۰)

اکبر کرگر

د جهاني د بغاوت په جهان کې يو درنگ

حميد بابا وايي:

سرزما سرکوزي نه مني د تاج
 گڼه تاج زما و سر ته دی محتاج
 تاج و تخت چې گدايان شري له دره
 بادشاهانو خڅه اوسي لا علاج
 زه يي خرد ډېرانه گڼم په حال کې
 دا چې ناست دی بې پروا په تخت و راج

(۱)

د سر خبرې:

د لومړي ځل لپاره مې په پنځوسمو کلونو کې عبدالباري جهاني په يوه علمي سيمينار کې وليد. هغه مهال په پوهنتون کې په زده کړه بوخت وم. سيمينار د کابل پوهنتون د کتابتون د سيمينارونو په تالار کې جوړ شوی و. هلته د جهاني له خبرې سره اشنا شوم. هغه د ((اسيايي استبداد)) په باب مقاله لوستله. ((اسيايي استبداد او اسيايي توليدي ډول)) د هغه د مقالې نوم و او بيا چې کلونه تېر شول په راډيو کې مې کار کاوه

خبر شوم چې جهاني د تلویزیون مرستیال ټاکل شوی دی، زه يې دفتر ته د مبارکۍ لپاره ورغلم، ځان مې وروپېژانده او ترروغېر وروسته يوه شېبه کښېناستلو، خو لږه شېبه په سکوت کې تېره شوه. زه ژر راپاڅېدم او بيرته خپل دفتر ته ولاړم. يوازي دوه ورځې وروسته خبر شوم چې جهاني

د جهاني جهان

دنده پرېښوده او پاکستان ته ولاړ، له هغه ځايه امريکا او بيا مې د هغه اواز او د هغه شعر او ادبي پروگرامونه د کلونو په لړ کې کله ناکله له امريکا غږنه اورېدل.

خو له هغه سره د اشنا کېدو لومړۍ شېبه، د هغه د ((شپوه توليد اسيايي او استبداد اسيايي)) مقاله د استبداد مفهوم، د افغانستان تاريخ، فولکلور او پښتني روايات د هغه په شعر کې يو له بله سره غوټه شوي ومېنډل.

نو په دې ډول کله چې جهاني تاريخ او تاريخي څېړنو ته ځي نو ((استبداد)) څېړي او کله چې لږه شېبه په دې چوکاټ کې تنگېږي، نو بيا د شعر په وزرو الوزي پرواز کوي او له اسمان څخه لاندې نړۍ ته گوري. په نړۍ کې د افغانستان په دښتو غرونو او سيندونو سترگې گنډې او بيا په کندهار او د هغه په تاريخي عظمت تمرکز کوي. هلته خواره واره ولسونه گوري، د هغوی معرکې او جگړې گوري. کله په کې ((کرمی او فتح خان)) له ((رابيا گلي)) او نورو بېرېڅو ځوانانو سره په هل او تکل کې ويني او کله هم د ((خشکيار او شاترينې)) د مينې کيسه کوي. کله هم د گرگين پر ټټر د هوتکو د گوزارونو انځور کاږي. کله هم په کې د لوی احمد شاه بابا د تورې او غورځنگ داستان وايي. سرود او حماسه ترې جوړوي او کله هم په ميوند کې د ملالي له ټپې نه سندرې جوړوي او دغه سندره داسي په تاريخي رواياتو کې رانغاړي چې بيا ترېنه تعويد جوړوي او هر پښتانه ته يې په غاړه کې اچوي چې د دېوانو او پيريانو په وړاندې ورته سپروي.

(۲)

جهاني او د هغه غزليه لاره:

يوه ورځ مې د يوه ملگري سره د جهاني پر شعر خبرې کولې. د جهاني د شعرونو درې څلور ټولگو پاڼې کله ناکله اړوم رااړوم. ملگري پر دې ټينگار کاوه چې جهاني د غزل شاعر دی، خو زما رايه دا وه او اوس هم دا ده چې د جهاني د نورو شعرونو حجم د غزل په نسبت لږ نه دی، خو دا جوتنه ده

د جهاني جهان

چې په غزل کې جهاني نه خود ميرزا خان انصاري او نه خود حمزه پر پل تللی دی. په غزل کې د جهاني نړۍ جلاده او نوي خبرې لري چې بايد پرې وگرېږو.

غزل

په ژوند مې نصيب نه سوې جنازې ته دي درځم
 د ياد وصال خيال نه هديرې ته دي درځم
 يوه تشه وعده يې د ځوانۍ په بيه غواړم
 سوالگر نه يم اسمانه چې کاسې ته دي درځم
 منم چې تر منزله يې سکر وټي دي کرلي
 د لار په مياودانه ده کوه خې ته دي درځم
 يوه لحظه دي مخ له رقيبانو پتومنه
 لمبې خاموشه نه سې تماشي ته دي درځم
 د استاد مينې اوږدې چې محفل رن گينومه
 پانوس رنگه بلېم بدمرگې ته دي درځم
 اختيار يې له اقرار سره جوړه راڅخه يو وړ
 يون ذرد خليل يم په چرې ته دي درځم
 سنگسار مې رسوانه کړې ميځانې د خلوتونو
 يوشو رلا جوړوم غرغري ته دي درځم
 دهوښ پر لارونو نه دی جهاني منزل د وصال
 جنونه ځان تيار کوه زولني ته دي درځم

د جهاني صيب هغه شعرونه چې له افغانستان څخه بهر ويل شوي، په ډاگه او څرگنده توگه د مهاجرت او له وطن څخه د جلاوالي له يأس او حرمان څخه ډک دي او له بې ريښې توب څخه

د جهاني جهان

تېښته په کې ځلېږي. هغه د غزل په شعري فورم کې هم له ډېر ليريک او عاشقانه مضمون څخه کله ناکله بهر کېږي او د خپل احساس په پل حماسي هغه خپلوي.

هغه په زغرده او په رسا او ازله اجل سره پنجه ورکوي او د خپل رواني پرديوالي د جبران لپاره دا دعا کوي:

يومي سوال ځواب د قبر په پښتو کره

بل لحد پر کندهار در څخه غواړم

په غزل کې داسې مفاهيم لکه: ((جنازه ، هديره ، سوالگر نه يم اسمانه، سکروټې ډي کرلي، لمبې خاموشه نه سي، اختيار يې له اقرار سره جوړه راڅخه يووړ، يو نذر د خليل، سنگسار مي رسوانه کړې، غرغړې او جنونه ځان تيار که زولني ته ډي درځم)).

او يا په دې را وروسته غزل کې چې پوره نوی والی لري او يو ډول شاعرانه بغاوت په کې ځای شوی دی، داسې مفاهيم او عبارات لکه: ((پياله نسکورول او نه تشول، نصيب بدلول، له تقدیر سره شخړه، د زندان نړول، ازلي لېونتوب، گربوان څيرول، د سر سودا منل خود سر ټيټول نه غوښتل، سجدي ته نه جوړه ککړی، د تندي ماتول، ياغي چې فرياد نه کوي، اسمان کښول، د غره په ژبه غوښتل، جنون پارول، پرهار شوړول او دا اسطوره وي بيت چې وايي:

چې هر محراب ته ځمه ستا جلوه په کښي بلېږي

د يار د تصوير خاله هېرومه خودي نه

جهاني له ډېرو کلونو وروسته د طالبانو د حاکمیت په دوران کې کندهار ته ځي، هلته د طالبانو په موجودیت کې هر څه پردي وينې، دی لکه د نورو ليک لوست کسانو په څېر نه چې يوازي د طالبانو پښتو ويلو ته خوشحاله شي، بلکې له پېښې سخت متاثره شو او د بغاوت ولولې يې بيا په تن او روان کې غزونې وکړې:

چې زما د لېونو چيغو ځواب ورسره نسته

يا زه يم بدل سوي يا دا غرونه بېگانه دي
 خمار مي نه ماتېږي شرابونه بېگانه دي
 ساقې راته اشنادي، خو جامونه بېگانه دي

او داسې نور...

په دې ډول غزلي فورم کې شاعر نه يوازې دا چې يوه خپلواکه لاره خپلوي، بلکې يو خوشال خانې
 روح په کې غزونې کوي او يا د نازکخياله حميد بابا دا شعر را تداعي کوي چې وايي:

سر زما سر کوزي نه مني د تاج

گڼه تاج زما و سر ته دی محتاج

بل مثال:

پيالې نسکې وروم دي تشوم هـ خـ ودي نه هـ
 نصيب هـ بدلوم دي قبلوم هـ خـ ودي نه هـ
 تقديره زولنې دي د جانان تر کرکې وڅې وړم هـ
 زندان هـ نروم دي تېروم هـ خـ ودي نه هـ
 ازل مې لېونتوب دی ل هـ نام هـ سره کرلی
 گرېوانه څي هـ روم دي ټولوم هـ خـ ودي نه هـ
 د سر سواد منم هـ خو چي سر تيته ټول غواړي
 قاصده ستنوم دي ور لېرېم هـ خـ ودي نه هـ
 خالق مې ککړی سجدې ته نه ده پيدا کړې
 تندي هـ ماتوم دي لگوم هـ خـ ودي نه هـ
 ياغي يېم د فرياد لپاره نه يم هـ راغلی
 اسمان هـ کڼوم دي ژروم هـ خـ ودي نه هـ

د جهاني جهان

د غره پړ ژبه غواړم د شيريني د نوم ذکر
 جنونه پاره ویدوم د خدای نه
 زخمونه د حبيب د طبيب کوشې ته نه خم
 پرهاره شوم د رغو موه خدای نه
 چې هر محراب ته خمه ستا جلوه پکې بلېږي
 د ياد تصويرو خاله هېرومه خدای نه
 چې شمېر د جهانې د گناهونو باندي کېږي
 زاهدې نوم د خپلوموه خدای نه
 (۳)

بيا هم له وطن څخه د ليري والي ستونزه:

له بلې خوا دې شعرونو د راسپړنې لپاره يو بل شان نزول (شرح نزول) د کتاب له اهدايه جملو څخه ميندلی شو: د کتاب په لومړي مخ کې يې کښلي دي.

((اهدا: د پايکوبونو او سرکوبونو د زخمي نغمو دا ناسازه مجموعه زما ښکلي کندهار ته چې زما معشوق دی، چې زما مسجد دی، چې زما کور دی، چې زما گوردی، اهدا کوم)).

همدارنگه شاعر د خپل تحت الشعور په مرسته غواړي ځان له خپل هیواد او کلي کور څخه په پردیوالي کې وژغوري او د دغه پردیوالي سره مبارزه وکړي. د هغه شعر د دغه پردی جهان په وړاندي یو سرغړاوی دی او د هغه پر ضد توغ او جنده پورته کوي.

ما خدای نه ویل شينکی اسمانه
 چې بې به د اور لاسه پاسه اور راځي
 زما د غيـرت شـمله بـه کښـته گـوري
 زما هـديرې تـه بـه پـغـور راځي
 اسـمانه مـا خـدای نه غوښـتله

د جهاني جهان

چي د بڼې نارونو جنې ازې بڼې ژاړم
 چي مې پېه كليو وكي بې لنگه سې
 چي د ځوانۍ و هديرې و ژاړم
 اسمانه ما خا و داسې نېه ويله
 چي د كابل گرېوان ته اور توي كېه
 زما پېه ج ونگره كېي بېلا و كره
 زما په ستوني كې بڼا مار لوي كه

چي مې پېه كليو وكي بې لنگه سې
 چي د ځوانۍ و هديرې و ژاړم
 اسمانه ما خا و داسې نېه ويله
 چي د كابل گرېوان ته اور توي كېه
 زما پېه ج ونگره كېي بېلا و كره
 زما پېه ستوني كېي بڼا مار لوي كېه

شاعر د هيواد تراژيدي د خپل ارمان او هيلو سره مخامخ كوي او له دې تناقض او له دې شخړې
 يوه بوږنوونكې غمجنه نغمه جوړوي او د شعر په بڼه يې مور ته وايي.

واقعيت خو دا دی چې جهاني په خپل شعر کې هماغه پښتني صداقت او رښتینواله لري. سره له
 دې چې په کلونو کلونو هغه له خپل ټاټوبي لېرې پاتې شوی، خو د هغه د شخصیت اصلي خښتې
 په پښتني ماحول کې د همدغه چاپېریال په فرهنگ او روایاتو کې اېښودل شوی دی. ځکه خو
 هغه په لاشعوري توگه د خپل درون او باطن سره صادق دی.

خو کله چې هغه د شعر دنیا ته راځي یو ډول اشراقي حالت پرې لاسبری کېږي او د دې لپاره چې د
 موجود او بدل ماحول په وړاندې عکس العمل وښيي، نو شعر وايي.

د جهاني جهان

د نوموړي هغه شعرونه چې په بهر کې يې ويلې او کښلې دي په رښتيني توگه د ناخوالو په وړاندې پيامبرانه اواز او د خاپوړو د کوشې او مالت سره ناپايله مينه په کې ځای شوې ده. دغه دوه متضاد حالتونه شاعر ته موقع ورکوي چې کله ناکله د هغه په شعر کې په شعریت او انځورگرۍ باندې د هغه پيغام غالب شي او په ډاگه يې ووايي:

بيا يې په محفل کي نن له پام څخه لوبدلي يو
 گوره د ساقی تر نظر څنگه ورغلي يو
 هره شپه مورو ته زنه داني خوبونه مه راوړه
 شرنگ د زولنو ته له کنعان څخه راغلي يو
 نن دي عبرتونه له هونبنيارو سره وځاندي
 مورو د لېوني پوه اتن ور کښېوتلي يو
 پل چې مود پله پر سر ايردي رقيب په پښه نيسه
 مورو چې له ازل څخه راغلي يو بنواغلي يو
 مه راکه ساحله چېري مورو چېري داستا سکون
 موري يې سمندر ته د توپان په شپه لېرلي يو
 هره ورځ د ستورو په حساب لمبې په خوله کې وړو
 مورو له خپلې ژبې لکه شمعه سوځېدلي يو
 مورو خو بې اختياره د نعمت پر خوان ور پرېوتو
 گوره چې سخي کور به لا خو ورځې منلي يو
 پرېرېده جهاني له دې وزره د پرواز تمه
 غشي د نصيب چې پر شېر باندي ويشتلي يو

خو له دې خبرو سره سره:

په غزل کې جهاني هم د خوشحال او غني په څېر له زاهد او ملا او کاذب متقي سره چې د شاعر د ازاد پرواز په وړاندې خنډ دی، د شاعر د خیال او انځورونو کښلو په وړاندې د شاعر فکر او اندېښنه گډوډوي، درېږي او له هغه سره چمپر کېږي. کله ناکله داسې هم پېښېږي چې ټول شعرونه یو شان نه وي، بلکې ناانډولي رامنځته کېږي او دا طبیعي خبره ده چې د یوه سړي څلور پنځه زامن ټول یو ډول نه وي. له بله پلوه غزل کله هم د خپل معیاري اندازې اوږدېږي. ان له اوو او لسو بیتونو اوږي او اوږدېږي. په لاندې غزل کې د موضوع وحدت او د یوې مسالې تعقیب لږ څه دروند ښکاري او یا په بل عبارت وروستي درې څلور بنده په کې بې انډوله کېږي.

غزل

اسمانه بیا لکه چې نوي افسانې جوړوي
چې سر پر سر مې پرهارونه پر سینه جوړوي
که دي مـجنون د تـوروز لـفـو را بللی نه يم
وايه حلقه په حلقه چاته زولني جوړوي
خونې منگـول دي شـاهدي د فيصـلي ورکـوي
د غمازانو پوه خوله ولي بهانې جوړوي
شېخه اخـر به سـې رسـواد ميفـروش پورونه
ترڅو بـه پتـي په خلـوت کي ميـخانې جوړوي
درڅخه ورکـي دي ساقي زمـاد ازل فـصلـي
چې د اغيار د پاره دکې پيمانې جوړوي
اوبنکې يې ستاله به بې فرياده سوځېدلونه دي
پتنگه ولي په لمبو کوکي اشيانې جوړوي
له هر قدمه سره بنځ دي فريادي عرضونه
جنونه څو لا په دې لار کي هديرې جوړوي

د جهاني جهان

د جهاني رنځوري شپي د ختمېدلو ننه دې
طبيبه ولي رقيبانه وتو ته پلمې چې وروې

د جهاني په غزلو کې داسې نمونې او مثالونه ډېرزيات دي چې يوه پارچه او کوټلې او مضبوطه
اندېبنه انتقالوي. د فورم له مخې لوستونکي نه پرېږدي چې د شعر له لوستلو مخه وروې او د
هغه په وړاندې بې پری او بې پروا پاتې شي.

پوښتنه پيدا کېږي چې ولې جهاني په شاعرانه دنيا کې له زاهد سره لاس وگرېوان دی؟ خبره
خرگنده ده. د جهاني زاهد متصوف او رندانه زاهد نه دی چې خپل ټول ژوند د عشق په لار کې داو
کړي، بلکې د شاعر مطلوب زاهد هغه متظاهره د تقوی د عوېدار خو په اصل کې بې تقوی د دوزخ
او جنت ټيکه دار خو په اصل کې دوزخي د خیر او شر محتسب خود شر او فساد سرچينه زاهد دی،
نو ځکه خو شاعر په خپل شاعرانه سفر کې د عقل او منطق هتکړي ماتوي او د دغه دروغجن او
فريب کاره پر ضد راپاخېږي، غرغره قبلوي او پنجره ماتوي.

دا چې جهاني اعلاموي چې د جهاني:

د جهاني محفل ته مه راوړه اغزني کيسې

مور لېونیو په اورونو کې لمبې ماتې کړې

شاعر د خپل نسل او د خپل ولس د نماینده په توگه او از پورته کوي. د ناخوالو، بدمرغيو،
جفاگانو، ظلمونو او تېریو په وړاندې لکه چې د ژوندانه بهیرونه او همداسې وشول. په
داسې ډول غزلو او شعر کې د ولس او د ولس اراده په یوه زړه او یو جسم کې تجلی کوي،
راتولېږي او د هغوی د ارزوگانو او هیلو پېغمبر شاعر شوی او د هغه په ژبه د ټولو د تېر او زړه
اوازا پورته شوی دی. ((شاعر ویونکی او ناقل راوي دی. د انسان شعر د انسان د نبوت د شعور
محصول دی.

د جهاني جهان

اليوت وايي: شاعر يو کاتاليزور دی. يونگ هم ويلې دي چې ښه شعر د شاعر له لاري ويل کېږي او نه د هغه په وسيله، يعنې هر ښه شعر وجود لري، خو يو داسې څوک راځي او هغه بيانوي. د ازل استاد وايي: ووايه (اقر) د انسان نبوت هم توضيح ته احتياج نه لري او ډېر ښکلی هم دی، خود هغه اجزاء هماهنگي او ترکيب څه مانا لري؟ (۱) طلا درمس دويم ټوک.

د شعر د هماهنگي درې برخې له وزن قافيې او تصوير څخه عبارت دي چې په هغه کې په وزن او قافيه کې په کلي توگه هر ډول موسيقي ځايېږي. هر ډول تصاویر په کې ځايېږي او معاني هم په کې ځايېږي. شعر هغه مهال کامل دی چې د دغه اجزاوو تر منځ هماهنگي موجوده وي.

غزل

زاهده تـا مـي د تـقـوا پـه نـوم نـشـي مـا تـي کـرې
 مـا دـي د حـو ر و د خـو بـو نـو سـلـسـلـي مـا تـي کـرې
 تـه د دـو ر خ لـه و هـمـه غـلـي کـرې شـپـه ژړ پـدې
 مـا د کـو ثـر پـه مـسـتـو هـيـلـو کـي پـيـا لـي مـا تـي کـرې
 تـه يـي لـه قـهـر ه لـه خـلـو تـه ر ا و تـلـا ي نـه سـي
 مـا د کـر م پـه تـمـه ز ر ځ لـه تـو بـي مـا تـي کـرې
 تـا خـيـر و شـر تـه د حـسـاب هـتـکـرې و ا خـسـتـلـي
 مـا د جـنـو ن پـه نـوم د عـقـل زو لـنـي مـا تـي کـرې
 تـه پـه سـجـده کـي لړ ز پـد لـي د حـسـاب لـه و پـر ي
 مـا بـي حـسـابـه در و ا ز ي د مـي خـنـا نـي مـا تـي کـرې
 څـو ک يـي د مـي نـي لـه ز نـد ا نـه غـر غـر ي تـه و و ز ي
 چـا يـي د قـهـر لـه هـيـبـتـه پـنـجـر ي مـا تـي کـرې
 چـا د يـو ي جـلـو ي پـه مـي نـه ځـو ا نـي نـذ ر کړ لـي (۲)
 چـا پـه تـصـو ي ر کـي لـه نـقـاش سـر ه و عـد ي مـا تـي کـرې
 د جـهـا نـي مـحـفـل تـه مـه ر ا وړ ه ا غـز نـي کـي سـي

د جهاني جهان

مور لېوني و پوه اورونو کي لمبې ماتې کړې
(۴)

په وينا کي د شاعر ژبه:

د جهاني په شعر کي د ژوند پديدې، روحاني او اسماني شيان اخلاقي بڼه غوره کوي. پرته له دې چې غير طبيعي او يا ډېر خيالاتي شوي وي د طبيعت او ژبې ادبي کېدل د شعر په قلمرو او د ژبې او طبيعت د هستۍ شاعرانه تجربې معنوي او روحاني کوي، ټولې بشري ناخوالي چې د سرکښو غريزي غوښتنو او تمايلاتو څخه راتوکېږي. په کراره سره نرمېږي، لطافت او معنويت پيدا کوي. پرته له دې چې د ژبې په پنجره کې بندي او له خوند او لذت نه بې برخې شي. هغه رنځ او کړاو چې ژبه او طبيعت يې گالي تر دې خوند پورې نور هم صيقل کېږي چې د تن او روح تر وحدته پورې ورسېږي. خپله حق په همدې نړۍ کې تر لاسه کوي او د بلې دنيا په لټه کې نه پاتې کېږي. د جهاني په شعر کې د تن او روح طبيعت او اخلاقو په ډول وحدت او يووالي کې ژبه روان او تن تعلی پيدا کوي. هغه رنځ او کړاو چې په داسې ډول لطيف او معنوي شوي وي په نتېجه کې په يوه خوندور غم بدلېږي چې هغه ته د شعر په ژبه کې د عشق غم وايي، خو هغه څه چې غريزي خام او حيواني جنبه لري يا ځانگړنه لري او حيواني وي د عشق په ملکو تو کې خپله خدایي مينه تر لاسه کوي. اسماني کېږي او روحاني او نوراني کېږي. ژبه په دې لړ کې د شعر له موزونيت او موسيقيت نه خوند اخلي. هغه جسماني لذت چې له خامو او قهرجنو غرايزو څخه راولاړېږي او د اخلاقو په نوم او د اخلاقو په لار کې بايد سرکوب او وځپل شي، نورنځ يې د ځان په بيه اخیستل کېږي. په داسې ډول شعر کې تن له روح او روح له تن څخه خوند اخلي او قانوني جواز پيدا کوي. په شعر او ادب کې شراب او نېشه او رندانه نظر بازي ژبې او ادب ته لار پيدا کوي چې د وچو او زاهدانه اخلاقو حريم مات کړي او د زهد او زهد پلورونکي په ږيره ملنډې ووهي. پرته له دې چې بې بندوباري او هرزه گۍ رامنځ ته شي، نو خپل قلمرو او ساحې ته د هر ډول لغاتو او گړنو ته د ننوتلو لاره نه ورکوي، نه د عوامو ولاړه او ناسينگار شوې (هرزه) ژبه او نه د شيخ او ملا وچه او بې مانا متحجرې ژبې ته د مداخلې اجازه ورکوي، نو يوازي د شعر او هنر په وسيله يو واري بيا له راجلا شوي طبيعت څخه بېرته هغه ته ورستنېږو. په شرقي فرهنگ کې د شيخ، زاهد، می،

د جهاني جهان

ميخانه، تقدير، سرنوشت، تقوى، توبه او نور داسې مفاهيم دي چې زموږ په كلاسيكي پښتو شاعري كې ډېر زيات تکرار شوي دي.

په دوه لورو كې زيات: په يوه لوري كې صوفيانه، عرفاني او لاهوتي بيان له پاره كارول شوى دى، خو له بلې خوا زاهد، شيخ او داسې نور چې هر كله د ازادانه خيال او تفكر او د انسان د ازادۍ په وړاندې د يو دېوال او خنډ د سمبول په توگه وو او د وچو او جامدو او متحجرو قوانينو و اعظان او چلوونكي وو، نو د هغو په وړاندې د شاعر قيام او پاڅون په واقعيت كې د وخت د موجوده حاكم او ايستا حالت په وړاندې قيام و.

په دويم لوري (استقامت) كې د دغه مفاهيمو كارونه او د استعمال ترزياته حده په غزل كې شوى دى. په غزل كې صوفيانه مضمون بيان شوى دى او هم د رمز او سمبول په توگه د ناخوالو، بدمرغيو، استبداد، ظلم او سپكاوي پر ضد كارول شوى دى. جهاني دغه رمزونو او سمبولونو د هغه وراسته دېوال له پاره د هغه وراسته او نړېدلي او شړېدلي نظام له پاره كاروي.

د يوه ليكوال په قول: په واقعيت كې زاهد د هستۍ په نظام كې دومره ارزښت نه لري. دا ځكه چې شاعر په دې ډول د الوهيت ډېره عالي جلوه او ښكلا څرگنده كړې او يا د هغه له پاره هينداره ده. سره له دې چې وايي د اطاعت او عبادت په وسيله به د گناه او ثواب د احتساب له لارې مراد ته رسېږي، خو دا حساب و كتاب دي هغه چا ته مبارك وي چې د حساب او كتاب خاوندان وي او د خپلې گټې او تاوان په باب فكر كوي)). (۳) عرفان ورندي ص ۲۸۰

ريا يعنې دوه مخې نفاق اچول او د زاهدانه پردې شاته د خپلو غوښتنو او هوسونو پټول. زاهد بايد په زرگونو باطني غوښتنې د نورو له سترگو پټې وساتي او ځان د ملايكي په څېر په هره ((نفساني)) غوښتنه بريالى وښيي، خو شاعر د دې وس او جرئت او شهامت لري چې د خپل هوس او غوښتنې په ډاگه ووايي.

د جهاني جهان

په دې ډول مور د جهاني رښتینواله وینو. جهاني په خپل قول کې صادق او رښتونی دی، لکه په مینه کې رښتونی، لکه په وینا کې رښتونی او لکه په هر څه کې، نو ځکه خو دوه مخي او منافقت غندي او د هغه د لیدلو زغم نه لري.

غزل

دا ډېر کاره کاته به به دي ایمان لره بلاسي
زاهده هسي نه چي خلوتونو ته دي شاسي

پرون دي له محرابه پښې پر بله خوا کړې سوي
پرېرم دې کوڅه کي دي لمونځونه نیمه خواسي

نیمگري اشرارې دي شیخه سر به سره ساتو
جنون مې یاغي نه کي کنه چيغي به رسوا سي

سکون دی که توپان دی عقل نه ویني په سترگو
منزل يې معجزه ده چي مجنون پکښي لياسي

مستی ده لپونتو بوی صراحی راسره خرخي
معدوريم که له لاسه مې پيالنه نیمه خطاسي

بېگامه مې سوځېدو ته غلی غلی ژرېدلې
لمبه خاموشه نه کې چې هستي به مې تالاسي

د جهاني جهان

گړېوانه لايي غې واپړې د سوال گرو او بنځو لپي
د سترگو په کچکول کي مي د تمې خاي پيدا سي

منظور سو جهاني د لېوني وپوه تپولي کي
نصيبت له زندانه به دي نن پورته غوغا سي

۲

جهاني او نظمونه:

يوه ورځ يوه سپين ږيري ليکوال او خپرونکي جهاني صيب د نظم شاعر و باله. هغه په دې خبره زه په
فکر کي و اچولم. وروسته مي داسې وانگيرله چې لکه نوموړي جناب شاعر او ليکوال د جهاني
غزل او ازاد شعرونه نه دي ليدلي چې يوازي ناظم يې بولي، نو زما په نظر دا د هغه د کار يوه برخه
ه.د

که لږ څه خپر شول خو شحال نه وروسته په افغانستان کي په پښتو شعر کي په څلو پښتمو کلونو
او له هغه پس حماسي روح ډېر زيات خاي نيسي. دغه روحيه له دوه لارو پښتو شعري ادب ته لاره
پيدا کوي. يوه د پښتني فرهنگ او ټولنيز ژوند په تېره د غني پښتني فولکلور لکه لنډيو او نارو
او نورو شکلونو او له بله پلوه د معاصر خوځنده او متحرک ژوندانه يون او حرکت څخه د دې کار
سرلاري په عمده توگه لايق دي او د لايق اغيز په پښتو شعر کي د هيچا له پامه ليري نه دي. زما د
خبرې مانا دا ده چې له څلو پښتمو کلونو را وروسته په پښتو شعر کي حماسي نظم او د شعر نور
فورمونه پياوړي شول. جهاني صيب د دغه کلونو د غورځو پرزو شاهد دي او تر اوسه پوري د
همدغه فکري بهير اغيزې له ځانه سره لري.

د جهاني جهان

پښتو ژبه يو بل فکتور دی چې په شعر او په هنر کې صیقل کېږي. دا ښکارنده په واقعیت کې زیات ظرفیتونه لري او هرڅومره چې په دې لړ کې پنځونې او هستونې کېږي د ژبې لمن ورته پراخېږي. له بلې خوا کله چې په پښتو شعر خبرې کوو، نو اړه ده چې د یوې مسالې یادونه وکړو:

انسان د دې له پاره چې په حیا او عزت کې را څرگند شي، نو لباس اغوندي او ډېر ښه ځان پټوي او سینگار وي، خو ژبه هم داسې واخله. ژبه کله چې ښکلې شي او په ښو او غوره کلماتو کې خپل مطلب راوغاړي، نو هغه شعر شي. په واقعیت کې انسان چې کله له طبیعت نه را جلا کېږي او د طبیعت په وړاندې دريغ نیسي، نو خبرتیا پیدا کوي او له طبیعت څخه د انسان را جلا کېدل د دې جوگه دی چې انسان اخلاق لري، نور د طبیعت په څېر خشن او قهر جن نه وي. دغه اخلاق چې کله له طبیعت نه جلا کېږي او بېرته د طبیعت په وړاندې ځای نیسي، نو په خبرتیا او اگاهي بدلېږي، او دور او ناور افکارو په توگه له بهر نه په بشري ژوند باندې خپل حکم او فرمان چلوي.

((د هنر جریان هم له هغه ځایه پیل کېږي چې کله اخلاق او طبیعت سره یو وي. هغه طبیعت چې د خپلو اخلاقو سره داسې نغښتلی او گډ وي چې د هغه موجودیت له اخلاقو پرته نه شي تصور کېدلی، نو هغه ټول قید او بند او نظم چې اخلاق یې د طبیعت په اوږو ږدي، ترېنه خوند اخلي. په هنر کې همدغه لذت احساس موجود دی. په موسیقۍ کې او ازونه له دروني نظم او هماهنگۍ نه خوند اخلي او په شعر کې ژبه او کلمات دغه دنده ترسره کوي. په شعر او موسیقۍ کې او ازونه او کلمات نظم پیدا کوي، خو داسې بند او زنجیر نشته چې له بهر نه یې په نظم کې را وړي، بلکې له دننه څخه په هغه کې یووالی او هماهنگي راپیدا کېږي. دلته نظم د روني او ارگانیک دی)). (۴) شعر واندیشه ۰ داریوش اشوري ۲۷۰ مخ

له بلې خوا د ټولنیزو او سیاسي پېښو تراغېز لاندې زیاترو هغو کسانو چې له ټولنیزو بدلونونو څخه یې نور انتظارات لرل له یو ډول هیجان او سردرگمۍ سره مخامخ شول. زړونه یې ساړه شول چې له هغو سره اوس هغه ډول رومبني هیجان نشته او نه یې ایجادولای شي. دا ځکه چې فتح یا ماتې د بېلابېلو قشرونو او طبقاتو د خلکو له پاره په یو وزن او یو شان وجود لري. فتح حماسه زېږوي ماتې فاجعه ټولنیزه حماسه او فاجعه د احساس د اوج گیری، سبب کېږي چې (paroxysm)

د جهاني جهان

(هم ورته وايي. د احساس اوج گيری، د هنري تخليق لازمه ده او له هغه پرته نه شو کولای د بنو کارونو انتظار ولرو.

((که د شعر سطح د تخيل، ژبې د پيچلوالي او فکري پيچلوالي چې اظهار کوي لوړه وي، نو د خواصو په شعر بدلېږي. خاصه پسند يا عامه پسند والی د يو شعر بل مطلب دی چې د شعر د ټولنيزوالي سره اړه نه لري بايد دغه مقولات سره جلا شي کنه، نو تحليل به نتيجه وي، نو له دې کبله د ازادو او د قافيې او وزن څخه د ازادو شعرونو ايجاديدل يو طبيعي امر دی په معاصرو ادبياتو کې والت ویتمن په امريکا کې د دې ډول پيل کوونکی دی او وروسته بيا نور شاعران لکه پابلو نرودا په چيلي کې او ژان پرس په فرانسه کې ډېر زيات مشهور دي.

خو د وزن او قافيې د قيد له مينځه تلل د شاعرانه تخيل په اهميت او د شاعر د فکري ژوروالي باندې زياتونه کوي او که د انگېرلو قدرت او فکري ژوروالي نه وي، نو هغه وينا خپل رنگ بايلي او په يوه معمولي نثري ټوټه بدلېږي)). (۵) کسرايي

داسمه ده چې موزون او مقفی شعرونه په ډېره بڼه توگه په حافظه کې ځای نيسي او د ازادو شعرونو حافظه کې پاتې کېدل لږ ترسره کېږي، خو دا کوم هنري ملاک نه دی. دا نقد کېدای شي په خپل ذات کې د يو حقيقت حکايت وکړي، خو نه شي کولای چې د ازاد شعر د پيداينست په لار کې منطقي خنډ شي. په ياد کې ساتل د هنريت ملاک نه دی، خو د جهاني په شعر کې مورډا ځانگړنه وينو چې هغه د عوامو په ژبه د تخيل او چته مانۍ جوړولاي شي او داسي يو شعري فورم کې يې رانغاړي چې هم ډېر ساده او عامه فهمه وي او هم شعريت لري، يوازي ساده وينا نه ده.

ځيني کسان په مشخص ډول د جهاني د شعري ژبې په برخه کې دا هم وايي چې جهاني ترزياته حده په شعر کې د پښتو ژبې د کندهار لهجه کاروي او يا د دغه لهجې ترزيات اغېزلاندې دی، زما په نظر دا دومره خبره نه ده. خبره په بنکلا کې ده او د جهاني شعر او هنر خپله لازمه بنکلا لري، نو که د لهجې خبره را پورته کېږي دا په پښتو ادبياتو کې د رنگينۍ له پاره بله زياتونه ده. له بلې خوا که د جهاني په شعر کې تصوير د تأمل او دقت وړدی او يا په شعر کې د تصوير او د تصوير په ژبه او کلماتو نړۍ هستول يو څه تېر بڼې، نو دا په ډاگه ده چې د جهاني شعر پياوړې موسيقي

د جهاني جهان

لري. موسيقي او موسيقيت او اهنګ او ترنم د جهاني د شعر او شاعري زبردسته ځانګړنه ده. د هغه په شعر کې کليمات د رباب په نغمه کې روح پوه کوي او هغه په شور او مستي راولي، يو مثال:

ورکه مينه

له اشنا مېني بېل کړي
بېل جهان ته يم راوړي
راياد پري مېي جـونـگـره
لکه ورک سـتـري خوبـونه
خه مرمـوزه نغمـه ناخي
دهـوس ترانـي پـاخي
تـوري خـوني راخـپرې دي
سـپـيني کـري د چـاشـپـي دي
لـونگـين پـه ورو ورو زانگـي
مـاتي کـري دي گلخـانگـي
نـه هغـه د غـرو لـمني
نـه کـبرـدي دـي جـيـري يـلـني

د ژوندون وحشي موجونو
د زمان يـاغي بـاـدونو
راياد پري مېي جـونـگـره
هسي ليـري راتـه بـنـکار
نه د چـا پـر بـد و شـونـدو
نه د چـا لـه پـتـو سـتـرگو
نه د چـا پـر سـپـينو لـپـچـو
نه د مـر و کـتـو يـاـدونو
نه د چـا پـر د نـگـه غـاره
نه مسـتي د مسـتو پـغـلو
نه هغـه د سـوما بـوتـي
نه او بـنـبه نه يـي هـي هـي دـي

د جهاني جهان

نه خپې پکښې مستېرې
 په ښکاره چې خوله يې را کړه
 چې ملگرو ورته شا کړه
 خيال د شونډو د ساتلي
 کړي شپه د ژړولي
 نه قيامت د پاي کوبونو
 نه فرياد له سر کوبونو
 نه هوس د کوټونو
 نه وحشت له دوزخونو
 نه هونبياره بدمستي سته
 نه د بنگو هونبيارې سته
 د ساړه جهنم کور دې
 د حیات په نامه گوردې
 دلته هر څه بازاری دي
 دلته مینې ظاهري دي
 څوک يې نه سي اورېدلای
 دلته نه سي گړېدلای
 زما کيسې په وينو سرې دي

نه شپې نه يې باډاسکي
 نه خوشال له زوره رغ کړه
 نه له بخته فريادي دي
 نه حميد په شنه زرگي کي
 نه فراق د نو خطانو
 نه محفل شته د رندانو
 نه د شيخ په لاس عصاده
 نه څه زيری د فردوس دي
 نه څه ويړه د گناه سته
 نه جنون په خرونس راغلي
 نه د عقل ليونتوب دي
 دلته اوږد ژوندون سته
 دلته هر څه ايرې کړي
 دلته هر څه سودا کړي
 دلته وينې بېگانه دي
 زما د جگو غرو سندرې
 زما زيرې پښتو ژبه
 زه داسه ستان د برياديو

د جهاني جهان

نه د چا مخ ته بلېږم
چي مي حوري ورس تايلي
چي کيسې به مې کولي
چي يې وينې وپنولې
چي مستي يې پاڅولې
زمانه مه غواړئ اورونه
زمانه مه غواړئ شعرونه

نه د چا د لارې مل يم
زما هغه جنت پردی سو
زما هغه کورگی تباه سو
هانسيم لمبه لمبه سو
هغه جام له زهر وډک سو
زما وروستي بخري مړه سول
زما گونگی احساس مړ سو

(۵)

د جهاني په شعر کې خیال، تصویر او عاطفه:

د جهاني په زیاترو شعرونو کې ان په ازادو نظمونو کې د تصویرونو او انځورونو په تناسب شور او احساس ډېر پیاوړی دی. شاعر تخیل او انځور کښې ته اړه نه احساس کوي، بلکې نېغ په نېغه او په څرگنده او برېنده توگه د خیر و شر جگړه بیانوي. ((د تخیل قدرت یعنی هغه بشپړ شور او هیجان چې په کار لوېږي چې هغه احساسونه او شیان او بېلابېل تجربیات او په وختونو او زمانو پورې اړوند په یوه خاصه لحظه کې سره راټولېږي او یا یو له بل سره انطباق پیدا کوي او په یوه داسې ناپایه شېبه او محدود زمان کې یو پراخه ساحه انځوروي. د تخیل قدرت یوازي هغه سرکښ او له مرکز څخه د تېښتې او فرار او تیت پرک وس نه دی، بلکې د مخالفو حالاتو د تلفیق له پاره داسې قدرت دی او د طبیعت په باب د انسان د بېلابېلو انګېرنو څخه عبارت دی. تخیل په سیده توگه له حافظې راولاړېږي. کله هم په زمانې تداوم کې په حافظه کې خوندي ساتي او کله هم هرڅه غورځوي چې د حافظې ځنې برخې له مینځه یوسي او د تصویرونو په وسیله هغه یو د بل په خوا کې کېږدي او یوه فکري او عاطفي کړۍ ایجاد کړي. (۲) طلا درمس ۸۴۷ مخ

تصویر په نوم شعر:

سره د ژمي شپه ده زه ستا له يادونو سره
لکه ماشوم په وړانگو لوبي کوم
ستا د تصوير مخي ته ودرېږم
او دا يوه لحظه دي خپله کمه
هلته سينه کي غولېدلی زړگی و خوځېږي
او پردی ميني ته ټوپونه وهي
تصوير ژوندی سي سترگي وړپوي
پر شونډو بيا گرځي زاړه قولونه
بيا د سباد لمر ختو په تمه
شپه تر سهاره شمعي ولگېږي
سترگي سوځي
خو يو ناڅاپه د تصوير له سترگو
د ژوند او ميني رڼا وټنښتي
قولونه مړه سي
زه او تصوير پاته سو
او زړه هم نه وهي زاړه ټوپونه
دواړه لاسونه لېوني لاسونه

بې ارادې د تصوير خواته ځغلي

تصوير څېري او ژمنې سگروتي

لمبه لمبه کي د کلو خيالونه

لايې لمبه په سترگو وينمه خاموشه نه ده

لا د تصوير بې نوره سترگې زما پر لور کړې دي

چې په سينه کې مې د زړه په تل کي

ستا له تصويره سره مينه نوې اور بلوي

او په رگونو مې بڅري گډه سي

نور دي تصوير ته هم کتلاي نه سم

يوه لحظه دي خپلولاي نه سم

او دا د ژوند سره ملگري لمبې

دا په رگونو کې ژوندي بڅري

دا د تيارو دا د رڼا ملگري

ستا د خيالونو له محله سره

په تصويرونو روپباري نه کوي

پورتنی ازاد شعر چې د انځور کښنې په زړه پورې بېلگه ده. د چا خبره د خوب او بيدارۍ ترمنځ د يو حالت شاعرانه تصوير دی چې لوستونکي ته پېښه په مخ کېږدي. حادثه له خيال نه هستېږي. ذهن عينيت ايجادوي او په تدريج سره لوستونکي داسي حالت ته راولي چې گویا له يوې واقعي پېښې سره مخامخ دی. حادثه سره له دې چې ټوله د راوي په ذهن او خيال کې غځېږي، خو شاعر د

د جهاني جهان

لوستونکي پروړاندې د يو ډول مصنوعي خوب د غالبولو نه کار اخلي او لوستونکی او اورېدونکی له ځانه سره مل کوي، بلکې په حادثه کې ورته گډون ورکوي او بالاخره کيسه پای ته ورنږدې کېږي. د جهاني دا ډول شعرونه په ډېرو ساده کليماتو او تصاوېرو کې سينگار شوي دي خپل وزن يې هم د نويو معاصرو ادبياتو او هم د پښتو ژبې د قدرت په برکت ساتلی دی.

(۲)

جهاني په پښتو کلاسيک او معاصر شعر کې د يوه منځگړي په توگه:

د جهاني پایکوب د نوييمو کلونو ټولگه ده. په دې ټولگه کې زمور د ټولني د بحران او بېرحمانه وژنو پېښو انعکاس کړی دی. دا د يوه ولس د پايمالولو کلونه دي. دې پېښو په سيده او صيقل شوې توگه د جهاني په شعر کې خپل ياد خوندي کړی دی. په دې کې يوه رواني مساله ده. شاعر سره له دې چې په خپلو سترگو دا پېښې نه ويني، خو په خپل هېواد کې دومره زيات د ذهن حضور لري چې دا پېښې ذره ذره په خپل ذهن کې ساتي او د شعر په ژبه يې منعکسوي.

د مورچل ځوانه شعر د يوه توار د کيسه ده چې عين مضمون خو شاعرانو لکه صديق کاوون توفاني، اسحاق ننگيال او خپله عبدالباري جهاني تکرار کړی دی.

جهاني د ننگيال د يوه شعر په ځواب کې هم يو شعريا اوږده قصيده لري چې مطلع او دوه اخيري بيتونه يې را نقلوو.

زما له خولې ورکه پيغام شينکي اسمان ته
چې به ختمه پردی مېنه کربلا سي
نور به نه راځي پر مور ياغي موجه
توپاني به د رقيب د بېړۍ خوا سي

د جهاني جهان

يا په پای کې وايي:

ماتمه ولـي را کـوي د مرگـي زيـري
 ماتمه ولـي را لـي زخمـي نظـمـونه
 پـه مـا ولـي اوروي دا سـوي کـوي
 لـه مـا ولـي تـبـتـوي اغـزن خوبـونه
 دا غزل يې بله بڼه نمونه کېدای شي:

کلونـه کـري لـه دې بـاره کيسـو کـوچ کـري دى
 د آدم خان لـه شـهـهـبـازونو درخـو کـوچ کـري دى
 پـه هـغه د بـت کـي د مـجنـون غـرغـري وچـي سـولې
 د لـيونـي و لـه مـزلونـو اغـزو کـوچ کـري دى
 نـه پـه مـحـفـل کـي بـلـدل نـه سـو خـېدل يـاد پـري
 د پـتـنـگـانـو لـه مـذـهـبـه لـمـبـو کـوچ کـري دى
 خـنـگـه بـه سـتـون سـي لـه خـزانـه تـور پـدلى بـلـل
 چـي لـه چـمـنـه د گـډيو وړمـو کـوچ کـري دى
 اوس يـي شـرنگـي د نـيـمـو شـپـو سـنـدري نـه تـخـنـوي
 لـه سـپـينو لـچـو سـرولاسـونو بـنگـر و کـوچ کـري دى
 د زلـپـخـا مـينـه د چـالـمـنـي نـه تـوروي
 اوس لـه خوبـونـو د يوسـف قـافـلو کـوچ کـري دى
 د تـور جـاد و افسـون و هـلـي دى د غـر و لـمـنـي
 نـن د شـپـلى لـه مـنـرونـو نـغـمـو کـوچ کـري دى
 جـهـانـي خـوک بـه پـر لـنـديو غـزلونـه لـيکـي
 چـي لـه گـودر خـخـه د پـغـلـونـو نار و کـوچ کـري دى

WWW.LARAWBAR.COM

(۷)

اسطوره او شاعر:

لوستونکی کله هم د جهاني په شعر کې ځای ځای د بشریت ژورو او تل ته داخلېږي او یا په بل عبارت سره شاعر د بشریت د ژورو تمایلاتو او ځانگړنو هم بې پروا او بې پرې نه دی پاتې شوی. په معاصرو ادبیاتو په تېره لویډیځو ادبیاتو د نقد او څېړنې په برخه کې د معاصرو علومو یعنې بشر پوهنې، ارواپوهنې، فلسفې او اسطوره پېژندنې څخه مرسته ترلاسه کوي. اسطوره پېژندنه او د اساطیرو راسپړنه چې په معاصره ارواپوهنه کې ډېر عمده ځای لري نن ورځ په هنر او هنري پدیدو کې د راسپړنې له پاره ترې کار اخېستل کېږي. جهاني هم کله چې د بشریت بنيادي کرکتر ته یې پام شوی، نو اسطوروي شعريې کښلی دی.

انسان د اسطورو له لارې انساني فرهنگ د ایجاد پر او ته داخلېږي. په دې پړاو کې انسان غواړي نړۍ او طبیعت په یو ډول لارو چارو ایل کړي. بیا د یو ډول ارباب النوعیت له دریځه غواړي طبیعي شیان او پدیدې تجرید کړي چې په دې ډول اسطوري مینځ ته راځي. د خدایت او خدا پرستی مفکوره او بیا د وحدانیت په ایدیا سره د ځمکې پر مخ د روح تاریخ او د معنا تاریخ پیل کېږي. د اسطوري په پیل سره انسان د خیر و شر او سپنتا و ناسپنتا روا او ناروا په اخلاقي او حقوقي مانا سره رامنځ ته کېږي او حیواني ژوند انساني او ټولنیز هغه ته داخلېږي او فرهنگ رامنځ ته کېږي.

د خلقت په اسطوره کې چې په یهودیت او مسیحیت کې راغلي او په قران پاک کې هم په لږ بدلون سره یادونه شوې یو سرنوشت جوړوونکې برخه لري چې وایی: خدای ادم یا لومړنی انسان د یو تکلیف او یو انتخاب سره مخامخ کړ. هغه ته وویل شول چې د پوهې او د معرفت د ونې مېوه ونه خوري، خو ادم د خپلې جوړې یا حوا په وسوسې او د شیطان په نفوذ سره له دې امر نه سرغړاوی کوي او د پوهاوي د ونې مېوه خوري. سترگې یې بېرته کیږي. د هغه دروني سترگې بېرته کېږي او کله چې ځان ته گوري چې برېښه دی، نو شرمېږي، دا چې دغه برېښه ذات د شرم او گناه سره مخامخ کېږي، نو له همدغه ټکي د انسان تاریخ پیل کېږي. انسان په خپله ستونزه او گناه باندي خبرېږي

د جهاني جهان

او گناه يعنې له تکليف نه سرغړونه يا د شرع له حکم نه چې خداى فرمايلي دي سرغړونه ده. په بل عبارت دا د انسان د داسي اخلاقي موجود په توگه چې په ښو او بدو خبر دى د تاريخ پيل دى.

دا چې انسان په لومړي وار د خداى له امره سرغړونه کوي او خداى پرې منت کوي او په دغه لومړي گناه سره له جنت نه رابهر کېږي او دا چې ادم ځمکې ته راځي، نو هغه سوله چې په ازل کې په پورتنې عالم او کښتني عالم کې برقراره وه خپل ځاى د ښکې او بدې جگړې ته پرېږدي او د ادم د زامنو يا زوزاد د ژوند کولو د ماجرا تاريخ پيل کېږي. (۸) عرفان ورندي در شعر حافظ ۵۱ مخ

زموږ په پښتو معاصر شعر کې دا او دا ډول نورې اسطوريې په پوره عمق او ژوروالي سره منعکسې کېږي. زموږ معاصر پښتو شعر دغه اسطوره د بيا ځلي شاعرانه پالش او سينگار له لارې انساني پيغام په ډېره ښه توگه وړاندي کړى دى چې جهاني هم يو له دغو سرلارو څخه دى.

ابليس و خندل
خالق دا ښکلې دا رنگينه ځمکه
د هسکو غرونو د لعلونو له سيندونو سره
انسان ته و بڅښله
او په سينه کې يې ورکښېښووله خپله مينه
خو ده په زړه کې د شيطان په لمس
د سرو او سپينو او د خاورو مينه وروزله
د همدې ميني په خاطر يې د ورور ويني توى کړې
د فرشتو له سترگو او ښکي راغلې
او شيطان و مسېده
د همدې ميني په خاطر يې ولسونه ايل کړل
د يوه لوى سپه سالار په نوم پوځونه جوړ کړل
مخکي يې لاندي کړلې
جونگړي و نړېدې
د سرو او سپينو خزاني جوړې سوې
سپه سالار له خپله ښاره کلا وگرځول

او د بل بنار د خزانو په تمه و خوځېدئ
توري راووتلې
چرې په وینو سولې
سرونه ورغړېدل
کلي لمبه لمبه سول بنار او کوڅو اور واخيستئ
سپه سالار بنځي له بناره څخه ليري يوړې
او په تاوده يې کړل د سود او د سودا کونجونه
کتار کتار ځوانان يې ودرول
د ټولو زړونه رپېدل سترگي يې هيښي پاته
او يو گړی راوړسته
د لوی پېشوا په حکم
لکه برگونه د خزان سرونه ورژېدل
فرشتو وژړل شيطان له خوښۍ ونځېدئ
پېړۍ پېړۍ د جنگ لمبو بنارونه و سوځول
د بي خبرو د ناپوهو خلکو
د بریتورو د غښتلو اتلانو
د زمرو په وینو
د غرو لمني د بنارونو کوڅې ورنګېدې
او يوه شيبه څه کرغېړني شيطاني و سوسې
د کوم ظالم سپه سالار وزړه ته لار پيدا کړه
فوج يې را وبالله لښکري يې را جمع کړلې
او د دښمن د ستر معبد ځوانه يې مخه کړله
د فرشتو زړونه بيا ورپېدل
او پر شيطان د خوشاليه جامې تنگي سولې
سپه سالار له خوني فوجه سره
په لار کي کلي درمندونه لوی بنارونه چور کړل
هر څه يې و سوځول
د غرو لمنې بيا په وینو سرې سوې

د بستونه ورنګېدل
هد پرې ډکې سولې
له بڼاره پورته سوي د بنځو ماشومانو چيغې
او د پوځونو له هيښته ځمکه سره تېرې سوه
سپه سالار لکه خونې ځناور
سترګې يې سرې وې غرو مېدې له قهره
ايستلې توره د معبد پر لوري و خوځيدئ
او هلته پرې سول پر سجدو باندي پراته سرونه
يو ګرې وروسته معبد و نړېدئ
د خداي په مينه لمبې وخرخېدې
د ليري ليري هېوادونو د بچو سينو کي
د انتقام بڅري وځلېدل
د هريوه په زړه کي
د تل له پاره د غضب اورونو ځاله وکړه
په اسمانو کي د ملکو ساندي پورته سولې
او د ابليس له کوره راغلل د قا قا رڼونه

وروستې خبرې:

۱- اوس چې کله خپلې خبرې را ټولوو، نو دې ټکو ته رسېږو چې جهاني د وېبستا به د پراو شاعر دی. داسې چې که له يوې خوا د سليمان لایق، استاد بېنوا، خان عبدالغني خان او نورو سره محشور وو، نو له بلې خوا د ځوانو شاعرانو سره هم بې اړيکونه و. سره له دې چې د جهاني په شعرونو کې د پښتو کلاسیک ادب خپل موجودیت او حضور په ښه توګه ساتي او د کلاسیک فورم په پل تللی دی، خو د نوي زمان او نوي دوران اغېزې د شعر نوي ډولونه بې قافيې، ازاد او نورو شعري ډولونو نمونې هم کمې نه دي.

د جهاني جهان

۲- جهاني د لويديځ ادب سره په ځانگړې توگه د شعري ادب سره اشنا او لوستونکي او ژباړن دی دا يو بل غنيمت کار دی چې که له يوې خوا جهاني د کلاسيک پښتو ادب او نوی پښتو شعري ادب مينځ لاری دی نو د لويديځ او پښتو ادب ترمنځ هم دغه دنده ترسره کوي.

۳- روايت او داستاني نظم هم د جهاني د شعر بله ځانگړنه ده او په دې لړ کې خو تر دې حده بنسکلا پنځونه کوي چې د پښتو کيسو او افسانو (نکلونو) نارو فورم هم د اوږدو نظمونو تکرار بند په توگه راوړي او په طبيعي توگه يې راوړي. د جهاني په شعر کې ادم خان بيا راژوندي کېږي، د درخو مينه بيا غځونې کوي، کرمی د خپلو شپېتو پرېخو سره بيا يرغل کوي، دلی او شهی بيا د مينې داستان تکراروي، لنډه دا چې جهاني په خپل هنر کې نوې پښتنې دنيا يا پښتون جهان هست کړی دی چې هم بنسکلی او هم نوی دی او هنر هم د طبيعت بيا زېږون او هستونه او پنځونې پرته بل څه نه شي کېدای.

۴- د جهاني په شعر کې د هېواد غميزه يوې داسې تابلو ته پاتې کېږي چې شاعر يې په خپله کارې، خو له کښلو وروسته ورته گوري، بيا يې ذره ذره څاري او چې په کوم ځای کې رنگ کم وي، نو د خپل زړه شريانونو ته گوتي وروړي، خپلې گوتي په وينو سرې کوي او هڅه کوي چې د تابلو تناسب پرې برابر کړي.

ما دغه څيرنه له لندن څخه بهر د پايکوب او ((د سباوون په تمه)) پر بنياد ليکلې وه، خو له نېکه مرغه کله چې زما گران دوست امين باوري وليده، هغه راته د رازو ونيان ټولگي يادونه وکړه. ما هم ترې د خپل عادت له مخې يرغمل ونيوله. په دې ټولگه کې جهاني يو ډول دی، د پخوا په څېر مست نه برېښي. دا مالومه ده چې پر هغه باندي د خپل شخصي يوازېتوب پېښې څومره ژور اغېز کړی دی. د نوموړي دا حالت نېغ په نېغه د هغه په شعر کې جوتېږي.

د جهاني د شعر په اړوند ما خپلې پوهېدنې او نتېجې لا د مخه جوړې کړي وې، خو په دې ټولگه کې له يوې سريزې سره مخامخ شوم چې په خپله د شاعر له خوا کښل شوې وه. د هغې په لوستلو سره زما وېره نوره هم د صحت او سقم په باب ورکه شوه او په دې ډاډه شوم چې زه د شاعر د شعر په اړوند ډېر لېرې وتلې نه يم نوموړی ليکي:

((زما په عقیده شعر د شاعر د احساساتو موزون او منظوم بيان دی. هر څو نه چې کلام موزون او نياسته وي په هغه اندازه يې شعريت زيات وي. حتی تر منظوميت لا په شعر کې موزونيت لازم او

د جهاني جهان

حتمي دي. ځکه کېدای سي يو کلام منظوم نه وي، مگر پرځای او بنایسته کلمات چې د شعر د ناوي سینگار دی داسي په کې اوډل سوي وي چې تر هر ډول منظوم کلام يې خوند او تاثیر زیات وي)). (۹) رازو نیاز، ۹ مخ

د شاعر تبصره بیخي سمه او پرځای ده، خو دا باید زیاته شي چې د موزونیت سره باید شعر روح او ساهم ولري، په هغه کې باید عاطفه او احساس هم غځونې وکړي او شعر که د یوې پېښې په توګه و منو، نو په واقعیت کې دا د یوې بلې دنیا جوړول دي. په دې نوي دنیا کې د عیني او واقعي دنیا مسایل د شعر په ژبه بیانېږي. د شعر ژبه سره له دې چې د کلماتو ژبه ده، خو دا داسي کلمات دي چې کله واوډل شي، نو پخپله غورځنگ او حرکت ایجادوي.

((یوازې ساده او بنایسته شعرونه دي چې د واقعیتونو نه سمه ترجماني کولای شي او یوازي دغه نظمونه دي چې د ژبې او ادب له تاریخ سره یو ځای ژوند کوي او کله کله خو د خلکو په کلتور او ژوند ته دومره ننوزي چې فولکلوريک رنګ واخلي)). (۱۰) سریزه، رازو نیاز - ۱۰ مخ

جهاني صیب په خپله سریزه کې د نظم خبره هم رااخيستې ده. دې کې شک نشته چې د هغه د هنر یوه لویه برخه نظم هم دی او ځینې داستانونه یې په نظم اړولي دي. دا ستر کار دی، خو که دلته پر نظم خبرې پیل کړو، نو خبره به اوږدوه شي، ځکه په دې برخه کې مورې یوازي پر شعر خبري کوو نه پر نظم.

نوموړې په یوه برخه کې د بنایست او یا بنکلا یو بحث راپورته کوي او وایي: (مورې معمولا بنایستو شعرونو ته بڼه شعرونه وایو. پر دې خبرې ټول شاعران، نقادان او ټول هغه کسان اتفاق لري چې د شعر له لوستلو او اورېدلو سره مینه لري، خو دا چې څه شی بنایسته دی او پخپله بنایست څه شی دی پر دې باندې ډېر لږ اتفاق موجود دی او حتی ویلای سو چې تقریبا هېڅ اتفاق موجود نه دی). (۱۱)، ۱۰ مخ رازو نیاز

((زه پخپله په شعر کې له بغاوت سره طبیعي مینه لرم، حتی د شعر د پیل کولو په لومړۍ مرحله کې چې تقریبا تنکی هلک وم او په ژوند کې نه له محتسب او نه له زاهد سره مخامخ سوی وم. د زاهد او محتسب سره په جنګ وم، می او ساقی مې ستایه، په داسې حال کې چې د بل په لاس کې مې هم می لیدلې نه و، تراوسه مې په شعر کې خوښېږي او د غنې خان او کاظم خان سره مې علاقه هم بنایي د هغوی د انساني غرور او سرکښۍ د ستایلو له امله وي. د خپل ژوند په هیڅ پړاو کې مې د قدرت خاوندانو ته شعر نه دی لیکلی. دا افتخار به تر مرګه ساتم او زما د شعر په مقدس حریم کې به بندگانو ته سجدي کول تر مرګه پورې ناروا وي)). (۱۲)، ۱۲-۱۳ مخونه

د جهاني جهان

ما د خپلې ليکنې عنوان لاد مخه کښلې و، خو په دې فکر کې وم چې بدلون ورکړم، خو کله چې مې دا نظر وليده نو په خپله لږه پوهه يو څه ډاډه شوم او په دې وپوهېدم چې زياتی مې نه دی کړی. (۱۱)

ماخذونه:

۱- عرفان ورندي در شعر حافظ

۲- طلا درمس

۳- شعر و اندیشه

۴- صور و خيال در شعر فارسي

۵- د پښتو ادبياتو تاريخ روهي

۶- يونگ - خدايان و انسان مدرن انتونيو مورنو

۷- پايکوب

۸- د سباوون په تمه

۹- شپيلی

۱۰- مرغ امين کسرايي

استاد حبيب الله رفيع

د استاد حبيب الله رفيع يادابنت

شعر الهام، د زړه غږ او د وجدان پيغام دی، خو دا شعر له ژوند نه رنگ اخلي او د چاپيريال او ټولني ازانگه پکښې اوږو. د شاعر نظر دقيق او تېزوي، ظاهر پسند او ظاهر بين نه وي، د ژوند د رنگونو برداشت په بل ډول کوي او د ژوند د پېښو پر يادښت باندې د فن عمليه تر سره کوي چې ناتراشلي او ناتورلي يې نه را اخلي. شاعر لکه عطار او د شاتو مچۍ له گلونو نه عطر او عسل جوړوي او يا لکه ماهر طبيب له عادي او بو نه مقطرې او به جوړوي.

شعر خدايي داد دی، طبيعي او وهبي دی، کسبي او تعليمي نه دی، له همدې کبله په هره ژبه کې لومړی شعرونه ويل شوي او بيا هغه ته قوانين او قالبونه ټاکل شوي او د بدايعو، صنايعو او ادبي نښکڼو لټون يې شوی دی. ډېر کسان شته چې د رديف، قافيې، عروضو، بحرونو او ادبي فنونو لوی عالمان، خپرونکي، پلټونکي او حتی ټاکونکي دي، خو شاعران نه دي او د شعر لوربينه نه ده پرې شوې، البته توک بندي او د يو څو لفظونو نښلول دومره دروند کار نه دی، خو داسي څه په شعر نه شمېرل کېږي او د شعر واقعي مقام نه شي تر لاسه کولای، دا هغو مصنوعي غميو ته ورته دي چې ځلک او بلک ډېر کوي، خود الماسو برينښ، توان او متره پکښې نه وي.

شعر په يوه خاص حالت کې د شاعر په ذهن کې غځونې کوي او که شاعر يې هماغه وخت و نه ليکي نو د شعر دا ښکاري يې له ذهنه الوزي او بل وخت دا توان ورسره نه وي چې هغه څه بيرته ووايي، نو له دې کبله شعريو خاص کيفيت دی چې لا تر اوسه يې هم د تعبير او پېژندنې لپاره الفاظ نشته او تر اوسه هم اديبان نه دي توانېدلي چې د شعر لپاره يو کوټلی او ټاکلي تعريف او ددې کيفيت لپاره يو بيانونکی تعبير پيدا کړي.

شعر د خوند او که د ژوند لپاره؟

د جهاني جهان

ددې پوښتنې ځواب د نقادانو او ادبپوهانو تر منځ يو تود بحث دی، خو زه فکر کوم چې شعر تش د خوند لپاره کومه معنا نه لري، شعر په يوه يوه ډول له ژوند سره اړه لري، خصوصاً په پښتو کې له هماغه لومړي پيله شعر له ژوند سره څنگ پر څنگ راغلی او نه يوازي زموږ اوسني شاعران د شعر مضمون ته ارزښت ورکوي، بلکې زموږ کلاسيکو شاعرانو هم مضمون د شعر اساس او پيکر او ښکلي الفاظ يې د هغه رخت او زېور بللي دي.

د پښتو نازکخياله شاعر کاظم خان شيدا چې شعر يې هم ښکلی مضمون لري او هم ښکلی بافت او الفاظ، له نن څخه دوه نيم سوه کاله وړاندې دا موضوع داسې روښانوي:

مضمون د شعر لکه پيکرو وي

رنگين الفاظ يې لکه زېور وي

ورته ضرور دي دا دواړه توکي

پيکر که څو دلربا ترو وي

تر دې ټولو خبرو وروسته اوس راحم (ورکې مېنې) او د ورکې مېنې د شاعر شعرونو ته زه دا شاعر له پنځلسو شپاړسو کلونو راهيسې پېژنم او پېژندگلوي مې هم دده د شعر په سر او دده د شعر په اثر ورسره شوې ده، دده شعر زما خوښ و، نو ځکه مې دې هم خوښ و، ده شعرونه لږ ويل خو په دې لږو شعرونو کې به يې خوندونه ډېر وو، ځکه چې ده به هم له موضوع او هم له مضمون سره انصاف کړی و او هم له فن او هنر سره، دده په شعر کې د مضمون او شکل بافت متناسب، سامعه نواز او روح نواز و او له همدې کبله په کم عمر کې د شعر لوړ مقام ته ورسېد او د هيواد د گوتو په شمېر شاعرانو کې و شمېرل شو.

زه (جهاني) ښيم، عبدالباري جهاني، هغه شاعر چې ښکلو شعرونو به يې هم مشاعرې او هم مجلې او جريدې ښکلي کولې. دده پخواني شعرونه له مستي او غورځنگونو نه ډک وو او اوسني شعرونه يې د پردېسې له سويو ازانگو څخه ډک دي، خو يو څه چې دده په شعر کې يې خپل ثبات او ټينگار ساتلی، هغه په هيڅ حال کې مایوسۍ او قنوطيت ته تن نه ورکول دي، نو ځکه دده د

د جهاني جهان

شعر پخوانۍ مستي د قهرمانۍ په مستۍ بدله شوې او هغه وخت يې که په لاسونو د خاورينو جامونو ماتولو کيسې کولې، اوس په سوکونو د پولادي ټانکونو ماتولو کيسې کوي، هغه وخت يې د بغاوت د فکر او ذهن زنجيرونه ماتول، اوس يې بغاوت د سره ښکېلاک د ملتونو د ښکېلولو او اېلولو له ځنځيرونو سره په جنگ دی. ما مخکې وويل چې جهاني زموږ د هيواد په معاصرو شاعرانو کې د گوتو په شمېر شاعرانو له ډلې څخه دی، دا شاعرانه مبالغه مه گڼئ، دا يو حقيقت دی، موږ ترده په عمر کې مشران شاعران لرو، خو ترده ښه او خواږه شاعران نه دي. د نور چا نومونه نه اخلم، دا زه په خپله هم شاعر يم، هم ترده مشر يم او هم مې د کميت او شمېر په لحاظ تر ده زيات شعرونه ويلي دي. په دې باب چې له شاعرانه تعالی او تصلف نه تېر شم او د يوه واقعيت بين نقاد او د علم او فن د موازينو په اساس قضاوت وکړم، نو په واز کومي وایم چې زما شعرونه سره له دې چې د پښتو ادب ذخيره او زېرمه ده او د کميت په لحاظ د پښتو ادب په بهير کې اضافه گڼل کېږي، خو د کيفيت له مخې کوم نوی او فوق العاده زياتوالی نه دی، لکه ما غوندي ډېر نور شاعران هم شته چې په پښتو کې شعرونه وايي خو د (جهاني) له شاعرۍ سره د يوه يوه کس شاعري سيالي کولای شي، نو ځکه بايد په زغرده قضاوت وکړم چې د جهاني شعر په پښتو ادب کې د شکل، محتوا او کيفيت له اړخه يو ښه او په زړه پوري زياتون دی، خو له دې سره سره ده تر اوسه کتاب نه درلود او شعرونه يې په کتابي بڼه نه وو خپاره شوي.

زما سره تل دا هيله وه چې دده د شعرونو مجموعه د چاپ غېږې ته ولوېږي او د هر چا لاس ته ورسېږي. څه موده مخکې ښاغلي (غروال) او بيا ده راته وويل چې زه خپل د شعر کتاب چاپوم، ته څه پرې وليکه! زه دومره خوښ شوم چې له خپل ټول مصروفيت او سرگردانۍ سره سره مې بې اختياره (ښه) ورته وويل او دا دی په دې څو کرښو مې خپله غاړه خلاصه کړه، خو دده د شعر حق مې ادا نه کړای شو.

زه گران جهاني ته ددې کتاب د خپرېدو مبارکي ورکوم او زموږ د سپېڅلي جهاد او ادب مینان يې لوستلو ته رابولم او د لوی خدای (ج) له دربار نه عاجزانه هيله کوم چې ډېر ژر دا (ورکه مېنه) په گډه ومومو او د ازادۍ پر ځای يې د ابادۍ لپاره دی، زه او د هيواد ټول درد پدې شاعران په مينه

د جهاني جهان

مینه ترانې ووايو او د خپلې دې سپېڅلې مورد خدمت لپاره گامونه اوچت کړو، فکرونه ستړي کړو، لاسونه تناکې کړو او د هجران ترخې شپې مو په خواږه وصال بدلې کړو. (۱۲)

پروين ملال

جهاني او د هغه شعري يون

دغه توري سپيني زېري
 دا ببر بلا سونه
 دا سرې سرې دا غتي سترگي
 له هيښته ډک مخونه
 دا له زوره ډکي موتي
 د فولادو مړوندونه
 د فولادو په سينو کي
 غيرتي ډبرين زړونه
 دا زيرې زيرې خبري
 د زمريو او ازونه
 په سرونو کي يې شور دی
 په سينو کي توپانونه
 دا کږې وږې بگړۍ به
 يوه ورځ سره غونډه پرې
 تريو څو جرگو راوړو سته
 د توپان په دود خروښ پرې
 د کلو تږي درې به
 بيا په وينو او به کږې
 د غليم په بنگلو کي
 هلته بل ميوند جوړ پرې

د جهاني له شعر سره زما اشنايي له دغه حماسي شعر څخه پيل کېږي. ښه مې په ياد دي چې د پښتنو او بلوڅو د پيوستون ورځ وه، راډيو ته غوږ ووم او د پښتونستان په خپرونه کې په همدې مناسبت مشاعره کې جهاني صاحب دا شعر د يکلمه کاوه. شعر دومره اغېزمن و، چې ترننه پورې

د جهاني جهان

چې درې نيمې لسيزې تېرې دي، زما په ذهن کې ژوندی پروت دی او اوس هم هغه شپې رايادوي. بنايي جهاني به تر دې وړاندې هم شاعري کړې او دا به يې لومړی شعر نه وي، خو يوه خبره روښانه ده چې دغه کلونه د جهاني د شاعري لومړۍ دوره ټاکي. چې داسې ده، نور اخی ووايو جهاني هغه شاعر نه دی چې شعريې له خاليوڅو يا خاپوړو څخه پيل کړي وي. هغه شاعر دنيا ته راغلی او د خپلې شاعري په لومړۍ دوره کې دومره ځواکمن دی چې په همدې مشاعره کې د مرحوم استاد روهي، شهيد سېلاب صافي او استاد لايق د ستاينې او ډاډ وړ گرځي. د همدې حماسي شعر په ژوره کتنه دا هم ويلاي شو چې د جهاني شعر د تخيل او تخنيکي لزوماتو له اړخه د لومړنيو شپو څخه پر مخ شعر دی او تکاملي حرکت يې داسې نه دی چې صعود او نزول يې وارد واره په ذهن ننوزي، تکاملي سير حتماً لري، خو دومره نه چې ډېر بحث ورباندې وشي. له ورکې مېنې څخه تر (راز و نياز) پورې چې هغه کوم يون کړی دی، نو د يوه متعهد او بېباکه رياليسټ په توگه يې د وخت، ټولني او انسانيت په وړاندې خپل رسالت سرته رسولي دي. هغه دلته مستانه او بېباکه دی، لکه د خوشحال خان خټک په شان هر څه په ډاگه وايي، نه له غمازه وېره لري او نه له رقيبې؛ هر څه چې اوري او يا يې ويني، په هماغه شېبه کې يې د ذهن کارخانې ته سپاري. د تخيل، مفکورې، عاطفې او احساس تر پروسيجرې تېروي او خپل ولس ته يې وړاندې کوي.

هو! هغه يوازې په سمبولونو، کنايو، استعارو او تشبېهاتو په موهبت نه دی نازول شوی، بلکې د دې صنعت خاوند هم دی چې له ماحول سره د هيندارې په ډول چلند کوي. د هغه ناطق او غير ناطق انځورونه د کاغذ په پاڼو کې ابدې کوي، د هغه د تخليق اړخونه دومره رښتيني او صميمي دي، چې له غم جانان څخه نيولې تر غم دوران پورې د هر څه حساب ورسره دی. د جهاني شعر ته کتنه په حقيقت کې د افغانستان د څو لسيزو تراژيدويو، حماسو، هجرتونو او د افغان ولس درېدريو ته کتنه ده. زما باوردی چې د ده شعرونه به د افغان ولس په دغه تاريخي پړاو کې هر وخت مطالعه کېږي. لکه وړاندې چې مو وويل د جهاني شعر په تخنيکي لحاظ له لومړيو شپو څخه پوخ شعر دی. د ده هنري يون مور يوازې د ده د شعر په محتوا، بيان او زمان کې احساسولای شو، راځي چې يو څه وخت په ورکه مېنه کې تم شو.

د جهاني جهان

(ورکه مېنه) د شاعر لومړۍ چاپي ټولگه ده، په دغه ټولگه کې د شاعر هغه شعرونه چې په گران افغانستان کې دی او بیا هجرت ته اړ شوی، چاپ دي شوي دي. همدغې لومړۍ چاپي ټولگې جهاني ته د پښتو شعر د معاصر یون د سرلار دریغ ورکړی دی. ښایي په ورکه مېنه کې به داسې شعرونه هم وي، چې یوازې ښه شعر ورته ووايو، خو ځینې شعرونه یې دومره ځواکمن دي، چې د انسان د زړه په دهلېزونو وار له واره ننوزي، پر زړه یې بې تخته پاچاهي کوي او پر حواسو یې د پېریانو خپې راوړي. د ورکې مېنې د شعر د خم ځنۍ پردېسي په څڅېدو ده او له وطن څخه د لیریوالي احساس په کښې د سوزه ډکه شپېلۍ رغوي. د مستبدو قدرتونو په وړاندې مقاومت، حماسه او بغاوت، لکه د ځنځیرونو د کړیو په شان په کښې جاروتی دی. په ورکه مېنه کې مور له داسې ځواکمنو حماسي شعرونو سره مخامخ کېږو، چې د هغه په لوستو مو وار له واره ذهن ته دا پوښتنه راځي چې ایا د دغو زیږو شعرونو خالق به رومانوي ښکلا انځورولای شي، خو بیا چې په دې شعر کې د نازک خیالی او شعریت پلې ته گورو، نوراته ثابتېږي چې هغه د مینې او ښکلا د وینو هنګامو په لمن کې ژوند ورکوي او د رزم او بزم نغمه رغوي. د جهاني په دغه ټولگه کې زما په نظر تر نورو ټولگو حماسي په هغه اوج کې دی چې په دغه زماني مقطع کې شاعر ته د حماسي شعرونو د سرلاري دریغ ورکوي، لکه دا نمونې:

وايه شين اسمانه تا کوم بل چپرته ليدلی دی

داسې ارادې چې توپانونه خپلولای سي

داسې ولسونه چې سپلونه ایلولای سي

داسې کلک سوکونه چې ټانکونه اوبولای سي.

یا دا:

څرنګه هلمنده زموږ د چيغو زور دي وليدی

ويښې دې خپې سوې، ساړه څاڅکي دي اورونه سول

د جهاني جهان

مستي دي سوي غاري د کلونو له خمار څخه
 ختم دي خوبونه سول، سرکښه دي موجهونه سول.

يا دا:

زما کندهاره د زمرو وطنه
 زما د سرکښو پښتنو وطنه
 خونه ياغي يې، صدقه دي سمه
 د نافرمانو جنگيالو وطنه.

يا دا:

هسکه پاميره د غرونو ميره
 بيا دي پرته دي ووري پرږيره
 بيا دي لمن ده له کيسو ډکه
 د چاله فتحې، د چاله ويره
 لا دي لږزېږي له قهره موټي
 لا دي سينه کې زلزلې پاڅي
 لا دي مستېږي جنگ ته رگونه
 لا دي پرگارو سپلونه ناڅي

له ورکې مېنې څخه چې ترپايکوبه راسو، نو داسې احساسوو، چې د رزم د تود سنگر څښې د تغزل په لاره کې د رازو ونياز د سوز او گداز خوا ته يو څه نژدې کېږو، د مقاومت او حماسې انگازې په دې غونډ کې هم شته او له شوره نه دي لوېدلې، خود مينې او مستې، بېلتون او وصال، سوز او ساز نغمې، د ادب روحنوازی سره په کښې سندرې بولي. هغه څه چې په دې غونډ کې نوي راڅرگندېږي، هغه د معرفت او عرفان څرکونه دي، چې د لفظونو په سپېڅلتوب کې ځان ښکاره

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

کوي. عرفان او معرفت په نړيواله سطح د هرې ژبې په ادبياتو کې ځانته مقام لري چې د جهاني په شعرونو کې هم د معرفت څرکونه ليدل کېږي.

ته مې سُرد لېونتوب يې

ته زما د جنون راز يې

هم ناظم يې، هم مې نظم

ته هم سوز يې، هم گداز يې

زه له کومې فنا تنستم

چې اغاز ته مې انجام يې

دومره پوه يمه چې ته يې

هم وجود يې، هم جلوه يې

تصوير ستا د جمال زور دی

محفل ستا د لمبې شور دی.

زما په نظر کوم ادبيات چې عرفان او معرفت ته لار نه لري، وچ او بې روحه وي. معرفت د ادب د سپېڅلتوب جوهر دی او شاعر د دغه جوهر پېژندونکی، شاعر د معرفت د لارې هغه مالک نه دی چې د طبيعت بېلې بېلې دورې يې طی کړي دي، له نفس سره يې جهاد کړی، عبادتونه يې کړي او دې مقام ته رسېدلی دی. شاعر د الهام خاوند دی او الهام خدايي موهبت دی، چې شاعر ته ورکړل شوی دی. هغه د دغه الهام په وسيله د اشراق او شهود کوڅو ته ننوتلی، د ځان او له هغه سره د پاک تروني د اړيکو زړه وړونکې نغمه ږغوي.

د جهاني جهان

زه رباب ته مي شهبازيې

زه نغمه يم، ته مي سازيې

زه مجنون، ته مي جنون يې

زه محل ته مي ممتازيې.

د شاعر په تېره ټولگه او بيا په پاڼکوب کې چې بل ځانگړتوب وينم، هغه د شعر په ژبه د خپلو هم عصرو يا سيالو شاعرانو سره د زړه خواله ده، چې کېدای شي د ده زخمونه او يا له هېواد څخه ليريوالي درد به پرې تسل مومي. هو! کله چې انسان د يوازېتوب او ليريوالي په کړۍ کې محدودېږي، نو هغه چاته رغ کوي، چې د ده دردونو درک او دده درد احساسولای شي. جهاني په دې ټولگه کې هم تنوع لري او هم يې د بيان انداز شاعرانه او له بنکلا سره مل وي.

د سباوون په تمه د شاعر درېيمه ټولگه ده چې د مرحوم پوهاند علامه عبدالشکور رشاد په ليکنه پيل کېږي. هغه د (ياغي او مبتکر شاعر) تر سرليک لاندې تر څو خبرو وروسته وايي: زه چې د ده ترانې وایم يا يې اورم، نو گومان کوم چې د ده پر نغمو مستی ناڅي او د ده ترانو ته بڼا پېری اتني اچوي.

د علامه رشاد مرحوم د عالمانه او شاعرانه نظر وروسته د نورو معاصرو ليکوالو ليکنې راغلي دي او بيا د جهاني د شاعرۍ په سباوون کې دې ته ملتفت کېږو چې دلته انساني غمونه، دردونه او محرومیتونه په يوه بله جامه کې چې رنگ، نژاد او جغرافيايي کرښې نه پېژني، ځان راڅرگندوي. د پښتو له فولکلوريک ادب څخه نيولې، د لرغوني يونان تر اسطورو پورې د ايراني ادبياتو له ژباړې، تر انگرېزي ادبياتو پورې د ده د شعر موضوع جوړوي. دلته شاعر د اوج خوا ته په ډېرې چټکۍ روان دی او د هغه مطالعې او مشاهدې په نوي رنگ او انداز کې نمود او اظهار ته لاره پرانيستلې ده. جهاني دلته جهاني شاعر دی. د (طلاق، زمالار، فينسي څه مخ ته دې بڼه سه) او نورو داسې شعرونو کې د ادب بنکلاييز صنعت د پيغام او ابلاغ سره سره د سادگۍ په پيرايه کې ډېر بڼه ساتلی، چې په زړه نوزي. د (طلاق) د شعر يوه برخه به راواخلو:

څلور کلن زوی راسره دی پرلار

او یو رسا وړوکی ځوان بنکار پېري

مور پېي وده ته حرف په حرف یادوو

په کلماتو چې دی نه پوهېږي

ده ته د لوبو سامانونه بښيو

خو نن یوه کلمه پټه ساتو

هغه خبره چې زما زړه سوځوي

نن مور طلاق اخلو او دا خبره

زما ستونی سوځي، راته خوله سوځوي

راځئ چې د فرانکه سیناترا د وروستی سندرې (زما لار) څو بیتونه هم غوره کړو:

نژدې سوی یم د ژوند وروستی شپې ته

مخامخ یم د ژوندون وروستی پردې ته

واوره دوسته زه یې سپینه درته وایم

چې په څه لرم باور، هغه به ستایم

په سباوون کې شاعر د پښتو په فولکلوریک ادب کې هم د خپل تخیل ځواک د لومړي ځل لپاره

ازمویلی او د پښتو متلونه یې د نظم په خوږه ژبه د تحلیل او تفسیر تر پولو پورې رسولي دي،

چې یوه نمونه به یې راواخلو:

که د خره په نصیب سوي وای بنکرونه

د جهاني جهان

څيړول به يې نسونه د غوايانو

سل کلن کورونه وړان په يوه ورځ کړي

خدای دي ژغوره له ظالمو حاکمانو.

د جهاني په دې ټولگه کې د محتوا تنوع، غنيتوب او ابتکار تر نورو وړاندينيو ټولگو زيات دی او ورسره ورسره د رنگونو سيوری هم د پردی دلتته چې هرې خوا ته د سترگو تور اوړي، نو د بنکلا او هنر درشلونه ورته هرکلی وايي او د استعارو، تشبيهاو، کنایو او سمبولونو په تفسیر يې د بنايست خوبونې ذوق ته تسکين رسېږي، لکه دا بيتونه:

چي د زلفو شپې يې خال په غېږ کي واخيست

د فلک په شبستان کي قمر و سو

تبسم يې د غوټيو خوله کړه پته

د بنکلا هجوم يې کورد اذرو سو.

يا دا:

د بڼو پر څوکه ژوند دی پاتېدلای سم، که نه سم

لکه او بنکه پر بارخو دي رغېدلای سم، که نه سم

زما د پلونو نښې د اغزو له څنگه مه څاره

بوی رنگه پردی سوم د غونچو له بڼاره و وتم

اغزي دي د تنها کورنگولو ته راوړي

مجنونه دې د بنتو نوته راځي که نه راځي

شپېلۍ د جهاني څلورمه چاپي ټولگه ده، چې په غزلو، سندرو، ازادو او منظومو شعرونو غني ده. شاعر دلته په غزل سرايي کې خپل ځواک ازمايلي چې د ختيځې شاعرۍ روايت دی، هغه د شاعرۍ په دغه ډول کې هم بريالی ښکاري. غزل په روانۍ او سادگۍ سره وايي او د هغه انگازې د زړونو کورونو ته رسوي، د شاعر دا ټولگه هم له تنوع څخه ډکه ده، خو د مستۍ او بېباکۍ څپې په کښې هم په شور او زور کې نه دي، لکه په وړاندينيو ټولگو کې، ممکن دليل يې دا وي چې دلته شاعر د ژوند په هغه مقام کې دی چې بايد دغه توکو ته پام وکړي او بله خبره دا چې دده د شعرونو له طرحو څخه ښکاري، هغه دا چې دده د ذهن ذخيريې د ډېرو موادو څخه ډکې شوې دي او اس کولای شي چې د خپل شاعرانه بيان انداز ته ډېرې لارې ولټوي او پر خپل تخليقي صلاحيت باندي ډېرې نوې او بکرې تجربې وکړي. دلته د هغه تنده يوازې په غزل، ازاد نظم او نورو باندي نه ماتېږي، بلکې غواړي قصيدې ووايي او د اسطورو په افسانوي ښارونو کې خپل د خيال وزر بيا بيا پرانيزي. په کيسو او نکلونو کې د ترلو خورجينونو رازونه په سوځنده لمر کې د مهار کړيو او ښانو په کتار کې په نښه کړي او داسې ښکلی انځور ورڅخه جوړ کړي:

ســـــره غرمـــــه، ســـــوځنده لـــــمـــــرو، ســـــور بيا بـــــان و
 کمـــــکـــــی او بـــــه وه پـــــه پـــــای کـــــی د کـــــاروان
 درونـــــدي يـــــې بـــــار و ربانـــــدي ايـــــنـــــی د ســـــامان و
 غوټـــــه کـــــړی يـــــې پـــــه مـــــور پـــــې پـــــزوان و
 چـــــي هـــــر څـــــو يـــــې پـــــه کولـــــه رباطونـــــه
 نـــــه مزلونـــــه خلاصـــــېدلې، نـــــه دښتـــــونه
 پـــــه ژړا ژړا يـــــې رېغ کـــــړل خپلـــــي مـــــورتـــــه
 خدايـــــه څـــــه مهـــــال بـــــه ورســـــېرو کـــــورتـــــه

د جهاني جهان

په شپېلۍ کې د معرفت څرکونه هم تر پخوانيو ټولگو ډېره ځلا لري او د شاعر په غزليز تخيل کې د حق او حقيقت ذرې درنا د غېږې را اوچتېږي، خو نمونو ته به تم شو:

قاصده لاره مې پيدا کړه، منت مه باروه
هره ناره چي نن وهمه، تر جانانه ورځي
ماد کلیم له کوره راوړله د نیل خيالونه
اوس مې په طور کي هر او از تر لامکانه ورځي.

یا دا:

د وصال په نوم ايره سي، سوځېدل يوه پلمه ده
د اوږې بقا کيسه ده، د فنا خبرې نه دي
د غونچو پر پانه پانه آئينې د جانان اوري
دا راځي له کومه لوري، زما و ستا خبري نه دي.

جهاني د شپېلۍ په سوځنده نغو کې د بنایست په ټاپوگانو کې خپل يون ته لوری ورکوي او ځان تر کوه طوره رسوي. (کوه طور) د شاعر پنځمه چاپي ټولگه ده، چې په غزلو پیل کېږي، ازاد او نوي نظمونه په کېښې د داستانونو او متلونو لاره پرانيږي. هغه دلته هم خپل وطن، ټولني او انسانیت ته متعهد دی او یوه شپه یې نه هېروي. د رومانټیزم د زړه وړونکو او روحوازو انگازو سره د التزام او مسوولیت لمنه ټینګه نیسي او د ریالیزم د کاروان له جرس سره یون کوي. داستان او متلونو ته د شعر ژبه ورکوي، د راز او نیاز کوڅو ته ځي او د بي بي رابیا یا رابعه مصری تر بورجله ځان رسوي. دلته هم شاعر د شعر د طرحې په برخه کې برلاسی دی. متنوع او بکر موضوعات په شعرونو کې رانغاړي. شعري ځواک او د تخيل او چتوالی یې د اوج پر لورې روان دی او پر ذهن یې د خیالونو باران اورېږي.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

کله يوازي ستا بنسکلا په ټول جهان کي وينم
 کله دي سترگي په هر ستوري د اسمان کي وينم
 ذره ذره دي په عالم کي، هم په خان کي وينم
 ته لکه غشي د ازل سم پر سينه لگېږي
 بنايستي څنگه مي پر سترگو باندي بڼه لگېږي

او يا دا بيتونه:

دا ته راتله راتلې، کله دي خيالونه رالېږل
 پر زړه باندي مي يوپه يوه يادونه اورېدل
 دا ته يې په ژړا، زه دې ورو ورو پخلا کومه
 ته سترگي کړې راپورته زه دې اوښکي پاکومه
 د ناز په سوغندونو دي سلگي کرارومه
 په سرو سترگو موسکي سې، درنه هېرسي شه ويل
 پر زړه باندي دي يوپه يوه يادونه اورېدل

د خيال تردې غني بارانونو چې يو څه تېر شو، د جهاني په دې ټولگه کې هم د عرفان او معرفت
 خپې په پوره شور او خور سره يو د بل له غېږې راپورته کېږي او له ازله تر ابده د يو جرس يا يوې
 نغمې رازونه بيانوي.

په تناکو کي مي کړل سترې د اغزيو د کور غشي
 په خلوت کي مي پيدا کړې، نور به ذکر د رايي اسم
 له خليله تر منصوره هنگامه د نار او نوره

د جهاني جهان

زه پـتـنـي، تـه مـي لمـبـه يـي، اوس بـه خـرنـگـه تـنـهـا سـم
لـه ازلـه تـر ا بـد ه يـو جـرس، يـو نـغـمـه د ه
د حـيرت پـه قـافلـه کـي کـلـه طـور، کـلـه سـيـنا سـم

او بيا چې د هغه لافاني ذات سره د خپل ځان او د هغه د اړيکو رنگين داستان بيانوي، نو د خپل
فاني وجود اقرار په دې ټکو کوي:

دومره پوه يم، ته به يې او زه به نه يم

ستا لمبې به اسماني، زه به ايره يم

ته باقي يې، زه شېبه غوندي تېرېم

د بربننا په څېر پر کېرمه ور کېرم

او بيا چې زموږ د دور منلی جهاني د حجه الوداع، بي بي رابيا، کوه طور له ذهني سفره
راستنېږي، نو د راز او نیاز درشل خلاصوي، هغه راز او نیاز چې له مجازه نيولې تر حقيقته پوري
د جلال او جمال په سندره پای ته رسېږي او د حقيقي بنايست په رڼا پسې د پتنگ په شان په سوو
وزرونو الوزي او ځان يوه مقام ته رسوي. هغه مقام چې ده ته د جانان د کوڅو لوري او لارې
ورښيي. راضي چې د جهاني راز او نیاز نومې ټولگې ته پښه نيولي سو، چې څه وايي؟

کله چې لوستونکی راز او نیاز پرانيزي، نو وار له وار په هغه باندي عاطفي ريغ کېږي، ځکه چې
هغه دا مجموعه خپلې مرحومې او معصومې مېرمنې ته اهدا کړې ده، چې ناڅاپي ابدي بېلتون
يې د شاعر پر روح باندي ناڅاپي زلزله راوستلې ده. د کتاب له پيل څخه چې د نورو شاعرانو
منظومې پېرزوينې جهاني ته په کېنې راغلي، تېر شو، نو د لوستونکو د ذهن کړکيو او دهلبزونو
ته د تراژيدو سيوري لاره کوي.

د جهاني جهان

هو! غم او دوک چې د انسان د ژوندانه د حقیقتونو یو حقیقت دی، د پردېس جهاني پر جونگره هم مېلمه شوی او هغه د دغه غم کړنې د شعر په ژبه انځور کړې دي. داسې ښکاري چې دلته د ده په شاعري کې په لومړي ځل هغه تراژيډي ځان ښکاره کړی:

د خوبونو توتمل لکه ستوری هسسي راغلم
هم دي او ښکه د یعقوب کرم، هم دي تورد زليخا کرم

د خیال په رنگولو پسې بیاراغلی ییم
رنگرېز نصیبه نن درته پخه لاراغلی ییم
جلوه دي پتومسه لسه نظره د اغیارو
جانانسه کوه طورتسه دي تنه لاراغلی ییم

د غمونو لسه محبسسه د خپل خیال جنازه وړمه
د شبنم پراوړو راغلم، د شبنم پراوړو ځمه
ماتسه مته تویوه او ښکې، ماتسه مته روڼه شپې دي
د ازل کنعان ته ولاړم نصیبونه خرڅومه.

جهاني په دې ټولگه کې په پوره مانا هغه شاعر دی چې د کایناتو انځورگر او د بنایست مفسر دی، په (ته هم ښکلې، هم ښکلایې) شعر کې خپله نظریه د قران پاک د السجد اووم آیت ته (الذي احسن کل شی خلقه) ته نژدې کوي او د پښتو د کلاسیک شاعر کاظم خان شیدا له نظریې سره یې پیوندوي چې وایي: (د خدای پاک د جمال په وجه کاینات ښکلي دي). د جهاني د دې شعر څو بیتونه داسې دي:

زه دي ویسمنم کرشمې دي د هر گل پر پاناو خاخي
له شبنم سره اورېږي، له رنگونو سره پاخي

د جهاني جهان

هره خانگه دي جونگره لسه هر بوي سره پيوند يي
د غونچو پر لمن اوسې، په غوتيو کي خرگند يي

بنکلا ستاد جمال عکس، بنکلی ستاد قلم زور دی
ليلا ستاد کمال برخه، مجنون ستاد لمبې شور دی

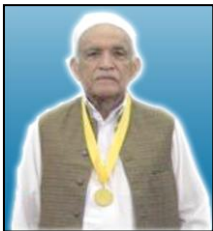
ته د هرې مينې کور يي، ته د هر محبوب وصال يي
ته د هرې بنکلا رنگ يي، ته د هر بنبايست کمال يي

د هستي پر لمن خپور يي، لکه لمرد عرش د بامه
تولسه ستاد نوم ناره ده، لسه منصوره تر خيامه.

دا و د جهاني شعري يون ته ډېر لنډ نظر. بايد ووايو چې دا نيمگرې ليکنه د جهاني د ټولې شاعري چې هستمنه څو اکمنه شاعري ده، د جزئياتو د هنريت او شعريت د شرحې نماينده گي نه شي کولای. که چېرې موږ د هغه د شاعري پر جزئياتو باندې خبرې کړي وای، نو په دې ليکنه کې به مو د هغه د يوې حماسې يا قصيدې حق هم نه وای ادا کړی. گلونه ډېر، خوزموږ ځولۍ تنگه وه، په دې وروستيو کرښو کې به دومره ووايو چې جهاني په خپلو شعرونو کې د يوه لوی ملت غم، درد، مينه، جگړه، سوبه، مظلوميت او مقاومت ابدي کړی دی، هغه خپل د شعر لوستونکی لاس نيولی د رنگونو او خيالونو جهان ته بيايي. د بودی په ټال کې يې کښېنوي او د حال سندرې ورته بولي. رايي د جهاني شعرونه د سيند د هغو مستو او سندرېزو څپو سره تشبه کړو، چې يو د بل د غېږې رازېږي او د مخکې په غېږ کې له (السته) تر ابده د شور نغمه رغوي. عمر يې ډېر او تخيل دې يې اوچت وي. (۱۳)

WWW.LARAWBAR.COM

ډاکټر اسرار

د جهاني شعر

د بناغلي جهاني د شعرونو دا نوې چاپ کېدونکې مجموعه راته د پير محمد کاروان په لاس د خو کړنو ليکلو لپاره راکړل شوه. زه د جهاني له خواږه او رنگين شعر سره د ده د رومي کتاب (ورکه مېنه) په لوستلو سره آشنا شوی وم، په کوم مې چې يوه مختصره غونډې تبصره ليکلې او په (سپېدې) پېښور کې چاپ شوې وه. په دغه ليک کې ما ويلي و چې د جهاني د شعر د ښکلا راز د هغه د شعر په روانۍ، د جذباتو چپو او په سپېڅلې رنگينه ژبه جوړو شويو ښکلو روماني تصويرونو کې دی. په نظم کې يې هم د غزل علامتونه، لکه جام، خم، ساقې، ميکده، ميخانه، پېمانه، مې، شراب، زلفي، رخسار، شونډې او داسې نور کارولي او شاعرانه تصويرونه يې پرې رنگين کړي دي. جهاني دغه رنگين اسلوب برقرار ساتلی دی. په دې نوې مجموعه کې گڼ شمېر ازاد او نيم ازاد نظونه او يو څه غزلونه شامل کړل شوي دي. داسې ښکاري چې ازاد شعر د جهاني د خيال د نيلى د خفاست خوښ ميدان دی، ازاد نظم چې د قافيو، ردیفونو او بحرونو په غير موجودگۍ کې د کومې خوږې رنگينې ژبې او په شاعرانه فضا کې د شعور د رڼو پلوشو، د تخيل د لوړتيا او د جذبې د ريښتينتوب غوښتنه کوي، جهاني د هغې خيال ساتلی دی، ولې ازاد نظم که هر څو د وزن، بحر او عروضو د پابندو نه ازاد وي، خود داخلي ساختي تنظيم، د خيال د وحدت او تاثير د وحدت نه ازادې يې ښکلا او قيمت کموي. ازاد نظم ته نظم وايي ځکه چې په دې کې به يو قسم له داخلي او ساختي وحدت او آهنگ موجود وي، که دا نه وي نو بيا به ورته د نظم د نوم ورکول مناسب نه وي. د جهاني ازاد نظونه سيواد يو څو نه نور ټول په دې کنده پوره خپڙي. د جهاني غزل هم رنگين روماني مترنم او مقصدي دي، ولې په غزل کې يې د اسلوب ځانگړتيا د نظم هومره جوتنه نه ده. د جهاني سوچ، فکر او خيال د نوي وخت د تقاضو سره سم مترقي او ريالستي دی. د خپلې خاورې، وطن او قام سره يې پوخ تعهد يا کومتمنت (Commitment) دی چې د قام او وطن د درد ورلره نغمه خوږمنه او اغېزمنه کړې ده.

د جهاني جهان

د شعرونو د يو کتاب په سرريزه کې د دغه کتاب د بېل بېل نظم او د بېل غزل د جاج اخيستو په ځای زه د کتاب په هکله د يو مجموعي تاثر د پېش کولو په حق کې يم، ما چې د جهاني د شعر په هکله کوم بڼه تاثر کړی دی، د هغې د امتحان د پاره ما دا مسوده خپلو څو معاصرو ملگرو ته واره واره لوستلو او د رايې د پاره ورکړه، چې وگورم زموږ هغه معاصر ملگري، چې جهاني يې نه ليدلی، نه اوربدلی او نه يې د دې نه وړاندې لوستلی دی، د ده د شعر په هکله څه وايي؟ ملگري قيصر اړيدی ورته د الجهاد نماينده شاعر ووايه او راته يې وليکل چې:

(بناغلي عبدالباري جهاني هم د انسان د داخلي او خارجي محسوساتو يو داسي نماينده قلمکار دی، څوک چې د بشري الميو او طريبو تفسير او تفصيل د غزل په نازکو شونډو بيانوي. ولې چې په غزل کې يې د الجهاد ماده راټينگه شي، نو د نظم خورا پراخه اغېز اوخلي او چې د جذبې او شدت زور يې په دې هم مطمئن نه شي، نو بيا د ازاد نظم په فضاگانو ورگډ شي، ده د رديف او قافيې زيان قبول کړی، خو د اظهار تقاضا نه ضايع کوي).

ملگری پريشان داودزی وايي: (عبدالباري جهاني هم په نننۍ پښتنه شاعرۍ کې د خپل افغاني فکر او نظر د سپېڅلتوب او د شعري فن او اسلوب د انفراديت په اساس په مستقبل کې د ياد وړ سخنور دی. بناغلي عبدالباري جهاني چې د کورنۍ افغاني جگړې کوم زخموڼه خوړلي، نوموړي په خپل روح کې جذب کړي دي او بيا يې دغو ژوبلو احساساتو د غزلي شاعري د توريو گلگونه جامه ور اغوستې ده. بناغلي که يو شعار ورته خيال هم منظوم کړی دی، نو د شعار اندازې له عيبه يې محفوظ ساتلی دی او زما په عقیده هم دغه خوبي د عبدالباري جهاني د شاعرۍ د ذکر وړ خاصه ده).

ملگری مشتاق مجروح وايي چې: (دومره بڼه شاعري ما د افغانستان د شاعرانو نه وه ليدلې).

د مردان محمد اقبال اقبال ليکي چې: (دومره مترنم الفاظ يې استعمال کړي دي څه ته چې شعري لفظونه وايي، جهاني په خپله حواله د ولس او د ولس په حواله د خپلې مشاعرې خبرې کوي، په خپله آينه کې وطنوال او د وطنوالو په آينه کې د معاشرې تور سپين، برک چوپړ، رانه او تت عکسونه ويني، بيا د دغو عکسونو خط و خال د لفظونو په رنگونو د خيال په بنايستونو او د

د جهاني جهان

پوهې مشاهدې او تجربې په هنر داسې په پام او احتياط وړاندې کوي، چې هر چاته په کې خپله خپره هم هغه شان بنکاري، څه چې يې کردار او عمل وي. د سپرلو په وړېدو کې ورته د خپلې خوږې خاورې د ليلو وړېدو زلفې يادېږي او د خزان په سپرلو بادونو کې ورته د خپل ولس وړان ويجاړ کورونه او رېښې رېښې پاره پاره زړونه يادېږي. شاعري کوي، د خپل وطن د جدایې غم هم اخیستی دی. د وینو سېلاب ته د بند وهلو تابيا هم کوي، ورور وژنه يې هم وژني، د خویندو میندو د پرونو لوپتو د حيا غم يې هم خوري، خپل جذبات يې په قابو کې دي او چيرته هم د ذهني انتشار يا د جذباتي چپاو بنکار شوی نه دی.

بناغلي م، رشفق راته وليکل چې: (د عبدالباري جهاني دا ټوله شاعري خپلې خاورې، خپل هېواد او خپلې ټولنې سره د شاعر د کلک تړون څرگندونه کوي. د ده شعرونه د احساس بخږې دي. د ده جذبې د ضمير پلوشې دي. جهاني يو ملي شاعر دی، د خپلو رواياتو، تاريخ او ثقافت په رموز رسېدلی او د خپل ولس په نفسياتو بڼه پوهېدلی شاعر دی، د هغه په وطن اور بلېږي. دغه مست او بنايسته وجود نه ورتېرېږي او نرېږي، گير چاپېر ماحول ويني ويني دی، سترگې يې داری وهي، د زړه نه يې څرېکې پورته شي، خو فکريې دومره روغ، شعوريې دومره پوخ دی، چې د ايمان او عقيدې پښې يې چيرته هم نه دي لوېدلي. تکرور بوزونونکو شپو کې هم د سبا پلوشې ويني، بڼه په اخلاص او يقين سره وايي چې د ظلم کاسه به نسکورېږي. استعماري دسيسې به خاورې ايرې شي او په شپږينه ځمکه به بيا يو ځل د خوشحالی اتن جوړ شي.

بيا به شني پيالې وي ډکي له سرو ميو

د حميد د ترانو دور به بيا سي.

اندېش شمس القمر چې په رايې او داد ورکولو کې ډېر محتاط يادېږي، راته وويل چې: (دا خو ډېر بڼه شاعر دی، ژبه، لفظونه، محاورې او تخيل يې شاعرانه دي. ما چې د افغانستان کوم شاعران لوستلي دي، جهاني د هغو ټولو نه په بل رنگ دی، بڼه رنگينه او مړه شاعري يې کړې ده).

د جهاني جهان

د دې يو څو ملگرو د تاثراتو په رڼا کې زه دا په يقين سره ويلاى شم چې د جهاني په شعر کې دومره اغېز او رابښکون دى، چې که هر څوک يې لولي او اوري، نو خوند به ورکوي. د جهاني په شعر کې دا خوند او اغېز د جذبې صداقت، د تخيل لوړتيا، د ژبې رنگيني او د اظهار ځانگړي انداز پيدا کړى دى. مضمون او خيال که هر څومره هم اوچت او ښکلى وي، خو چې په نامناسب، بې جوړه، بې خونده، غير فصيح يا بازاری ژبه کې وړاندې شوى وي، نو د شعر قيمت يې پرې کمېږي او جمالياتي ذوق يې نه قبلوي. د جمالياتي ذوق او حسن تسکين خوشحالي او اطمینان د آرت پخوانى او بنيادي وظيفه ده. که يو فنکار او نقاد دا بنيادي خبره هېره کړه، نو که هغه هر څومره هم علمي، نظرياتي فلسفيانه، اخلاقي او مذهبي خيالات او مضامين وړاندې کوي او د بحث لاندې يې راولي، هغه به په خپل ځاى علمي، نظرياتي فلسفيانه اخلاقي او مذهبي ارزښت (اهميت) لري، ولې فني او جمالياتي ارزښت به يې له لاسه ورکړى وي. د آرت او فنپارو د څېړلو او سنجولو لپاره د پرې نظريې او طريقې منځته راوړل شوي دي. کومې چې د بېل بېل اړخ نه د آرت جاج اخلي. دا بېلابېلې طريقې (میتودونه) په خپل خپل ځاى د اهميت وړ دي او په آرت پوهنه او شعر پوهنه کې د لوستونکو مدد کوي، ولې د يوې فنپارې په هکله اخري فيصله د هغه نقاد وي، کوم چې د لوستونکي په زړه او دماغ کې پټ ناست وي. زه په خپل زړه او ذهن کې د پټ ناست نقاد له خوا د لوستونکو په زړونو او مزغو کې پټو ناستو نقادانو باندې زېرى کوم چې جهاني د خپلو خوږو رنگينو او خوږمنو نغمو مجموعه تاسو ته ډالۍ کوي، هيله لرم چې خوښه به مو شي. (۱۴)

محمود اياز - کوټه

د تخيل پر اړت گېلري يو اجمالي نظر

د جهاني د فكري او تخليقي قوتونو کوټلی جاج اخیستل زما په خیال زښت گران کار دی، ولي چي د دوی د شعري هنر، د دوی په شاعری کي د الهام او ابهام بنایست او د دوی په شعر کي د دوی د تخيل د ناممکن د ناتيامي دنيا سيل کول، هغه هم د موصوف د شعري ټولگي د قرائت په رڼا کي که ناممکن نه دی نو گران کار خو ضرور دی. که په دقيق نظر د دې تکره شاعر د شعري کاوشونو پلټنه وشي، نو په خصوصي توگه هغه لوستونکي چي کوټلې مطالعه لري په دې ويلو به مجبور شي چي جهاني د شعر ويلو په اړه خپل يو فكري نظام لري. په کومه نړۍ کي چي هغه اوسي، د هغې نړۍ په هکله هغه خپل ويژن لري او ورسره- ورسره د شاعرانه احساس يو خوږ او شپږين تصور هم د جهاني د نظم د کوټلي مطالعې قاري په ورين تندي د دې حقيقت اثبات کولای شي، چي د موصوف له شاعری څخه د نعره بازی بې ځايه تاثر نه را ولاړېږي. که ريښتيا ووايم، نو د نعره بازی تور پريو شمېر شاعرانو په اسانۍ سره لگول څه، بلکې لگول شوی دی. داسي شاعران په عمومي توگه مدام د عارضی وخت لپاره د داد اخیستلو پامتدار وي چي زه بې د شعر د عظمت په اساس يوه ډېره لويه تاواني سودا بولم، ولي يو مجسمه ساز کله هم خپله مجسمه په قيمت نه خرڅوي، ځکه چي د هغه په خیال د هغه د مجسمې قيمت څوک پرې کولای نه شي.

د شعر په اړه داسي رويه زما په نزد يوه شرمناکه رويه ده، د نوموړي د شعري رياضت او شعري تجربو د کماحقه مطالعې پس زه په دې ويلو وارخطا نه يم، چي جهاني د غزل په مقابله کي پر نظم باندي زيات گرفت لري. داسي محسوسېږي لکه د هغه په ذات کي چي يو فطري نظم گو شاعر ميشت وي، ولي چي د هغه په ځينو نظمونو کي د هغه علامتي اظهار د بلاستيني وړ دی. په دغه تناظر کي دومره ويل به مناسب وي چي د موصوف لپاره د هغه ريښتيني احساس او فکر د لوی وياړ او افتخار باعث گرځي، ولي هغه چي د خپلي شخصي تجربې او مشاهدې په رڼا کي د

د جهاني جهان

تخليقي سفر پر کومو لارو سم شوی دی هغه هره لار تر هغې مېني پوري رسېږي، چي د جهاني "ورکه مېنه" ده.

که زه دې "ورکي مېني" ته د جهاني ورک جنت ووايم نو زياتوب به نه وي ولي چي دا د شاعر د شعور او ادراک هغه مقدسه مېنه ده، کومه چي هغه د لټولو پس و درست بشريت ته په سوغات کي ورکول غواړي، دا ځکه چي هغه دې حقيقت ته رسېدلی دی چي د خوف او وحشت په دې نابنده دنيا کي د بشر لپاره سا اخیستل هم يو ډېر لوی عذاب دی. د يو شخصيت مسلک چي لېونتوب او مذهب يې عقيدت او محبت وي. د داسي چاله داخله به مدام همدغسي ازانگې را پورته کېږي، کومي چي د موصوف د نظميه شاعري، توري- توري مود ته په خپل شپږين ترنم کې اورو. په دغو دردېدليو نغمو او سندرو کي هم د دې ستري وطن د زخم- زخم وجود ملهم شته او هم پکې د يو لازوال احتجاج يوه لازواله مبارزه- داسي سندري او نغمې مود لامحاله له دې تريخ حقيقت سره اشنا کوي چي بتان ماتوم.

نن چي په نړۍ کې له بشريت سره د دهشت گردۍ يا ترهگرۍ په نوم کومه لوبه روانه ده، زه يې په خپل شخصي فکر ډېره وپروونکې او له غضبه ډکه لوبه گڼم. د دې تريخ حقيقت نه هيڅوک انکار نه شي کولای چي نن يواځي بشر نه، بلکي د بشر احساس هم وارخطا او وپرېدلی غوندي بنکاري. نن چي دنيا له کوم غير يقيني حالت، ستړيو او ستونزو سره مخامخ ده. د زندگۍ جنت په يو "دارالاهام" بدل شوی دی. د دغې بې حسي فضا په رد عمل کي محبت او عقيدت د نفرت په تور خوږ او لوگي کي داسي ورک شوي دي، لکه د دنيا پر دې ويړه سارا چي محبت هيڅ وجود نه لري، خورينبتيا دا ده چي محبت نن هم په خپله شپېلۍ کې بشريت ته د مستۍ او لېونتوب هغه نغمه اورو چي مود يې د ازلي سندري په نوم پېژنو. د جهاني ځيني نظمو نه کت مت د محبت د همدغسي شپېلۍ په څېر ما محسوس کړی لکه هغه ازلي سندره چي راته اورو کومه چي د محبت او لېونتوب نه را زېږېدلې ده.

د درنو- درنو وسلو په دغه بېځايه منډه کي بنياد م نن خپل اصل شناخت بايللی دی، ولي چي هغه د خپل اصل رول نه مخ اړولی او د ماديت پرستۍ او ظاهرپرستۍ احرام يې اغوستی دی، ځکه د

د جهاني جهان

محبت او عقیدت له جو ماته چېرې لري خپلې ورځې او شپې تېروي، د همدغه صورت حال په اړه زموږ عبدالباري جهاني پوښتنه کوي چې دغه احسن تخليق چې موږ يې د انسان په نامه پېژنو، اخير په کوم لوري مخه کړې ده؟ همدغه سوال زما په فکر د نن تر ټولو اهم سوال دی. د جهاني شعري روايت په اصل کې زموږ لپاره د دې ناترسه او ناروا دور يوه منظومه لساني خاکه ده. گواد محروميو په چارپېرچل کې د يو کامل اميد، د مثبت جهت د جواز په اړه د دغې شاعرۍ تر ټولو لويه حواله ده، ولي چې هغه دا پخه عقیده لري چې د لېوانو دا خونړی ځنگل بيرته په يوه ښکلي جنت کې بدلېدلای شي او د انقلاب له لاري دغه بدلون صرف او صرف شاعران راوستلای شي، ولي هغه خبر دی چې د شعر په مقدسه ژبه کې دغه فطري طاقت او قوت موجود دی، چې هغه د ټولنيز شعور په را بيدارولو کې د ذهنونو او زړونو خيري او زنگونه د همېشه لپاره صفا کولای شي. موږ په معنوي لحاظ د شاعر د دغې فلسفې لنډيز په څو توريو کې داسې را غونډولای شو، چې د نړۍ او بشريت سره د تړليو رشتو په تناظر کې چې شاعر کوم خوبونه ليدلي دي هغه بې تعبیره نه دي، ولي هغه چې په کوم سپېڅلي احرام کې دغه حیات نغښتی ليدل غواړي همدغه د هغه د فکر و نظر اعجاز دی.

که شعر د يو مقدس تصور د تفسير دويم نوم دی يا د لوړې درجې يو آرټ دی، نو بيا به دومره ويل مبالغه نه وي، چې شعر ويل له عقل سره هيڅ علاقه نه لري. دا د وجدان او الهام شى دی، شايد دغه وجه ده چې په يوه پوره پېړۍ کې که هم يو لوی شاعر (لوی ذهن) پيدا شي، نو دا تر يو غنيمت عظيم کم سوغات نه دی. و هر چا ته شاعر ويل د ادب په مذهب کې د يوې گناه کبيره مترادف عمل دی. حال دا چې د يو څو شاعرانو د شاعرۍ نه پرته زه د پښتو د شعري روايت څخه مطمئن نه يم. نن هم زه د يو شمېر شاعرانو د شعري کاوشونو ښکاره ملحد يم، سوب يې دا دی چې د گوتو په شمېر يو څو مجموعې داسې شته چې هغو ته شاعري ويل کېدای شي. پورتنی ذکر شوی مجلس ما د هندوانو د دغې عقیدې په تناظر کې وکړ، د دوی دا پخه عقیده ده چې: "چرته چې د يو شاعر فکر او سوچ رسېدلای شي هلته د لمر وړانگې هم نه شي رسېدای" او که زه دا ووايم چې د لفظونو زرگري که ناممکنه نه ده، نو گرانه ضرور ده. کتاب خو پرېږده د يو مضمون يا يو نظم په صورت کې يو فنپاره خپرول لاهم د يو تخليق کار لپاره تر يو لوی چيلنج نه کمه خبره نه ده، ولي چې د

د جهاني جهان

هغې فنيارې سره - سره د فنيارې د تخليق کار نوم هم خپرېږي، ځکه د تورود معنوي ارزښت او استعمال په اړه د ليکوال سنجيدگي ډېره ضروري ده. په همدغه تناظر کې زه د گران جهاني د نظم د برخې يو کوټلی اجمالي جاج اخلمه، خو خبره بايد چې په دې توريو سره پيل کړم چې د جهاني نوم په هغو څو شاعرانو کې راځي چې مورېې د بنو شاعرانو په صف کې دروو.

د جهاني د نظمونو د روايت دغه قرائت له لوستونکيو څخه د محويت د کيفيت غوښتنه کوي، که چېرې په دغه صورت کې لوستونکي دغه شاعري ولولي، نو و دې حقيقت ته به لامحاله ورسېږي، چې توري هم خبرې کوي، ولي چې دا توري د الهام له لارې را وارد شوي دي، په دې شاعرانه الهام کې يو داسې غني جهان آباد دی، چې په هغه کې د هستۍ او مستۍ سره - سره د کيف او سرور يوه خوږه او شپږينه دنيا مېشته ده. د دې تريخ حقيقت اثبات د جهاني منظومې په خپله کوي. که چېرې شاعري د مستۍ، بدمستۍ او لېونتوب د تفسير دويم نوم وي، نو مور د دغې بېباکۍ احساس د موصوف شاعر په شعري تجربو کې په شدت سره محسوسولای شو او که شعريو مقدس تصور دی نو هم د دې شاعرۍ د گلبن څخه هغه شپږينه فطري خوشبويي را اورېږي چې د ذهن او قلب د تسکين لپاره د دوا او دارو کار کوي. د جهاني شعري جلال او کمال د هغه فن او تجربه او د هغه فکر او سوچ د محبت او عقيدت غمازي کوي. د هغه د احتجاج په پس منظر کې هم مور د محبت او سرور شپږيني نغمې اورېدلای شو چې همدا د جهاني يو ځانگړی صفت دی.

زما په شخصي فکر جهاني خودشناس دی او له خپلي خودۍ سره په خوا کې مېشت دی، ځکه هغه په دې عارضي جبر، مايوسيانو او محروميتونو باندې په کټ-کټ خاندې، ولي چې هغه په نېستۍ کې د هستۍ شراېخانه په خپلو سترگو ليدلې ده. هغه د عدم د خلوتگه اسودگي په خپلو سترگو ليدلې او په وار-وارېې د طلب پر دښت خپل پلونه ليدلې دي. همدغه دښت په حقيقت کې د هغه د طلب هينداره ده. په ځينو نظمونو کې لوستونکي ته داسې مصرعې پرله پسې په مخه ورځي او په رد عمل کې ناگهانه د بيدل له حيرته ډکه سایه ورته ولاړه وي او کله-کله د قاري پر شونډو دغه توري ناگهانه و بنوېږي چې د نازکخيالی جراثيم خود جهاني په شعر کې هم جوت دی. کله-کله سپری داسې احساسوي، لکه ځينې مضامين چې د لاشعور څخه د خداي پر دې شاگرد نازل شوي وي. د شعر تجزيه او مشاهده کړه کتونکي له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ کوي،

د جهاني جهان

ولي چي په حقه معنا د يو شاعر د فکر و نظر احاطه كول يا د هغه د تعقل او تصور د تخيل د جهان و حقيقت ته رسېدل ماته له ناممکناتو څخه ښکاري. زه خو وایم که يو تجزيه کوونکی د شاعر د عالم امثال و عکس يا ساپي ته هم ورسې، نو داسي څوک زما په اند تخليقي شعور هم لري او د يوي فنپاري د تخليقي قد و قيمت او معيار تعين هم کولای شي، په سرسري نظر د ادبي فنپاري يا تخليقي کاوش جاج اخیستل په هيڅ صورت امکان نه لري.

عبدالباري جهاني ځای پر ځای د عقل نفي کوي، د عقل نفي په اصل کي د مستي او بدمستي اثبات دی يا په بله معنا د عقل د ارتقاء دويم پړاو دی، جهاني لېونی دی مجسم لېونی دی، هو يو داسي لېونی چي د شپېلۍ په شپږينه ژبه پوهېږي، ځکه له شپېلۍ سره بې کچه مينه او عقيدت لري او د اسپڅلې هيله يې د ستاينې ورده چي دی غواړي دا شپېلۍ مسلسله و غږوي، ولي چي د جانان سندرې صرف او صرف د شپېلۍ په ژبه خوند کوي.

په مجموعي لحاظ چي زما په ذهن کي د موصوف شاعر د شعر په هکله کومه څا که جوړېږي، هغه دا چي جهاني هم يو داسي شاعر دی، چي د هغه سهار ښکاره ملحد معلومېږي، کوم سهار چي بې نوره او بې سروره وي. زما په خيال که جهاني يو شاعر نه وای نو بيا به يې د خپل ذات د اظهار لپاره يوه آرت گيلري پرانيستي وای يا به مجسمه ساز وای او په کانو کي به يې ورکې څېرې لټولای. گوا په يوه نه يوه صورت کي به يې بيا هم د محبت او عقيدت بيرغ پر سر باندي د ابدي خير لپاره رپدلای، ولي چي د هغه په ذات کي د محبت او عقيدت يو ښکلی جهان اباد دی. که زما په نظر څوک ورته وگوري نو د محبت يو نه ختمېدونکی لېونتوب، مستي او بدمستي د جلال او کمال په کيفيت کي د دغه شخصيت په داخل کي په مسلسل رقص اخته ښکاري. د حبيب جالب په هکله چا ويلې و چي جالب يو مادرزاد ولي و. که زه دومره ووايم چي جهاني يو پيدايشي شيخ دی نو مبالغه به نه وي.

زما په خيال د لېونتوب همدغي لازوالي استعاري د هغه په شاعري کي يوه نوې روح پوکلې ده. د دوی په شاعري کي بې شمېره مرغلرې شته، خو زموږ الميه دا ده چي موږ مرغلري هم د کانو په بيه نه اخلو، په همدغه تخيلاتي جهان کي ځيني نادري قيمتي فنپاري شته چي موږ يې په لټولو

د جهاني جهان

تر لاسه کولای شو. دغه آرټ گیلري ځیني داسي عکسونه او منظرې هم په خپله لمن کي لري، چي زیارت کول یې ثواب لري، خو زما د دې مبحث معنا دا نه ده چي دغه آرټ گیلري یا تخیلاتي دنیا بېخي لاجوابه ده. د هر ښه شاعر د شخصیت تجزیه مور د هغه د شاعرانه کلام د روش او طرز فکر په رڼا کې کولای شو، ولي چي د داسي شاعر کلام د هغه د فطرت عکاسي او ترجماني کوي. د عامو شاعرانو شاعري په اصل کي د ښو شاعرانو د شاعري د ازانگې نه زیات قدر و قیمت نه لري. د جهاني په شاعري کي مور په مایوسی کي امید او په افسردگي کي د همت یو ژوندي احساس په غورځنگ وینو، ځکه له مایوسیو څخه کله هم مغلوب نه ښکاري.

زه خپله د تشریحي او تاثراتي تنقید پامدار نه یم، ولي دغه تنقیدي روایت په اوسنیو رجحاناتو کي هیڅ معنا هم نه لري، ځکه له ذکر شوي روایتی و طیرې څخه ما په شعوري او ارادي توگه ډډه کړې ده. په دې لیکنه کي ما صرف د لېونتوب یا بدمستی د استعارې په تناظر کي د دوی د شاعري د یوې گونې پر لور ستاسې پام را گرځولی دی. له نورو گونو سره خوزه نژدې لاهم نه یم تېر شوی، د هغه پر بشپړ فکري نظام خو ډېرې خبرې کېدای شي. د نظم د روایت او سخنګویی په اړه د جهاني ځانګړي ترکیبونه لوستونکی د هغه د شاعرانه ادراک او لوړ شعور پر لور را پاموي. د مثال په توگه د یوه نظم ترکیبونه ستاسي مخي ته ږدم؛ لکه "د تقوی خونې، د امید پلونه، د گناه سکروټي، د پرهېز په ساړه اور کي، د هستی غوغا، د ریا ستونی، د پټ خولي مینې شور، د لڅي گناه زور، بې رقصه پایکوبي، بې کتابه عبادت". دا ترکیبونه ما د موصوف د "بغاوت" نظم نه را نقل کړي دي چي واقعي شاعري پکښې ده. د توریو له ښکلا سره د ترکیبونو نادر انتخاب لوستونکی حیرانوي. دغسې "پښپمانه به سې، سبزه کوبي، چي شپېلی بنده نه کړې، زما کندهاره" او ځیني نور نظمو نه د جهاني د خپل ټاکلي معیار په ټول پوره خپښي، ولي چي په دغو نظمو کي سړی هماغه شور او زور، هغه مستي او بدمستی، هغه نور او سرور محسوسوي چي د موصوف شاعر د شعر ویلو خاص وصف دی. دغه رنگه "رسوا رازونه، زرغونه کالي" او ځیني نور نظمو نه د موصوف شاعر د ټاکلي معیار په حساب تې او خام ښکاري.

د جهاني صاحب د شاعري د لوستلو پس نه یم خبر چي اخیر ولي؟ د لوستونکي په ذهن کي د هوريس دغه قول چي "زه چي په کومه ورځ پیدا شوم په هماغه ورځ د شرابو پیاله وزېږېدله" د

د جهاني جهان

يوې شپږيني ازانگې په خېر په رقص اخته وي. شايد د مستي او بدمستي په همدغه احساس کي د جمالياتي حس ټول لذتونه نهام دي. کله-کله زه داسي محسوسوم لکه جهاني صاحب چي هم زما غوندي د دې سپېڅلي غوښتني يوه لا حاصله غوښتنه په خپل زړه کي ژوندي ساتل غواړي، زموږ دغه مشترک قدر به زما په خيال د يوې شاعرانه غوښتني مترادف وي، ولي چي موږ دواړه دا غواړو چي "په ژوند کي موجود شور، دغه موجوده غوغا بېخي ناکافي ده. موږ غواړو چي کشکي زموږ سيوريو هم له موږ سره خبرې کولای. خپله دغه ناقصه تجزيه په خپل دې نيمگړي شعر تمام ته رسوم:

يو نوی شور شايد چي ختم اضطراب کړي زما

بلا وهلي سايبې ولي نه کوي خبرې؟ (۱۵)

ډاکټر شېر حسن حسن

د جهاني د شعر او شخصيت سلاست

کلونه کېږي چې د ادبسي په گاونډي مسکو کې ژوند کوم، خو ادبسه مې د لومړي ځل لپاره د جهاني له برکته وليده. زه ادبسي ته د جهاني له راتگ نه په دريم هېواد کې خبر شوم، خو دده له هنر، شعر او شخصيت سره زما ژورې مينې ادبسي ته ورسولم او د هغه په ليدو مې سترگې خوږې شوې، هلته مې په هغه درنه او پرتمينه غونډه کې برخه واخيسته، چې د ادبسي د ښار او سېدونکو پتمنو افغانانو زموږ د غښتلي، رسېدلي، ژبور او زړه ورشاعر، نامتو ليکوال، تکړه ژورناليست، غښتلي تاريخ پوه، زيرک ژباړونکي، هېوادپال افغان او د ټولو کلماتو په ريښتيني معنی فاضل، غيرتي، درانه او مهربان انسان ښاغلي عبدالباري جهاني سره د ليدو کتو، د هغه دکلام او پيغام د اورېدو او د هغه د شخصيت د جمال او کمال سره د اشنا کېدو په وياړيې رابللي وه. غونډه ځکه درنه او پرتمينه وه، چې رابلونکو يې د جهاني د شعر او شخصيت سره په پوره اخلاص او صداقت ژوره مينه درلوده.

ما د غونډې برخه والو ته هم ددې خبرې لنډه يادونه وکړه او دادی اوس هم هغوی ټول ستايم او مننه ورڅخه کوم، چې دغه پرتمينه غونډه يې نه د کوم مال او ثروت د ترلاسه کولو په منظور، نه د مقام او چوکۍ د حصول په هوس او نه پر سينه د کوم نښان او مډال د څړولو په نيت رابللي، بلکې يوازي او يوازي د خپل رنځېدلي ولس د وينو په زور د روزل شوي، ساتل شوي او پايېدلي فرهنگ سره په لېونۍ مينه يې زحمت گاللی او د افغان منلي او وياړلي شاعر جهاني د ليدو کتو او اورېدو محفل يې ښايسته کړی و.

تر دې دمه د ښاغلي عبدالباري جهاني سره زما مخامخ لیده کاته يوازي د څو لحظو لپاره و او پرما باندې دده د شعر، ژبې او قلم له ساحرانه اغېز سره سره مشکله وه چې ويلې مې وای، زه جهاني پېژنم.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

په ادبسه کې د مېشتو افغانانو د فرهنگي مينې، هڅو او همت برکت و، چې ما وليدل بساغلي جهاني په مخامخ مجلس کې تر کتاب لاسيات خوږېښکاري. جذاب، محبتي او الهام بخش شخصيت لري، متين او ډاډمن دی، قانع، راضي، مستغني او نېکمرغه نما لري. افغاني غرور يې د هيکل نور او پرتم زيات کړی دی، خو مدمغ او کبرجن نه دی، متانت او تواضع له نورو څخه جلا کړی او شخصيت ته يې جلال وربښلی دی. دی ملنگ دی خو قناعت يې تر خرقې لاندې اطلس دی او که هر څومره ملنگ دی، خو نه د ځان د خیر ملنگ، بلکې د جهان د خیر ملنگ د انسان د خیر ملنگ، د افغان او افغانستان د خیر ملنگ دی. په خبرو، ناسته پاسته او مخامخ برخورد کې مرموز نه دی، په زړه او خوله يې يوه ده، دروند، سپېڅلی او رښتيني دی او د شخصيت سلاست يې دده د شعر په شان دی او په ټولو گران کړی دی.

د بساغلي جهاني د شخصيت ټولو خواوو، دده د نظم او نثر په هندارو کې پوره انعکاس پيدا کړی دی. جهاني به د ژوند په ډېرو چارو کې ځان ازمويلي وي او بسايي له هرې ازموينې څخه يې د کاميابۍ لږ و ډېره نتيجه هم ترلاسه کړې وي، چې دی ور ځينې راضي وي، خو دده نوم او معرفت تر هر څه د مخه په شعر پورې تړلی دی او دی له فطرت مورزادي شاعر دی.

اوس مور شاهدان يو، چې د فاضل شخصيت اروا بناد عبدالرحمن پژواک هغه اټکل څومره پر ځای او رښتيا ختلی دی، چې کلونه او وختونه پخوا يې ويلي و: «عبدالباري جهاني يو استعداد دی، چې که چېرې زموږ د اسير محيط د قيد او بند څخه ازاد پاتې شي، خپل رازونه به د سپېڅلو پيامونو د شعارونو په څېر جهانيانو ته ورسوي، چې د ننني بازاري شعارونو بازار مات کړي.»

په دې کې شک نشته، چې پر افغانستان د نازل شوي لمر گرمو وړانگو، د باروتو او گوليو لمبو، بهاندو وینو، د شهيدو کانو بوتو ځگېروي او اوږدې جلا وطنۍ به دده د شعر مېوه ډېره پخه کړې او خوږه کړې وي، خو دی ځکه مورزادي شاعر دی، چې سرکښي او بغاوت دده د شعر ديبلتون نښه ده او دی په خپله ليکي چې سرکښي يې له وړو کتوبه عادت دی. بغاوت او ژړا دوه متضاد او نه جوړېدونکي څيزونه دي، خو د بساغلي عبدالباري جهاني په شعر کې د دوو مينانو په څېر داسې غاړه غړې دي، چې د مرگ په پوله ژوند بښونکي نوشدارو ور څخه جوړ شي.

د جهاني جهان

د جهاني همزولي، دده همصنفي او ملگري ليكوال محمد معصوم هوتک ليكي چې: «جهاني له وړوكتوبه له شوخ طبعي سره سره د ډېرو نازكو عواطفو څښتن و او په برنده خواني كې يې خو گڼسته ليدلي دي، چې په لپو لپو او بنكي يې گريوان ته تويولي.» له ده سره په لنډه پيژندگلوۍ كې كولاى شم ووايم:

د اعجبه شان سرکښه ککړۍ ده

چې د اسمان سره ډغرې وهي

خپلو سرو وینو ته اور غواړي

خو د يتيم ماشوم پايۍ مچوي

د خپل شهيد وطن پر گور ژاړي

پر ورکه مېنه يې د اوښكو باران

د پايكوبونو ښار سمسور غواړي

دغه ياغي ملوك نومېږي د بدرۍ ملوك

د كوه طور د نور ملوك او د شپيلۍ ملوك

د سباوون په تمه ژاړي د كېږدۍ ملوك

د ښاپېريو د اتن او د سپوږمۍ ملوك

خي د بدرۍ وطن ته

د ښاپېريو ښار ته

د لمر د كلي پر لور

په شپو په ورځو

په تيارو په سرو غرمو روان دی

ويجاړ ټاټوبي د افغان کورد وروړی غواړي

شرنگ د پازیبو په گودر د نبت کې کيږدی غواړي

ځانته د وسپنې خپلې زور د ځوانۍ غواړي

د رباتونو د زمان او د بدرۍ په ژبه

د راز او نیاز سندرې وايي او بدرۍ غواړي

سره له دې چې مخکې مې وويل جهاني له ازله زېږېدلی شاعر دی، خو پرديسی او جلا وطنۍ دده پر شخصیت او دده پر روان له ډېرو خواوو اغېز شیندلی او دده شعر ته يې ځانگړی سوز او ساز وربښلی دی. اول خو دا چې دی په پرديسی کې د ارواښاد پژواک په قول زموږ د اسير محیط له قید او بند څخه ازاد پاتې شوی دی او د ارواښاد علامه پوهاند رشاد په قول، دی له رسومو بغاوت کوي او د فکر شهباز يې په نويو معناگانو پسې د پراخې نړۍ د کهکشان صحرا ته ډېرې هسکې الوتنې کړې دي او بې ښکاره نه دی راستون شوی.

دوهم دا چې جهاني که پخوا هر څومره جهاني و، دايې د طبيعت خبره ده، خو په پرديسی کې د نړيوال فرهنگ له گڼو اړخونو سره د جهاني نږدې رابطه، د انگرېزي ژبې په پراخه او غني ورشو کې د نړيوالو ادبياتو او شهکارونو ژوره مطالعه، څېړنه او ددې په څېر نور ډېر څيزونه ددې باعث شوي، چې جهاني پښتو ادب ته د نړيوالو ادبياتو په موازاتو کې نوې لاره او ليکه و باسي. د جهاني په شعر کې په ورکه مېنه پسې ویر او د کلي، کور او کوڅې ناستالجي (Nostalgia)، په پایکوبونو او گودرونو پسې ژړا هغه ژوره ښکاره ده، چې ښايي يوازي به يې په پرديسی کې د جهاني د شعر ښارگونو ته لار پيدا کړې وي.

د جهاني جهان

جهاني ته د بل د جنتي وطن نعمتونه، جامونه، شرابونه، غرونه، نارونه، جوماتونه او محرابونه
 بېگانه دي او خپل کنډواله وطن ته د «زما جانان جانان وطنه» او «زما چمن چمن وطنه» د ترانو په
 اذان د عبادت سينه سروې. نامتو شاعر سليمان لايق جهاني ته کلونه پخوا د يوه خواييه نظم په ترڅ
 کې ليکي:

دا ته خومره زړه وريږي

يادوي ستري خوبونه

د مغرب په جنتو کې

در يادېږي لغړ غرونه

دا ته خومره زړه وريږي

چې په سويو پسي ژاړي

د بېغمو په دنيا کې

د غمونو کېږدي غواړي

لا دې سترگې بنايسته دي

چې په خيال کې وطن گوري

د خيالونو په زانگو کې

هغه بنکلی چمن گوري

د جهاني په شعر او شخصيت کې د بغاوت، متانت، مردانه گي او اوبسکو تويولو نمونې دده په
 کلام کې خورا ځلېدونکې او څرگندې دي، دی وايي:

د جهاني جهان

چې اسمان يې د منصور په دود رقيب دی

چې د دار پر سر ختلی بنه دی زه يم

يا وايي:

جهاني به دي ملنگ وای په محراب کې

ملاجانہ که خیرن دي ضمير نه وای

او يا دا چې:

زه يو پرديس يو نا اميده شاعر

زما اسويلي د اور بدلون نه دي

زه د نصيب بنکاري ویشتلې مرغه

نور مې وزر د الوتو نه دي

زما د خيالونو نړۍ ونړېده

نه جهاني نه يې جهان پاته دی

زما دارزو پسرلی ورژېدی

نه يې نسيم نه يې باغوان پاته دی

د وړاندیز په توګه د جهاني د شعري غونډو له ټولو تنظيموونکو او کوربنو څخه هیله کوم، چې د جهاني په اواز کې دده د ثبت شویو اشعارو ټول CD یا DVD ډیسکونه یوه ټاکلي ادرس ته، چې زما په اند تر ټولو غوره به د لراو بروېب پاڼې د مسؤل چلوونکي، ځوان عبداللہ احسان ادرس وي، راټول کړي. دا کار به ددې سره مرسته وکړي، چې په راتلونکي کې د جهاني ساحرانه شعر دده

د جهاني جهان

په خپل ساحرانه اواز او انداز کې دده د کتابونو سره یو ځای د تل لپاره دده د شعر او شخصیت
علاقه مندانو ته ورسېږي. (۱۲)

رحمت شاه سائل

د جهاني په شعر کي ژوند او فن

شعر د لفظونو نه تصوير جوړول دي، هغه تصوير چې هم ځان او هم قام، وطن، تاريخ، ثقافت، مينه او خلوص پکې ښکاري. زموږ د شعر د هنر سره وابستگي زموږ طبيعي مجبوري هم ده او زموږ د هنري کمال حاصلولو تنده غري حصه هم په گوته کوي. د شعر په هنر کې که موږ هرڅومره او هرڅنگه اضافي د نويو تجربو سره کوو، خو د شعر هنر موږ نه دی پيدا کړی، دا د قامونو د رسمونو، رواجونو، کره وړه او ثقافت د شريکو جذبو نه زېږېدلی او د سوونو او زرگونو کالو نه زموږ په لاس کې دی. دا هنر چې د موزوني طبيعي د خلکو لاس ته راشي، نو د لفظونو نه د اسې تصويرونه جوړ کړي، چې دا گونگي نه، بلکې گويانه وي، نه يوازې د خپل وخت خلک حيران او متاثر کړي، بلکې د راتلونکو زمانو د خلکو لپاره هم د مثال او حوالې کار ورکوي. د نورو هنرونو په مقابله کې د شعر هنر ممتاز او منفرد ځکه دی چې دی د ژبې څښتن دی او د ژبې لرلو باوجود که دی خپل اظهار نه شي کولی او څوک نه شي متاثره کولی، نو د غسې هنر په نورو خلکو کې سانه شي اچولی، ځکه هغه خپله مړ شوی دی او زما په خيال د شعر هنر که مړ پيدا کېږي، نو د هغې نه يې نه پيدا کېدل ښه دي. هر شعر کې ژوند، زور، ښايست او سينگار هله پيدا کېږي چې د تخليق کار د ټولو جذبو محور، مينه او خلوص وي او په خپله يې د ټولو تجربو په رنگونو کې ځان، خپلې جذبې او خپل احساسات رنگ کړي دي او چې شعر د دغو ټولو تجربو په رنگونو او ښايستونو سينگار کړی شي، نو په منتشر و ذهنونو او کانيو کانيو زړونو کې هم لارې جوړوي. داسې لارې چې گلونه او رنگونه په کې غوړېدلي وي او فطرت او روح په کې سره په شريکه سندرې وايي.

شعر د ابلاغ د ټولو نه زياته زوروره ذريعه ده. کله کله د سړي په ذهن او زړه کې تېر شوي او هېر شوي حالات او واقعات هم د خپلو موسمونو سره داسې غاړه غړۍ کړي چې سړی پرې د حيرانۍ د اظهار نه اخوا کومه تبصره هم نه شي کولی. د شعر هيڅ معنا نشته، خو چې د چا د کومې جذبې سره ولگېده، هم هغه جذبه ورته ژر ژر خپله يوه معنا پيدا کړي او هم په دې طريقه يې ځان ته ژوند

د جهاني جهان

جوړ او يو مقام برابر کړی دی. دې هنريو داسي تماشا خان ته جوړه کړې چې که سوونو خلکو ولوست، يا يې واورېد، د سوونو خلکو په زړونو کې کور جوړ کړي او که زرگونو خلکو واورېده او يا يې ووايه د زرگونو خلکو په زړونو کې کور جوړ کړي او هم دغه سوونه او زرگونه خلک يې په خپل خپل انداز کې معنا هم کوي او اشتهار هم هر څو که د شعر د هنر د ابلاغ توان ډېر دی او ذرايع يې هم بې حساب دي (د انسانو په صورت کې) خودا د شعر د هنر په قيمت پورې تړلې ده چې دی د چا په لاس کې دی، دی مړ زېږوي او که ژوندی. ما اوس اوس د شعر د ابلاغ خبره وکړه، دا د شعر د ابلاغ توان او زور دی چې زه چېرته پيدا شوی او عبدالباري جهاني چېرته پيدا شوی دی. هغه ته تر اوسه زما کور کلی نه دی معلوم او ما هم تر اوسه د هغه کور کلی نه دی ليدلی. هغه چېرته زما کتاب او شاعري ولوستله، بڼه پرې ولگېده او زما سره يې نه يوازې رابطه پيدا کړه، بلکې خپل ناچاپ کتاب (پايکوب) يې د لوستو لپاره هم راوړېده او دا يې هم وليکل چې په دې څه وليکه بڼاغلی عبدالباري جهاني د يو پښتون نه سيوا زه اوس هم نه پېژنم، چې دی د کوم ځای او سپدونکی دی، اگر چې د لب لهجې نه يې ښکاري چې دی د افغانستان او سپدونکی دی اوبس.

ما د جهاني شاعري په دې نيت هرگز نه ده کتلې چې په دې به زه څه ليکم او چې د هغې د پاره په کې مواد پيدا کړم. په دې خيال مې هم نه ده کتلې چې دی د کوم فکر او کومې نظريې څښتن دی، بلکې که د دې وطن او خاورې سره زما څه تعلق نه وای، نو نوره به مې هم په صفا ذهن لوستې وه، خود دې خاورې دې وطن او دې قامولۍ او ژبې او د شعر د هنر سره د تعلق او تړون دغې بې وسۍ او کمزورۍ د سر نه په دې مجبور کړی وم چې زه د خپل دغه تمجيد په رڼا کې د ده د فن او هنر جاج هم واخلم او دا هم وگورم چې په کومه خاوره د څوارلسو پنځلسو کالو کوم مرگونی طوفان تېر شو، يا تېرېږي، بڼاغلی جهاني دې هر څه ته په کوم نظر گوري او اوس د ده په زړه او ذهن کې او د ده په سر کې د خپلې خاورې او خپل ولس د سحرونو او ماښامونو د پاره د ژوند ژواک، مينې، بېلتون او ديدنونو د پاره کوم خوبونه او کوم خيالونه او کوم اميدونه شته او که هغه هم د جنگ دي، بلا وهلي او وژلي دي؟

ما که د جهاني د شاعرۍ نه نور هم څه زده کړه، ولې يوې خبرې يا نکتې په کې ماته نوی ژوند، نوی ولوله او د خلوص ډکه مينه هم راکړه او لای يې هم راته وښودل، چې يو فنکار، يو شاعر چې د

د جهاني جهان

خپلې خاورې د خپل وطن، خپل قام او خپل ثقافت، خپل تاریخ او خپل مستقبل سره د مینې کومه وظیفه په غاړه لرلې ده د هغې نه په داسې حالتو کې هم غاړه ده غړولې ده، که نه؟ ده نه یوازې خپله وظیفه ترسره کړې ده، بلکې په ډېر ډاډ او امید یې د وطن د بنایست د تصویر په مخې دغه نوکارې ډېرې وختې گڼلې دي او دغه مخ ته یې د نوو فالونو او نوو رنگونو ورکولو د کلک یقین اظهار کړی دی، دا که هر خود شاعر د دغې مینې شاعرانه مجبورې بنکاري، خو زما دا یقین او ایمان دی چې دغه تصویر به د هر جهاني افغاني د ذهن او زړه په کور کې موجود وي، ځکه چې د هر قتل نه پس یوه تجربه زېږي او د هرې تجربې نه پس د قتل جوهر او امکان کمېږي او د شاعر احساس که هر خود وینو سېلاب اخیستی دی، خود ده احساس چې د کوم یقین اظهار وي، په هغې کې د خلکو، قام او ولس جذبې هم شاملې دي. جهاني چې کوم کتاب راغونډ کړی دی، هغه ته یې (پایکوب) نوم ایښی دی. پایکوب د نوم او معنا د دواړو له لحاظه ماته د شاعرۍ په کتاب مناسب نوم نه بنکاري، زما له نظره که شاعري ډېره د خپل درد د لحاظ د نوکو په څو کوشی او چغه شي، نو هم د خپل فني نازکیو او باریکیو د چوکاټ نه، نه شي بهر کېدای او دا خبره د دې کتاب د هر نظم، هر غزل او هرې سندري نه واضحه ده.

بناغلي جهاني په دې کتاب کې په فني ډول د غزل حق هم ادا کړی دی، د نظم هم او د سندري هم. ده ازاد نظم هم لیکلی دی او پابند هم. ازاد نظم ځینو خلکو تقریباً د هر څه نه ازاد گڼلی وي، زما له نظره د ازاد نظم هم خپلې پابندی وي، نور یې څوک مني او کنه، خو کم از کم د یوې (لی) پابندي خو په کې په کار ده چې دغسې د دې نظم خپل موسیقیت هم برقرار وي او خپل نهضت په کې ځایېدای شي. جهاني په خپله دې شاعرۍ کې د خپلې خاورې، خپل قام او خپل ولس د هر زخم او هر درد قصه په دومره مؤثره لهجه، فني هنر او فني غیرت راځای کړې ده چې که په بیا بیا لوستو یې سپری نه مېرېږي، نو دغه درد او دغه غیرت هر ځل د سپری د اوبنکو توپیدو او اوبنکو ټینګېدو سبب هم کېږي.

بناغلي جهاني اسحاق ننگیال ته دوه نظمو نه لیکلي دي. دواړه د لوستو سره تعلق لري، خو په اخري نظم کې هغه خپل شاعر ملگري اسحاق ننگیال ته لیکي چې ماته زخمي نظمو نه مه رالېږه او زما نه پرې خپل ازغن خوبونه مه تنستوه. د فن دې کمال ته وگورئ چې په خپل کور کې د کومې

د جهاني جهان

ويښې شوگيری اظهار کوي، دا نظم هغه په ډېر خوند، درد او سوز سرته رسولی دی. خو په پنځم بند کې هغه وايي:

دا پرڅه مي تويوي پردېسي اوښکي

دا پرڅه مي خوږوي زاړه زخموڼه

لامي ولي مسافر زړگي ته ښيې

پر شنبليو د سکروټو کاروانونه

او هم په دې نظم کې هغه ملگري شاعر ته وايي چې ماته خپل ايمان وايي چې بيا به سپرلی شي او د يخنۍ نه چې کومې توتکۍ تېرېدلې دي، دا به لکه په سپل وتلي بېرته راشي او همدلته هغه د خپل تاريخ ژورو ته کوزېږي او وايي:

بيا به ناڅي په لاسو کي گيلاسونه

هر گل بوټی هر ه خانگه به سوما سي

بيا به مستي په شپېلي کي وي سندري

مرور قسمت به بېرته راپخلا سي.

د ښاغلي جهاني د يو نظم عنوان (تیاره سباوون) زه په خپله په شعر کې هم او په عنوان کې هم سباوون بس هم د سبا صفت هم گڼم او علامت هم. ښاغلي جهاني چې کوم عنوان خوښ کړی دی، شاید هغه د (صبح کاذب) په معنا کې استعمال کړی دی، خو په پښتو کې هر لفظ د سړي په ذهن کې يو عکس هم جوړوي. مور که د صبا کاذب معنا دروغژن هم وکړو، نو مور چې د صبا نوم کوم تصوير ته مخامخ کوي، دغه معنا زموږ په ذهن کې سم عمل نه کوي، بلکې مفاد پرست خلک چې د کوم صبا ذکر کوي، هغې ته صبا ويل هم صبا کاذب ويل هم او دروغژن صبا ويل هم ماته ښه ځکه نه ښکاري چې په دغې کې هم د صبا د علامت يو شک پټ وي. دغې حالاتو کې صرف يوه بوردونکې شپه ويل مناسب ښکاري، په دې نظم کې اگر چې شاعر د ريبار نه د علامت په طور

د جهاني جهان

مواد او معنا پيدا كړي دي، نو پيدا كړي خو يې په سمه طريقه دي، خو د استعمال په وخت كې په كې د فني كمال پيدا كولو د پاره پاتې راغلي دي، مثلاً ريباره ته په دويم بند كې وايي:

دا زخمي زېري به لا خو پتوي

ريباره سترگي دي رازونه وايي

د سحر باد يې جنازې راوړلې

نسيم په سرو سترگو ويرونه وايي

خو په درېيم بند كې چې شاعر ريباره ته دا وايي چې ريباره تاته به سبا وون بنكار پري، خو...

ريباره تاته سبا وون بنكاري

زما يې د خيال نيمگري شپې ماتي كړې

ته يې د سترگو نوي زېري غواړې

زما په لېمو كې يې لشي ماتي كړې

يو خو ريباره چې كوم خبر راوړي دي، شاعر اكر چې دغې ته د زخم زېري ويلى دي، خو زما په خيال يو خو زېري هم د خوشحالي د خبر لپاره مخصوص وي، دويم شاعر چې ريباره څنگه په رومبي او دويم بند كې پېش كړي دي، هغه داسې دي چې هغه دغه خبره د غمه په خپله نه شي بيانولى او ريباره دغه خبره نه ويل، شاعر په خپل شعر كې ځاى كړې هم ده، خو شاعر بيا هم ريباره ته وايي چې ريباره تاته (سبا وون بنكاري) همدغه وړه غوندي نكته ماته د جهاني غوندي پوهه او روزلي شاعر د پاره صرف يو شاعرانه غفلت بنكاري او يا د خپل درد او جذبې د شدت هغه زورورتيا چې دى يې د خپلې فني وظيفې نه بې نيازه كړي دي.

زه بيا هم د دې وړو كې نشان دهى د پاره بېننه غواړم، دا هم ورسره و ايم چې كه جهاني د يو دغسې لوړ مقام شاعر نه وي، نو ما به يې د پتېدو جرم هم په سراخيستى واى. د ريباره سره په دغه

د جهاني جهان

مخاطبه کې چې بيا شاعر څه د زړه د درده وايي، هغه د لوستو سره تعلق لري، خو په پنځم بند کې چې بناغلي جهاني د خپل وطن کومه غم لرلې نظاره پېش کړې ده، هغه په فني ډول بې مثال له او د اظهار له رويه نه هېرېدونکې ده چې وايي:

هغه دي پورته سوې لمبې د کلي

هغه دي وړاني سوې کوڅې د جانان

په لاله زار کې خزان وغورېدئ

د گلو بنارته ورشپوه سول زاغان

په اووم بند کې هغه د لوستونکي په زړه او ذهن کې دغه عکس داسې لمبه لمبه خور کړی، چې نه زړه د دغه عکس نه خلاصېدای شي او نه عکس د زړه نه وتی شي، وايي:

شپه د سهار په غېږ کې وغورېده

زريني وړانگي رخصتونه غواړي

د بنار په منځ کې بلا لنگه سوله

باج کې زلمیونه سرونه غواړي

دغسې بناغلي جهاني نور نظمو نه هم په دغسې کمال سرته رسولي دي او په دې نظم کې داسې درد محسوس کېږي، لکه سپرې چې خپل زخم ته د درد د شدت نه ټکور هم نه شي ورکولی.

دغسې په (تصویر) کې هغه په فني کمال د تصویر په سترگو بلل د غړولو يو داسې جانانه توان پیدا کړی دی، چې د لوستونکي په ذهن کې همدغه تصویر سترگې وغړوي او بيا چې د تصویر په

د جهاني جهان

بهانه د شاعر د جذبو او کیفیتونو کوم صورتحال جوړېږي، په هغې کې د جانان د مینې سره د خپل وطن ناسازگار حالات داسې په ټوپونو ټوپونو ترمنځه راشي، چې نه یوازې د یو جوړ کړي او ژوندي تصویر د سترگو نه رڼا وڅاڅي، ولې هغه خپلي امیدونه په یوه فني سندره کې په ځای پاتې شي. دغسې (ابلیس و خندل، اشیانه، جلو، د غرور څلی، غني خان ته، نرېدلی بت) او داسې یو په یو نظمو نه او سندري او غزلې د لوستو سره تعلق لري، خو د (مورچل ځوانه) نظم کې چې شاعر د خپل وطن ځلمی د لاس نه نیولی دی، د شعوري عمل نه یې تېر دی، د خپل وطن کوڅه ورته په گوته کوي، د خپل پلار نیکه هدیره ورته بښي او د هر ځای نه چې جنازې راپورته کېږي، دا ورته په گوته کوي. د شاعر فني کمال د کتو دی چې د دې ځلمی په ځوانمردۍ ټکونه نه کوي. هغه ته دا وایي خو ورسره دا هم ورته بښي چې د دې هر څه مطلب څه دی؟ د وطن د ضرورت شعور ولره او د دې بېځایه گوليو په سباني تاوان هم ځان پوه کړه، دغسې د دې نظم د هرې مصرې خوند او په یو تسلسل کې د مقصد رواني د شاعر په فني کمال گواهي ورکوي.

زه که د بناغلي جهاني د هر نظم ذکر کوم او صرف د خپلې خوښې بندونه او مصرې رانقل کوم، نو خبره به ډېره اوږده شي او زه به په لوستونکي خامخا د خپل ذوق د ورتپلو بېځایه کوشش کوم. په لنډو ټکو کې به دومره ووايم چې د جهاني یو نظم، یو غزل، یوه سندره چې چا وویل، نو که په کتاب لوستو کې ترې څه څیز هم پاته شو، نو ذمه وار به یې زه يم، ځکه چې په دې کې یو نظم او یو شعر د پرېښودو نشته.

د شعر او ټولني د ضرورتونو په هکله به دومره عرض وکړم چې هر څو که هرې ټولني ته د سندري او شعر ضرورت دی، خو زموږ زخمي زخمي او وینې وینې وطن او ټولني ته د جهاني غوندې سترگورو شاعرانو او په فني ډول کمال ته د رسېدلو شاعرانو ضرورت دی. ځکه چې زموږ د هر زخم نه څڅېدونکې وینه د شعور او مینې نه د دې سندري غوښتنه کوي. زما ایمان او عقیده دا ده چې موږ په قومي سطح هم او د شعر د هنر په سطح هم ټول عمر خپل ماتم په سندرو کړی دی او دغه خیال مو تل داسې سندره کړی دی چې:

وخت که هر څو په مونږه هر څو مره ستم کړی دی

د جهاني جهان

مونږ په سندرو د لوت شوي ژوند ماتم کړی دی

مونږ په سندرو ځکه ماتم کوو چې مونږ ژوندي قام يو، مونږ ژوندي خلک يو او هيڅ يو مرگ ته په اسانه سر نه ټيټوو او ماته د بناغلي جهاني ټوله شاعري هم د دغې جذبې ژوندي عکسونه هم بنکاري. زما يقين دی چې لوستونکي به زما د رايې تائيد کوي. (۱۷)

زرین انځور

جهاني خودا ځل له "شپېلی" سره

“که د غلیم پوه وینو سوره توره مې رانه وړله
 موري د ورور پوه وینو سوره لاسونه نه لرمه
 که د ناموس د غلیم خویندې مې سرتوري نه کړې
 پر غلیمانو مې د خویندو ستر نه پلورمه
 که خپل مورچل مې په سرو وینو لمبولی نه دی
 ستاد پلور د دې منانو ستر نگر نه ساتمه”

بناغلی شاعر عبدالباري جهاني د پښتو د نوي شاعرانه دوران، په هغو نومياليو شاعرانو کې راځي چې پر خپلو شعرونو يې دغه شاعرانه بهير بنکلی کړی، رنگين کړی او ځلولی دی. له دغې شعري ټولگي څخه وړاندې چې دا دی د "شپېلی" په نوم ستاسو په لاس کې ده د شاعر درې نورې ټولگې هم خپرې شوې دي: "ورکه مېنه"، "پایکوب" او "د سبا وون په تمه" او هغه ټکي چې بناغلی جهاني يې زما په نظر، زموږ په معاصره شاعرۍ کې زیات ځلولی او دده د شعر هنګامي يې هري خواته خپرې کړې دي، په دې ډول شمېرلی شو:

۱- د جهاني په شاعرۍ کې، د افغانستان د مقاومت د شاعرۍ ډېرې سترې او لومړنۍ بېلگې خوندي دي. جهاني هغه شاعر دی چې پر افغانستان د کمونېزم او سوریرغل په وړاندې د مقاومت د پيلامې هنګامي يې تودې کړې، دغه بېلگه يې له غميزې مخکې زمزمه کړه خو لکه وروستيو حالاتو ته چې يې ويلې وي، داسې يې د مقاومت سندربزه ډالۍ ترې جوړه کړه او د "ناشناس" خواره غږ نور نبايست هم ورکړ:

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

داد مسـ تو پسـ رلی دی، داد اور سـ بزه کـ و بی ده
 هـره پانه خمـاري ده، هر گـلاب مـوشـرابي سـو
 را ایسـتلی تـوره راغـی، د سـاقی د وینـو تـو تـری
 ز مـوړ مسـتی چـې ولیدلـه شـیخ پخپلـه خمـاري سـو
 د گـناه پـه خمـ کـی رنگ سـول د زاهد د پـگـری ولونـه
 پـر هـله و کویـې لـرزه ده، تینـگ ایمان یـې شـیطانی سـو
 پـه مـوج خـپـزه هیبـت راغـلې د فلـک سـپـلابي کـرږي
 ز مـوړ بـېـری یـې ډو بولـه خپـل توپان یـې توپانی سـو
 د خـزان لـه هـر سـر کوبه، سـل پایکوبـه پورته کـږي
 هـره ترخـه نسـترن دی، هـریو خـوز مـو گلابي سـو
 اوروي صـدفي خـاخي، بنـخوي د مسـتی تخـم
 هـر نرگـس ته یـې جام ورکـړ، هـریو بوتی یـې یاغي سـو
 ر بـردوي د زړو تارونـه د گـناه شـپړینه تنـده
 پـنگوي د تقـوا غرونـه هـر کلنـگ یـې فرهادي سـو

د روسي يرغلگرو او د هغود بربخو په وړاندې د جهاني د شعرونو هنګامي، د افغانانو د سپېڅلي جهاد او مقاومت د ادبي سنگر په ډبرو ارزښتمنو تاريخي بېلګو کې د حسابولو وړ دي، لکه:

وايه شـين آسـمانه تـا کـوم بـل چـرته لـيدلي دي
 داسـي ارادې چـي توپانـونه خپلـولای سـي
 داسـي ولسـونه چـي سـپـلونه ابلـولای سـي
 داسـي کلـک سـو کونـه چـي تانکونـه اوبـولای سـي
 دغـسـي سـيني چـي فلکـي سـپـلاب راگرځـوي
 دغـسـي طغيان چـي يـاغي سـوي سـپـلابونه خـوري

د جهاني جهان

د غسسي نـاره چـي اسـرافـيل ورځـه ورپـرېـږدي
 د غسسي قيامت چي دوږخونه خوري اورونه خوري
 (ترپايه)

او يا لکه چي په "زما کندهاره" نومي مشهور شعر کي وايي:

زما کندهاره د زمرو وطنه
 زما د سرکښو پښتنو وطنه
 خونه ياغي يې صدقه دي سمه
 د نافرمانو جنگيالو وطنه
 بيا دي ترنک توپاني سوی وينم
 بيا دي ارغند په مستبدو راغلی
 بيا ارغسان دي څه موجونه وهي
 بيا دي هلمند په خروښېدو راغلی
 بيا د زړې توري د خړپ يادونه
 بيا دي په سترگو کي اورونه وينم
 بيا له ايوب سره لښکري راغلي
 بيا د رېډيو داستانونه وينم
 لکه چي بيا دي څه يرغل ته نيت دی
 لکه چي بيا دي غورېدو ته زړه سو
 لکه چي بيا دي څه په زړه کي گرځي
 لکه چي بيا دي خوځېدو ته زړه سو
 زما کندهاره د زمرو وطنه
 زما د سرکښو پښتنو وطنه
 خونه ياغي يې صدقه دي سمه

د نافرمانو جنگيالو وطنه
ستا د پايلو چو تر پگريو واري
ستا د تپرو تپغونو جنگ وگرځم
ستا له غرور څخه كاربه تگونه
ستا قهر وگرځم، ستا ننگ وگرځم
بيا د ملالي ميوندي، خرڅينه
بيا تورپكي، د فرنگ خونه سوخي
بيا د بابا د پاني پت هنگامه
بيا شاه محمود اصفهانونه سوخي
بيا د گرگين پر كور مرگي مېلمه دي
بيا د ميرويس په نامه وغورېدي
بيا د اشرف د انتقام لمبه ده
بيا دي د قهر ويني و خوځېدي
بيا دي لمن له شهيدانو ډكه
بيا د كوچني غازي زانگو زنگوي
بيا دي په وريځو كي سپلونه گرځي
بيا يې په غېږ كي زلزلې وينوي
زما كندهاره د زمرو وطنه
زما د سر كښو پښتنو وطنه
خونه ياغي يې صدقه دي سمه
د نافرمانو جنگيالو وطنه

د بناغلي جهاني د دغه ډول شعرونو بېلگي بېخي زياتي دي چي د افغانستان د معاصرو ادبياتو

د جهاني جهان

په خپرنه کي به د مقاومت د لومړنيو، لوړو او سترو بېلگو په توگه، د مقاومت په ادبي تاريخ کي مطالعه او خپرل کېږي.

۲- د بناغلي جهاني د شاعري د گرانبت يو بل راز په دې کي پروت دی چي دغه شاعري له پيل څخه له يو ډول مستي، ياغي توب او "مستانه نافرمانی" سره ملگري ده، د همدغه ټکي په پام کي ساتلو سره، جهاني د افغانستان په معاصره شاعري کي ځانگړی دريخ لري. زما په نظر دی د افغانستان د معاصر پښتو شعر د دوو نسلونو ترمنځ د ارتباط د کړۍ په توگه بايد په پام کي ولرو، د معاصر پښتو شعر د منځنۍ دورې د پای او د نوي شاعرانه دوران ترمنځ د پيوستون د کړۍ په توگه. د داود خان د جمهوريت په دوره کي (چي د شعري سخت سانسور دوره هم وه) د ده د شعر هنگامې پيل شوې او شاعري يې له پيل څخه له نوبت او مستانه ولولو سره ملگري وه. د جهاني په شاعري کي دغه "مستانه نافرمانی" د دوو کليشو او چوکاټونو په وړاندي راڅرگنده شوه:

الف:-- د وخت د سرکاري او حکومتي چوکاټونو او "سرکاري شاعري" په وړاندي.

ب:-- د ټولني د هغه وخت د يو شمېر عنعنوي چوکاټونو په وړاندي.

جهاني په خپلو لومړنيو شعرونو کي هم د دغو دواړو چوکاټونو په وړاندي ودرېد او همدغه خبره ده چي فاضل استاد پوهاند رشاد يې "ياغي او مبتکر" شاعر بولي. د شاعر د مستانه شاعري بېلگي بېخي زياتي دي، خو راځئ يو څو نمونې يې ولولئ

مـوړ لېونـو تـه د حـسـاب خـبري مـه يـادوه
سـتـا تـر د وږخ پـوري پـړي دي، د لـتـه شـپـې پـا تـه دي
تـه د گـنـاه بـخـري مـيـنـځـې د پـر هـېـز پـه ا و بـنـکو
ز ا هـد ه پـتـي دي پـه و يـنـو کـي لـمـبـې پـا تـه دي
د جـهـانـي شـو نـد و تـه نـه ر ا ځـي تـو بـه ز ا هـد ه

د جهاني جهان

چي د قسـمت پـه مـيـخانـه کـي پـه مـانـي پـاتـه دـي

او يا دا چي:

دلته سرونه بي لسه کابو بل شه نه پېژني
دغه واعظ او دا کتاب په مدرسو کي بڼه دي
مالا تازه لسه خپل جانان سره وعدي نوي کړي
زاهده ستا حوري غلمان په جنتو کي بڼه دي
منزل ته لاري د خلوت په تاريکو کي نه وي
څوک چي د حق نارې وهي په غرغرو کي بڼه دي

۳- لکه څنگه چي مخکي اشاره ورته وشوه، په افغانستان کي د ثورد غمزي او بيا د روس د يرغل په وړاندي، د جهاني شعر هم، د افغانستان د مقاومت په ادبي تاريخ کي د يادوني وړ ځای لري. په افغانستان کي د روسانو له ماتې او بياتش په نوم د "جهادي او اسلامي" حکومت له جوړېدو او د شر او فساد له رامنځته کېدو او د ټوپکوالۍ تر واکمنۍ وروسته، د افغانستان په خپل منځي جگړو کي چي څومره بدمرغي رامنځته شولې، دغو پېښو، د جهاني پر شاعري هم خپل اغېز وکړ، له جگړې کرکه، له شعارونو کرکه، يو ډول ژوره ناهيلي، ويراو ماتم د دغو شعرونو بېلابېلي ځانگړني جوړوي. هغه دا ځل هم شينکي آسمان مخاطب کوي دا ځل هم کندهار ته سرودونه او ترانې ليکي، خود رزم د هغه مقاومت اړخ پر ځای د وير او هغه د بناغلي محمد معصوم هوتک په وينا "قنوطيت" په کي راڅرگندوي:

ما خـود ا نـه و يـسـل شـي نـکـي ا سـمـانـه
چـي بـه د ا و ر د پ ا سـي ا و ر ر ا ځـي
ز م م ا د غ ي ر ت ش م ل ه بـه ک نـسـتـه گـو ر و ي
ز م ا ه ا د ي ر ي ت ه بـه پـيغـو ر ر ا ځـي

د جهاني جهان

آسمانه مـا خـود اـسـي نـه غـوښـتـله
چـي د بـنـو جـنـسـي اـر وـنـو جـنـسـي اـزې وژاړم

چـي مـي پـه کـلي و کـي بـلا لنگـه سـي
چـي د خـوانـي و هـو هـي د يـرې وژاړم
آسمانه مـا خـود اـسـي نـه و يـلـه
چـي د کـابـل هـر بـان تـه اـو ر تـو ي کـه
ز مـا پـه جـنـسـي و نـگـر ه کـي بـلا و کـر ه
ز مـا پـه لـسـتـونـي کـي بـنـا مـا ر لـو ي کـه
مـا چـي مـي و نـد مـي و نـد نـا رې و هـلـي
مـا يـي پـه غـېـر ه کـي گـلـو نـه غـوښـتـل
مـا چـي هـلـمـنـد تـه تـر ا نـي لـي کـلـي
مـا يـي پـه ر غـا ر ه ا تـنـو نـه غـوښـتـل
مـا چـي تـا نـکـونـه پـه سـو کـونـو و هـلـل
هـغـه مـي خـو ر و طـن سـمـسـو ر غـوښـتـي
مـا چـي سـي کـر و تـي پـه غـا بـنـو و چـي چـلـي
مـا مـي سـي و يـنـو و تـه اـو ر غـوښـتـي

(شعر تر پايه)

هغه وخت که شاعر، د مورچل ځوان، د وطن د دفاع لپاره له پرديو او د پرديو له نانځکو سره جگړې ته هڅاوه، اوس د انتقام او جگړې پر ځای، ځولۍ ورته غوروي چې له مورچله راکوز شي :

ځوانه دا څوک بې چې گولۍ او روې
د خپل نيکه او خپل ابا پر کلي

دې هديره کي دي خپلوان پراته دي
 څوک يې پرون څوک يې پخوا ويشتلي
 د خداي د پاره ځوانه مه اوروه
 د خپل ابا پر مېنه سره اورو نه

۴- د جهاني د شعر په شهرت او محبوبيت کي د ټنگ ټکور او موسيقي ونډه هم د يادولو وړ ده. جهاني لکه چي خپله له موسيقي سره ځانگړې مينه لري، ځيني شعرونه يې د موسيقي يو خاص کيفيت لري. په تېره بيا د هيواد د نوميالي هنرمند سندرغاړي ډاکټر صادق فطرت (ناشناس) خواږه غږ د دغو شعرونو بنکلا نوره هم زياته کړې ده. ما د "جهاني او ناشناس" په اړه يو جلا مقاله هم کښلې او د خپلو خبرو په يو ځای کي مي کښلې دي:

"يوه ورځ چا خبره راته وکړه: د جهاني شعرونه ځکه دومره شهرت ته رسېدلي دي چي د ناشناس له سندريز غږ او د ټنگ ټکور له څپو سره يو ځای شوي دي. بله ورځ يو بل چا راته وويل: د ناشناس د سندرو د بنايست او ارزښت يو اساسي علت دا دی چي هغه د خپلو سندرو لپاره د شعرونو په انتخاب کي ډېر ژور او "سختگير" دی. هغه د سندرو لپاره د نومياليو شاعرانو د شعرونو غوراوی کوي لکه: خوشال بابا، حميد مومند، رحمان بابا، استاد حمزه، جهاني او... زما په نظر دغه داوړه خبرې بې ځايه نه دي. د جهاني د شاعرۍ په شهرت کي به د ناشناس د سندريز هنر له اغېز څخه سترگي پټي نه کړو. دغه راز د ناشناس د سندريز هنر په بنايست او ځلولو کي هم د جهاني په څېر شاعرانو د شعري پياوړتيا له اغېز څخه سترگي نه شي پټېدای لکه دواړه چي يې يـود بـشـپـړوونکي وي..."

۵- د بناغلي جهاني پر شعر د محتوا او هنر له هغې پياوړتيا سره سره چي مخکي خبري پرې وشوې، تر يو وخته د فورم، وزن او چوکاټ له پلوه يوه داسي "کليشه" غالبه وه چي د هغه شعري بنکلا ته يې د هنري تنوع پر ځای، يورنگي وربخښله او "مونوټون" کاوه يې. دا په خپل وخت کي د پښتو په نوې شاعرۍ کي يو نوی گام و چي د يو ډول څلوريز ډوله نظم په چوکاټ کي وړاندي کېده او د ازادي شاعرۍ پر لور لومړني گامونه وو چي په تېره بيا د حماسي شعر لپاره د وخت

د جهاني جهان

غوره انتخاب و، خو بيا بيا تکرار يې نوبت کماو او په تکراري چوکاټونو يې بدلاوه، داسي
 بنکاري چي شاعر وروسته بيا د دغه تکرار پر خای د چوکاټونو رنگارنگي ته هم خپله پاملرنه
 اړولې ده. په را وروسته شاعري کي يې د نوي غزل او آزاد شعر پر لور هم په زړه پوري گامونه
 اخیستلي دي. د جهاني غزلیزه شاعري، په پرله پسې توگه د بنکلا او پیاوړتیا پر لور روانه ده او له یوې ټولگي
 څخه بلې ته د لایات بنایست لرونکې ده:

دامیکه پده پخپله نڅپه دلو ارزوي
 ساقی دا جام دي پخپله څښه دلو ارزوي
 چي لپونته بوب ته عقه ل و تخنوي
 دا زولنډي پخپله شنه رنگېدلو ارزوي
 چي يي کيسې د مينې تخمي کم کري
 هغه وزر په سه وځېدلو ارزوي
 او:

خمار مې نه ماتېږي شرا بونه بېگانه دي
 ساقی راته اشک نادی خو جامونه بېگانه دي
 سجدې ته يې ديار کورخې ته نه يم بللی
 پردی قاصد راغلی پېغامونه بېگانه دي
 دې بنار کي ربا بونه د سنگسار په غېږ کي غواړه
 نغمې گوتو کوکي ژاړي شنه هبازونه بېگانه دي
 چي زماد لېونو چيغو جواب ورسره نسته
 يازه يم بدل سوی ياد او غرونه بېگانه دي
 سجدې د جهاني پر تندي مغه غواړه زاهد!

د جهاني جهان

په دې سرکښنه بنسټ کار کوي محرابونو په بېگانه ده دي

تر دې ځايه پوري نژدې ټولي خبري د گران شاعر عبدالباري جهاني د هغو پخوانيو شعري ټولگو د بېلگو پر بنسټ وشوي، چي مخکي خپرې شوي دي: "ورکه مېنه"، "پايکوب" او "د سباوون په تمه"، اوس خودا دی شاعر "شپېلی" راته غږوي او دا ځل د شپېلی د سندريز غږ له بنایست سره د خپل شاعر بنایست یو ځای کوي.

په دې توگه نو دغه "شپېلی" د شاعر څلورمه خپرېدونکې شعري ټولگه ده. سره له دې چي د "شپېلی" ټول شعرونه د سريزي د کښلو لپاره زما مخي ته نه دي پراته، خو زه باور لرم چي ټول او يا زياتره به يې ما په جرمني، هالنډ، ډنمارک او سويډن کي د بناغلي جهاني په وياړ د بېلابيلو افغاني کلتوري ټولنو په غونډو کي د گران شاعر په خپل غږ کي اورېدلي وي. له نېکه مرغه په دغو غونډو کي زه هم حاضر وم او د يو څو خويي ويديويي پيټي (کيسټي) هم لرم. د "شپېلی" د شعرونو په اړه او يا خو غوره ده ووايم چي د جهاني د را وروسته شاعرۍ په هکله، څو ټکو ته په لومړي گام کي پاملرنه پکار ده:

۱- لومړنۍ خبره داده چي په دغه مجموعه کي زموږ د بناغلي شاعر، د شعري يون د پرمختگ ډېره غوره ننداره کولای شو. شاعر په دغو بېلگو کي د بنایست نوي نښي نښانې او نمونې زموږ مخي ته ږدي او د پښتو شعر بهير ته يې ډالۍ کوي. د شاعرانه ژورتياوو او لوړ تخيل نمونې د هغه په نوې شاعرۍ کي لارياتي شوي دي:

کلوننه تېر سوله کيسې د بنسټاره نه راوړي
 زېري به نه غواړو گيلې له بنسټاره نه راوړي
 نه د زړې مينې داسه تان دی نه د نوي کړيک نه
 روپيې گونگي دی خاطرې له بنسټاره نه راوړي
 د پتنگانو وزرونو سوسو څېدل هېر کرکړي
 زموږ ماښامونو ته ډېرې وې له بنسټاره نه راوړي
 دا د عمرونو جنزه دلته چا وټومبله

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

دغ د ربـاب او د نغمـې لـه بـنـسـاره نـه راوـزي
 کلابـنـدي ده نـه و تـی نـه راو تـلای سـي خـوک
 مېرو نـه چـيـري دي شـمـلي لـه بـنـسـاره نـه راوـزي
 او يا لکه چي په يو بل غزل کي واي:

دا څه جنـون دی تـر منـزلـه رـغـر پـدل چـي نـه وي
 دا څه منـزل دی پـه لمـبو کـي سـو وځـېدل چـي نـه وي
 زاهـده خـولـه د دي د دورخ پـه کيسـو سـو سـتـرې کـر لـه
 دا څه خـليـل دی تـر انـگـاره پـوري تـلـل چـي نـه وي
 پـنـبـمانه نـه يـم شـيـخه مـه را يـاد و ه قولونـه
 دا څه توبه ده په زر ځله ماتېدل چي نه وي

(ترپايه)

۲- د شاعر په نوې شاعری کي د جولې او منځپانگي (فورم او مضمون) دواړو تنوع تر پخوا زیاته راڅرگندېږي. دلته هم منظوم ډوله شعرونه شته، هم د قصیدو بېلگي په کي وینو، د بنکلیو او لوړو غزلو ننداره هم کولای شو او بې له شکه چي دغه غزلي د شاعر د پخوانیو دریو ټولگوله بېلگو زیاتي لوړي او بنکلي دي. د آزاد شعر بېلگي هم په کي وینو چي له هنري پلوه دلازیاتي پاملرنې وړ دي.

۳- څرنگه چي په دغو شعرونو کي د هیواد د حالاتو ژوره انځورگري شوې ده او له بده مرغه د وطن حالات داسي دي چي د بنادې پر ځای یې د ویر شېبې زیاتي او درنې دي، شاعر هم زیاتره د همداسي شېبو شاهد او انځورگر دی. ما چي مخکي د کومي "ناهیلی" یادونه کړې وه، په وروستیو بېلگو کي نه یوازې دا چي دوام کوي، دغه د نا امیدۍ درد لا ژور او غمگین دی. په دې لړ کي کېدای شي دا بېلگه یاده کړو:

اوس به څه لیکې شاعره راته وایه

د جهاني جهان

راته وايه اوس به څه ليکې شاعره؟

۴- د شاعر په وروستيو شعري بېلگو کې د هغه منظوم داستاني او حکايي شعرونه د لا زياتي پاملرني وړ دي. زه د بناغلي جهاني د شعر په بېلابېلو غونډو کې د دې شاهد يم چې دغه لنډ منظوم داستانونه دومره اغېزناک دي چې د گران شاعر له نورو ډېرو خوږو شعرونو څخه هم، له زياتي بدرگې سره مخامخ شوي دي او بيا بيا يې د اورولو ټينگار شوی دی.

په دغو کيسو کې يې نظمونو کې د نمونې په توگه د "مورېک شېر"، "د پيشو توبه"، "شيخ نصرالدين"، "چرگ او باز"، "مهاري کړي او بنان" او يو شمېر نورو يادونه کولی شو چې د کيسې په څنگ يې لنډ شاعرانه پيغام هم د غور وړ دی، چې په ډېر منطقي انجام کې راځي، لکه:

چي د بل په مټو غټ سي يا زمری سي
په هغه گړي له قام ځني پردی سي
چي يې عقل خدای مورېک غوندي کوچنی کړي
يوه ورځ پر خپل بادار باندي غورځی کړي

يا:

له ازله مو نصيب راغلی خوار دی
چي لوېدیلی مو د بل په لاس مهار دی

جهاني د پښتو د اوسني شعر له نومياليو مخکښو شاعرانو څخه دی، جهاني د افغانستان د ولس د ژوند په ډېر غمگين پړاو کې، ډېر پرتمين شعرونه زمزمه کړي او لايې زمزمه کوي، په دغو زمزمو کې به هماغه جهاني وگورئ خو دا ځل له "شپېلی" سره، او د سندريز غږ له بنایست سره. ورته غوږ شئ، وايې وړئ، ويې لولئ او خوند ترې واخلي:

جهاني مه بوله ساحل ته لامبوزن لاسونه
د دې ياغي مالت وگړي په بلا پسي ځي. (۱۸)

محمد رسول باوري

هرات، پستانه او ستره لوبه

د تاريخي ارونو په تله کي

د هر هيواد تاريخ په هغه هيواد کي د ميشتو ولسونو ژوند ليک او د عبرتونو درس دئ او مورخين د هغه ژوند د ليکونو او عبرتونو ليکوالان دي. هسي چي د هيوادونو برخه ليک د زماني واټن په پيچو مو کي بېلا بېل يون او تلون کړئ او يا منلئ دئ، مورخينو بيا دا يون او تلون ليکلي او نويو نسلونو ته يې رسولي دي. څرگنده خبره ده چي مورخين په هيوادونو او ټولنو کي د پېښو لړۍ هغسي چي درک او اخستنه يې وي، را نقل او څرگندوي. ټول تاريخي آثار د مورخينو د ذهنونو پنځوني دي، خو د دې پنځونو څخه يو شمېر يې رښتيني تاريخي آثار ثابت سي او يو شمېر نور يې يا د پېښو ساده بيان او يا د ليکوالو د احساساتو ټولگي سي.

د دې لپاره چي رښتيني تاريخي آثار وپېژنو، اړ يو چي د تاريخي آرونو تلي ته يې واچوو چي سره له ناسره بېل سي. دې موخي ته درسېدو لپاره اړ يم چي د خپل نظر وړ ټکي په دريو برخو کي سره راټول کړم. لومړی د يوې سريزي په توگه د پخوانيو مورخينو له نظره د تاريخ منزلت او مقام ته ځغلنده کتنه؛ دوهم د شلمې پېړۍ په ترڅ کي د نړيوالو تاريخي ليد لورو لند جاج او دريم به د (هرات، پستانه او ستره لوبه) نومي کتاب څو بېلگي وڅېرم.

تاريخ د يوه تفريحي هنره نيولې بيا د وياړونو تريوې ټولگي او د يوه مسلکي مضمونه بيا تر علمي ډيسپلينه پوري د ودي او پرمختيا بېلا بېل پړاوونه شا ته پرې ايښي دي.

د يو شمېر نورو علمي څانگو په څېر يې لوړې ژورې تېرې کړي او په بېلا بيلو مهالونو کي بېلابېلو فيلسوفانو، پوهانو او مورخينو له لوري په يوه يا بل ډول ټولني ته ور پېژندل سويدي. له هيرودو ته بيا تر توسيديدسه، له ابن خلدونو بيا تر هيگله، له گوردن چايلده بيا تر بوسراپ پوري يې په اړه نظر يې وړاندي سوي او خپرې سويدي. په ډېرو لرغونو پېړيو کي تاريخ د يوه داسي

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

مضمون په توگه کارول کېده چې د تېرو وياړنو او حيرانوونکو نکلونو ټولگه وه او په اساطيرو کي به يې کله ناکله د تاريخي پېښو څرک هم لگېده. تر هيرودوت وړاندي په زياته پيمانه تاريخي وياړني ويل کېدې او ژبه پر ژبه به د ولسونو له لوري لېږل کېدې، خو هيرودوت په لومړي ځل د تاريخي پېښو د بيان لپاره تاريخ وکاراوه او توسېدېدس بيا يوگام وړاندي ولاړ او د لومړي ځل لپاره يې مادي آثار د تاريخي پېښو د بيان لپاره د اسنادو په توگه وکارول. هغه يوازي د هومر پر اوډيسه او ايلياد تکيه ونه کړه، بلکي په ايجن او شا او خوا ښارونو کي يې وړان سوي کلي او کورونه د ترای د جگړې د شاهدانو په توگه ياد کړل، په هر صورت تاريخ لاهغسي چي يو ډيسپلين يې اړتيا لري نه و منل سوی.

که د لرغونو پېړيو او د تاريخ ليکني له ډېرو ساده ميتودونو را تېر سو، نو په منځنيو پېړيو او بيا په اسلامي نړۍ کي ابن خلدون (۱۳۳۲ - ۱۴۰۶ ميلادي) هغه مورخ او فيلسوف دی چي د انتقادي نظريو او بل اندي له امله نه يوازي دا چي په اسلامي نړۍ کي نامتو سو، بلکي د نړۍ د نامتو مورخينو په رديف کي يې خورا غوره دريځ وگاټه. هغه د غير عادي بحثونو څخه بيا د حضرت عيسى عليه السلام د شپږ سوه زريز لښکر په څېر پېښو پوري زيات مسائل په ځانگړي انداز وڅېړل.

د ابن خلدون په باور تاريخ د خوږو او يا تر څو الفاظو ټولگه نه، بلکي د پېښو رښتيني بيان دی، دا بيان د هغو اصولو له مخي کېږي چي تاريخ يې لري.

د هغه په باور تاريخ ليکنه درې اصله لري: لومړی اصل يې د (موضوع يا Object) په نوم ياد کړی دی. دوهم يې (مسائل يا Problems) او دريم اصل يې هم د موخي يا (Goal) په نوم يادوي. نوموړي په خپله مقدمه کي دا درې واړه اصول تر بحث لاندې راوستي او توضيح کړي دي.

د نوموړي په باور د تاريخ موضوع يا اوبيجکت د پېښو رښتيني څرک معلومول او د هغو حدود او ثغور څرگندول دي. هغسي چي پېښه سوېده، نه هغسي چي مورخ يا راوي يې ليکي او يايې غواړي؛ مسايل يا ستونزي هغه نتايج او حاصلات دي چي د پېښو څخه را زېږېدلي دي، په دې برخه کي داپوښتني جوابېږي چي دا پېښي ولي او څنگه زېږېدلي دي؟ او موخه يا هدف د پېښو

د جهاني جهان

په بطن کي د محرکه ځواک او واک پېژندل دي چي د ابن خلدون په باور د هر خوځښت او حرکت تر شاسته

د همدې پېړيو د لويديځي نړۍ يونامتو فلسفي مورخ هيگل نومېږي (۱۷۷۰-۱۸۳۱ ميلادي) د هيگل په نظر تاريخ ليکنه درې پړاوونه لري: لومړی ابتدايي تاريخ ليکنه ده چي مورخ يوازي د پېښو بيان او توصيف کوي، دا بيان د پېښو بيان نه، بلکي هغه څه دي چي د مورخ ذهن يې بيا را پنځوي يا په بله مانا په حقيقت کي هغسي بيان دی چي د مورخ متاثره سوی ذهن يې غواړي. د هيگل په باور د هيرودوت او توسيديدس تاريخي ليکني د دې ډول ښه بېلگي دي؛ د هيگل په باور د تاريخ ليکني دوهم پړاو انتقادي تاريخ ليکنه ده. په دې ډول تاريخ ليکنه کي مورخين د پېښو پيوندونو ته پام کوي، د پېښو پيوند او يوله بل سره د پېښو تړاو او علت العلل را برملا کوي او دريم پړاو فلسفي تاريخ ليکنه ده. د هيگل په باور دا پړاو په رښتيني توگه هغه گليت ته د مورخ ورگرځېدل دي چي د پېښو په بطن کي يې د محرک په توگه اغيزه کړې ده.

په وروستيو پېړيو کي تاريخ د نورو علومو سره يوځای د ودي او پراختيا لوړو پوړيو ته ورسېد. تاريخ نه يوازي دا چي د ځانگړو فلسفي بحثونو او تیتو ليدلورو را ووت، بلکي د اصولو څښتن سو او علمي معيارونه يې خپل کړل، خود دې تر څنگ يې د علمي ډيسپلين په توگه وېش او تقسيم هم قبول کړ، د محتوا له اړخه يې ځانگړي زياتي سوې او د سبک له مخي يې آرونه څرگند او ټاکونکي سول.

د محتوا له اړخه د تاريخ د علم ځانگړي زياتي سوې، خود ټاکونکو او څرگندو آرونو پلي کېدل پر ټولو ځانگو د تاريخ د علم غوڅ او روښانه دريځ پياوړی کړ. د تاريخي څېړنو هغه آرونه چي د يوه هيواد په تاريخ کي کارول کېږي، د تاريخي څېړنو هغه آرونه د بدلون پرته د يوې سيمي په تاريخ او يا د يوې وړې ټولني په تاريخ ليکلو کي کارول کېږي. مورخين اړ دي چي په تاريخي څېړنو کي ټولو هغو آرونو ته پام وکړي چي په تاريخ ليکنه کي معيار گرځېدلي دي. که مورخ د يوه گوند، سياسي شخصيت، علمي مضمون او يا ساينسپوه ژوند ليک ليکي، هغه اړ دی چي د تاريخي

د جهاني جهان

څېړنو آرونه په پام کي ونيسي، که داسي و نه کړي نو ليکنه به يې د يوه تاريخي اثر په توگه و نه پېژندل سي.

په تاريخي څېړنو کي د منابعو پر بنسټ د پېښو رښتيني والی څرگند بدل خورا مهم او ارزښتمن اصل دی. همدا لامل دی چي په تاريخ ليکنه او تاريخي څېړنو کي د مؤثوقو منابعو او اخځونو درلودل مهمه اړتيا گڼل سوي ده. اخځونه او منابع هم پر بېلا بېلو برخو وېشل کېږي، د بېلگي په توگه لومړی لاسي منابع، کاپي سوي اسناد، مادي شواهد او داسي نور توکي.

د دې تر څنگ د پېښو پر علت العلل د مورخ برلاسی هم د خورا مهمو آرونو څخه شمېرل کېږي. پېښه ولي وسوه، څنگه وسوه او پايلي يې څه دي؟ د منابعو پر بنسټ دې پوښتنو ته ځوابونه ويل د تاريخي څېړنو خورا مهمه برخه ده. زماني تسلسل او د پېښو تقدم او تاخير د تاريخ ليکني يو بل مهم فکتور دی چي په تاريخي څېړنو کي د دې اصل پرته تاريخي متن نه سي بشپړ بدلای. د دې اصل يو بل تړلی اړخ د مکان يا ځای اصل دی، چي په تاريخي څېړنو کي د دې اصل د بيان پرته پېښه يوازي د يوې کيسې او نکل رنگ اخلي، نه تاريخ په دې ډول د تاريخ بېلا بېل ارونه او اصول سته چي د هغوی په کارولو سره تاريخ د يوه علمي ډيسپلين په توگه خپل دريځ او مقام تلپاته ساتي.

دې آرونو ته په پام سره به د عبدالباري جهاني هغه تاريخي اثر چي (هرات، پښتانه او ستره لوبه) نومېږي تر تاريخي نقد او بحث لاندې ونيسو، وبه وينو چي د تاريخي نقد په تله کي به دا اثر کوم دريځ وگټي؟ د دې کتاب هغه متن چي زه يې لرم پېژندنه يې داسي سوي ده: د کتاب نوم: هرات، پښتانه او ستره لوبه؛ ليکوال: عبدالباري جهاني؛ خپروونکی: صحاف نشراتي مؤسسه؛ دريم چاپ: ۱۳۸۴ل کال؛ د چاپ شمېر: زرتوکه؛ د چاپ ځای: يونايټيد پريس کوټه؛ کمپوز: نجيب الله وصال؛ د ټايتل طرحه: د ادارې له خوا؛ او بيه: ۱۲۰ کلداري.

دا کتاب هغو پښتنو ته چي د خپلو پلرونو د تورو د ميدانونو عقل او تدبير او خاوري سره ليونی ميني د کيسو اورېدلو ته تړي دي، اهدا سوي دی. دا کتاب د ليکوال د يادښت، د کتاب فهرست او وقايې پرته (۳۸۸) مخه دی. د هرات، پښتانه او ستره لوبه کتاب ليکوال په دې اثر کي

د جهاني جهان

عمدتاً درې اړخونو (مکان، زمان او پېښې) ته پام اړولی چې لومړی اړخ یې د هر تاریخي کتاب په څېر د ځای او مکان مسئله ده. هرات د یوه تاریخي سیمې او ښار په توګه د دې کتاب د بحث مرکزي او محوري ټکی دی. که د تاریخي پېښو لیرې او نږدې تړاوونه یو له بله پیودل سویدی، د دې لپاره سوي چې هرات محور سي. د پېښو مرکزي ټاټوبي او د پېښو او د هغو د پنځوونکو او بازي کوونکو تړاو هم په ځانګړې توګه د هرات پر شا او خوا را ګرځي. په دې اثر کې مکان ځانګړی او مشخص دی او د تاریخي آرونو له مخې مکان د پېښو د زېږېدلو د ټاټوبي په توګه خورا مهم او رغنده اصل دی. د مکان وړها خوا د زمان خبره هم په تاریخي ارونو کې دومره ارزښتمنه ده چې نه پاملرنه تاریخي متون او اثار د شک تر بریده رسوي.

په دې اثر کې د زمان فکتور هومره محدود نه دی ساتل سوی لکه مکان چې محدود ساتل سویدی. په دې اثر کې زمان د ډېرو پخوانیو پېړیو بیا تر وروستیو پېړیو پوري پر له پسې پالل سوی دی، خو هغه تشه چې د دې ډول موضوعي تاریخي رسالو او یا کتابونو په نسبت یې لري دا ده چې زمان د مکان پر محور نه دی را څرخېدلی، بلکې د هیواد او کله ناکله د سیمې د عمومي تاریخ پر ګامونو ګام سوېدی. ښه به وای که دا اثر د زمان له مخې هم داسې پالل سوی وای لکه د مکان په توګه چې محوري پالل سویدی.

داسې برېښي چې د دې اثر زماني تسلسل له هغو سرلیکونو څخه متاثره دی چې زموږ د هیواد او یا سیمې د عمومي تاریخ په اړه معمول ګرځول سویدی. ښایي لیکوال هم د دې معمول څخه د وتلو هڅه نه وي کړې. ګمان کېږي چې د کتاب په اوډلو او تدوین کې همدې لامل اغېزه کړې او لیکوال دې ته اړ سوی وي چې د مقالو د ټولګو په څېر د هرې برخې اڅخونه د هغه بحث په پای کې ولیکي. ښه به وای که د توضیحي او ارجاعي پاورقیو په توګه د هغو اڅخونو یادونه سوې وای چې اړتیا یې لیدل کېدل او د ټولو اڅخونو فهرست یې لکه چې دا کار سوی هم دی، د ټول کتاب په پای کې لیکل سوی وای.

که د دې نيوکو څخه راتېر سو، په ټوله کې د هرات، پښتانه او ستره لوبه، د یوه تاریخي اثر په توګه د ستایلو زیات ټکي هم لري. تر ټولو لومړی دا ټکی د یادولو وړ دی چې متن د اڅخونو په

د جهاني جهان

حواله تدوين سويدي، چي دا کار تاريخي ارونو ته د ليکوال ژمنتوب څرگندوي، په تېره بيا هغه چي د پخوانيو اثارو او يا په بله مانا د پېښو د مهال ليکل سوي اخځونه د ثبوت او سپيناوي لپاره کارول سوي او پر بنسټ يې د پېښي عينيت واقعي کړی دی.

د هرات، پښتانه او ستره لوبه د هغو ارونو سره هم په تول برابر دی چي د مورخينو په قول د پېښو علت العلل بيانوي. په متن کي د پېښو بېلا بېلي خواوي او اغېزمن فعاليتونه د ټاکلي پېښي په تړاو ياد سوي دي. کله ناکله د ځينو تاريخي تېروتنو په اړه د روښانه استدلال او پراخځونو د متکي بيان څرک هم ليدل کېږي. دا څرک که زيات هم نه دی، خو په خورا ارزښتمنه توگه د لوستونکو پام راگرځوي. د دې سره سره چي د پېښو بيان انتزاعي نه دی خو د پېښو د اوډلو او تدوين چاري داسي تر سره سوي، چي ته به وايې ليکوال هوډمن دی چي لوستونکی د ځان سره هغه فکري لوري ته بوزي چي ليکوال يې لري. دا ډول تدوين او اوډنه له يوه زيان سره څو گټي هم لري. زيان يې دا دی چي لوستونکی فکر کوي چي د ليکوال تر اغېزي لاندې راغلی، خو يوه گټه يې دا ده چي د منابعو پر بنسټ لوستونکی رښتيني لوري ته بيا يې. بله گټه يې دا ده چي د لوستونکي له تزلزل او لارورکۍ څخه را باسي. انگليسي نامتو مورخ تايښې هم د پېښو لوري د څرگندو پایلو تر بریده جايز گڼي.

يوه بله خبره چي هرات، پښتانه او ستره لوبه يې په ځان کي نغښتې دا ده چي ليکوال د دې کتاب د ليکلو انگېزه د هيواد د معاصر تاريخ يوه خورا مهمه پېښه ياده کړې ده، بنا يې د اوسني نسل يو شمېر لوستونکي به هغه پېښه چي هرات څنگه د طالبانو لاس ته ورسېد، هېره کړې وي او يا يې باييزه وگڼي، خو د دې ارزښتمن کتاب تاليف په خپله د هغې پېښي دروندوالی او ارزښت را بر ملا کوي. دا به هغو لوستونکو او څېړونکو ته خورا مهم او د زياتي پاملرني وړ وي چي داسي يو ارزښتمن اثر د يوې داسي پېښي د انگېزې پر بنسټ ليکل سوی چي هغې پېښي د خپل مهال د نويو او نورو پېښو لوري بدل کړ.

د هرات، پښتانه او ستره لوبه، تاريخي اثر يوه خورا مهمه ځانگړنه دا ده چي د يو شمېر لاسوندونو متنونه يې د ضميمو په څېر د لوستونکو په وړاندې ايښي دي. دې چاري نه يوازي دا

د جهاني جهان

چي د کتاب تاريخي ارزښت زيات کړی، بلکي د يو شمېر مورخ خپرونکو لپاره د مرجع او اخځ په توگه يې د دې اثر ارجحيت هم څرگند کړيدی. د کتاب په پای کې د اخځونو فهرست او بيبلوگرافي د لوستونکو لپاره د شک ځای نه پرېږدي او هر لوستونکی يې په بشپړ باور لولي او گټه ځني اخلي. د بناغلي جهاني د دې اثر په اړه د ليکلو زيات مطالب سته خود ((مشت نمونه خروار)) په توگه د همدې تاريخي ارونو پر بنسټ دا پايله ترلاسه کوو چي د هرات، پښتانه او ستره لوبه د يوه موضوعي او رښتيني تاريخي اثر په توگه د بشپړ باور وړ تاريخ دی. په پای کې له لوی څښتن تعالی (ج) څخه بناغلي جهاني ته خوشاله ژوند او د برکتې قلم توان غواړم. (۱۹)

د الفبا په ترتيب د اخځونو فهرست:

- باوري محمدرسول. د تاريخ او مورخ په اړه لنډې څرگندونې. د مقالو ټولگه، سلام ټولنه ۲۰۰۲

جهاني عبدالباري. هرات، پښتانه او ستره لوبه، ۱۳۸۴ -

ساپی ضمير. تاريخ چيست؟ کابل پوهنتون، کابل ۱۳۵۴ -

- شفا شجاع الدين، مايه، بعد از هزار و چهارصد سال. نشرات زردشتيان. ۲۰۰۴

- فروغ السادات اخصري، تطابق عوامل انحطاط دول. ابن خلدون. دانشگاه تهران، ۱۳۷۷

مير حسين شاه، تاريخ نويسي در شرق. پوهنتون کابل، پروگرام ماستري تاريخ ۱۳۲۷ -

- هيوز مارنی، پنجا متفکر کليدی در زمينه تاريخ. مترجم: رضا بدیعی، انتشارات رسالت

تهران، ايران، ۱۳۲۵ ش

لال پاچا ازمون

د جهاني سمبولیک تمثيلي نظمو نه

د شعر انگرته د نظم پر لاره د ننوتو يو ورهم تمثيل دی. تمثيلي نظمو نه پر لوستونکي يا اورېدونکي اغېز پرېباسي او د هغه عواطف او احساسات راپاروي. په تمثيلي نظمو نو کې دوه ټکي ډېر د پام او مطالعې وړ دي: يوه مانا او بل هم په لفظونو کې يو حرکت او غلی شور. پر دغو نظمو نو د پوهېدا او له هغوی څخه د خوند اخستو لپاره هم تر بل نظم قوت زيات وي. د لوستونکي يا اورېدونکي پام هم تر عادي نظم زيات را اړوي. په تمثيل کې معمولا اصلي حالت وړاندې کېږي. يوه کيسه په داسې بڼه په کې وړاندې کېږي چې رښتينولي ته يې زيان ونه رسېږي.

زموږ استادانو ليکوالو او شاعرانو تمثيل کيسه يې نظم گڼلی دی. مذهبي او فولکلوريکي کيسې يې را اخستې او هغه يې د تمثيل په بڼه داسې وړاندې کولې چې د کيسې روح ته يې په کې زيان نه رساوه. په تمثيلي نظم کې داهڅه کېده چې يو مضمون يا يوه مانا داسې وړاندې شي چې د لوستونکي يا اورېدونکي سترگو ته يو صورت يا شکل داسې ودرېږي چې په هغه کې له ده سره خبرې وشي، حرکات يې محسوس شي، حسي کلمې د عيني انځورونو په جوړولو او تمثيلي برخه کې ښکلا ييزه او معنوي برخه اخلي. هغه کلمې چې حس شي، د هغوی رنگ او بڼه په ذهن او زړه کې ډېر ژر ځای نيسي. د حسي کلمو او ډون د وينا په اهنګ او موسيقۍ کې هم بڼه ونډه اخلي. که موږ وغواړو چې زموږ وينا دې د خلکو زړونو ته ژر لاره پيدا کړي، نو غوره داده چې خپله وينا په حسي کلمو کې ونغاړو.

د ارستو په نظر د شعر د تاثير يو سبب هم تمثيل دی. په تمثيل کې هغه احساسات او عواطف نغښتي چې په انځور کې نه ښکاري. په تمثيل کې ډيالوګ د لوستونکي يا اورېدونکي پر احساساتو جوت اغېز ښکاري. انځور يوازې د يو څه بڼه وړاندې کوي خو تمثيل احساسات راپاروي. د تمثيل په رامنځته کېدو کې تخيل لاس نه لري، هغه

د جهاني جهان

تمثيل چې د رنگينو لفظونو په اوډنه کې رامنځته شوی وي، الفاظ په کې پريو داسې رنگين لړ پېيل شوي وي چې ارزښت او ښکلا يې له ورايه په ډاگه شي. هغه په وار وار لوستل کېږي او په زړونو کې ځانگړی ځای لري.

د تمثيلي نظم يوه ځانگړنه داده چې په هغه کې تصويرونه متحرک وي. بې سا خيزونه په حرکت راوړي، ژبه ورکوي، په خبرو يې راوړي او د زړه خواله ورسره کوي. د تمثيلي نظمونو ويونکي تل هڅه کوي چې د طبيعت ناز او کرشمې وغږوي، له هغوی سره وغږېږي او خپل پيغام پرې ولېږدوي. د دغو نظمونو ژبه او وزن ډېر روان او زياتره مهال يې غېږه دوولس يا يوولس خپيزه ياد مثنوي په قالب کې وي او يا تريوې مطالعې لاندې يووزن او قافيه ترپايه پالي.

زموږ د زمانو پياوړي شاعر جهاني د تمثيلي نظمونو دغه ښېگڼې او ځانگړنې په خپلو نظمونو کې ساتلي دي. دده هغه نظونه چې هغه زموږ د ولس حکايات په خپلو موزونو الفاظو کې را اخلي په هغوی کې تمثيلي ځانگړنې ډېرې جوتې دي. ده دخپلې روانې موزونې او اهنگوالي ژبې او طبعې په ځواک د نظم ژبه ډېره خوږه او روانه کړې ده. دده دغه تمثيلي نظونه هغه مهال د شعر قلمرو ته ننوتل چې شاعرانه رنگ يې واخست، په ښکلو ترکيبونو يې دغو تمثيلي نظمونو ته موسيقيت، ښکلا او رواني وروښنله. ددغو تمثيلي نظمونو بهرنۍ او داخلي موسيقي روانه او يو غلی شور لري. د لفظونو تکرار او د متجانسو کلمو اوډنه دده د نظم ژبه لا ښکلې او روانه کړې ده. د جهاني يوه کاميابي په دې کې ده چې دی د خپل ولس پر ذوق او نبض پوه دی. حکايات يې هم له ولسه رااخستي او هغه يې بيرته په ډېره روانه او ښکلې ژبه د تمثيل په بڼه وړاندې کړې دي. په دغو نظمونو کې يوشمېر سمبوليکه بڼه لري، لکه حيوانات يې غږولي دي، دغه سمبولونه عام دي، پر عامو سمبولونو سربېره شاعران ځانگړي سمبولونه هم کاروي. دغه سمبولونه د شاعرانو شخصي تجربې ښيي. جهاني په دغو تمثيلي نظمونو کې زياتره عام سمبولونه کارولي دي چې دلته يې يوه بېلگه رااخلو:

درې غوايي يوه ځنگله کي او سـ پدله
تل بل درې واړه ملگري گرځېدلـ ه

د جهاني جهان

په ځنگله کي به يو ځای سره روان وه
 يو يې تور، دوهم ابلق، درېيم يې سپين و
 د زمري يې زړه په غوښو پسې شين و
 (کوه طور، ۲۴۷م)

په دې تمثيلي سمبولیک نظم کې د حیواناتو پوهه او دریغ وړاندې شوی دی. هیله ده چې بشره بڼه یې ولولئ. یوشمېر یې په ولس کې هغه خواره نکلوڼه دي چې په کلیو او بانډو کې به د نکلچیانو له خوا په تمثيلي بڼه وړاندې کېدل:

پخوانی وزمانو کې یو پاچا او
 د لښکر په زور غښتلی پسر هر چا و
 چلېدل یې حکمونو په پسر ملکونو و
 ورت په پاتو په پاچهي وه لکه نیکونو و
 هم په زور هم یې په زرو کې لاس برو
 خدای ورکړي اقلیمونو ته بخت ورو
 د پسر شوقی و د مېلو او د بنسټ کارونو
 د شورا بود مسرتیو د سزاوونو
 همپشه به و په بنسټ کار پسې وتلی
 تش لاسونه یوه ورځ نه و راغلی
 له لیندې چې به یې خوشی کړله غشي
 سوري کول یې د هوس یوزرونه تشي
 ترې خطا نه سه سو یو غشي پی کلونو و
 پسر ملکونو وی یې کیسې وې د بنسټ کارونو
 یوه ورځ ور نه خطه یوه هوس یی سوه

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

په غځسـتا رهـي پـر لـورې د غونـډې سـوه

(کوه طور، ۲۹۲) ۲.

په دغه منظوم نکل کې چې هوسۍ له پاچا ورکېږي، پاچايې په لته کې وي، تنده او جل يې اخلي، پر ځنگله پېښېږي، په ځنگله کې ورسره بيزو مرسته کوي، د اوبو ځای وربښي، پاچا د بيزو دغه نېکي هېروي او د توپک خوله يې لورته نيسي. دلته اوس د بيزو او پاچا ترمنځ خبرې له پند او عبرته ډکې دي چې د تمثيل برخه يې ښکلي کړې ده:

چې ناخاپـه يـې ترسـترگو يـو ځنـگل سـل سـو
د پاچـا پـه زړه کـي اورد مينـي بـل سـو
په ځنـگل کـه کـي وربـنـکاره يـو بـيزو سـوه
د پاچـا خـواتـه د لاس پـه اـشارو سـوه
بـيزو وړانـدي پاچـا ورو سـته ورپـسـي سـو
په قـدم قـدم اوبـو تـو ته ورنـږدې سـو
ورپـه گوته پـه ځنـگل کـه کـي يـې چينـه کـړه
په سـرو اوبـو وريخـه يـې سـينه کـړه
هم پاچـاهم يـې بنايسـته نيـلې اوبـه سـو
سـد سـتي خـداي ته د شـکر پـر سـجده سـو
له سـجـدې ورو سـته لينـدي يـې کـړه راپورته
دمـرگ غـشـي يـې کـړه وار د بـيزو لـورته
پـوري ووري يـې لـمـونـد بـيزو سـوري کـړه
ورخـبر يـې پـه يـوه غـشـي زړـگـي کـړه
بـناخ پـر بـناخ بانـدي تر ځمکـي رالوېدلـه

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

يو پوه يوه يو يو يو اندامون نه ماتېدل

په رڼه وکوي يې لاويني خوځېدلې
د پاچا پسرل لور يې سترگي وارول يې
وييل روح مې دادی الی لوزي له تنه
جواب راکه دا يوه له لرم پوښتنه
اورېدلې مې له پلار نه يوه وصيت دی
نه په پوهېم چې درواغ که حقیقه ست دی
پر بنايس ته نیلي چې سپور زغره په تن يې
راته بنه کاري چې پاچا ددې وطن يې
بنه کاري وويل: پاچا ددې جهان يې
مگر ته څنگه راپوه سوې زه حيران يې؟
بيزو خلاصه کړله خوله وييل سلطان
زر کلنې تجربې نې نه دي ارزانه
تجربه ده مور ته پاته له پلرونو
له کلونو له پېرې ولو له قرونو
نه امر دې ده هم پش کارد پاچاهانو
پاچهان و هې سې رونه د دوستانو
لار چې هر څوک ورتنه وبنې په داری
چې هر څوک ورسره بنه وکړي سنگسار دی
چې څوک لاس د دوستی ورکړي غوڅوي يې
چې ژوندی پر لاري وينې بنه کاروي يې

د جهاني جهان

په دنيـا کي چي يـي نـوم د شـهرياردی
 يـا قاتـل د خـپل و ورونـو و يـاد پـلاردی
 پـه نصـيب چـي يـي درکـرې پـاچهي ده
 سـتا پـه خـتـه کـي اخـبـلې نـامردي ده
 کـه دـي زـمـا احـسـان پـر سـترگو وای منـلـی
 د پاچـا لـه نـسـله نـه وې زېرپـدلی

(کوه طور، ۲۹۳-۲۹۲ م) ۳

جهاني د دغو سمبولیکو تمثیلي نظمونو پایله بیا هم د ولس له انده په لنډیز سره وړاندې کړې ده. متلونه او پخې خبرې یې په کې ځای کړي دي. دغه منظوم تمثیلي، سمبولیک نکلونه یوه بنکلي پایله لري. یوه بله بېلگه یې ده چې په هغې کې د شیخ او مورک ترمنځ اړیکه وړاندې کوي. شیخ پر خپلې تقوا او شیخی له مورک، پيشو، سپی، لېوه او بالاخره شېر جوړوي، خو چې مورک د شېر ارزښت نه لري او نه دغه موقف ساتلی شي، نو بیرته مورک کېږي. دغه تمثیلي نظم په سمبولیکه ژبه د هغو خپرو بڼه وړاندې کوي چې په مصنوعي ډول دريځ ته رسي یا مصنوعي دريځ نیسي.

د جهاني یو بل کمال چې د دغو نظمونو په وړاندې کولو کې یې لري، هغه دادی چې دی په پیل کې د نکل د پېښېدو ځمکه په تصویري بڼه وړاندې کوي. په دې کار دی د انځور او تمثیل ترمنځ اړیکه ساتي:

د لوی بنار څخه د باندې یو دره وه
 جوړه کړې یوه شیخ پکښې د پره وه
 پر سجدو به خدای ته پروت و په خواستونو
 ټولې شپې یې تېرولې په نفلونو

د جهاني جهان

(شپېلۍ، ۲۱۷م) ۴

ددغه تمثيلي نظم په پيل کې دى ځاى او د نکل د اتل، دنده، څېره او دريځ نښي. لوستونکي ته هم دا مهمه ده چې د نکل ځمکه او اتل وپېژني. تردغې سرېزې او پېژندنې وروسته د نکل پيل ته ور پرانستل کېږي:

يوه ورځ يوه مـوړک پـه حـجـره کـي
شـل او سـل ځـلـه ازار کـر پـه سـجـده کـي
چـي بـه شـيخ کـلـه ورتـيـت سـو و سـجـدې تـه
د مـوړک لـکـى بـه و ر غـلـه و خـولې تـه
شـيخ کـر رار و ر څـخـه و کړ لـه پوښـتنـه
مـا پـر څـه ازار وې پـه بـخـت پـمنـه
مـوړک و و يـلـه شـيخه سـتا قـر بـان سـم
د مـرگـي مـرغـتـه د ي سـپـر بلاگـردان سـم
د پـيشـو له لـاسـه د پـر يـم کـر پـدلى
شـوم نـه ر يـم، وړې تـې ژر ز بـېـنـلى
د ظـالمو پـيشـو و گانو لـه نـاتـه غـاره
يـو گړى و تـلـاى نـه سـه لـه غـاره
تـه د عـا و کـر ه چـي زه غـتـه پـيشـو سـم
نـور بـه هـر گـر ي بـغـمـه لـه حـمـلـو سـم

د نظم پايله داسې وړاندې کوي:

چې د بل په مټ و غټ سې يياز مړى سې
په هغه گړي له قنم څخه پردى سې
اول غوښتي خوري د خپلو و قريبانو

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

بنځوي داړي پخپله خپله وپوهه يارانو
 دايې هېره وي چې نني ننه تېرېدل سته
 چې هسکېري يوه ورځ کښته کېدل سته
 چې يې عقل خداي مورک غوندي کوچنی کړي
 يوه ورځ پسر خپل بادار باندي غورځي کړي

په دې پايلې سره سمبول راسپرل شوی دی. (شپېلی، ۲۱۸-۲۲۴م م) ۵

جهاني کولای شول چې دغه نکل له همدې ځايه: يوه ورځ... پيل کړي، خوددې لپاره چې د نکل
 ځمکه ونيي او د نکل ودانۍ ته ور کېږدي نو په پيل کې يې په انځوريزه بڼه د نکل ځمکه بنودلې.
 ده په دغو تمثيلي نظمونو کې د ولس د ژبې او محاورې خيال پوره ساتلی دی. هماغه طبيعي ژبه
 يې کارولې ده، قربان سم، بلاگردان سم زموږ د ولس محاوره ده، د يوشمېر تمثيلي
 نظمونو حکايات يې له کتابونو را اخستل شوي او حواله يې هم پرې ورکړې ده:

پخوانيو زمانو کې يو پاچا و
 پر رعيت باندي ظالم لکه بلا و
 حکايت يې په بوستان کې دی راغلي
 د سعدي له خولې تر موږ رارسېدلي

(کوه طور، ۲۰۲م) ۶

دغه ډول تمثيلي نظمو نه ده پر خپلې اړې بنکلا نور هم بنکلي کړي دي. د دغو نظمونو
 برياليتوب يو په دې کې دی چې جهاني د نظم ويلو يو بڼه استعداد لري. الفاظ ورسره لکه ملغلرې
 په لمن کې پراته دي، دغو الفاظو يې پر ژبه کور جوړ کړی دی. بل برياليتوب يې دادی چې جهاني

د جهاني جهان

خپل فولکلور لوستی او اورېدلی دی. دی په دې برخه کې مطالعه لري. د داسې يو حساس ذهن څښتن طبيعي خبره ده چې د نظمونو د ليکلو بڼه استعداد لري. هغه چې وايي، د لمدې خټې لږې اوبه دارو وي، د جهاني ژبه او قلم همدا سې لږ څه تحرک ته اړتيا لري. پر خبرو چې راشي نو بيا داسې موزون الفاظ له خولې را باسي چې هغه نېغ زړونو ته لاره کوي.

د دغو ولسي حکاياتو د موزونولو او تمثيلولو يوه گټه داده چې ولس ته بيرته هماغه خپل مال په رنگينو جامو کې سپاري، لکه يو لوخ ماشوم چې په بنکلو جامو کې راو نغښتل شي. د شاعر کمال دادی چې څنگه وکولای شي خپلې ټولنې ته پر هغوی د اغېز له کبله داسې يو څه رامنځته کړي چې د هنر په ژبه او بنايست د هغوی ذهني کچه لوړه کړي، ذوق يې خړوب کړي او دده په زړه او ذهن کې يو منلی او له اغېزه ډک شور په خپو او مستی راوړي.

د سفوکل په باب يوه خبره ډېره مشهوره ده چې ده تر پايه تراژيډي وليکله، خپل لوری يې بدل نه کړ، دا ځکه چې دی له يوې خوا د خپلې تراژيډي سره ملگری و او بل دا چې د تراژيډي د وړاندې کولو لاره يې پيدا کړې وه، پر ټولنه د اغېز لار يې پېژندلې وه، دا ورته څرگندنه وه چې ټولنه او وگړي يې له تراژيډي پرته بل څه نه مني او لاسه اغېز پرې کوي، نوده په دې لاره کې ځان بڼه و ازمایه او بالاخره يو شهکار يې رامنځته کړ. له دې څخه د پایله راوړي چې پر ټولنه د يو څه اغېز، د ټولني فکري او ذهني کچې لوړولو په موخه د يو اثر رامنځته کول د شهکار او ټولمني اثر د رامنځته کېدو لامل گرځي. دا ډول اثر رامنځته کول د ليکوال لوری څرگندوي. د هغه ذهني او فکري کچه او هنري استعداد لاسپسې لوړ او تاندوي.

جهاني هم له طبيعت او ټولني سره په مطالعه او خبرو بوخت و، بالاخره يې يوه داسې لار هم وموندله چې دده لوری يې څرگند کړ، دی يې په دې برخه کې د يو ځانگړي سبک څښتن کړ، که څه هم ترده وړاندې يوشمېر ولسي ناظمانو دغه ډول حکايات په نظم ليکلي، خود جهاني سبک په کې بېل دی.

د جهاني جهان

جهاني هڅه کړې ده چې په دغو تمثيلي نظمونو کې د حکايت رښتينولۍ او اړې بڼې ته زيان و نه رسېږي. دده د برياليتوب يوراز په دې کې دی چې دی نه غواړي په تصنعي او تکلفي ژبه د حکايت روح ته داسې زيان ورسوي چې لوستونکی يا اورېدونکی ستړی کړي.

دده د دغو تمثلي نظمونو د وينا لمن پراخه، رڼه او ښکلې ده. جهاني هڅه کړې ده چې خپله ژبه داسې ساده او الفاظ په داسې بڼه وکاروي چې په خپلې ښکلا کې حکايت ته زيان و نه رسوي او نه لوستونکی يا اورېدونکی پر نيمه لار پرېږدي. دده يوه بريالۍ هڅه داده چې ولس ته خپل تېر ژوند، تېرې کيسې، تېر نکونه په ژوندي بڼه داسې په مخ کې ږدي چې د سمبولونو په ژبه ده ته لوری وربښي. د هنر يوه ځانگړنه هم داده چې د ولس احساسات او عواطف له تېر سره په رابطه کې داسې وړاندې کړي چې له هغه يوه نوې لار راووي. جهاني په دې کيسه يي يا حکايتي نظمونو کې سمبولونه او اسطوري په تمثيلي بڼه وړاندې کوي. دی د همدغه تمثيل له مخې ټولني ته يو لوری يا فکر ورکوي. بريالي ليکوال هم هغه دي چې هغوی د هنر په ژبه ټولنه يوه لوري، موخې او فکري ودې ته راوبولي. د دوی پيغام لوخ نه وي. د دوی ژبه او الفاظ د لوستلو او زړه ته د سپارلو وړ دي. د شعر او شاعر يوه ښکېنه داده چې دوی له طبيعت سره داسې اړيکه پالي چې له نورو بېله ده، دوی کلمې په خبرو راولي او په هنري منطق د زړه خبره کوي.

د جهاني دغه حکايتونه چې ده تمثيلي او تصويري بڼه ورکړې، په دې ټولنه کې موجود وو، خو دومره عام او په زړه پوري نه وو، لکه څومره چې جهاني په خپلې شاعرانه ژبې بېرته ټولني ته وړاندې کړل. ځينې نظمو نه دده د خپل ذهن او تجربې زېږنده دي. دده کمال د دغو نظمونو په وړاندې کولو کې دادی چې لوستونکی يا اورېدونکی داسې نه انگيري چې گوندې دا حکايت دده د ټولني نه دی او يا په ټولنه کې د ولس له خوا را منځته شوی نه دی.

د جهاني يو بل لوی کمال د دغو تمثيلي نظمونو په وړاندې کولو کې دادی چې د خپلې ټولني حکايات يا ددې ټولني په غېږ کې را منځته شوي تجربې، دده ليدلوری، د همدې ولس په ساده ژبه او هغو الفاظو کې ونغښته چې ولس يې کاروي. د دغو لفظونو کارولو د حکايت اړې بڼې ته يې خپل صورت ورکړی او بل دا چې د جهاني د سبک په ځانگړنه کې يې ونډه اخستې ده. په دې

د جهاني جهان

کار سره د دغو نظمونو لوستونکي يا اورېدونکي په دې نظمونو کې خپله ټولنه ويني. د هنر يوه ښکېنه همدا ده چې د خپل چاپيريال بڼه وړاندې کړي. د يو لړ الفاظو په بار بار او په بېلابېلو انځورنو کې راوړل د ليکوال او شاعر لاره او سبک ځانگړی کوي. د جهاني د دغو تمثيلي نظمونو يوه بله بريا په دې کې ده چې دی خپل فولکلور ته په ځانگړي درنښت او ارزښت قايل دی، پالنه يې کوي او د ساتنې لپاره يې دغه لاره نيولې ده. جهاني غواړي چې له خپلې ټولنې سره بېرته په خپلې ژبې او د دوی پر تجربو خبرې وکړي.

دده په دغو تمثيلي حکايتي نظمونو کې د حکايت پيل په هغې بڼې شوی، چې عوام يې يو بل ته اوروي. دی يودم يا ناخپه حکايت نه پيلوي، بلکې د حکايت رښتینولۍ زبات ته د کتابونو حواله ورکوي او ليکي يې:

کتابونو کي راغلي دا بيان دی

د نمرود د پاچهۍ پکي داستان دی

د دغه مذهبي حکايت بڼه په کتابونو کې په نثر راغلي، زموږ ولسي ناظمانو هم دغه حکايت يا په بشپړ ډول را اخیستې او يا يې نغوته ورته کړې ده. نمرود اوس زموږ په ذهن کې د ياغي، مغرور او د خدای (ج) له خوا د ځپل شوي انسان په توگه مجسم او سمبول گرځېدلی دی. جهاني ددې لپاره چې د غرور بڼه وړاندې کړي، نو د نمرود ژوند او څېره يې په تمثيلي بڼه وړاندې کړې او دی يې د غرور د سمبول په توگه وړاندې کړی دی. جهاني يوازي دانه دي کړي چې د نمرود حکايت يې وړاندې کړی، بلکې توپير يې له هغوسره چې د نمرود کيسه نورو ته وړاندې کوي دادی چې دی د نکل پایله وړاندې کوي، خپل برداشت ليکي او يو شاعرانه نصيحت هم کوي:

هر بنده چي د غرور پر نيلسي سپور سي
 مخ يې تـور سي ورتـه مخ د درد او اور سي
 غرور حـق دی د څـنـتن چـي کـريـادی
 د بنده غـرور دوې ورځـي دی فنـادی

د جهاني جهان

ازل هر سر سړي ته ايسنځې خپله لومړه
 نمروديان کړي د غوماشوي د نښ شومه
 چي يي وړلې د اسمان پر لور لښکري
 اسمان څرنگه ورماتې کړي وزري
 چي يي حکم چلېده پر عقابانو
 د غوماشي مسخره سوده سيالانو

(کوه طور، ۳۲۲م) ۷

دغه حکایت په داسې روانه ژبه او داسې الفاظو کې وړاندې شوی چې لوستونکی د یوې تلوسې په تار له ځانه سره بیایي، مانا او محتوا یې له الفاظو نه ده څار کړې. د حکایت د منظومولو شرایط یې په ښه بڼه انځور کړي دي. دغه نظم یوه بله ښېگڼه دا لري چې د مثنوي په ارت چوکات کې په دوولس څپیز بحر کې په ښه روان وزن او آهنگ لیکل شوی. ژبني او وزني دروندوالی نه لري. د حکایتونو د منظومولو اصل دادی چې وزن او آهنگ یې باید روان وي. ژبني او وزني دروندوالی باید و نه لري او نه داسې الفاظ په کې وکارېږي چې هغه د لوستونکي ذهن له اړې موضوع نه بلې خوا ته یوسي.

د جهاني ددغو تمثيلي نظمونو یوه ښېگڼه هم داده چې دی په نظم کې استاد دی، د نظم په روانۍ او آهنگ په برابرت کې لوی لاس لري، نو لوستونکی یا اورېدونکی دده په نظمونو کې داسې ثقلت نه ویني چې پر دوی ښه اغېزه و نه کړي. شعر او په ټوله کې ادبیات په کلمو یا لفظونو کې یو پټ سندریز شور انځوروي. شاعر د لفظونو جادوگر دی، په داسې ژبه غږېږي چې هغه له عادي ژبې سره جوت توپیر لري، کلمې په انځوریزه بڼه د لوستونکي مخ ته ږدي. کلمې یا لفظونه داسې اوډي چې یو منظم آهنگ او وزن لري. زموږ شاعر جهاني یوه بریا دا لري چې د لفظونو په اوډون او آهنگینه بڼه وړاندې کولو کې پوره لاس او ژبني مهارت لري. دی لفظونه په یوه ځانگړي آهنگ او موسیقۍ کې اوبی. په دې برخه کې د جهاني یو کمال دادی چې د موسیقۍ له سرو تال او لي سره

د جهاني جهان

بلد دی. د کلمو یا لفظونو له فقر سره لاس او گروان نه دی او نه یې ژبه د کلمو له پلوه غریبه ده. ژبه او غږونه یې له سرو تال او لي سره آشنا او یوه خبره په اسانۍ سره منظومولی شي. ځینې نظمو نه له غور پرته نه شو سپرلی یا پرې سمدستي نه رسېږو خو له اهنګ او موسیقیت نه یې ډېر خوند اخلو. د ماشومانو په خبرو تر مانا پوهېدولو د هغوی د ژبې اهنګ ډېر خوند راکوي. کلمې یا لفظونه پر خپلې ښکاره موسیقۍ یا وزن سربېره یو پټ سندریز شور یا اهنګ هم لري. موږ د دغو لفظونو له مانا نه د هغوی له پټ شور او موسیقۍ نه خوند اخلو. رنگونه به فرض کړو، د رنگونو په لیدو یا کتو کې یو شور او اهنګ نغښتی چې همدغه شور او اهنګ یې زړه او سترګې په مستۍ او حرکت راولي او احساسات راپاروي.

جهاني یو له هغو شاعرانو څخه دی چې د یو حساس ذهن څښتن دی، دده په شاعرۍ کې د احساساتو دغه برخه ډېره په زړه پورې او غني ده. که د یو څیز رنگ پر زړه کېناست او زړه ومانه، نو د زړه او سترګو حرکات منظم کېږي او یوه ځانګړې بڼه مومي. د حساس او شاعرانه ذهن څښتنان دغه حرکت په الفاظو کې انځوروي، خو هغه چې شاعر نه وي، هغه یې د وجود د غږیو په بنسټونو کې څرګندوي، د جهاني ذهن بیا حساس دی، د هغه احساسات تاند دي. دده د الفاظو په موسیقۍ کې یوه پارونه نغښتې، که څوک یې وغواړي یا ونه غواړي په اورېدو یا لوستو یې د وجود غږی په حرکت راځي. ((دا د نه منلو خبره نه ده چې زموږ حواس غږی د شعر له ښکلا او هنره اغېزمن کېږي او په شور او هیجان راځي. دغه اغېز د څرګندو حواسو له لارې له تصور او تعقله رامنځته کېږي. په هغه شعر کې چې د شرابو ستاینه شوې یاد شرابو د ستاینې لپاره ویل شوی وي، دا چې د هغه گرمي او تريخوالی مو په خوله کې دی او کولای شو احساس یې کړو، ولې د دماغ د جوړښت او مزاج له مخې د دغه کیفیت اغېز او د خلکو ترمنځ خوند او شور یې توپیر لري، خو دغه اختلاف په شعر پورې تړلی نه دی. په بېلابېلو ادبي فنونو، نقاشۍ او موسیقۍ کې همدا ډول دی. داسې خلک شته چې د رنگونو ښکلا بڼه درک کولای شي خو د اهنګونو ښکلا ییز تشخیص نه شي کولای ...)) (نقد ادبي، ۵۹، ۸)

پر دې بنسټ ویلی شو هغه څوک چې شاعر وي لکه زموږ جهاني هغه د الفاظو په رنگ او خوند پوه وي، او ډون یې لکه یو نقاش چې د رنگونو په یوځای والي کې مهارت لري، همدا سې شاعر

د جهاني جهان

يې د الفاظو په څرگندولو او موسيقيت کې لري. يو پټ او ښکاره شور چې د رنگونو په امتزاج کې نغښتی، همداسې د الفاظو په اوډون کې هم ښه رابرسېره کېدای شي. د جهاني له دغو تمثيلي نظمونو څخه داسې ښکاري چې دی تر لیکلو وروسته يو ځل بيا دغه نظمو نه په لوړ غږ له ځانه سره لولي. دی پخپله هم د خپلو نظمونو کره کتونکی دی، تر کره کتنې وروسته دی دغه نظمو نه وړاندې کوي، هڅه کوي چې دغه نظمو نه روان وړاندې کړي. د ولس په ژبه بېرته له ولس سره وغږېږي. له تصنعي صنعتونو او تخيلي انځورگرۍ نه تېرېږي. دلته ده ته د حکايت امانتداري مهمه ده. په لوی لاس د حکايت روح ته په تصنعي صنعتونو او انځورگرۍ زيان نه رسوي، په لفظ لفظ حساب کوي، ولسي ترکيبونه او متلونه کاروي. جهاني هڅه کړې ده چې مذهبي حکايت که څه هم ده به په کتابونو کې لوستي وي خو هغه يې د يو لوستي په ژبه نه، بلکې د ولس په ژبه او گانه کې وړاندې کړي دی:

د طالع جام يې په هغه ورځ نسکور سو

چې د کبر او غرور پر نيلي سپور سو

په دې بيت کې د کبر او غرور پر نيلي سپرېدل او د طالع جام نسکورېدل هغه الفاظ او ترکيبونه دي چې زموږ د ولس په ژبه زياتره مهال کارېږي.

دی يوه بله هڅه هم کوي چې په دغو نظمونو کې طبيعي منظرکشي وکړي او د لوستونکي ذهن دمه کړي:

په حرم کې يې زرگونې ښايستي حوري

ځليدې لکه رنگيني ملغلري

په باغونو کې هر وخت مېوې پرېماني

د شرابو وي ويالي پکې روانې

د جهاني جهان

دغه منظر کشي له اړې موضوع بېله نه ده او نه د لوستونکي ذهن بل لور ته اړوي، بلکې دې په دې منظر کشي سره هڅه کوي چې لوستونکي ته يوازې موضوع په وچو او سپېرو الفاظو کې وړاندې نه کړي چې لوستونکي ستړي کړي او حکايت پرېږدي. دده هڅه داده چې په داسې منظر کشي سره موضوع نوره هم په زړه پورې کړي.

په يوه بل تمثيلي نظم کې چې د مثنوي په چوکاټ کې په دوولس څپيز بحر کې ليکل شوی دی، نکل لکه د يو ولسي نکلچي په څېر په روايت پيلوي:

پخوانيو زمانو کې يو پاچا و

پر رعيت باندي ظالم لکه بلا و

دی ددغه حکايت حواله د سعدي پر بوستان ورکوي. ده کولای شول چې دغه حکايت يې نېغ په نېغه د سعدي په بوستان پيل کړی وای، خو ددې لپاره چې ولسي بڼه ورکړي او دا وښيي چې ده دغه نظم له ولسه اوربدلی نو د ولس د نکلچيانو په څېر يې پيل د نکل په مرکزي کرکټر کړی دی.

جهاني هڅه کړې چې ددغو نکلونو راويان هم ولس وښيي او ترکيبونه هم د ولس وکاروي. که کومه تشبيه کاروي نو هغه هماغه تشبيه وي چې د ولس پر ژبه پرته وي او ډېره يې کاروي، دغه ډول تشبيه تصنعی نه وي:

چې دهقان حاضر په مخ کې د سلطان سو

لکه پانې د خزان داسې لېزان سو

د تمثيلي نظمونو يوه ځانگړنه داده چې تصنعی صنعتونه نه مني، ځکه د تصنعی صنعتونو په کارولو سره تمثيل تېږي، دی ددغه تمثيلي نظم پايله داسې راباسي:

ننه زده کېږي دوميږه څنوه لسه عالمانو

لکه واورې چې څوک عیب د ناپوهانو

لکه دوسو ستانو يي عیبونه ته ول پتېږي

د جهاني جهان

کـــه تـــه بـــد کـــوې پـــر دوی بـــه نـــه لـــگې پـــري
 ټـــول عیـــون نـــه دې د نـــبـــن مـــن تـــه خـــر گنـــد پـــري
 چـــې هـــغـــه تـــه آيـــن نـــه غو نـــدي نـــي کار پـــري
 د و ســـتان نـــه دې چـــې دې تـــل کـــري صـــفتونه
 د و ســـتان هـــغـــه دې چـــې و ايـــي دې عیـــون نـــه

(کوه طور، ۳۱۰-۳۱۳ م م) ۹

په وروستي بيت کې متل توضیح شوی دی. د جهاني په دغو تمثيلي نظمونو کې د کلمو او ترکیبونو تکرار حسن هم شته چې دغه تکرار د نظم موسیقي پیاوړې او خوږه کړې ده. په دغو تمثيلي نظمونو کې جهاني د وزن، قافیې، ردیف، بدیعي لفظي او معنوي برخو په شاعرانه کارونې سره د نظم بهرنۍ او داخلي موسیقي خوږه کړې او د لغوي Lexical، نحوي Syntactical او فکري Philosophical Level برخو پر اوږون یې خپله وینا داسې اهنګینه کړې او ښایسته کړې چې لوستونکی نه سترې کوي او تر پایه یې له ځانه سره بیایي. (۲۰)

اخځونه:

۱- جهاني عبدالباري، کوه طور، پنځمه شعري ټولګه، نارنج خپرندويه ټولنه، کندهار، دویم چاپ، ۱۳۸۵ ل کال.

۲- جهاني عبدالباري، شپېلۍ، نارنج خپرندويه ټولنه - کندهار، ۱۳۸۵ ل

۳- زرین کوب ډاکتر عبدالحسین، نقد ادبي، جلد اول و دوم، موسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۸۲ ل

نجيب منلی

عبدالباري جهاني

په ۲۰۰۲ کال کې مې تر هغه وخته د عبدالباري جهاني د خپرو شوو ټولګو او ثبت شوو شعري بڼو ارونو له منځه خود پرش شعرونه راواخيستل، فرانسوي ژبې ته مې و ژباړل او په پاريس کې چاپ شول. د جهاني د شعرونو دغه غورچاڼ ته مې د ده د يوې ټولګې نوم «د سباوون په تمه» غوره کړ. د سريزي په نامه مې يو څو کرښې پرې وليکلې. د شاعر د معلوماتو له پاره مې هغه سريزه پښتو کړې وه. جهاني ته د ارادت دغه ډالۍ د لوستونکو مخې ته ږدم. مقصد مې دا نه دی چې څوک دې ترې څه واخلي، مقصد مې د يو ستر شاعر دغې ادعا ته د تعظيم سر ټيټول دي چې هر نن يې د پروڼ سبا دی. هيله ده چې په همدې سترګه ورته وګورئ.

د پښتو ادبياتو تر ټولو پخوانی شعر د اتمې پېړۍ دويمې نيمايي ته رسېږي خو د پښتو ادب په واقعي ډول د شپاړسمې پېړۍ په اخر کې په پرمختګ شروع وکړه او څو داسې اثار يې منځ ته را وړل چې د هند د نيمايي وچې او د منځنۍ اسيا په ادب کې د قدر وړ ځای لري.

کله چې سړی د پښتو ادبياتو او د پښتني ټولني تاريخ ته ګوري نو دا ترې جوتېږي چې ادبيات هغه وخت په فوق العاده توګه پراختيا مومي چې ټولنه له ستونزو سره مخ وي او شته والی يې تر خطر لاندې وي. تر پنځلسمې پېړۍ وروسته چې مغولو د پښتنو ځای نيولی و او پر هند يې پاچاهي کوله نو يو وخت داسې يو ملي سياسي، مذهبي او نظامي غورځنگ راوتو کېد چې د نوو مهاجمينو په منځ کې يې د پښتنو مقاومت څرګند او او داسې يو ادبي خوځښت هم راپيدا شو چې د دې ملت فرهنگ يې بېرته تازه کړ. په اووه لسمه پېړۍ کې نابغه جنگيالي شاعر خوشال خټک، په اتلسمه پېړۍ کې احمد شاه بابا چې د نوي افغانستان بنسټ يې کېښود او په صوفي وزمه شاعرۍ کې هم و ځلېد، د نولسمې پېړۍ په پای او د شلمې پېړۍ په پيل کې د ازادۍ غورځنگ د خپلو ليکوالو او شاعرانو له ټولۍ سره د تاريخ داسې صحنې دي چې د يو ولس سياسي بقا په کې د هغه ولس د خلاق نبوغ له غورېدو سره هم مهالې وي.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

د شوروي اتحاد پر ضد جنگ او د هغه بېلابېل، بدل شوي شکلونه، که هغه د رټل شوي کمونيزم او «ازادي بڅبونکي» اسلاميزم ترمنځ جگړه وه، که هغه شخړه وه چې وړو لېوانو په کې د ږنگ شوي وطن د زېږېدل شوي لاش پر سر سره وخورل، که هغه د تورو کارغانو سيلونه وو چې د ايمانونو د ژغورلو په نامه يې د افغانانو تنې د تياره فکر تورتمونو ته ورسپارلې او که هغه امريکايي سوله وه چې د داوودي گلو رېبونکو [1] يې تر هر طاعون او هرې وبانه زيات د افغان ماشومانو ژوندونه وربېل، دا ټول د افغاني شاعرانو له پاره د خپلو هيلو او ږنگو شوو جونگرو د ستايلو يوه بله موقع وه.

عبدالباري جهاني د هغو شاعرانو له ډلې څخه دی چې اثار يې د دريو لسيزو د هغو بدمرغيو تغمې لري چې افغان ولس يې زموللی دی.

د جهاني له اثارو سره زه په ريښتيا د پاریس په يو تياتر کې مخ شوم. هغه خونړی، گډوډي چې په ۱۹۹۲ کال کې په افغانستان را خوره شوه د يوې ريښتيني فرهنگي خونړيزې سره مله وه. څه تخليق کونکي، روڼ اندي، پوهان، ليکوالان، شاعران، سندرغاړي او نور هنرمندان چې په هېواد کې وو د پرديسۍ پر لور روان شول. ناشناس، د افغاني موسيقۍ يو ډېر ښکلي غږ، په انگلستان کې واپول. د ۱۹۹۲ کال په ژمي کې يې يوه شپه په پاریس کې کنسرت ورکړ. ناشناس خپلو سندرو ته د شعرونو په انتخاب کې لوړ شهرت لري او زه هم د څو خونديرو نوو شعرونو د اورېدو په تمه وم خو هغه جذبې ته ورته لذت مې لا په خيال کې هم نه وگرځېدلی چې په دغه ماښام مې په څو نوو سندرو کې وموند.

د جهاني شعرونه وو. څو مياشتې وروسته مې هغه دوه شعري ټولگې چې جهاني په ۱۹۸۸ او ۱۹۹۳ کې چاپ کړې وې ترگوتو کړې. د ټولو شعرونو په لوستلو زما په لومړي احساس کې بدلون رانغی. ډېر ژر را ته دا فکر پيدا شو چې دا ارزښتناک غمي فرانسوي ژبو لوستونکيو ته هم وروښيم، خو زما تر خپل ذوق ورها خوا، جهاني د نوي پښتو ادب داسې څېره ده چې څوک ترې نه شي تېرېدلای.

د جهاني جهان

افغان اکادميسين محمد صديق روحي د پښتو د معاصرو ادبياتو په تاريخ کې ورته يو ولس مخه وقف کړي او د پښتو ادبياتو د تاريخ ستر استاد حبيب الله رفيع وايي چې «جهاني د هېواد په معاصرو شاعرانو کې په هغې ډلې کې راځي چې د گوتو شمار شاعرانو له ډلې څخه دي.»

دی په (۱۹۴۸) کال په کندهار کې زېږېدلی او هملته يې تر بکلوریا پورې زده کړې کړي دي. د هغې ولسي شاعرۍ له چينې يې او به څښلي چې سندرغاړي او سازيان يې يو خوا بل خوا وړي او خپل لومړني شعرونه يې هلته تراشلي دي. بيا کابل ته راغی چې په پوهنتون کې بشري علوم ووايي. نوې زېږېدونکې ديموکراسي (هغه اساسي قانون چې له افغانستانه يې مشروطه پاچاهي جوړه کړه په ۱۹۷۴ کال کې نافذ شو) د هېواد په مرکز او په تېره بيا په پوهنتون کې له جم و جوشه ډک فکري او فرهنگي ژوند د خپراوي له پاره مساعده زمينه وه. جهاني په کې د داسې يوه شاعر په توگه ځان ښکاره کړ چې د هغه وخت د يو مينه وال په وينا (شعرونه يې نڅېدل). هغه مهال يوازي په سلو کې لسو افغانانو لوستل او ليکل کولای شول. اخبارونو او مجلو په گرانه ترڅو سوو لوړ تيراژ درلود خو لاس په لاس ډېر گرځېدل. جهاني په کې په زړه پورې ونډه درلوده خو د هغه شهرت هغه وخت يو نوی وسعت وموند چې ناشناس يې له شعرونو ساز جوړ کړ او دا سندري د کابل راډيو خپرې کړې. د ۱۹۷۹ کال په دسمبر کې شوروي يرغل مهاجرت ته اړ کړ. څه موده په پاکستان او نورو هېوادونو کې سرگردانه و او د څو کلو راهيسې د امريکې په متحدو ايالاتو کې او سپري او د امريکا غږ راډيو په پښتو څانگه کې د ژورناليست په توگه کار کوي.

د پردېسۍ کلونو يې قلم لا تېره کړ خو اوس يې شعرونه نه ناڅي، د هېواد په دود ترې وينې څاڅي. مگر بيا هم د جهاني شعر او په ټوله کې افغاني شعر په جنگ او د هغه په وحشتونو کې نوې ښکلا پيدا کړې. وينې ترې څاڅي خو ژاړې نه چېغې يې له درده اخوان نور څه وايي او د راتلونکي سبا وون خبرې کوي. (۲۱)

[1] Daisy Cutter د هغو درنو بمونو نوم و چې د طالبانو د رژيم په وروستيو شپږو کې

يې د هېواد په گڼو سيمو کې بې شماره هستۍ ورپيلې.

پوهنمل محمود نظري

جهاني او طنز

عبدالباري جهاني په (۱۳۲۷ لمريز کال) کې د کندهار ښار د کابل دروازي سيمې ته نژدې د باميزو په کوڅه کې د عبدالاحمد خان په کور کې نړۍ ته سترگې غړولي او زده کړې يې د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي د تاريخ او جغرافيه په څانگه کې پای ته رسولي دي.

ښاغلي جهاني په پښتو ټولنه او علومو اکاډمۍ کې کار کړی او د دې ترڅنگ يې د کابل مجلې د مسؤل مدير په توگه دنده ترسره کړې ده. بيا امريکا ته مهاجر شوی او هلته يې د امريکا غږ راډيو په پښتو څانگې کې کار پيل کړ. ښاغلي جهاني د شعرونو پنځه ټولگې لري لکه ورکه مينه، پايکوب، د سباوون په تمه، شپيلی او کوه طور.

په نثري برخه کې د "قوماندان" په نوم يوناوول لري چې د تېرو دريو لسيزو ترخه او پرېشانه حالات پکې بيان شوي دي، "همداسې د هرات پښتانه او ستره لوبه" "د مشکو کاروان" يې دوه نور نامتو اثار دي، دغه ډول منظومې ژباړې هم لري.

هغه وايي:

چي افسانې يې د پېړۍ پر لېمه شپې زنگوي

د سنگسارونو تر ميدانه ځي ښاغلي خلک

که تاريخ ته وکتل شي دلته ډېر ښاغلي خلک زېږېدلي دي، نومونه يې د تاريخ په غېږ کې پراته دي، د زمانې زور ته يې سر نه دی ټېټ کړی، رښتيا يې ويلي دي د ادب په زبور يې سينگار رښتيا ويلي دي د هغوی دا رښتيا به تل پاته وي او د تاريخ رنگينې پانې به جوړوي چې له دې ښاغلو څخه يو هم عبدالباري جهاني دی، دی وايي:

د هروگړي په څېره کې بلاگاني وينم

دلته هيندارو ته لانه دي درېدلي خلک

د هغه يوه ځانگړتيا داده چې په کوم سياسي چوکاټ کې بنسټل نه دی، هغه آزاد دی، آزاد سوچ کوي، رښتيا وايي، څه نه پټوي، د چا پلوي نه کوي، ټولو ته په يوه سترگه گوري، څه تر ژبې لاندې نه پټوي، نو ځکه ځينې يې ياغي هم بولي

خالق مي ککړی سجدې ته نه ده پيدا کړې

تنديه ماتوم دي لگومه خودي نه

هو! دا بناغلی جهاني دی، چې خپل ملي رسالت يې تر سره کړی دی، بدو ته يې بد او ښو ته يې ښه ويلی دی، پر بدو کړو يې نيوکې کړي او غندلي يې دي. دې ډول بيان ته په ادب کې طنز وايي يانې هغه نه يوازې دا چې يو ښه شاعر او ښه ليکوال دی، بلکې يو ښه طنز ليکونکی هم دی، زه د جهاني صاحب دا طنزونه پر څلورو ډولونو وېشم:

۱ - په حيواني کيسو او نکلو کې د انسان له خولې رښتيا بيانول:

په دې ډول اثر کې شخصيتونه ژوي دي او دا چې د ژوو ځای ځنگل دی نو هلته د ځنگل قانون يانې د زور تر قانون لاندې ژوند بيانېږي لکه:

يوه ورځ يوه مـ وړک پـ هـ حـ جـ هـ کـ کـ يـ
شـ لـ او سـ لـ ځـ لـ هـ اـ زـ اـ رـ کـ پـ پـ هـ سـ جـ دـ هـ کـ يـ
چـ يـ بـ هـ شـ يـ خـ کـ لـ هـ وـ رـ ټـ يـ ټـ سـ وـ وـ سـ جـ دـ يـ تـ هـ
د مـ وړک لکـ يـ بـ هـ وـ رـ غـ لـ هـ وـ خـ وـ لـ يـ تـ هـ
چـ يـ د بـ لـ پـ هـ مـ ټـ وـ غـ ټـ سـ يـ يـ اـ زـ مـ رـ يـ سـ يـ
پـ هـ هـ غـ هـ گـ رـ يـ لـ هـ قـ صـ اـ مـ خـ خـ هـ پـ رـ دـ يـ سـ يـ
اـ وـ لـ غـ وـ ښـ يـ خـ وـ ښـ يـ وـ رـ يـ د خـ يـ لـ وـ قـ رـ يـ يـ اـ نـ و
ښـ خـ وـ يـ د اـ رـ يـ پـ هـ خـ يـ لـ وـ پـ هـ يـ اـ رـ اـ نـ و
د اـ يـ يـ هـ ښـ ټـ وـ يـ چـ يـ نـ نـ تـ هـ تـ ټـ ټـ ټـ د لـ سـ تـ هـ

د جهاني جهان

چې هس کپري يوه ورځ کنبسته ته کېدل سسته
چې يې عقل خدای مورک غوندي کوچنی کپري
يوه ورځ پر خپل بسا دار باندي غورځی کپري

په دې ډول طنز کې چې کرکترونه يې ژوي دي لیکوال يې په رښتيا ويلو او نيوکونه ملامتېري. په
دې ډول طنز کې لیکوال يو سمبولیک ژوی لکه « لېوه (د اړونکی)؛ گېډرپه او مار (مکار)؛ کوتره
(سوله) او مورک (پست او کم عقله) ... څخه کار اخلي، چې لوستونکی د حیواني کرکت له نومه
پوهېږي چې د لیکونکي موخه څوک دی.

۲- د حیوانانو له خولې کیسې دي چې ډېر د نصیحت او ښوونې لپاره ويل کېږي. په دې ډول طنز
کې پر زور واکو کوتلي نیو کې کېږي او کله کله د حیواناتو له خولې یوه کیسه بیانېږي او په یوه ښه
پایله ختمېږي، لکه د جهاني صاحب د باز او چرگ شعر:

ته ښاغلی یې په کور کې د خانانو
چې په ښکار وزې د خپلو هممنوعانو
ځان پاچا گڼې په کور کې د مرغانو
خو په لاس کې یې غلام د انسانانو
تر هغو به یې خانانو ته منلی

۳- جهاني صاحب د خپلې ژبې او ملت ویده فولکلوریک نکلونه، هېږي شوي کیسې او نا ویل
شوي افسانې په طنزي ښه چې یو پیغام لري، بیا را ژوندی کړي او ددې افسانو او نکلونو په هر
بیت کې یې نه هېرېدونکي او زړه راښکونکي طنزي توکي ځای کړي دي.

د جهاني جهان

ويـل گـورئ دا بـبـي شـرمه بـبـي غيرتـه
 دى پيـاده خـي پـر خـره ناسـته ده عورتـه
 دا و طـن بـه لـه بـبـي ننگـو خـرا پـرې
 نـه لـه خـلکـو، نـه لـه قـوم خـخـه شـرمـپـرې
 نـه مـعلـوم دى ورتـه قـمـرد مـپـرونـو
 نـه بـرېـري د عـالم لـه پـغـورونـو
 د مـپـر مـقـام کـتاب دى ذکـر کـرې
 خـداى پـه خـپـله پـه قـران کـي پـژنـدلى

ترپايه

په دې ادبي طنز کې ډېرې بڼې ټولنيزي سکالو ته چې خلک په هر شى پسې خبرې کوي نغوته شوي
 .۵۵

جهاني صاحب په دې کيسو کې ډېرې کنايې چې دوي ماناوي لري، ياني يوه لنډه او بله ليرى مانا
 لري، خاى کړي دي لکه: خريبي تر مخه او رهبردى؛ په پتو سترگو په خره پسې روان دى؛ خپل مغز
 په کار نه اچوى او نه خپلى سترگي؛ بيابان کي گيدران د کور زمريان...

۴- عبدالباري جهاني نيغ په نيغه د ټولني دريا کارو او غولونکو له مخه دريا پرده پورته کوي،
 هغوى خلکو ته بڼي، د هغو د پروړولاندي اوبه تېرول غندي او د ولس په سترگو کې خاورې
 اچول رسوا کوي. هغه تالى ختي نه پرېږدي، له يوه هم خپله تر بگني نه پتوي چې دا کار هر څوک نه
 شي کولي، دا هوډ، مهارت، ژور درک او جرئت غواړي.

هغه د شينخ دريا په هکله وايي:

را ايستلي توره راغى، د ساقي د وينو تېرى

د جهاني جهان

زموږ مستي چي يې ليدله شيخ پخپله خماري سو
 د گناه په خم کي رنگ سول د زاهد د بگړۍ ولونه
 پر هډوکو يې لږزه ده ټينگ ايمان يې شيطاني سو
 يا داچي زاهد ته په طنز وايي:

موږ لېونو ته د حساب خبري مه يادوه
 ستا تر دوږخ پوري پېړۍ دي، دلته شپې پاته دي
 ته د گناه بخري مينځې د پرهېز په اوښکو
 زاهده پټي دي په وينو کي لمبې پاته دي
 او يا داچي:

دلته سرونه بېله کاهو بل څه نه پېژني
 دغه واعظ او دا کتاب په مدرسو کي ښه دی
 مال تازه له خپل جانان سره وعدي نوي کړې
 زاهده ستا حوري غلمان په جنتو کي ښه دي
 يا:

زاهده خوله دي د دوږخ په کيسو سترې کړله
 دا څه خليل دی ترانگار په پوري تلل چي نه وي
 پښېمانه نه يم شيخه مه را يادوه قولونه

دا څه توبه ده په زر ځله ماتېدل چې نه وي

يا:

زاهده په تيارو کي د تسپو ږغونه اورم

کوثر ته دي روان کړو له شيطانه سره ځو

د روس په راتگ سره له نصيبه سر ټکوي چې ولي بايد تل د بل مريان او سو؟

له ازله مو نصيب راغلی خوار دی

چي لوېدلی مو د بل په لاس مهار دی

چې د مجاهدينو د دوران ناخوالي ويني بيا هم له رښتيا سترگې نه پټوي، که څه هم د طبيعت د قانون په اساس چې د روس د راتگ ضد و بايد مجاهد يې نه وای غندلی خو هغه بيا هم رښتيا نه پټوي، وايي هغه ولس چې مجاهدو ته يې سترگې نيولي وې هغوی هم د ولس د وينوتږی وختل او بې روده ولاړل.

اسمانه ما خو داسي نه ويله

چي د کابل گربوان ته اور توی که

زما جونگره کې بلا وکره

زما په لستوني کي بنا مار لوی که

يا:

هی توبه د هغه قام له بدمرغيو

د جهاني جهان

چی قسمت یې سي په لاس د گاونډیو

قتلوي په یوه بل تربرور قومونه

خغلوي یې په میراث پاته مالونه

هغه د هر تور تخر په لیدو پنبه پر پنبو نه اړوي؛ پټي سترگې نه ترې تېرېږي، خپل د زړه غوټه پرانیري او هغه د ټولو سره شریکوي، په ویلو یې د خپل زړه پر اس باسي. کله چې کندهار ته ځي د طالبانو د نظام په لیدو په افسوس وايي:

خمار مي نه ماتېږي شرابونه بېگانه دي

ساقی راته اشنادی، خو جامونه بېگانه دی

هغه په پردي اتن کنبېو تو زورواکو د ناخوالو، جفاگانو او تېریو پر وړاندې درېږي، یاغي کېږي او وايي: خغله، دا د طبیب کار نه دی!

زخمونه د حبیب دي د طبیب کوڅې ته نه ځمه

پرهاره شوروم دي رغومه خودي نه

د ننني وضعیت د ناخوالو په هکله بیا هم پته خوله نه کنبېني او وايي:

مورد لېونیو په اتن ورکنبېوتلي یو

پل چي مو د پله پر سر اېږدي رقیبه پنبه نیسه

یا:

په وطن کي یې پاچا د غلو سولطان و

یو آفت و نازل سوی لسه آسمان و

په بیکاره پسرولس و نو مهربان و

د جهاني جهان

په د خپل و حاکم انو نگهبان و
 ورمعلوم و هوم و هر کوردارد ظالم انو
 وورخرگندي وې ټولې د قاتلانو
 ننه يې لنډ کړل لاسونه د باندانو
 ننه يې واورېدل عرضونه د خوارانو و
 ننه يې بېرته وه لسه خداي، ننه لسه عذابه
 ننه لسه ورځي د حساب اول لسه کتابه

يا دا شعر چې زموږ د هيواد د سياست ناخوالي په بڼه ډول بيانوي:

په دامنځ کي يي و حاکم لسه حاکم انو
 چي ملگري و د غلغلو د اړه مزارانو
 په زړه سخت و تر پرانگ انو تر لېوانو و
 ورتريخ کي يي ژوندي و د بنديانو

چي په هر ځای کي حاکم يي صوبه دار و
 پرسېدلی لکه خوگ په غوښو و بار و و

يا داچي:

د دې وطن په نصيب نه دي رسېدلي خلک
 چي يې ميندلي دي په کانو يې ويشتلي خلک
 دلته چي راغلي نو د رحم تمه مه ترې کوه
 د دې قصاب تبغونو ويني ژړولي خلک

د جهاني جهان

نه يې د زخم نه درد په علاج پوه سو طبيب
 پرون لسه ساندو سره ووتل راغلي خلک
 نور موڅه سر در خوږوم، داليکنه د جهاني صاحب په دې طنزي شعرونو ختموم:
 لا څښي به په خلوت کي غلي غلي شرابونه
 ریا کار به زاهدان وي نه به ته يې نه به زه يم
 يا:

جهاني تمه د مردی د لېونتوب کیسه ده
 په هر ولات کي چي بناغلي وي ناولي خلک. (۲۲)

انجنير عبدالقادر مسعود

جهاني يو نوبتگر او مخکښ شاعر

شعر هغه هنري اثر دی چې ښکلي او په زړه پوري کلام ته د خوږو ترکیبونو او ظاهري فورم او شکل ته اړتیا لري. د شعر ښکلا د شعر په معنا، کلام او احساس کې او د شعر د فورم او شکل په وسیله انعکاس مومي. شاعر باید خپل شعري مطلب داسې تنظیم او ترتیب کړي چې شعريې معنا ولري او یو ښکلی فورم او شکل پیدا کړي. دی باید له هغو ترکیبي عناصرو څخه لکه احساس، عاطفه، تخیل، وزن، کلام او د ټولني داسې نورو پدیدو نه ګټه واخلي، چې شعريې معنا پیدا کړي او دده شعر ته یو ښکلی فورم او شکل ور په برخه شي، دده د شعر اساسي معنا، مفهوم او موضوع روښانه او دی خپل هدف او پیغام په خپل شعر کې خلکو او ټولني ته بیان کړي. اساسي اصل د یوه شعر په معنا کې نغښتې دی، جانبي موضوع یې فورم او شکل دی.

زموږ هیواد د لوړو شاعرانو، ادیبانو او لیکوالانو ټاټوبي دی، چې زموږ خلک او هیوادوال د شعر او ادب سره له پېړیو پېړیو را هیسي یوه ځانګړې مینه او علاقه لري.

د جهاني جهان

زموږ په ټولنه کې د شعر هنر ته د شاعرانو، ادیبانو او لیکوالانو له خوا ډېره پاملرنه شوې ده. زموږ زیاتره شاعران د خپلې بنسټګرې او په زړه پورې کلام، فهم او ادراک او سپېڅلي احساساتو او عواطفو په وسیله ټولنیز اهداف او د ټولنې غوښتنې په ډېره انساني توګه بیان کړي دي. دوی په خپلو آثارو کې خپل دردونه، د ټولنې ناخوالې او د خلکو او هیواد سره خپله مینه او خلوص په ډېر عالي شکل انعکاس ورکوي. دوی د خپل علم او پوهې په وسیله دخپلې ټولنې ستونزې او د هیوادوالو خوږو او ترخو ته پاملرنه کړې او د حل لاره یې وربښودلې ده.

د بناغلي عبدالباري جهاني له نامه سره زموږ هیوادوال او په تېره بیا پښتانه آشنا او ورباندې ویاړي. دی د پښتو د اوسنیو شاعرانو په منځ کې هغه ځلانده ستوری دی، چې د خپلو شعرونو په وسیله یې پښتو ادب تود او ځلانده ساتلی دی. جهاني صیب زموږ د هیواد یو تکړه، وتلی، پېژندل شوی پیاوړی او خوږ ژبی شاعر، ادیب، لیکوال، ویاند، ژباړونکی او ژورنالیست دی.

دی د خدای بخښلي حاجي عبدالاحمد خان زوی دی چې په (۱۳۲۷) لمریز کال کې د کندهار په ښار کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د کندهار ښار د میرویس نیکه په لیسه کې سرته رسولي او بیا په ۱۹۷۲ کال کې د کابل پوهنتون د ادبیاتو او بشري علومو له پوهنځي څخه فارغ شوی دی.

جهاني صیب زموږ د هیواد د پښتو ادب په تاریخ کې هغه ځلانده او غوره څېره ده، چې د ده شعرونو او آثارو زموږ پښتو ادب بنسټګر، روښانه او پیاوړی ساتلی دی. شعر ویل اسانه کار نه دی، ځانته یو ځانګړی استعداد غواړي او پر دې لاره تلل یو مشکل کار دی. خدای پاک جهاني صیب ته دغه استعداد او ذوق ور په برخه کړی دی. ده له کوچینوالي څخه د مشهورو شاعرانو شعرونو له لوستلو سره مینه درلوده او د ښوونځي په دوره کې یې خپلې شعري انګازې خپرې کړې، خو هغه وخت چې پوهنتون ته راغی نو دا انګازې یې نورې هم پیاوړې او بشپړې شوې. ده د شعري چې یو نازک او لطیف فن دی تر اوسه پورې دوام لري.

جهاني صیب هغه وخت چې لوړې زده کړې یې پای ته ورسولې خپل کار په پښتو ټولنه کې پیل کړ. په پنځه ویش کلنۍ کې د کابل مجلې د مسئول مدیر په توګه هم دنده تر سره کړې او دوه کاله یې د پوهنې په وزارت کې کار کړی دی. ده د انګلیسي ژبې د زده کړې لپاره دوه ځله بیروت ته سفر

د جهاني جهان

کړی دی. کله چې په هیواد کې حالات بدل شول، په ۱۹۸۱ کال کې یې پاکستان ته کډه وکړه او هلته دوه کاله پاته شو. په امریکاغږ رادیو کې یې ازموینه په بري پای ته ورسوله او بیا وروسته دامریکا متحده ایالاتو ته ولاړ او تر اوسه پورې هلته د مهاجرت شپې سبا کوي.

جهاني صیب د اوسنیو شاعرانو او لیکوالانو په منځ کې یو ځانگړی ځای او مقام لري.

دی نه یوازې د پښتو ادب یو پیاوړې شاعر او اديب دی، بلکې د نړۍ له بېلا بیلو شاعرانو شعرونه او آثار یې په پښتو ژباړلي دي. د ده ادبي او فرهنگي شخصیت نړیوال شهرت او مقام لري چې نه یوازې په هیواد کې د ننه، بلکې په بهر کې هم د سترو او لوړو لیکوالانو او ادیبانو له خوا ستایل شوی دی. د جهاني صیب شعرونه د ولس د ژوند او حالاتو اصلي او واقعي تصویرونه انعکاسوي. د ده په شعرونو کې د پخواني، نن او سبا د حقیقي او عيني ژوند انساني هیلې، جسارت، مستي، یاغیتوب، عواطف او احساسات پراته دي، چې اوریدونکي، لوستونکي او لیدونکي یې بې اختیاره تر ژور اغېز لاندې راځي او احساسات یې راپاروي.

د ده په شعرونو کې د واقعي عشق، مینه او محبت، سوز او گداز، د طبیعت د منظرو او ښکلانه رانېولې تر ملي، اجتماعي، علمي، تصوفي او اخلاقي کچې پوري تصویرونه او مفاهیم نغښتي دي. د شعر هنر، د موسیقۍ هنر، شاعران، هنرمندان هغه فرهنگي شتمنۍ دي چې له یو بل سره تړاو لري. د موسیقۍ هنر د شعر د هنر په وسیله بشپړ، ځلانده او تازه کېږي.

د جهاني صیب شعرونه یو ځانگړی موسیقیت لري، خو کله چې دده شعرونه د هنرمندانو

په خوږو او ښکلو او ازونو، طرزونو او کمپوزونو کې د رادیو او تلویزون له لارې د ساز په څپو کې مینه والو ته وړاندې کېږي، ښکلا یې لا پسې زیاتېږي. د جهاني صیب شعري کلام د ده د پاک او سپېڅلي زړه کلام دی، چې په نورو زړونو خپل اغېز لري. دی یو دروند شاعر دی، ځانگړی قلم او ځانگړې ژبه لري. دی د نرم او لطیف مزاج او ملي احساس او رواني طبعي شاعر دی.

دی د یو ممتاز او نازک خیاله شاعر په توگه د نیکو اوصافو او لوړو اخلاقو خاوند دی. دی د خپل وطن او ملت سره ځانگړې مینه لري. د ده په ذهن او روان کې ملي نظر او ملي احساس خوندي دی.

د جهاني جهان

دی آزادی، دموکراسی، ملي عدالت او ملي وحدت ته علاقمند او په دې لاره کې یې د خپل سپېڅلي قلم او خوږ کلام په وسیله ستر فعالیتونه تر سره کړي دي. دی له پښتو، پښتونوالي او پښتو ژبې سره یوه ځانگړې مینه او خواخوږي لري.

ده د پښتو ژبې او پښتو ادب د ودې لپاره لوی خدمتونه کړي دي، چې د ده نوم او ادبي هلي ځلي زموږ د پښتو ادب په تاریخ کې نه ورکېدونکي او نه هېرېدونکي دي. په پای کې وایم چې که د جهاني صیب پر شاعری، لیکوالی او پښتونوالی هر څومره وغږېږو بیا به هم کم وي. (۲۳)

د نيمې پېړۍ اشنا جهاني

د افغانستان په معيار باندې پنځوس کاله (نيمه پېړۍ) ډېره اوږده زمانه ده. زموږ خلک ته بده مرغه اوږده عمر ونه نه لري. پنځوس کلن په معمرو خلکو کې راځي. پنځوس کاله اشنايي پخپله يو استثنايي ارزښت دی او زه وياړم چې له جهاني سره مي پر اشنايي نيمه پېړۍ اوښتې ده. زه که اوس د دې اوږده دوران پر خاطراتو باندې څه ليکم، نو يې راسره ومنئ چې خبره به کتابو ته ورسېږي. زموږ پلرونه هم سره اشنايان او په تجارت کې يې ډېره موده شراکت درلود. تجارتخانه يې، چې په حقيقت کې د جهاني د پلار ملکيت و، د کندهار ښار په کابل بازار کې د ملا گلداد کوڅې پر مخامخ واقع وه. زموږ پلرنۍ مېنه په همدا کوڅه کې وه او د جهاني د زوکړې ټاټوبي د همدې کوڅې په شمال ختيځ کې د کابل دروازي د کلافصيل په پای کې د باميزو کوڅه وه. د دې کوڅې په سر کې يو تاريخي کور و، چې يو وخت د لوی احمد شاه بابا وزير، اشرف الوزراء شاوليخان باميزی پکښې او سپدی. دا کور د جهاني مورني نيکه ارواښاد حاجي شير محمد کاکړ په بيه اخيستی و او جهاني په همدې کور کې زېږېدلی دی. زه ترده يو کال مشر يم. د جهاني پلار مرحوم حاجي عبدالاحمد لودين د پاکۍ، عزت نفس، ديانت او صداقت يوه نمونه وه. زموږ په خلکو کې يوه وراشه سته چې وايي (له پلاني څخه مېړی لاهم نه دی ازار سوی). د مرحوم حاجي عبدالاحمد په باب همدا وراشي په سلو کې سل صدق کاوه. ماته د دې ليکنې پر وخت هغه مهال راپه ياد پېږي چې زموږ دوو پلرونه به هر ماڅيگر د تجارتخانه تر تړلو وروسته د صوفيانو مسجد پر سرک باندې، چې د کابل دروازي جنوبي لور ته غزېدلی و، قدم واهه او وروسته به يې د ماڅيگر او ماښام لمونځونه د صوفيانو په مسجد کې ادا کول. زه شاهد يم چې حاجي عبدالاحمد مرحوم به د قدم وهلو په ترڅ کې ډېره هڅه کوله چې مېړی يې تر پښولاندې نه سي. د صوفيانو مسجد د کابل دروازي په جنوب کې د کاريز پر غاړه باندې د کندهار د يوه مصلح روحاني پېشوا ملا محمدرسول ساگزي، مشهور په صوفي صاحب، د يوه مخلص پيرو ملا عبدالباقي کاکړ په لاس و دان سوی و. ملا عبدالباقي کاکړ د تهذيب الواجبات لتخريب العادات مولف دی. د حاجي

د جهاني جهان

عبدالاحمد مرحوم له نامه سره خلکو د (میرزا) لقب هم زیاتاوه، دا ځکه چې د ملغلرو په شان یې د بڼکلی نستعلیق او شکست خط کینښ. په تجارتخانه کې یې د میرزا محمد هاشم په نامه یو تن د تجارتي چارو د کتابت کار سرته رساوه خود زیاترو مهمو اسنادو مسودې به حاجي صاحب پخپل قلم کښلې. د جهاني مورني نیکه حاجي شیر محمد کاکړې پر وخت په چمن کې د مېوې تجارت کاوه او پر څنگ یې تجارتي کمیشن اجینسي هم پرانیستلې وه. په برتانوي هند کې یې د دغې چارې مسئول شخص ته (بلاون) وایه. په جهاني باندي پلار د هغه وخت له دود سره سم پر ښوونځي سربېره د خصوصي سبق لوستل هم پیل کړل. د تجارتخانې پر څنگ یې د عطاری یو دوکان و، چې څښتن یې ملا محمد نور اخند نومېدئ. جهاني یې پر دغه ملا صاحب باندي د دیني علومو درس ته کښېناوه. پر دغه استاد باندي ما (هوتک) هم درس وایه، زما او جهاني لومړۍ هم سبقي له همدې ځایه پیل سوه. ملا محمد نور اخند د کندهار ښار ختیځ لور ته د لوی بالا کرز تر څنگ د بختیارانو د کلي او سپدونکي و. دی به هر سهار له لوی بالا کرز څخه دغه دوکان ته راتلئ او مازیگر به یې بیرته خپل کور ته ځان رساوه. لوی بالا کرز د کندهار له ښار څخه څلور پنځه کیلومتره لیرې پروت دئ، خود هغه وخت په شرایطو کې هره ورځ ددې فاصلې وهل د ټینګ استقامت نڅښه بلل کېدلای سي. ملا صاحب په دیني علومو کې د متوسطي درجې عالم و، خو پر څنگ یې د فارسي ادب ښه مطالعه درلوده. په ورځني ژوند کې هم د یوه منور شخص په توګه پېژندل سوی و. په زامنو یې پر دیني علومو سربېره مکتبي زده کړې هم کړې وې. یو زوی یې، عبدالباري اشنا، د کابل د ادبیاتو له پوهنځي څخه فارغ سوی و او د کندهار د پوهني د مدیر په توګه یې څه موده کار وکړ. د (ادبیات) په نامه یې په پښتو ژبه یو کتاب هم خپور سوی و. جهاني د دیني علومو مبادي له ماسره یو ځای پر همدې ملا محمد نور اخند باندي ولوستله. په دغه وخت کې یې کورنۍ له بامیزو کوچي څخه (ده خوچي) ته کله سوه او پر ملا محمد نور اخند باندي د درس ویلو سلسله یې وشلېدلې، خو ما نوره ادامه هم ورکړه. تردې وروسته نوزه او جهاني یوازې د ښوونځي همصنفيان و او دې همصنفيان مود پوهنتون تر شاملېدو پوري دوام وموند.

د جهاني جهان

جهاني له درس سره علاقه درلوده خو په جدي توگه يې ځان ورته وقف كړی نه و. دده د خپل بيان له مخي ما دغه لړۍ ترده په جدیت سره تعقيبوله. په هيواد كې د ديموكراسۍ له راتگ سره سم (۱۳۴۲ش) بنوونځيو ته دنووسياسي جرياناتو لاسونه راوغځېدل چې زه او جهاني يې دواړه څه موده د سياست لور ته ورکش كړو. د سياسي او اجتماعي كتابو مطالعه موپيل كړه. د خارجي مطالعې ميدان بيا ده وگاته او د هغې له برکته يې هغه خلا بنه پوره ډكه كړه چې دده له خوا رسمي زده كړو ته د نه پاملرني له امله ايجاد سوې وه. د ليسي په وروستي ټولگي كې يې د انگرېزي ژبې زده كړې ته ملا وتړله او په لږ وخت كې دومره پرمخ پكښې ولاړ، چې د انگرېزي آثارو مطالعه يې پكښې پيل كړه. سياست ته خوزه بيخي جوړ نه وم، خوده هم گلونو پكښې بوی نه كړل او د پوهنتون په لومړيو كلو كې يې خپله لار ځني رابېله كړه او د يوه مستقل ملي فرهنگي شخصيت په توگه يې په ټولنه كې ځان تشبیت كړ. ده پوهنتون ته د شاملېدو تر مخه په شعر ويلو پيل كړی و، خو پوهنتون ته له شاملېدو سره سم يې شعر د ژوند داسي نه بېلېدونکی جزء سو، چې ترننه يې لاهم لاس نه دئ ځني اخیستی. ده د شعر د عروج پړاوونه په داسي سرعت سره ووهل چې په هماغه اولو كلو كې د پښتو ادبياتو تاريخ ليكونكو دده نوم تر ډېرو مشرانو ليكوالو او شاعرانو وړاندي وگاڼه. پر هيواد باندي دروسي بنامار يرغل دده شعر د افغانانو د ملي مبارزې د فرهنگي ډگر بيرغ كړ او په هيواد كې دننه او بهر يې د هر وطنپال افغان دلچسپي راو پاروله. نن ورځ جهاني د پښتو ژبې يو داسي شاعر دئ چې د پښتو ادبياتو هر لوستونکی او څېړونکی يې له نامه سره اشنادئ. د پښتو معاصر شعر څېړنه به د جهاني د اشعارو له مطالعې پرته جدي نيمگړتياوي ولري. څرنگه چې ددې كتاب سمبالوونكي ماته دده د ژوند په باب د ليكلو لارښوونه كړې ده، ځكه نوزه دده پر شعر ډېر څه نه وايم، خودومره بايد ووايم چې د جهاني ټول ژوند شاعرانه دئ. شخصي ژوند يې، مزاج يې، عواطف يې، حب او بغض يې، احساسات يې، بس هر څه يې شاعرانه دي. يو وخت د حوادثو خورا درنې شپې په پټه خوله تېرې كړي خو بل وخت يې بيا تر گل نازك عواطف په نري شمال باندي ورژېږي. كله يې د ژوندانه خورا درنو غمو تر سترگو يوه اوبنكه لاهم نه ده راتوی كړې خو بل وخت يې بيا كوچنۍ حادثې تر سترگو سېلابونه بهولي دي.

د جهاني جهان

زه نسيم کولای چي زما او جهاني د نيمي پېړۍ اشنایي دي په يوه مقاله کي بيان کړای سم خود و مره وياي سم چي زما په خپل ژوند ليک (اتوبيوگرافي) کي له جهاني سره اشنایي په يوه مستقل فصل کي بيان سوې ده. ژوند دې اوږد، قلم دې غښتلی او خوشالي دې ملگرې وي. (۲۴)

د جهاني د ليکوالۍ او شاعرۍ پر تگلاره

د ځينو افغانانو ليکلي نظرونه، نيوکي او انتقادونو ته يوه لنډه کتنه او د هغه په باره کي زما شخصي نظر او ارزونه په نننۍ نړۍ کي او د پښتو ژبي په پخواني تېر لرغوني او اوسني تاريخ کي د پښتو ژبي شا عران که لږ نه دي نو ډېر هم نه دي. دا ځکه چي پښتو ژبه د تېري پېړۍ د وکدارانو او چارواکو له پامه غورځول شوې وه او د دربار په انگرې کي يې خپل ځانگړی مقام نه و ترلاسه کړی. مگر د پښتو ژبي پوهاليان او د ادب مينه والو استادانو خپله اراده او عزم د خپلي ژبي د فولکلور، ادب او دود د تېر ميراث د پياوړتيا او ژوندي پاتې کېدو په هکله د گرامري قواعدو او ليکدود نه نيولې بيا تر کيسو، نکلونو او متلونو پوري خپل تاريخي رسالت د ساتني او پالنې په چوکاټ کي ښه روزلی دی چي نن سبا موږ د هغو استادانو له برکته د دوی د شعرونو د عاطفې، تخيل او ملي اندېښنو په چوپړ کي د تاريخي پېښو د پلټني تاريخ گورو او د دوی د شعرونو د ښکلاوو، بد مرغۍ، خوشالۍ، غم، وير، مينه، محبت او همدا رنگه د کرکي، نیک مرغۍ او نا خوالي په شعري بڼه لولو او اورو چي د هغوی د ښکلا د غه تصوير او د انځور خيال د شعر په مختلفو برخو کي احساسېږي چي بېلگي يې له ورايه ښکاري. ولي دا يو ځانگړی مثال د ادب او فولکلور په نړۍ کي په روښانه او ځلانده توگه د ليدلو وړ دی. پښتو ژبه د گرامري قواعدو پر بنا د ماضي، اوس او راتلونکو حالتونو د سمون د بڼه ليکدود لپاره په منطقه کي هغه يوازینی ژبه ده چي پورتنۍ قاعدې او اصول يې ټوله د حالتونو په شکل نه يوازي ښه پکښي ساتل شوي، بلکي په ډېر ښه ډول سره د هغوی د استعمالولو پراوونه هم په جلا جلا ډول سره خپلي تکاملي مرحلې تېري کړي او د پر مختيا په حالت کي ليدل کېږي.

د پښتو ادب د تېروخت سالاران او مخکښ استادان لکه خوشحال بابا، رحمان بابا، حميد بابا او غني خان په لوړ همت او مټ د پښتو شاعرانه جونگري بڼه پالنه کړې او تر هغوی وروسته څو کاله را په دې خوا د پښتو ژبي د ودي او تکامل مرحلې او ادبي لرغونتوب د نورو ادبي ستورو، لکه علامه عبدالحی حبيبي، گل پاچا الفت، عبدالروف بېنوا، قيام الدين خادم، عبدالهادي

د جهاني جهان

داوي، صديق الله ربنتين، عبد الله بختاني، محمد صديق روهي، حمزه شينواري او داسی نورو په مرسته پښتو ژبه يوه نوي تاريخي او تکاملی پړاو ته وواښته، د هغوی په مرسته د پښتو ژبي د غني کولو پراخ او ښتون او ملي وينتيا ته لاره پرا نستله شوه چي دغه پياوړي او نه هېرډونکي ادیبان او پوهياليان ددې ژبي د درک د ژورو خيالاتو او پياوړو شننو او سپړنو په ترڅ کي دادب د مرغلرو پوره او پېژندل شوي منلي خاوندان دي چي نومونه يې د تلپا تي پښتو په تاريخ کي دادب د ملغلرو په نامه يا د پړي او د خپل وخت زمريان هم دي.

ولي ددغو ټولو پاملرونو سره سره پښتو د ظاهر شاه او داود خان په دورو کي يوازي په سمبولیک شکل موجوديت درلود او په رسمي ادارو او موسسو کي ډېر لږ د پښتو ليکدود چلېده، يوازي پښتو ټولني د پښتو ژبي د ميراث او ژوندیتوب لاره څارله، مگر دا د يوې ژبي د غنی کولو او ودي لپاره کافي نه و، را به شو د پښتو ژبي د شعر نړۍ ته.

که چېرې موږ د شعر په اړه څه وايو بايد لومړی پوه شو چي شعر څه شی دی، د شاعر احساسات څرنگه د شعر په بڼه کي را څرگند پړي او د شاعر د شعر پيغام څه شی دی؟ شعر د يوه شاعر د استعدادونو يوه الهي پېرزوینه ده چي د عقلي ژوند داخلاقو احساسات او خصوصيات پکښي نغښتي وي او د شاعر د نفس د روحي او فکري ساختمان او جوړښت د احساساتو د څرگندوني هينداره بلل کېږی.

د پښتو ژبي شاعران پخپلو شعري ټولگيو کي هاند او هڅه کوي چي د پښتنو د طبيعي او اجتماعي ژوندون د چا پېريال ناخوالي او نیمگړتياوو ته داسي بڼه ورکړي چي د شاعر د شعر پيغام او انگېزه د هغه د شخصي خواصو او احساساتو درک په يوه درسته او نظمي بڼه د شعر په چوکاټ کي منع ته راشي، ځکه چي شاعر دغه شعري احساسات د ملت په زړه کي ويني او خپل غورځنگي احساسات و نورو وگړو ته داسي بيانوي چي د شاعر روح او احساس کټ مټ د هغه تر اغېزي لاندې راځي، ځکه چي د روحياتو او اخلاقو د عقلي ژوند شعري نړۍ ته لاره مومي او د هغې ټولني انځورونه د شعر په چوکاټ کي د عمل په ډگر کي د شاعر لخوا په شعري ژبه د بيانولو پړاو تکميلوي او ويونکي ته د علت او سبب د پوښتنو فضا منع ته راوړي، ددې تر څنگ د

د جهاني جهان

ستونزو د حل لاره هم ور په گوته کوي. د شاعر د شعرونو په معنی یوازي شاعر ښه پوهېږي، ولي ويونکي او د شعر اورېدونکي له شعر څخه په خپله گټه الهام اخلي.

لکه څنگه چه ژبه د يوه ملت د خلکو د عقلي او روحي و سيلې يو مهم عنصر دی، نو د انسانانو د اخلاقي روحياتو په درشل کي د اړتياوو پر بنسټ د پوهولو لپاره يو مهمه وسيله هم گڼل کېږي. ژبه د هر ملت پر عقلیت با ندي چي د هغه ملت د طبيعت او محيطي کلتور هم پکښي نغښتی وي رڼا اچوي او د هغه ملت د روحياتو ښکلاوي د تاريخي پېښو پلټني ته لاره پرا نيزي چي په دې حساب پښتو ژبه هم په خپل اجتماعي او طبيعي چا پېريال کي ځانگړي اصول او تگلاره لري، نو په دې ډول که يو شاعر د پښتو ژبي د لغاتو او کليماتو په قاموس کي وگوري او د هغې ژبي د سمبنت او بشپړتيا لپاره علمي څېړني او شنني وکړي لومړی بايد شاعر په خپله د هغې ژبي د ادبي او علمي پوهي پوره وړتيا ولري او دده د تحقيق او څېړني د خيال او عقلیت دايره بايد کمزورې نه وي، نو په کار ده چي شاعر ددې ژبي د طبيعت او عقلیت دواړي خواوي وڅاري او د ضرورت په وخت کي د يوه لايق او منلي څېړونکي په توگه په دغه چوکاټ کي خپلي پلټني ته لاره پيدا کوي چي دلته شاعر نه يوازي د يوه شاعر په شکل، بلکه د يوه پوره معياري څېړونکي او سپنېدونکي په توگه خپله و جيبه سر ته رسوي، نو دلته به وي چي شاعر خپل تحقيقاتي او څېړنيز معلومات د يوه علمي چوکاټ په درشل کي را نغاړي او د سمون چاري يې په شعر کي لټوي چي دا کار د پياوړي او وتلي شاعر عبدالباري جهاني له خوا په پوره اخلاص او صداقت سره سرته رسېدلی دی.

عبدالباري جهاني له کورکلي نه نيولې بيا د ښارونو په سطحه خپلي شعري ټولگي د زړو او ځوانو پښتنو ليکوالو په منځ کي خپله وجداني وظيفه داسي سر ته رسولي چي د گران هيواد په لړ، بر او ډېرو ليرو نا امنه جگړيزو سيمو کي له هلمند څخه کند هار، کابل او نورو سيمو ته سفرونه کړي دي او د ځوانو شاعرانو په منځ کي يې گډون کړی دی چي په دې ترڅ کي جهاني صاحب په خپله خپل شعرونه هم ويلي او د نورو ځوانانو شعرونه يې هم اورېدلي دي چي دا په خپله د جهاني صاحب مينه د خپل ولس او وطن سره يو ښه ښکاره ثبوت او نمونه ده.

د جهاني جهان

جهاني صاحب هېڅ وخت د دربار او زورورو توپکسالارانو او جگړه مارانو ته ځان نه دی نژدې کړی، بلکې د هغوی د ناوړه عمل د غندنې، کرکې او نفرت په باره کې یې څو ځلي د شعر په ژبه خپل پیغام په ډاگه بیان کړی دی. ددې لنډو یادونو نه مو هدف دادی چې جهاني صاحب دا ټولې کر غېږنې ناخوالي په خپلو شعرونو کې رانغاړي او زموږ منځ ته یې د انځور او تصویر په بڼه ږدي.

هو! جهاني صاحب د خپل ملت هېږي شوي کیسې، نکلونه او افسانې را ژوندی کوي چې زموږ په هیواد کې یې دننه د تورو تیارو او وحشت تغر غورلی و. جهاني صاحب په خپلو شعرونو کې داسې یوه لهجه استعمالوي چې د ټولو پښتنو لپاره د قناعت وړ ده. د جهاني صاحب په شعري ټولګو کې یوازې یو مفهوم ډېر ښه لیدل کېږي چې هغه د افغانستان او افغان ولس درد، غم او د جنگ ناخوالي پکښې نغښتي دي. جهاني یو ملنګ ولسي شاعر دی چې د هر چا په زړه کې ځانګړې ځای لري او د هیواد په مختلفو سیمو کې لکه خوست، ننگرهار، کابل، کندهار، هلمند، غزني او نورو ولایتونو، همدارنګه د هیواد نه بهر په پېښور، کوټه او امریکایي او اروپایي هیوادونو کې د پردیسو او مهاجرو افغانانو په منځ کې ډېر محبوب شاعر او د قدر او احترام وړ سپری دی، چې ددغو افغانانو د کلتوري او فرهنګي ټولنو لخوا څو واره په ستاینلیک او کوروداني سره ویاړل شوی دی، دا په خپله دده د شاعرۍ او لیکوالۍ یوه ښه بېلګه ده چې ددې شاعر د ښو اخلاقو او لیاقت د صفاتو ضمانت کوي او د هر چا د شک او تردید لید لوري ته د پای ټکی ږدي.

جهاني صاحب یوازینی شاعر دی چې نن موږ ور سره نژدې ږغېږو، هم یې ښکلي شعرونه دده په خپل ږغ کې اورو او هم دی له نژدې وینو. دا د پښتنو لپاره ستر افتخار دی چې خپل دزړه او محبوب شاعر له نژدې ویني او د زړه خواله ور سره کوي، ځکه موږ ډېر وخت د خپلي ژبي وتلي او پیاوړي شاعران تر مرګ وروسته پېژنو او بیا د هغوی په افتخار غونډې جوړوو او ستاينه یې کوو، خدای دي جهاني صاحب ته اوږد عمر او ښه روغتیا ورکړي. (۲۵)

ډاکټر حنيف بکتاش

د سرکښو او مخکښو نوبتونو شاعر جهاني

(د سومالو څخه اخلي نوښت په نوښت وروستي جامونه)

د جولای د میاشتې پر شپږویشتمه د سویډن هېواد د افغانستان د وتلي او نومیالي شاعر عبدالباري جهاني د ویاړلو انجمن و. پلازمېنې ستاکهلم ته د سویډن له بېلابېلو ښارونو څخه یو شمېر بهر میشتو راغلو افغانانو د یوې درنې غونډې په ترڅ کې د ښاغلي جهاني د ادبي مقام لمانځنه وکړه. د ویاړنې غونډه د سویډن د قلم د کلوب په نوبت جوړه شوې وه چې مشري یې ډاکټر اکرم عثمان کوله.

دې غونډې ته له کاناډا نه لیکوال او څېړونکی ډاکټر صبورالله سیاه سنگ او له برتانیې نه د دغو کرښو لیکونکی هم مېلمانه وه. غواړم چې د دغې بریالۍ او له محبته ډکې غونډې د جوړېدو په بهانه د دغه نومیالي شاعر هستونو او نوبتونو ته یو ځغلنده نظر واچوم چې له یوې خوا د دغه وتلي او منلي شاعر د لمانځنې ویاړ را په برخه وي او له بلې خوا د قلم د کلوب د تکړه فرهنگپالو نه د هغې مینې په خاطر مننه وکړم چې له ماسره یې په سویډن کې زما د اوسېدو پر وخت ښودلې وه.

ما په غونډه کې هم وویل چې ښاغلی جهاني د ویاړنې او ستاینې پوره شایستگی او استحقاق لري. دده نوبتګرو هڅو نه یوازې په خپل وار پښتو شعر ته نوی روح ورکړی، بلکې دی یې د یوه مبارز شخصیت په حیث پېلوځی په لاس د تیاري پر ضد د سرجنګۍ د ډګر د سرکښو او مخکښو نوبتونو په یوې داسې څېرې اړولې چې د ډېرو سترګې وراوړي.

دوی په کوډلونکي وزرونه خلاص کړل

مورته زندان د الوتلونو و

دوی له نري بارانه وتښتېدل

مورد ته سپلاډ د ټينگېدلو نه و
 مورد آزادو الوتو په خاطر
 دلته قفس کي وزرونه مات کړل
 چا د زندان پنجرې ماتې کړلې
 چا په سوکونو کي لا سونه مات کړل

ما لومړی ځل عبدالباري جهاني د پرش کاله وړاندي هغه وخت په کابل کې وليد چې لايې په سر کې سپين نه وه لگېد لي. له هغه وخته مې د ده او دده له شعر سره پېژندگلوې پيل شوه او تر اوسه دده له ارزښتناکو هستونو نه خوند اخلم. له هغه وروسته خو کاله پخوا مورد په گډه د بي بي سي راډيو پښتو خپرونې د پېلوځي ادبي مجلې د يوه بحث مېلمانه وو. دا بحث ترلې نړۍ او ادبيات نومول شوی و. دا بحث چې په ترڅ کې يې زه د ده د فکرونو او اندازونو له نوو اړخونو او ميدانونو سره اشنا شوم، زموږ ترمنځ د اړيکولاره له سره پرانيستله.

دده د انځورگرې شاعرۍ نړۍ ډېره پراخه ده. دده په شعر کې ژورې اندېښنې، نوښتگره فضا، پېژندل شوي او نه پېژندل شوي موجودونه او تاوونه او يوه داسې موسيقي نغښتې چې د ده شعري تکلونو او هستونو ته ځانگړې روح وربښي.

دده شعر د مضمون له اړخه ډېر پراخ دی. دده په شعر کې تاريخ، فلسفه، طبيعت، مبارزه، ښکلا، مينه، دودونه، افسانې، انگرېزي او ډېر نور څيزونه خپله هنداره پرانيزي.

زما له نظره شعر د ژوند عکاسي ده، د ژوند انځور دی، د ژوند بيا هستونه ده خو په شعر کې دغه ټول څيزونه په هنري ډول ترسره کېږي. په شعر کې واقعيتونه د روح پر پردې کېږي، ذهني حالت غوره کوي، د اخلاقي نورمونو له چاڼه نه وزي، غبرگون را پاروي، د عاطفي نړۍ وړمې پرې کېږي او کله هم د نفرت په لمبو سوځي، وزن پيدا کوي، ژبنيزه بڼه نيسي او د موسيقي پر وړومو انسان ته رسېږي چې د جهاني په شعر کې دا خوښتونه له ورايه څرگند دي.

د جهاني جهان

په ژوند مي نصيب نه سوې جنازې ته دي درځمه
 د يار د وصل خيال له هديرې ته دي درځمه
 يوه تشه وعده يې د ځوانۍ په بيه غواړم
 سوالگر نه يم | سمانه چي کاسې ته دي درځمه
 يوه لحظه دي مخ له رقيبانو پتومه
 لمبې خاموشه نه سي تما شې ته دي درځمه

د جهاني شعريو مبارزو او بغاوتگر شعر دی. دی د بدلون غوښتونکی دی او غواړي چې ژوند ته نوي دريځې پرانيزي. د همدې لپاره يې نقد ته کښي. دی هغه درواغجنه او مکاره فضا چې ژوند يې په اسارت کې نيولی غندي، دی چې کله ويني هېواد او ورسره يوځای خلک يې د خپلو او پرديو د دامونو، تزويرونو، غولونو، انگېرنو، فرهنگي انجماد او اطلاعاتي ترور قربانيان دي د هغوی پر ضد په مېړانه مبارزې او سرجنګۍ ته راولاړېږي:

خالق مي ککړۍ سجدې ته نه ده پيدا کړې
 تنديه ماتوم دي لگومه خودي نه
 ياغي يم د فرياد لپاره نه يمه راغلی
 اسمانه کنوم دي ژړومه خودي نه

دی په شعر کې يو ياغي او بې پروا کرکټر دی، خودی خپله ارمانې نړۍ د شګو پر ته داب نه جوړوي. دی هڅه کوي چې خپلو فکرونو ته تاريخي او دوديز بنسټ ورکړي. دی دخپلې سپېڅلې او بې امانه مبارزې اتلان له تاريخي روايتونو او هغو داستانونو او افسانو څخه را اخلي چې د پېړيو پېړيو په لړ کې د ده د تاريخي ټاټوبي د زړورو او غيرتي خلکو د اخلاقي نورمونو او نرخونو، روحي غوښتنو او ولسي دودونو ښکاره انځورونه او سمبولونه دي.

د جهاني جهان

دی په دې ډول غواړي د راتلونکي پر لور داسي دريځي پرانيزي چې ولس يې بې ابهامه ترې د ليدلو او کتلو اراده وکړي. دی د يرغلگرو او ستمگرو پر ضد خلک پاڅون ته رابولي، د هغوی د توري او مېړانې ستاينه کوي، خو کله چې ويني هېواد يې د ځان ځانۍ او کورنۍ جگړې په ډگر اوبنډۍ د ډزو د بندېدو غږ کوي او خلک سولې او ورورولۍ ته رابولي.

د جهاني په شعر کې موسيقي ځانگړی ځای لري. دا موسيقي دده په شاعرانه دوديزو هستونو کې که غزل دی که قصيده او يا چاربيته دومره ژوره او پخه ده چې د هر اورېدونکي او لوستونکي پام ځان ته را اړوي. کله چې دده شعر ته غورږ يې، داسي په خيال درځي چې کومې سندرې ته غورږ يې. دا سندرې له ځانه سره بيا يې او د خيال په ټال کې دې زنگوي.

سندريزه فضا د جهاني د شعر فني اړخ نه دی، بلکې زما له نظره دی په خپل طبيعت کې سندرغاړی دی، خو دده لوی کمال دادی چې دی د سندرې د طبيعت سپېڅلتيا داسي ساتي چې سړی فکر کوي کومې غرنۍ وږمې ته ناست يم.

شېخه مه راځه محشر دی مخکه سوځي اسمان سوځي

خم له اوره سره چوي پيال له سوځي پيمان سوځي

د سکروټو مجمرونه د سينو گرداب ته لوپړي

په دوزخ کې پايکو بي ده خپه سوځي توپان سوځي

د جهاني د هڅو بل ډگر منظوم داستانونه دي چې هم د زاړه او هم د واړه پام ځان ته را اړوي. کله چې زه دده د منظومو داستانونو تماشي ته کېنم وينم چې دی هڅه کوي د يوې انځوريزې او سندرېزې فضا په را منځته کولو سره د ډېرو ژورو اجتماعي، تاريخي او کله نا کله فلسفي ارزښتونو څېړنه او ارزونه وکړي او خپله نړۍ له لوستونکي سره گډه کړي. فکر کوم چې بې ځايه به نه وي چې دده منظومو داستاني اثارو ته د فلم جوړونکو پام را وگرځوو.

د جهاني جهان

جهاني د خپل ژوند اوږده کلونه د نورو ژبو په تېره له دري اردو او انگليسي نه پښتو ته د شعرونو ژباړې ته وقف کړي دي. دده ددغې هڅې ارزښت زه په دوو څيزونو کې وينم: يو دی په دې کار سره د نورو قومونو ادبي او هنري ارزښتونو ته د اشنایۍ بې تعصبه لار پرانيزي او له بله پلوه د يوې واحدې رواني فضا په را منځته کولو سره غواړي د خپل ځورېدلي ولس د يووالي اراده ډاگيزه کړي.

دی په خپلو ژباړو کې د مضمون امانت په بشپړ ډول ساتي او سندريزه فضا ترې نه وړانږې.

لا ترڅو به هره ورځ يو بند د عقل زولانه کي

څه سل کاله څه يوه ورځ يو ژوندي په زمانه کي

تر هغه دمخه راوړه په کاسو کي شرابونه

چې کوزه سي رانه جوړه د کلال په کارخانه کي

جهاني تردې دمه چې دا فغانستان په يوه منلي، وتلي او بناغلي شاعر بدل شي اوږده لاره وهلې، په لوړو او ژورو برابر شوی، ډېرې تجربې يې کړي او طبيعي ده چې د هر بل شاعر په ډول کارونه به يې بې له ستونزې او نيمگړتيا هم نه وي. کامل انسان وجود نه لري يوازي خدای دی چې کامل دی. د اوس لپاره همدومره بس ده، ده ته د نوو برياوو هيله کوم. (۲۲)

رحيم الله خيرک

عبدالباري جهاني او ادبي هڅې يې

عبدالباري جهاني د پښتو ژبې او ادب هغه پياوړی، خوږ ژبی شاعر، لیکوال او اديب دی، چې د پښتنو د نوي شاعرانه دوران يو ځوان پښتون او په هغو نومياليو شاعرانو کې راځي، چې په خپلو شعرونو يې دغه شاعرانه بهير بنکلی کړی دی. جهاني د پښتو ژبې هغه شاعر دی، چې د ژوند په هره برخه کې يې شاعري کړې او خپل قلم يې پکې چلولی دی، شعر يې د روان سيند په څېر په نويو زمزمو ورو، ورو بهېږي. په ظاهر کې خاموشي څرگندوي؛ خو په باطن کې يې د توپان غونډې موجوده پراته دي، چې د هر اورېدونکي يا لوستونکي زړه ورکاري او احساسات يې را پاروي. شعر يې روان دی؛ خو ځينې داسې شعرونه هم لري، چې سپری ورباندې نه پوهېږي.

که د جهاني پر ليکوالۍ، شاعرۍ او پښتونولۍ باندې هر څومره وغږېږو؛ بيا هم کم دي. ده د پښتو ژبې لپاره ډېرې هلې ځلې کړي دي او خپل قلم يې په کراره نه دی پرېښوولی، چې غوره بېلگې يې (ورکه مېنه)، (پايکوب)، (د سبا وون په تمه)، (شپېلۍ) او داسې نور دي.

جهاني په خپله شاعرۍ کې نه يوازې غزلې، قصيدې او آزاد نظمونه ليکلي؛ بلکې دده په شعري بېلگو کې دهغه منظوم داستاني او حکايي شعرونه هم د پاملرنې وړ دي او هر سپری يې خونبوي. دغه لنډ منظوم داستانونه دومره اغېزناک دي، چې د شاعر له نورو شعرونو څخه زيات بدرگه شوي او خلک يې د بيابيا اورېدلو غوښتنه کوي. دغه کيسې د نظم په شکل ليکل شوي، لکه د پيشو توبه، کوه طور او داسې ډېرې نورې يې د نظم په څولۍ کې رانغاړلي او په ډېر مهارت سره يې لوی لوی پيغامونه پکې ځای کړي دي، لکه:

چې د بل په مټو غټ سي يا زمري سي

په هغه گږي له قام څخه پردی سي

چې يې عقل خدای موبړک غوندي کوچنی کړي
يوه ورځ پر خپل بادار باندي غورځی کړي

یا :

له ازله موراغلی نصیب خوار دی

چې لوېدی مود بل په لاس مهار دی

د جهاني د شعر د فکري او هنري ارزښت له مخې او د هغه له پياوړتيا سره سره تریو وخته د فورم، وزن او چوکاټ له پلوه، یوه داسې کلیشه غالبه وه، چې د هغه شعري ښکلا ته یې د هنري تنوع پر ځای یوه رنگیني وربښله. دایې په شاعرانه دوران کې یو نوی گام دی، چې په څلوریزه ډوله قالب کې وړاندې کېږي؛ په تېره بیا د حماسې لپاره د وخت ښه انتخاب هم دی.

لکه څنگه چې گورو په دې وروستیو وختونو کې د شاعر آزاد نظمونه، په تېره بیا غزلیزه شاعري یې د ښکلا او پیاوړتیا پر لور روانه ده، چې له یوې ټولګې نه بلې ته لا ښکلا مومي، لکه چې وايي:

خــمــار مــې نــه مــاتــېــرې شــر ا بـونـه بـېـگـانـه دـي
سـا قـي ر ا تـه ا شـنـا د ی خـو ج ا مـونـه بـېـگـانـه دـي
سـجـد ی تـه یـې د یـار کـو خـې تـه نـه یـمـه بـلـلـی
پـر د ی ق ا صـد ر ا غـلـی پ ی غ ا مـونـه بـېـگـانـه دـي
د ی بـنـار کـې ر ب ا بـونـه د س ن گ سـار پـه غـېـر کـي غـو ا ر ه
ن غ مـې گـوتـو کـي ژ ا ر ي شـه ب ا ز و نه بـېـگـانـه دـي
چـې ز مـا د لـپـونـو چ ی غـو و ا ب و ر سـر ه ن سـتـه
یـا ز ه یـم بـد ل سـو ی یـا د ا غـر و نـه بـېـگـانـه دـي
سـجـد ی د ج هـانـي پـر تـنـد ی مـه غـو ا ر ه ز ا هـد ه

د جهاني جهان

په دې سرکښۍ بڼه نارکي محرابونو بېگانه دي

د جهاني د شعر په شهرت او محبوبيت کې د تنگ ټکور او موسيقي ونډه هم د يادولو وړ ده. دده ډېری شعرونه يو ډول ځانگړی موسيقيت لري؛ خو کله چې د ډاکټر صادق فطرت (ناشناس) له خوا په اواز سره يو ځای شي، نو ښکلا يې لا پسې زياته شي؛ د بېلگې په توگه:

زاهده تا مي د تقوا په نوم نشې ماتي کړې
ما دي د حورو د خوبونو سلسلې ماتي کړې

يا هم:

گوره بنايستي نجلۍ پښېمانه به سې
خوله تر قيامته څوک خولگۍ نه بولي
دا بې انصافه دا هېرجن خريدار
پروني ښکلې ناوکۍ نه بولي

د يوې بلې خبرې يادول هم اړين بولم او هغه دا چې د جهاني د شعر و شاعري د گرانبت يو لامل دا هم کېدای شي چې دده شاعري له پيله تر اوسه پورې له يو ډول مستۍ، يا غيتوب او مستانه سرکښۍ سره ملگري ده.

جهاني پښتو شعر جهاني کړ او جهاني شعر يې پښتو کړ؛ ده د نړۍ د بېلابېلو شاعرانو شعرونه په پښتو را وژباړل؛ پښتانه يې له نړيوال شعري بهير سره اشنا کړل او د نړيوال شعر په خصوصياتو يې پوه کړل، چې دا کار او هڅه يې د خورا ډېرې ستاينې وړ ده. په پای کې بايد ووايم، چې ښاغلی جهاني د پښتو ژبې نوميالی او مخکښ شاعر دی او خدای دې يې تل په خپلو هڅو کې همدا سې بريالی لري. (۲۷)

عبدالغفور لېوال

د بناغلي جهاني منظومې کيسې

په ادبي قالبونو کې منظومې کيسې هومره زړې دي چې د پيدا ايست تاريخ يې لانه دي څرگند ، ځکه گڼې زړې افسانې «اساطير» مذهبي روايات ، حماسې او تاريخي پېښې د نظم په مرسته خوندي شوي دي.

د زاړه بابل «ننني عراق» مصر ، هند ، چين ، آريانا ، يونان او روم گڼ روايات د منظومو کيسو په بڼه را پاتې دي چې لويه برخه يې په شفاهي بڼه له يوه نسله بل ته لېږدېدلې دي ، تر ټولو زړه شفاهي منظومه کيسه لانه ده پېژندل شوې ، خولیکلې هغه د نړۍ تر ټولو زړه حماسه يعنې گېل کمش ده چې د ځينو روايتونو له مخې يې لرغونتوب له څلورو زرو کلونو څخه اوږي. دا چې دا کيسې ولي په نظم اړول شوي دليل يې دادی چې تر لیک مخکې پېر کې ، حافظو ته د سپارلو يوازينۍ لار گڼل کېده.

تر منځنيو پېړيو وروسته اروپا يو ځل بيا د منظومو کيسو او ډرامو شاهد ه وه چې په نوې بڼه او له بنکليو هنري انځورونو سره را منځ ته شوې له دانتې يې را ونيسه تر شکسپېر او گویتې پورې ډېرو لويو شاعرانو منظومې کيسې او ډرامې راوپنځولې. د منظومو کيسو پراهميت به له تاريخي پلوه ډېر نه گڼېږي ، خو مخکې تر دې چې د بناغلي عبدالباري جهاني کيسو ته راشو بنايي يوې بلې ځانگړنې ته هم پام وکړو چې هغه له پخوانيو زمانو څخه د يو شمېر ديداکتيکو منظومو موجوديت دی.

په زاړه هند کې «بيدا» فيلسوف د «کرينکا دمنکا» کيسې را منځ ته کړې چې وروسته په نظم او نثر د دنيا ډېرو ژبو ته وژباړل شوې او زموږ په فرهنگي حوزه کې «د کليله ودمنه» په نوم شهرت لري. دا د گيدړې او شغال هغه کيسې دي چې د ټولني د بيلا بيلو حالاتو تمثيل کوي او په خپل ډول کې د ادبياتو يو غوره ميراث دی. د داسې ديداکتيکو نظمونو يو توپير له فورماليستي

د جهاني جهان

شعري کيسو او ډرامو سره دادی چې ناظم د کيسې انځوريز او بنکلايز اړخ ته د پام پر ځای د کيسې محتوايي بشپړتيا ته ډېر پام ساتي او ټول زور پر منځپانگه اچوي.

په پښتو معاصرو ادبياتو کې د داسې کيسو يوه غوښتنه برخه زموږ هم مهالي شاعر بناغلي عبدالباري جهاني رامنځ ته کړې ده. له ده پرته ما د داسې منظومو کيسو ځينې بيلگې د ارواښاد اسحق ننگيال او درویش دراني په کتابونو کې هم لوستي دي. زه باور لرم چې زموږ نورو پياوړيو معاصرو شاعرانو به هم پنځولې وي چې دلته يې له نوم يادولو څخه ځکه ډډه کوم چې څوک رانه پاتې نه شي.

بناغلي عبدالباري جهاني د خپلو ځينو کيسو طرحه په ولس کې له موجودو شفاهي کيسو څخه اخيستي او داسې ښکاري چې ځينې يې پخپله طرح کړي دي، دواړه ډوله يې په زړه پورې دي، کيسې ديداکتیک جوړښت لري، مانا دا چې د شاعرانه او هنري سينگار پر ځای د موضوع تمثيل ته اهميت ورکړل شوی دی. د نظمونو ژبه خوږه ده، طنز په کې د مالگې په څېر په اندازه گډ شوی دی او د بناغلي جهاني جرئت او د بې ځايه دودونو پر ضد يې د پروتست اراده ورڅخه له ورايه څرگندېږي. د داسې منظومو کيسو ليکل دغه ادبي ارزښتونه لري:

۱- د فولکورې کيسو يوه زېرمه له ورکېدو څخه ژغورل کېدای شي.

۲- د ټولنيزې اصلاح لپاره په زړه پورې مواد لري، موږ خپلو اجتماعي، فردي، دوديزو او اروايي کمزوريو، عيبونو او نيمگړتياوو ته متوجه کوي.

۳- پر ادبي زېرمه يوه خوږه اضافه ده.

۴- له پښتو ادبياتو څخه نړيوالو ژبو ته د ژباړې په زړه پورې مواد دي.

۵- د ځوانو شاعرانو لپاره د شکل او محتوا په زړه پورې مواد را منځ ته کوي.

خو رايي د ادبي جوړښت د سبک له پلوه د بناغلي جهاني د منظومو کيسو ځينې ځانگړتياوې وشپمرو.

د جهاني جهان

زموږ شاعر د خپلو کيسو کرکټرونه داسې ټاکي چې په برياليتوب خپل رول لوبوي، په نظم کې د يوه پرسوناژ حالت، د چاپيريال تمثيل او حتی د څپرې تمثيل د نثر په څېر اسانه نه دی، خو بناغلي جهاني په پوره برياليتوب د کار په نظم کې کړی، وگورئ!

سره غرمه سوځند لمر و سور بيابان

کمکۍ اوښه وه په پای کې د کاروان

دروند يې بار ورباندې ايښی د سامان و

غوټه کړی يې په مور پسې پيزوان و

يا

په قدم قدم نقاش راغی نژدې سو

په ځير ځير په ننداره د منظرې سو

په څپره يې د حيرت نښه ښکاره سوه

پر شونډانو يې نری مسکا خپره سوه

ويل بېشکه د لکونو منظره ده

خو افسوس چې څرېدلې سرچپه ده

په لومړۍ بېلگه کې د هغه چاپيريال تمثيل چې کاروان په کې روان دی او په دوهمه بېلگه کې د نقاش د څپرې حرکتو او حالت بشپړ بيان هغه هم په نظم کې د شاعر د ځواکمنې قريحې ښکارندوی دی.

د جهاني جهان

د منځپانگې له نظره کيسې داسې انتخاب شوي چې زموږ له معاصرو ستونزو او ژوند سره نږدې اړيکې لري، يعنې له تاريخي پلوه د مکان او زمان په پام کې نيولو سره زموږ نيمگړتياوو ته داسې گوته نيسي لکه څوک چې ترخه دارو د شاتو په گوله کې وپېچي، بله بېلگه وگورئ!

د پښتون قام دی کهول د جاهلانو

پکښي غوري دي مېلې د درو پشانو

پکښي تل گرځي فوجونه د پيرانو

کچکول نه پرېږدي خالي د ملنگانو

(ترپايه د شيخ نصرالدين کيسه)

د جهاني کيسې هغو ترخو واقعيتونو

ته گوته نيسي چې زموږ ټولې فردي او ټولنيزې بدمرغۍ ورڅخه را زېږي. هو موږ افغانان، همدا اوس له داسې ستونزو سره مخامخ يو چې جهاني يې په يوه ځنگل، په کوم کلي يا د تاريخ په کومه ورکه برخه کې د زمري، خره، گيدر، شغال، درویش، شيخ، پير، شيطان او ... کرکټرونو په مرسته تمثيلوي.

که څه هم د کلاسيکو مو عظو په څېر کله کله د قافيوي ضرورت يا هم د مېسرو د وزني بشپړتيا لپاره زايدي کلمې کارول شوي دي لکه:

دې کيسې ته مې غوږ نيسئ هو بنيارانو

له ځوانۍ مې اورېدلې له پوهانو

خو په مجموع کې د جهاني ژبه خوږه او پسته ده. په يو شمېر هغو منظومو کيسو کې چې شاعر له بهرنيو سرچينو څخه اخيستي دي، له خپل ناشنا چاپېريال او د يو څه نابلدو کرکټرونو له

د جهاني جهان

موجودیت سره سره د کیسو جوړښت داسې دی چې هر پښتون لوستونکی یې په پیغام پوهېږي. په ټولیز ډول دغه کیسې د پیغام لرونکې دي، یعنې د ښاغلي جهاني منظومې کیسې د پیغام، طنز او پند ښکلې مجموعې دي، په اوسمهالي شعري بهیر کې د ښاغلي جهاني دغه کیسې داسې په زړه پورې اضافه کولې شو چې راتلونکي نسلونه او زلمي شاعران به ورڅخه د غوره موډلونو په توګه ښه ګټه پورته کړي. (۲۸)

عصمت الله زهير، پښين

پښتو کيسه ايز ادب او " قوماندان " ناول

د پښتو کيسه ايز ادب يانې د لنډې کيسې تل پاتې هغه بڼه ده چې پکې منشور او منظوم داستان، حکايت، ناول، ډرامه او نوې لنډه کيسه هم ورپکې هغه ټول عناصر موجود دي چې په تخليق کې يې د افسانه نگارۍ د هنر لاس وي.

په دې لړ کې يو شمېر شو داسې نومونه هم لرو چې هيڅ له پرو پاگنډې سره بلد نه دي او چې کله پرو پاگنډ پيل کړي نو سمدلاسه يې پرو پاگنډه څرگنده سي، زما په گومان داسې کانه له فاروق سرور سره په "سگروټې" نوم لنډه کيسه کې هم وسوه چې بيا همدا غميزه کټ مټ سعد الدين شپون د "سمخي ياران" ناول کې تکرار کړه، د سمخي ياران د شپون صاحب د "شين ټاغي" په څېر ځانگړې مسلکي فکري ناول دی چې پر يو لړ تضاداتو سربېره پکې سيمه ييز توپيري تضاد يې تر نورو تضاداتو جوت ښکاري، په "سمخي ياران" کې د خود کلامۍ له لارې که څه هم د فلسفيانه انداز شعوري هڅې سوي دي مگر تلوسه او د ليکونکي نظرياتي پيچومۍ په پلو کې نور څه نغاړي خو په "قوماندان" کې جهاني صاحب د نړېدلې ټولني د رنګ د بوال ليدلو ته خلک رابولي او په خلکو کې هغه ولولې راوښوي چې د خلکو د روڼ سباوون پيلامه گرځېدلای سي، نو په دې دليل "قوماندان" په پښتو کيسه ييز ادب کې په هنري صفاتو پسوللی ناول بللای سو.

ناول چې د لوېديځ ادب ژانر دی، د ناول ليکنې چې څه لوازمات دي لکه فضا رغونه، د کيسې منطقي ربط، د واقعاتو منطقي تسلسل، د کيسې ډرامايي نشيب او فراز او تر ټولو مهمه دا چې کردار نگاري هم له همدې هنر سره راټوکېدلې او غورېدلې ده.

د پښتو تر لومړي ناول (افسانه عشق) وروسته د لړۍ لکه څومره چې په کار وه، دويمره غورېدلې نه ښکاري. راحت زاخيلي د پښتو لومړی ناول ليکونکی هم د پښتو لومړی لنډه کيسه ليکونکی دی چې په اساسي توگه ناول ليکونکی ښکاري، د خپلو اصلاحي نظرياتو د اظهار د ښې وسيلې په توگه يې دا ژانر غوره کړی و، ځکه يې عصري پښتو کيسه ايز ادب د اوږدو طلسماتي او ډاروونکو داستانونو پرته د مغربي طرز ناول او لنډې کيسې سره بلد کړ، پښتو کيسه ايز ادب يې د سپينو او تورو ديوانو او شاپېريانو د کيسو پرته د ژوند د حقيقتونو ترجمان

WWW.LARAWBAR.COM

وگرځاوه.

وروسته سيد رسول رسا پښتو ادب ته بېخي ارزښتناک هنري ناولونه ډالۍ کړه، په همدې پير کې د تاج سعید خټک ناول "پيتی" هم د یادونې وړ دی، د رسا صاحب وړاندې کیسه لیکل یا د کوم ځانگړي احساس ترجماني کول یې موخه نه برېښي، بلکې د یوې لوړې ماډرن سوسائټۍ لکه څنگه چې دده په "مامونۍ" ناول کې د رنگونو پټ پټونې تاوېرې راتاوېرې، داسې ښکاري چې د ناول ژانر یې هم د دغه سوسائټۍ د ترجمانۍ لپاره غوره کړی وي، خو د ژبې ماهر د مکالمې او کردار نگارۍ بادشاه دی د "رسا" په څېر په ناول لیکنه کې "نور محمد تره کی" هغه پراوونه غوڅ نه کړل چې د ناول لیکني پر هنري تقاضو تکیه کوي. د ښاغلي "تره کی" د ناول لیکني هنري ارزښت هم دا دی چې کیسه گوښي یې د غیر فطري او غیر حقيقي کردارونو څخه لمن څنډې ښاغلي تره کی چې په کوم پير کې خپل ناولونه بشپړ کول هغه مهال هم افغاني ټولنه د تاریخ په یوه نازک اړخ ځنگېدله، خوار ځپلي خلک ورځ تربله د رنځونو او کړاوونو سره لاس او گربوان کېدل.

د اوږدې ترپل سوي جگړې، جلا وطنۍ، ځان ځانۍ، شخصي واکمنۍ او بدگمانۍ فشار د کندهار ادبي فکري مکتب ته د کیسه ایز ادب اړتیا ور په گوته کړه، خصوصاً د ناول او لنډې کیسې په اړه خو په دې بڼه کې هم لکه په کوټه او پښین کې بېخي ژرې پانې بادېدلې. د پښین کمی پروفیسر راز محمد راز پخپلو ځانگړو ناولونو پوره کړه، کندهار بختور سو چې دا غشی ښاغلي عبدالباري جهاني له لیندۍ څخه خطا کړ.

زما په فکر د "قوماندان" د مقبولیت راز هم دا دی چې په لومړي پلا د کندهار ادبي فکري مکتب ته یې د ناول لیکني هنري ټیکنیک ورکړ. "قوماندان" اصلاحي او که تبلیغی بڼه لري، خو ناول لیکونکی د کوم ځانگړي مسلکي فکر رهبري نه کوي. مور "قوماندان" ته ورته موضوع د پښتو په دوو نورو ناولونو د (مینی ډالۍ) او (شین ټاغی) کې هم لیدلای سو، خو اساسي توپیر یې دا دی چې د قوماندان د لوستلو پر مهال په روڼو سترگو پټ پټونې پیل سي، د کیسې خوند په تلو سه واورې، د مسلکي فکر د نظریاتو په ترپا کې پلاټ ضمني غونډي وگرځي، په شین ټاغی کې د متل او مکالمې برعکس جهاني د کردار نگارۍ داسې پراوونه غوڅ کړي دي چې په اصطلاح لوستونکي وازه خوله پاته سي، ځکه چې قوماندان په پښتو کیسه ایز ادب کې په هنري صفاتو پسوللی یو ځانگړی ناول دی.

د پښتو ژبې ډېر ناول لیکونکي تراوس مهاله لاد فولکلوريکو کیسو پر کربنو تپراندي، خو

د جهاني جهان

قوماندان د تخنيکي لوازماتو له رویه ځانگړی برېښي او د پښتو د څوگوتو په شمېر ناولونو کې له ورايه هسک ښکاري.

د نوي ناول ليکنې په اړتيا کې قوماندان په اصطلاح د زوی زېری دی او د ناول ليکنې ډگر ته د "جهاني" راتلل به یو خودکندهار په ادبي فکري مکتب کې د نوي زاویې او نوي سوچ لار راوښيي، د ناول ليکنې نوي هنري نشر او د زېږون پیلامه به وگرځي او بل به د ناول لوستني رجحان هم سمسورسي.

"جهاني" په قوماندان کې د جهادي قوماندانانو هغه خلوتونو ته ورکټلي او د هغوی له مخ څخه یې پلو پورته کړی چې زموږ د روغ چاپېريال زاړه او ځوانان یې په جنسي لوږه اخته کړي دي، خودلته یې د "حيات آباد" موضوع د یو نامعلوم مصلحت لپاره له پامه اچولې وه، ځکه په ناول ليکنه کې چې ژوند د کوم څه اشتراک څخه الهام اخلي ورپکې د ښځې وجود یو جوت او ارزښتناک رول لري. د "قوماندان" سبک د جرمني د "هاهز ش بول" و ناول "د کهتيا بلوم بايللي ابرو" ته بېخي ورته دی چې د نوي انداز د ناول ليکنې په زمره کې راځي.

"قوماندان" د یوه ځپلي او لوټ سوي ملت سمبول دی، ځکه خو جهاني صاحب ځیني پټي خبري په غیر جذباتي انداز لوڅوي چې د نوي مقاومتې (مزا حمتي) ادب پیلامه گرځېدلی او د کندهار ادبي فکري مکتب د ذهني بدلون سره مخ په مخه ودرول سي. په "قوماندان" کې واقعات په منطقي تسلسل په یوه او بل پسې ځان راکارې، ځکه خو جذبات نگاري ورپکې نه جوتېږي او رنگ او خوند ترڅه په خوږو ځنگوي. (۲۹)

محمد قابل همدرد

د عبدالباري جهاني شاعري

بناغلی عبدالباري جهاني د پښتو ادبیاتو د معاصرې دورې د هغو شاعرانو په ټولۍ کې راځي چې په خپلو اشعارو یې شاعرانه ډگر رنگین کړی او پښتو شعر ته یې یوه هنري جامه وراغوستې ده او په خپلو اشعارو یې پښتو شعر ته یوه نوې خوشبویې وربخښلې ده. ده په خپلو اشعارو کې فولکلوریک مسایل خورا په ښه ډول څېړلي او که چېرې دده پر شعر باندي هغه د لطیف بهاند غوندي کره کتنه وکړي سړی به جهاني صاحب د افسانې یا استوري جوړونکی شاعر په نوم ونوموي. جهاني د تېرو او اوسني مذهبي، ملي او تاریخي اتلانو په ملي کولو کې بې ساري لاس لري.

آدم او درخانی، شیرینی او فرهاد، ملوک او بدری، جماله، لیلا او مجنون، نمرود او ابراهیم(ع)، یعقوب او یوسف(ع)، خضر، سکندر، جام او جم... دا هغه څه دي چې د جهاني شاعري رنگینه کوي. د جهاني د شعر ځانگړتیا دا هم ده چې په کلاسیک او لرغوني شعر باندي پوهېږي او د هغه شاعر شاعرانه تخیل ښه ورمعلوم دی او بل دا چې دده په شاعری کې د افغانستان د مقاومت ډېرې سترې بیلگې خوندي دي او همدارنگه دی د شوروي یرغل او د کمونیزم پر وړاندي مقاومت هم په خپلو اشعارو کې ځای کړی دی، یوازینی علت چې دی یې ډېر ځورولی همدغه تاریخي پېښې او حالات وگورئ، دغه موضوع یې په څومره ښه شاعرانه انداز کې بیان کړې ده، دی خپلې مورته خطاب کوي:

که د غلیم په وینو سره توره مي رانه وړله
موري د ورور په وینو سره لاسونه نه لرمه
که مي دښمن ته جنتونه سره تې نه کړله
د خپل بابا په هدیره کي لمبې نه کرمه

د جهاني جهان

که د جهاني شعر ته وکتل شي نو په دغه برخه کې بيخي زيات اشعار لري، خو لکه مخکې موچې اشاره وکړه فولکلوريک اشعار يې هم زيات وي، خصوصاً گومل برخه يې زياته خپرلې ده، لاندې بيت يې د نمونې په ډول وگورئ!

پردی خرشل منه بارسي پر شا ورلای

پردی خرپه خوړبدلونه پوهېږي.

جهاني که له يوې خوا انقلابي خپو زيات تر تاثير لاندې راوستلی خوله بله پلوه همدغه د سنگر خلکو ته خپله لمن او ځولۍ غوروي او خطاب ورته کوي چې د سنگر نه راکوز شي، وگورئ څومره بڼه يې ويلى دي:

ځوانه داڅوک يې چې گولۍ او روې؟

د خپل نيکه او خپل آبا پر کلي

دې هديره کي دي خپلوان پراته دي

څوک يې پرون څوک يې پخوا ويشتلي

يو بل مهم خصوصيت چې دده شعري زيات مشهور کړي هغه د شعر سندرېز آهنگ دی چې مشهورو او تکړه سندرغاړو دده شعرونو ته نوره بڼکلا ورکړې ده، له دې جملې څخه ناشناس يادولای شو چې وايي:

خـمـار مـي نـه مـاتـېـرى شـر ا بـونـه بـېـگانـه دـي

سـاقـي راتـه اشـنـادـي خـو جـامـونـه بـېـگانـه دـي

سـجـدې تـه يـي د يـار کـوڅـي تـه نـه يـمـه بـلـلـى

پـردى قاصـد ر اغـلى پيغامونـه بـېـگانـه دـي

دې بـنـار کـې ربا بـونـه د سـنـگـسـار پـه غـېـر کـي غـواړه

د جهاني جهان

نغمه يې گوته و کوي ژاړي ش هبازونه بېگانه ده دي
چې زماد ليونو و چيغ و جواب و ور سره نسته
يکزه ييم بدل سوي ياد ا غرونه بېگانه ده دي
سجدې د جهاني پر تندي م غه غواړه زاهده
په دې سرکښه بنسار کې محرابونه بېگانه ده دي

جهاني د پښتنو د اوسنيو شاعرانو له نومياليو شاعرانو له جملې څخه دی چې د افغان ولس ژوند
په ډېر غمگين پړاو کې بيانوي او ډېر پرتمين شعرونه يې زمزمه کړي اولابه يې زمزمه کړي. (۳۰)

عبدالقدیم پتیال

په څپر نه کي د بناغلي جهاني انتقادي روش

د سر خبري:

څو روحي تر مخه يو چا دا پوښتنه مطرح کړه، چي بناغلي جهاني ته موږ ډېر ښه شاعر ويلاي سو او که ډېر تکړه ليکوال او مورخ؟ په رښتيا سره پر ټول مجلس خاموشي خپره سوه، ځکه دې پوښتني ته جواب ويل، يو څه گران کار په دې دئ، چي نه خو تر اوسه د بناغلي جهاني د شعر او شاعرۍ په باب کومي خاصي څېړني او ليکني سوي دي او نه هم د دوی پر څېړنيزو او تاريخي ليکونو کوم چا تر اوسه د يوې عادي يادوني زحمت پر ځان قبول کړی دئ، ځکه به نو په ډېر سطحې ډول سره پرېکړه کول لږنوکی گران کار وي، خو د ټولو لوستو او نالوستو پښتنو په يوه سلا دا نظر دئ چي جهاني صاحب ډېر لوی شاعر دئ او کله چي هر څوک د بناغلي جهاني نوم اروي، نو په ذهن کي يې د شعر او شاعر الفاظ تداعي کېږي او که له حقيقته سترگي پتي نه سي، نو په دا اوس زمانه کي چي د جهان په هر کونج کي د ټولو پښتنو په منځ کي کوم پراخ او هراړخيز شهرت او نوم د بناغلي جهاني په برخه دئ، هغه د همدغي عالي او مبتکري شاعرۍ په وجه دئ، نه د دوی د تاريخي او ادبي څېړنو له خاطره.

نن روغ چي د پښتنو په تقريباً هر کور کي د بناغلي جهاني يوه يا زياتي شعري مجموعې د لوستلو لپاره پرته دي، د دې گواهي ورکوي چي جهاني د شاعر په حيث پېژندل کېږي او په مجموع کي زياتره پښتانه کورنۍ د دوی له تحقيقي او تاريخي آثارو څخه ناخبره دي، مگر په داسي حال کي چي بناغلي جهاني د څو گوتو په شمار محققينو او مورخينو څخه گڼل کېږي، چي په څېړنه کي د خاص روش خاوند دئ او د تاريخي او ادبي تحقيقاتو په ډگر کي د يو بېل انتقادي نظر درلودونکی دئ، چي وخت نا وخته يې خپلي دغه څېړنيزي ليکني يا په مستقل ډول او يا په خواره واره شکل سره پښتنو ته وړاندي کړي دي.

د جهاني جهان

بناغلي جهاني تردې دمه د ادبي او تاريخي څېړنو په لړ كې په مستقل ډول يوازي دوه كتابونه (هرات، پښتانه او ستره لوبه) او (د مشكو كاروان) خپاره كړي دي او په متفرقه توگه يې په پښتو خپرونو كې ډېرې مقالې چاپ سوي دي او له دوى سره د ځينو مركو له مخې څرگندېږي، چې د څېړني او تاريخ په برخه كې څو نور مستقل آثار هم لري، چې لا تر اوسه چاپ نه دي اماده سوي. زه به دلته په دغه وړه مقاله كې په مشخصه توگه د دوى پر يوه يا دوو آثارو نه رڼغېږم، بلکې په كلي توگه د دوى د څېړني پر انتقادي روش يو ځغلند نظر كوم:

څېړنه په بېلابېلو ډولونو د نړۍ د بېلابېلو پوهانو له لوري تعريف سوي ده او هر پوه د خپل ليد لوري له زاويې څخه خاص تعريف ورته ټاکلى دى، مگر په دې ټولو تعريفونو كې يو مشترک ټكى سته. جان بيسټ څېړنه د علمي ميتود له تحليل څخه په صوري سيټماتيک ډول استفاده كول بولي. د (في دلټا كيا) په يوه تعريف كې ويل سوي دي، چې څېړنه د يوې ټاکلي موضوع په باب رښتيني ژوره او عالمانه پلټنه ده چې په هغه كې واقعيتونه، معناوي او تطبيقي موارد هم تر ازمويښي لاندې نيول کېږي. (۱)

په پښتو ژبه او ادب كې د تخليقي بُعد پر خلاف، تحقيقي اړخ ډېر كمزورى او پروسه يې ډېره ورو گڼله کېږي. د دې خبرې به مو دا معنا نه وي چې گواکې موږ به د پښتو او سني تخليقي اړخ ته برائت وركوو او پر معيار، اصولو، ټولو هنري او تخنيكي نورمونو او د وخت پر غوښتنو او تقاضاوو به يې برابر گڼو، بلکې د كميت په لحاظ د پښتو معاصر ادب په اوسني پړاو كې تر تحقيق زيات و تخليق ته توجه او بنسټې ده او خصوصاً ځوان پښت په دغه برخه كې ډېر پُرکاره گڼل کېږي، خو له بده مرغه په پښتو ادب او تاريخ كې موږ ډېرې كمې څېړني لرو، چې د علمي تحقيق په ټول دي پوره وڅېړي او بکر او نوي موضوعات دي را وسپني. په دغه برخه كې خوزما د شخصي معلوماتو له مخه، ځوان ليكوال كورټ توجه لانه كوي، نه خود پوهنتون يو ځوان فارغ التحصيل او نه هم كوم بل ځوان ليكوال په دې ځان ستړى كوي، چې يو ادبي يا تاريخي موضوع را وسپني او د لوستونكو په وړاندې نوي معلومات كښېږدي، بلکې كله ناكله كومه ادبي يا تاريخي څېړنه کېږي، نو يوازي او يوازي د پخوانيو څېړنو جملې او پراگرافونه بدلېږي او نور نو

د جهاني جهان

کټ مټ هماغه زړې ژاولي ژوول کېږي. کاندید اکاډیمیسین استاد روهي ډېره پر خای خبره کړې وه، چې زموږ د اکثر و لیکوالو څېړني د ملنگانو هغه (کند) گودړۍ ته ورته دي چې تقریباً ټولې ټوټې یې د گدایي له لاري پیدا کړي او یوه ټوټه یې له بلي سره تناسب نه لري او یا د خپل دغه بحث په ترڅ کې د یو بل چا خبره را نقلوي چې وایي، زموږ اکثره څېړني له کتابو شروع کېږي او پر کتابو ختمېږي (۲).

زه د یوه تحقیقي موضوع شاهد یم، چې د ارواښاد علامه حبیبی په اړه یو روځنی سیمینار ترتیب سوی و او په هغه کې پرته له دوو یا درو مقالو څخه نورې ټولې مقالې سره ورته او ټولې هغه خبرې وې چې کلونه-کلونه تر مخه موږ په مجلو او تذکرو کې لوستي وې، مثلاً په دغه سیمینار کې زیاتره مقالې داسې وې، چې علامه حبیبی د ملا عبدالحق اخوند زوی، د کندهار د څلورمې ناحیې د بامیزو په کوڅه کې زېږېدلی او پلانی-پلانی دندې یې سرته رسولې او داسې نورې تکراري خبرې. جالبه خو لا دا وه، چې د مقالې سرلیک به خورا غټ ورت ته ټاکل سوی و، مگر محتوا به د ده ژوندلیک و، دې ته ورته څېړني؟؟؟ په خورا پېخ سره په پښتو ژبه کې پرته دي، چې یو وخت بویه تر یوه غلبیل وایستل سي.

په تاریخي لحاظ پښتو ژبه او تاریخ تر بل هر څه زیات، د څېړني محتاج دي، ځکه په دغه برخه کې فقط یو څو کم و لیکوالو کار کړی دی او د پښتو ادب او تاریخ په باب یې څېړني-پلټني کړي دي، خو دا کار د دې معنا نه لري، چې گواکي نوره نو دغه لړۍ ودرېده او یا یې اړتیا نسته، بلکې د تحقیق د غوښتنو له مخې هیڅکله نه سي کېدای، چې یوه خبره دي خپل نهایی حد ته ورسېږي او د کاني کرښه دي ورته وویله سي.

زموږ ځینو مشرانو پوهانو هر وخت په تکرار سره دا خبره کړې ده، چې پښتو ژبه تر هر څه زیات و تحقیق ته اړتیا لري، بویه چې پښتانه لیکوال دغه اړخ ته ډېره توجه وکړي، خو له بده مرغه داسې څه تر اوسه په عامه توگه نه دي محسوس سوي، چې پښتانه لیکوال دي د زړه له اخلاصه پر یوه ادبي یا تاریخي موضوع د نړیوالو نظریو او پرمختللو روشونو په نظر کې نیولو سره، تحقیق او څېړنه وکړي.

د جهاني جهان

لوی استاد علامه حبیبی (رح)، چې د پښتو ژبې د معاصرو ادبیاتو سرلاری گڼل کېږي، د خپل وخت له امکاناتو او صلاحیتونو څخه په استفاده د پښتو ژبې د ادب او هیواد د تاریخ په باب ډېرې څېړنې او پلټنې وکړې او د لومړي ځل لپاره یې دې ولس ته نوي موضوعات او معلومات وړاندي کړل، خو د خپلې هرې څېړنې په ترڅ کې یې هر وروځ دا یادونه کوله، چې تر دې دمخه خو زما دغونه امکانات او معلومات ول، راتلونکي پلټنې په آینده گانو پورې اړه لري، خو دا ارمان یې پوره نه سو او خپله دغه خواشیني یې د پښتو ادبیاتو د تاریخ په دوهم چاپ کې څرگنده کړې ده، چې پس له دېرشو کالو، بیا هم دغه تاریخ چاپېږي او د ادبیاتو نوی تاریخ نه دی لیکل سوی. یوازي د گوتو په شمار لیکوال د څېړنې دغې خوا ته متوجه ول او دي، نور نو په هغه اندازه چې توقع کېږي، په دغه برخه کې چنداني کار نه کېږي.

څېړنه په واقعیت سره د زړه ویني څښل او ډېر ستوخ کار دی، خو هغه څېړنه چې نوي څه لوستونکو ته وړاندي کړي او یا هم د یوه موضوع د رد یا تایید لپاره له علمي میتود او پراخ تحلیل او څېړنې څخه کار اخیستل سوی وي، نو به په رښتیني توگه سره پر اصولو ولاړه څېړنه ورته وویلاي سو، چې د همدغه اصل په مراعتولو سره ښاغلي جهاني هم په ادبي او هم تاریخي څېړنه کې کار کړی دی.

په څېړنه کې د جهاني صاحب انتقادي روش:

الف: تاریخي څېړنې

زه غواړم تر دغه سرلیک لاندې په ډېره لنډه توگه د ښاغلي عبدالباري جهاني د هغو څېړنو او سپینو یادونه وکړم، چې هلته یې زاړه او نوي موضوعات تر څېړنې لاندې نیولي او په هغه کې یې له انتقادي روش څخه کار اخیستی دی.

لکه مخکې چې مو یادونه وکړه، زموږ بعضي څېړونکي د څېړنې په نامه ځیني شیان سره پتلېس کړي او د یوه موضوع پینه او پاره ورونیسي او د تحقیق نوم ورکړي. پر رحمن بابا تر څو محدود

د جهاني جهان

څېړنو ها خوا ته، نوري ټولي څېړني داسي دي، چي هغه زړې خبري يې را اخیستي وي او يوازي يې پراگرافونه او جملې وراړولي را اړولي وي، نور نونه دده د شعري سبک په باب کومه نوې خبره وي او نه هم دده د کلام پرابعادو وړغېدلي وي. هماغه زاړه شراب په نوي جام کي او هماغه زړې خبري وي، چي رحمن بابا د پلاني زوی او په پلاني ځای کي زو کړی او په اشعارو کي يې تصوفي، اخلاقي، اجتماعي او... رنگونه ليدل کېږي.

خو بناغلی جهاني په دغه برخه کي د يوه مبتکر ذهن خاوند او د يوه انتقادي نظر تېستن دئ، چي اول خو يې د هرې موضوع انجو بورې پلټلي او بيا يې په ډېر انتقادي نظر بحث پر کړی دی، چي دا په ذات کي د څېړني يو خاص روش بلل کېږي او په پښتو ژبه کي زموږ دغسي څېړونکي د گوتو په شمېر دي، چي د خپل معقول تحليل په رڼا کي دي يې هر څه هم څېړلي او هم په انتقادي نظر تشریح کړي وي.

هر کله چي د بناغلي جهاني د انتقادي نظر خبره کېږي، نو ورسره سم دا په ذهن کي تداعي کېږي، چي دوی په زیاتره مسایلو کي له پوره جرئت څخه کار اخلي او د هغو محافظه کارو پر لاره نه ځي، چي سپيني شیدې ويني، مگر د نورو په وينا يې توري بولي. خصوصاً په دغه ډگر کي موږ د جهاني صاحب په ځينو تاريخي څېړنو کي دغه موضوع ډېره وینو، چي په کامل جرئت او علمي صلاحیت يې هغه بتان مات کړي، چي پېړۍ- پېړۍ د مختلفو محققينو لخوا تراشل سوي او درېدلي دي. په دغه اړه موږ د بناغلي جهاني (هرات، پښتانه او ستره لوبه) تاريخي اثر يادولای سو، چي يو خو يې د ځينو تاريخي موضوعاتو په اړه له خپل علمي تحليل څخه کار اخیستی او د تاريخ ليکنې په ډگر کي يې د يو مبتکرانه میتود په رڼا کي يو نوی فصل پرانیستی او بل يې هغه حقایق په پوره تفصیل سره بیان کړي، چي ځيني نور مورخين او څېړونکي يې حتی له تشي يادوني څخه لا بهرېږي. اکثره اوقات پر ځينو تاريخي حقیقتونو زیاتره څېړونکي ځکه سترگي پټوي، چي د مضر احتیاط له وجي دا فکر کوي، چي نه گانه يا په کوم قومي يا قبيلوي جنجالونو کي را گير سي او يا د خلکو د انتقادونو له وجي تیر باران نه سي. په ځانگړې توگه دغه ستونزه زموږ په سنتي ټولنه کي ډېره محسوسه ده او عامه ذهنیت دا دئ، چي هغه کسان، چي په تاريخ کي يې نوم په زرینو تورو کښل سوی وي، د هغو په اړه چي کومي مثبتې څېړني سوي وي، بس هغه د کاني کرښي دي

د جهاني جهان

او که کوم زړه ور پیدا سي او په اړه يې هغه ټکي هم روښانه کړي چي مستقيماً د دوی پر شخصيت يو تور داغ وي، نو بيا دا خبره کېږي چي خیر دئ، خپله لمنه بايد پر سر پورته نه کړه سي او ټول منفي نقاط بايد همداسي پټ پاته سي، خو جهاني صاحب په دغه سلسله کي نه د خپلي ټولني په سنتي عقايدو پسې تللی او نه يې هم د دغه ټولني د وگړو له تېرو منگولو څخه و هم په زړه کي پیدا کړی دئ. ښاغلي جهاني په خپل دغه تاريخي اثر کي هغه حقايق د تاريخونو او اسنادو او شواهدو په رڼا کي بيان کړي دي، چي بالاخره يې د يو وخت حاکم نظام دې ته اړ کړ، چي پر دغه کتاب د خپراوي بنديز ولگوي او د هغه وخت په پلازمېنه کندهار کي خويي حتی لوستل يو ډېر ستر جرم گڼل کېده، ځکه چي په دغه اثر کي هغه رښتيا ويل سوي ول، چي نور يې آن په لوستلو لا بهرېږي. پر دغه اثر ما يوه مقاله کښلې او دلته د موضوع د اوږدوالي په توسن نه غواړم چي په دې اړه بحث وکړم، خو دا يادونه ضرور غواړم چي په هرات او پښتانه او ستره لوبه نومي اثر کي چي خصوصاً د غزنويانو د دورې په باب کوم څه ليکل سوي او څېړل سوي دي، هغه تشي د گېډي خبري نه دي، بلکي په دغه اړه، پر نورو تاريخي متونو او سندونو سربېره پخپله د غزنوي دربار مورخ (ابو الفضل بيهقي) هم اعتراف کوي او د سلطان محمود او سلطان مسعود د عيش او نوش خبري په ډېر صراحت سره کوي.

د ښاغلي جهاني دغه تاريخي څېړنه او په هغه کي د دوی ځانگړی انتقادي روش دغه اثر ته جلا رنگ ور بخښي او له ټولو هغو تاريخي څېړنو څخه فوق العاده گي پیدا کوي، چي فقط خوله پر خوله يې د يو چا په اړه مثبت روايات را نقل کړي او د موضوع يو اړخ يې څېړلی وي. مثلاً مور او تاسي ښايي په ندرت سره له ځينو تاريخي څېړنو سره مخامخ سو، چي په هغه کي د سلطان محمود د (مال پرستی) او يا د ده د زوی د عيش او نوش خبري سوي وي، نور نو که ټول تاريخي آثار را وپلټو، ښايي دغه موضوع ته کورټ اشاره لانه وي سوي. په ځانگړې توگه د پښتو معاصرو تاريخي څېړنو او سپينو په ليست کي دغه موضوع يا د محافظه کارۍ او يا هم د مضر احتياط له وجي او يا هم ښايي د ځينو مصلحتونو پر بنا په پوره تشریح او تصريح سره نه ده ياده سوي، خو ښاغلی جهاني په ډېر وضاحت سره وايي چي: (غزنوي پاچهانو د هرات، بست، زمينداور، کابل او نيشاپور په شان ابادو ښارونو څخه ظالمانه ماليات ټولول، د هند خزاني يې

د جهاني جهان

لوتلې او لاسته راغلي پيسې او مالونه يې په عيش او نوش او اخلاقي انحرافاتو لگولې. ځيني مورخين په دې عقیده دي چې سلطان محمود خپل وزير ابو العباس فضل بن احمد الاسفرايني، چې دده د پلار سبکتگين د زمانې څخه يې د دوی خدمت کړی و او لس کاله دده د ماليې وزير و، د يوه بنايسته پي مخي غلام پر سر وواژه. اسفرايني د بنايستو او پي مخو غلامانو ډېر سخت شوقي و او نورو ملگرو يې طبعاً دده لاره تعقيبوله. په دې لړ کې وزير اسفرايني ته يو وخت احوال ورسېده چې په ترکستان کې يو غلام او سپرې، چې د پري په شان بنايسته دی. وزير سمدستي خپل يو معتمد هغې سيمي ته واستاوه، غلام يې رانيوی او د بنځو په جامو کې يې غزني ته ورساوه. سلطان څه وخت وروسته له دې کيسې څخه خبر سو او د اسفرايني څخه يې د دغه پي مخي غلام په باره کې پوښتنه وکړه، خو وزير منکر سو. يوه ورځ سلطان ناڅاپه د اسفرايني کور ته ورغی او هلته يې دغه پي مخی غلام، چې د مشتري د ستوري په شان ځلېده وليد، نو هغه و چې پر اسفرايني يې خوله را خلاصه کړه او هغه يې په خيانت او غبن کولو تورن کړ، سمدستي يې زندان ته واستاوه او په شکنجو يې وواژه. (۳)

دغه راز د سلطان مسعود عيش او نوش او اخلاقي انحرافاتو په بحث کې وايي:

(مسعود د خپل پلار سلطان محمود په وخت کې د هرات حاکم و. د پلار په پټه يې شراب چنبل او په خپل قصر کې يې د ټولو له نظره پټ يو اتاق جوړ کړی و، چې دېوالونه او چت يې ټول د بنځو او نارينه وو په بې حيا تصويرونو رنگ سوې و او بنځي او نارينه يې بې پردې په مختلفو حالاتو کې ښودل. دلته به هغه شراب چنبل او دده غلامانو به د پټو لارو ده ته نارينه او بنځي مطرباني ور وستلې....). (۴)

همدا ډول دوی د خپل بحث په لړ کې دا هم وايي چې: (کله چې سپړی د غزنويانو تاريخ ته گوري، نو ويني، چې هغوی بېله جنگونو، چې هغه هم صرف د حاکمیت تر لاسه کولو او خزانو د چورولو په نيت کېدل، بل کار نه درلود. هغوی چې به جنگ نه کاوه، نو بيا به يې شراب چنبل او د نڅاوو ننداره به يې کوله، د شاعرانو قصيدو ته به يې، چې د دوی د دربارونو د عظمت او د دوی د پي مخو ساقيانو په ستاينه کې به يې ويلې، غوږ نيولی و).

د جهاني جهان

په دغه اثر کي چي هر څه راغلي، هغه د معتبرو ماخذونو په حواله او د مختلفو تاريخونو د پرتلي او تجزيي په رڼا کي ويل سوي او د معاصرو پښتو تاريخي څېړنو په چوکاټ کي يې يو نوي انتقادي باب پرانيستلی دی، چي بويه د ښاغلي جهاني له جرئته ډک دغه انتقادي روش، زموږ څېړونکي تحليل او په اړه يې ليکني وکړي (چي له بده مرغه د مختلفو جوهاتو او بېخايه ملاحظاتو له مخي دا کار تر اوسه سوي نه دی).

په دغه تاريخي څېړنه کي ښاغلي جهاني د هغو متعصبو مورخينو (چي البته دا پدیده په ځينو ايراني ليکوالو کي موجوده ده)، په باب د ډېرو تاريخي ماخذونو په رڼا کي نوي څېړني او پلټني کړي دي، چي د هغو تاريخي تېروتنو او تېر ايستني يې په پوره وضاحت سره ښکاره کړي او د هغو مورخينو او محققينو لپاره يې د گمراهۍ دروازه تړلې، چي په پټو سترگو پر هره څېړنه د تايد تاپه وهي او بېله (چون و چرا) يې پر سر او سترگو مني. زما په گومان پر دغه موضوع، زموږ بحث دونه اوږدېږي، چي نه به يې په دغه مقاله کي د دونه اوږدوالي گنجايښ وي او نه به هم په لوستونکو کي دونه حوصله وي.

دغه راز ښاغلي جهاني په ځينو متفرقه تاريخي څېړنو او ليکنو کي هم له يوه خاص انتقادي طرز او روش څخه کار اخيستی دی، چي په هغه کي ځيني داسي موضوعاتو ته په انتقادي نظر اشاري کړي دي، چي سړي ته نوي موضوعات په لاس ورکوي.

ب: ادبي څېړني

زياتره پوهان پر دې موافق دي، چي ادبپوهنه درې عمده څانگي لري، چي لومړۍ يې ادبي تيوري، دوهمه يې ادبي کره کتنه او دريمه يې ادبي تاريخ دی خو نوي نړيوالي نظريي دا هم وايي، چي ادبپوهنه پر دغو پورته درو څانگو سربېره ځيني نوري څانگي هم لري، چي په هغو کي د ادب تاريخ ليکنه، متن پېژندنه، سبک پېژندنه او بيلوگرافي هم راځي، چي بيا نو دغه هره څانگه خاص ميتودونه او روشونه لري، چي موږ يې په دغه بحث کي نه څېړو، خو ښاغلي عبدالباري

د جهاني جهان

جهاني هغه څوک دئ، چي د ادب په ډېرو څانگو کې يې ليکني کړي دي، مگر په دغو ليکنو کې د ده انتقادي روش د ده د ليکني سبک ته يو خاص رنگ ورکوي.

بناغلي عبدالباري جهاني که د سبک پېژندنې په برخه کې، يا د ادبي تيورۍ په عرصه کې او يا هم د ادبپوهنې په نورو څانگو کې څه کښلي دي، نو په دغو ټولو ليکنو کې يې د ادبي کره کتنې مالگه هم ورگډه کړې ده، چي دغه راز ليکني د ده د يوه ځانگړي روش نمايندگي کوي. خصوصاً د سبک پېژندنې په برخه کې د ده زياتي ليکني له خاصو انتقادي نظرياتو او افکارو څخه ډکي دي.

بناغلي جهاني په عمومي توگه د پښتو ادبياتو او په هغه کې د کلاسيکي دورې، منځنۍ دورې او معاصري هغې په اړه همېشه له ډېر محتاط تحليل او څېړنې څخه کار اخلي او خصوصاً په دغه برخه کې د لرغونو شاعرانو او د هغو د سبک او اشعارو په باب ډېر نوي نظرونه او مفکورې وړاندي کوي، چي زما په گومان دا کار د دوی پر ادبي تاريخپوهنې او سبک پېژندنې ډېر ښه دلالت کوي، چي يو خود پښتو ادب د مختلفو دورو په اړه ډېره ژوره څېړنه کوي او بل بيا د هري دورې او مرحلې د شاعرانو په باب بېلابېل انتقادي نظريات لري او په ځانگړې توگه زياتره وخت پر هغو ادبي مورخينو نيوکه کوي، چي د يو شاعر په څېړلو کې له تلوار څخه کار اخلي او هسي په پتو سترگو د يوه او بل خبره را نقلوي او ځان نه سترې کوي، چي څېړنې او پلټنې وکړي او نوي موضوعات را وسپري. د بولگې (بېلگې) په ډول بناغلي جهاني چي د لوی احمد شاه بابا په باره کې کوم نظر او نوې څېړنه لوستونکو ته وړاندي کوي، هغه په رښتيا سره ډېر نوي موضوعات دي، لکه په خپله يوه مقاله کې چي په دغه اړه وايي: (د پښتو ژبې د شاعرانو پر دېوانونو باندي د مقدمو په ليکلو کې عنعنې داسي راغلې وه، چي يو شاعر به خامخا د خوشال خټک او يا د رحمان بابا پلوی بلل کېدئ او که به د دواړو پلوی نه و، نو بيا به د هندي سبک او په هندي سبک کې د بېدل پيرو بلل کېدئ.

په دې حساب احمد شاه بابا هم ځينو منقدينو د خوشال خان او ځينو د رحمان بابا پيرو بللی، په داسي حال کې چي د دې خبرې د اثبات د پاره چندانې دليل او برهان نه راوړي.

د جهاني جهان

کله چې يې څوک د خوشال خان خټک پيرو بولي، نو صرف د هغه يو څو حماسي بيتونه د مثال په توگه راوړي او کله چې يې د رحمن بابا د سبک شاگرد بولي، نو د هغه د ساده ژبي او تصوفي کلماتو په يادولو اکتفا کوي....).

بل ځای زياتوي: په داسي حال کې چې زما په عقیده احمد شاه بابا په شعر کې د دغو دوو لويو پښتنو شاعرانو څخه د يوه تقليد هم نه دی کړی او خپل ځانته خپله بېله لار لري او شعري يې، خصوصاً د مضمون او کلماتو د انتخاب له پلوه، د دواړو سره توپير لري (۵).

په پورتنۍ مقاله کې بناغلي جهاني په مختلفو دلايلو سره دا ثابتې کړې چې لوی احمد شاه بابا ځانته خپله شعري طريقه او لاره درلوده چې نه د رحمن بابا او نه هم د خوشال خان د سبک پيرو و.

زموږ د پښتو ادب ځينې مورخين (بېله څو گوتو په شمار ليکوالو څخه) دا قاعده لري، چې کټ مټ د يوه شاعر په اړه هغه خبرې را نقلوي، چې په نورو ادبي تاريخونو کې بحث پر سوی وي. زه به تاسي ته د بېلگې په توگه يادونه وکړم، چې په زياتره ادبي تاريخونو او تذکرو او يا نورو ليکنو کې همېشه د ميرزا حنان بارکزي په اړه يو ډول خبره په ډېر تکرار سره کېږي، چې ميرزا د حميد مومند د سبک پيروې کړې او بيا د خپلو خبرو د پوځوالي لپاره څېړونکي د ميرزا حنان څو بيتونه راوړي، چې په هغه کې يې د حميد يادونه او ستاينه کړې وي، يا که نوکی غواړي چې خپله څېړنه نوره هم پخه و ايسوي، نو ورسره داهم يادوي، چې دی د کندهار په ادبستان کې د هندي سبک پيرو دی. مگر دا نه وايي، چې د کندهار ادبستان څه دی او په کوم دليل دی د ادبستان پيرو دی. (۶) زه اوس دلته پر دې نه رغېږم چې ميرزا حنان د چا پيرو دی يا نه دی، خو فقط دا يادونه کوم، چې په زياتره وختونو کې زموږ په څېړنو کې ډېره خواږي نه کېښل کېږي او په دې باره کې زياتره محققين ځان نه ستړی کوي، چې يو موضوع په نوي ډول سره وڅېړي، يا همداسي درواخلی، د رحمان بابا د شعر په اړه هم تقريباً تر ډېره همدا خبرې کېږي، چې دی صوفي شاعر و او بيا د خبرې د تايد لپاره د دوی يو يا دوه بيتونه راوړي، په داسي حال کې چې په دې باره کې بناغلی جهاني يو بېل انتقادي نظر لري، دوی ذکر کوي چې:

د جهاني جهان

(دا چي ولي رحمان بابا د پښتو ژبي په شاعرانو کي صوفي شاعر بلل سوی دی او ولي تقريباً ټول منقدین په دغه برخه کي په يوه عقیده دي او هيچا هغه ته پرته له صوفي بل څه نه دي ويلي، يو علت يې بنايي صرف عامه افکار وي. رحمان بابا يو نېستمن سړی و او دا نېستي او غريبي يې له هغه غزل څخه څرگنده ده چي وايي زه په کور کي نه درهم او نه دينار لرم خو خلک مي دنيا دار بولي. د داسي يوه سړي په برخه کي چي په کور کي درهم او دينار نه لري طبيعي خبره ده چي د واده کولو او کور جوړولو توان به يې هم نه وي پيدا کړی او بيا په خپله قلندري د ډهلي له پاچاهانو سره سيالي کوي، خلک پرته له بزرگ او ولي څخه بل فکر کولای نه سي. هغه په داسي محيط کي په خواره جامه کي شاعري کوله چي تقريباً ټولو خلکو شعر د غيبي الهام محصول باله او ټول خلک په دې عقیده وه چي تر څو پوري چا پېغمبر په خوب کي ليدلی نه وي هغه شاعر کېدلای نه سي. د بلي خوا هغه ټول شعرونه دونه ساده او په ضمن کي بنايسته ليکلي دي چي هر دردمن د خپلو مشکلاتو لاره پکښي لټولای او په ژبه يې پوهېدلای سي. هغه د خپل محيط د انسانانو په روحياتو دونه ژور پوهېدلی دی او د انسان، په تېره بيا د خپل شا و خوا د اوسېدونکو دونه کمزوری ورتنه معلومي دي چي اشعار يې هر چاته د آيينې حيثيت لري. ځکه نو خلکو فکر کاوه چي هغه به ولي او د خدای (ج) دوست وي او چي څه يې ليکلي هغه الهام ورتنه سوی دی).

بناغلی جهاني پسې زياتوي: (حتی راورتي خو وايي چي رحمن بابا له خلکو گونښه په غرونو او دښتو کي گرځېدئ او دونه زيات به يې ژړل چي مخ به يې په اوبښکو زخمي زخمي سوي يا په اصطلاح په مخ کي به يې اوبښکولاري جوړي کړي. راورتي ليکي چي د هغه دغي گونښه گيری او د دنيايي چارو سره بهي علاقه گي، د سيمي ملايان له هغه سره مخالف کړل او ځينو يې پر هغه باندي د کفر فتوا هم ولگول. دا چي راورتي به دغه معلومات او د رحمن بابا د ژوند په برخه کي دونه دقيق اطلاعات له کومه کړي وي، هغه څه نه وايي خو کله چي د رحمن بابا په شان يوه سړي د ژوند حالات دونه په تاريخ کي کي پت وي، چي تقريباً هېڅ پته يې هيچا ته نه لگېږي، نو بيا د دغه راز تيارې په باب هر څوک ځانته د هر څه ويلو جرائت ور کوي، خو که چېرې د رحمن بابا خپل دېوان ولټوو نو د داسي کلماتو سره چندانې نه مخامخ کېږو چي پر هغو باندي د تصوفي ادبياتو او يا لږ تر لږه بشپړه تصوفي ادبياتو نوم کښېښودل سي.

د جهاني جهان

په بنايست زما د يار نه دي خبر څوک
 که خبر شي پرې به نه رډي دغه در څوک
 د دنيا چاري همه واره فاني دي
 بر ناحقه خاوري لوني پر خپل سر څوک
 چي قبول شي په درگاه د مهر ويانو
 د هغه په څېر به نه وي بختور څوک... الخ

د دې غزل څخه هغه کسان چي رحمن بابا يو متصوف شاعر بولي، دا نتيجه اخلي چي هغه د سيم و
 زره پر هېز کول غواړي. د يار په غم کي د قلندري، توصيه کوي. دنيا فاني بولي او خبره لاد ده چي
 د عشق پر لاره بې رهبره سفر کول ناجايز بولي، نو گواکي رحمن بابا يو صوفي شاعر دی، ځکه چي
 دنيا ته شا کول او د عشق په لاره کي رهبر پيدا کول د صوفيانو کار دی او د دې غزل څخه بېله
 حقيقي عشق څخه بل مطلب نه سي اخيستل کېدای. په داسي حال کي چي نه يوازي صرف د رحمن
 بابا په دې غزل کي صوفيانه افکاره نه ليدل کېږي، بلکې په بېخي لږو غزلونو کي يې د تصوف د
 افکارو څرک موندلای سو او په دې پېمانه تصوفي کلمات د پښتو ژبي د تقريباً هر پخواني شاعر
 په کلام کي ميندل کېږي. (۷).

دې ته ورته نوري څېړني هم ښاغلي عبدالباري جهاني د مختلفو شاعرانو او خصوصاً د
 کلاسيکو هغو په باب کړي دي او هغه نظرونه يې په کامل دقت او دليل او برهان رد کړي دي، چي
 پکښي له ډېري بېري او تازيلي کار اخيستل سوی و او يوازي يو له بله نقل قولونه را اخيستل
 سوي وي. د رحمان بابا او يا نورو پخوانيو او نوو شاعرانو په باب چي ښاغلي جهاني کومي
 څېړني کړي، هغه په ځانگړې توگه د ځوانو څېړونکو لپاره يو ډېر ښه لارښود گڼل کېدای سي،
 چي د هغه انتقادي نظرونو په رڼا کي د پښتنو شاعرانو او د پښتو شعر د شکل او مضمون په باب
 پوره - پوره څېړني وکړي.

د جهاني جهان

پخپله د پښتو شعر د محتوا او د مختلفو الفاظو او ترکیباتو په باب هم ښاغلی جهاني یو جالب انتقادي نظر لري او وخت نا وخته یې په بېلابېلو لیکنو کې له خپل دغه انتقادي روش څخه کار اخیستی دی. دوی خصوصاً په اوسني پښتو شعر کې د ټول هنریت او شعریت تر څنګ - څنګ دا خبره همپشه په ډېر تکرار کوي، چې هیڅکله باید داسې ونه کړو چې لوستونکي یوازې د الفاظو او کلماتو په دام کې راگیر او پیغام او هدف ته مو هیڅ پام نه وي کړی. دوی د (خاوري بنده) پر شعري مجموعه د سريزي په ترڅ کې دا خبره په ډېر صراحت کړې ده، چې لوستونکي باید داسې نه کړو چې یوازې د حیرت گوته په غاښ ونیسي او په پیغام پوه نه سي. د پښتو شعر د تیوري او اساساتو په باب د دوی ځینې لیکنې او نظریات له نوو معاصرو شاعرانو سره پوره مرسته کولای سي.

دغه راز د پښتو داستاني اثارو او د هغو پر چوکاټونو، شکلونو او موضوعاتو هم د ښاغلي جهاني ځینې انتقادي څېړنې د ډېر غور او فکر وړ دي، چې دوی د نړیوالي داستان لیکنې او جهاني داستان لیکوالو د نشر پر ډول، د موضوعاتو پر انتخاب، د داستانو پر چوکاټونو او اسلوبونو پوره روڼا اچوي او د خپل خاص تحلیل په نتیجه کې د پښتو پر داستانونو په زړه پوري انتقادي نظریات او پیشنهادات وړاندې کوي.

په همدې ترتیب سره ښاغلی جهاني د پښتو فوکلور او په هغه کې د مختلفو اصنافو او ژانرونو په باب هم ډېرې انتقادي لیکنې لري او په دغه برخه کې یې د فوکلور د یو خاص ژانر (نکلونو) په اړه ډېرې انتقادي څېړنې کړي دي، په مشخصه توګه د (ملي هینداري) نکلونه یادولای سو، چې پر هر نکل یې ډېره تفصیلي، تشریحي او انتقادي څېړنه کړې ده. زما په خپل شخصي قضاوت سره دا څېړنه په واقعیت کې د پښتو فوکلوري نکلونو د پېژندنې لپاره د سا حیثیت لري، ځکه چې ښاغلي جهاني دغه نکلونه په خورا پراخ ډول څېړلي، د هر نکل پر تاریخي پس منظر، اجتماعي اړخ، سیاسي او مذهبي حالتونو، داستاني او هنري ابعادو او په مجموع کې یې پر ټولو منطقي او شفاهي شکلونو په ډېر وضاحت او صراحت بحث کړی دی. په دغه برخه کې د دوی هغه انتقادي نظریات هیڅکله د هېرېدو نه دي، چې د دغو نکلونو په باب یې لوستونکو ته وړاندې کړي دي.

د جهاني جهان

د خلاصې په توگه ويلاى سو، چې بساغلى عبدالباري جهاني د او سنيو پښتنو خپرونكو او مورخينو په ډله كې د خاص نوم او مقام خاوند او په دغه برخه كې د دوى ځانگړې انتقادي روش هغه خپرکى دى، چې ډېر کم ليکوال له دغه راز خلاقيت او صلاحيت څخه برخمن دي. (۳۱)

لمنليکونه:

۱:- د خپرنې لارښود، استاد سرمحقق محمد صديق روهي، ۴۹ مخ، د کابل چاپ.

۲:- هماغه اثر، ۴۸ مخ.

۳:- هرات، پښتانه او ستره لوبه، عبدالباري جهاني، ۳۹-۳۱ مخونه، لومړى چاپ، پېښور.

۴:- هماغه اثر، هماغه مخ.

۵:- احمد شاه بابا د توري تر څنگ د قلم په ميدان كې، د جهاني مقاله.

۶:- په دغه برخه كې د پښتو ژبې وتلي او پياوړي محقق استاد محمد معصوم هوتک د ځينو نورو ليکوالو تر څنگ ډېرې خپرنې كړې دي. دوى د ميرزا حنان بارکزي د دېوان په سريزه كې (دغه دېوان د دوى په سريزه، لمنليکونو او مقابله چاپ سوي دى) د ميرزا حنان د شعر او شاعرۍ په باب ډېر په زړه پوري معلومات لوستونکو ته وړاندي كوي. دغه راز لوى استاد حضرت علامه حبيبي (رح) د كندهار د ادبستان د بحث په ترڅ كې د ميرزا حنان د شعر او سبك په باب نوي او بکر موضوعات را سپړلي دي، چې زما په گومان هر كله چې، موږ د ميرزا حنان په باب ليكنه كوو، نو د حضرت استاد د دغې ليكنې لوستنه حتمي ده، چې په دې سره به موږ ته هغه لاري هواري او هغه تيارې روښانه سوي وي، چې د ميرزا حنان د شعري سبك او شاعرۍ په باب په مخ كې راته پرته دي.

۷:- د مشكو كاروان، د عبدالباري جهاني اثر، ۲۰-۲۱-۲۳ مخونه، ۱۳۸۴ لمريز كال، د كوتي چاپ.

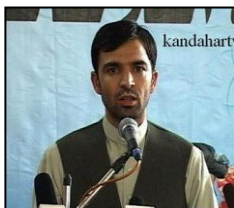

د جهاني جهان

۸- په دغه کوچنی مقاله کې یوازې او یوازې دا هڅه سوې ده، چې د نساغلي جهاني د څېړني انتقادي روش ته اشاره وسي، نه دا چې د دغه خاص روش په باب څېړنه وسي، ځکه د دوی پر څېړنيزو انتقادونو او روشونو، څېړنه یو بېل تحقيق دی، چې بويه دغه اړخ ته پاملرنه وسي. دا وره ليکنه په دې نيامت سوې ده، چې گواکي په دې يادونه سره به مو د محترم وليکوالو پام دغي برخي ته را اړولی وي.

عبدالقدیم پتیال

د خیام سرونه د پښتو په تال کي

دالاندي لیکنه د بناغلي جهاني صاحب د (خیام سرونه د پښتو په تال کي) نومي کتاب پر لومړي چاپ (۱۳۸۴ هـ ش) لیکل سوې وه چې دا دی، اوس یې له ځینو زیاتوونو، کموونو، اصلاحاتو او نوو کتنو سره یو ځای بناغلو لوستونکو ته وړاندي کوم. (پتیال)

زه بې ميو بې مستيو ژوندون نه سمه کولای

درانه پېټي د ژوندون مي بې شرابو نه سم وړلای

زه به بند د هغه آن يم چې ساقي مي راته وايي

دا يو جام که پر سر پورته زه بې نه سمه چښلای

د سر خبري:

پښتو ژبه په مجموع کي د ژباړي له پلوه ډېره نېستمنه ده او په دغه ترڅ کي خود منظومو ترجمو په برخه کي وروسته ښکاري. که څه هم د يوې ژبي د پراختيا او پرمختيا په لاره کي ترجمه خاص اهميت لري، خو په پښتو کي د ژباړي برخه کمزورې ښکاري او هغه د علامه رشاد (رح) خبره پښتو لا تر اوسه د ژباړي له نعمته بې برخي ده. که څه هم د پښتو ژباړي تاريخ تقريباً يوولس سوو کالو ته رسيږي، خو بيا هم دغه بهر ډېر تر شا پاته دی. د پښتو ژبي لومړنۍ او څرگنده ژباړه د ابو محمد هاشم سرواني ده، چې تردغي ژباړي وړاندي موږ د پښتو بله ژباړه په لاس کي نه لرو، بنايي وړاندي به نوري ژباړي هم سوي وي خو څرنگه، چې تر موږ پوري نه دي رارسېدلي، نو ځکه د ابو هاشم ژباړه موږ د پښتو په تاريخ کي لومړنۍ څرگنده ژباړه بللای سو. ابو محمد هاشم د

د جهاني جهان

هلمند په سروان کي په کال 223 هـ ق کي زېږېدلې او په 297 هـ ق کي په بست کي وفات سوې دئ. ابو محمد هاشم د خپل استاد ابن خلاد يو عربي شعر په پښتو داسي ژباړلی دئ:

ژبه هم ښه وينا کاندې چې يې وينه

د خاوند په لاس کي زراو درهمونه

ژبور ور لسه ورځي وينا يې اوري

د درهم خاوندان تل وي په وياړونه

په دې ډول نو پښتو ته د نورو آثارو د را ژباړلو لړۍ په لومړي ځل له شعره پيل سوې او پښتو ته د لومړي ځل له پاره شعر را ژباړل سوې دئ. همدا ډول د ابو هاشم تر ژباړي وروسته مورې بله د پښتو داسي کره او پخه ژباړه نه لرو، چې له هري خوا دي په تول پوره وي، خو سوونه کلونه وروسته مورې ته د زرغونې کاکړي د "بوستان" د پښتو ژباړي بولگه د پتي خزاني په برکت رارسېږي، چې له بولگې څخه يې دا اټکل کولای سو، چې ډېره پخه او په تول پوره ژباړه ده.

زرغونې کاکړي د شيخ مصلح الدين سعدي بوستان نومی کتاب په پښتو نظم ژباړلی او نوم يې "بوستان د پښتو" پر اېښی دئ او په کال 903 هـ ق کي يې بشپړ کړی دئ، د دغه کتاب يوه نمونه د پتي خزاني ليکوال په خپله ادبي تذکره کي راوړې ده چې څو بيتونه يې داسي دي:

اوربـدلې مـي قصـي قصـه ده
چـي لـسه شـاتـو هـم خـم وږه ده
داخـتر پـه ورځ سـهار
بايـد چـي وروـيـدار
لـسه حـمامه راوتـلی
پـه کوڅـه کـي تېرـدلـي

د جهاني جهان

ایـــــرې خـــــاورې چـــــالـــــه بامـــــه
 راچـــــپه کـــــرلې ناپـــــامه
 مـــــخ او ســـــرې ســـــو کـــــر
 پـــــه ایـــــرو پـــــه خـــــاورو خـــــر

دا ډول تردغي ژباړې وروسته د اخوند دروېزه ننگرهارې (1048 هـ ق مړ) او د ده د پيروانو منظومې ژباړې په پښتو ادب کې خورا ارزښت لري چې د قصيده اُمالي پښتو ژباړه، د قصيده برده پښتو ژباړه، خلاصه کيداني او داسې نورې پښتو ژباړې دي.

د پيرو روښان او د هغه پيروانو هم لږ څه پښتو منظومې ژباړې کړې دي، همدا ډول حضرت خوشحال خټک او د ده کورنۍ او پيروانو هم ځينې پښتو ژباړې کړې دي، خو که په عمومي ډول ووايو نو پښتو ژبه د منظومې ژباړې په برخه کې ډېره نېستمنه ده.

موږ که د پښتو ادب لرغونې، منځنۍ او اوسنۍ دوره مطالعه کړو نو ښايي چې ډېر لږ منظومې ژباړې پکښې پيدا کړو، که څه هم د پښتو لومړنۍ څرگنده ژباړه له نظم څخه را پيلېږي، مگر زما خبره به دا معنا نه لري چې په پښتو کې منظومې ژباړې نه دي سوي، يوازي که د قرآن کریم د پښتو تفسير منظومه ژباړه وگورو، نو ښايي د کميت په لحاظ موږ ډېره پښتو منظومه ترجمه ولرو.

دغه راز د حميد ماشو خېل د (نيرنگ عشق) منظومه ترجمه هم د يوه ځانگړې هنري او شعري مزايو ودرلودونکې ده او زموږ زياتره پوهان په دې باور دي، چې د دغې ترجمې ساری د پښتو ژبې په هنري منظومو ترجمو کې ډېر کم پيدا کېدای سي. همدا ډول په ديارلسمې او څوارلسمې هجري پېړيو کې هم ډېرې پښتو منظومې ژباړې وسوې، چې په هغه کې داستاني او ديني موضوعات ډېرول، چې دلته يې يادول او څېړل موږ له موضوع څخه لېرې کوي.

د پښتو ادب په معاصره دوره کې د تخليقي ادب په برخه کې پښتو ته څه ناڅه اثار را ژباړل سوي دي، خو د نظم برخه يې بېخي لږ تر سترگو کېږي. ځينې د گوتو په شمار نظمو نه او شعرونه پښتو ژبې ته را وژباړل سول، خو په هغو کې يې ځينې د انتخاب له ستونزو او ځينې نور بيا د ژباړونکو

د جهاني جهان

له نه مهارت سره مخ ول. په ځينو خارجي شعرونو کي سمه ټاکنه سوې نه وه او يا که به ټاکنه سمه سوې وه هغه بيا په پوره کمال سره ترجمه سوې نه ول. البته د پښتو ادب په معاصره دوره کي په افغانستان کي ارواښاد استاد بېنوا (۱۳۲۳ هـ ش مړ) ځيني منظومي ژباړي کړي دي او همدا راز ښاغلي محمدصديق پسرلي او مفتاح الدين صافي او ځينو نورو شاعرانو هم د شعر په برخه کي ترجمي کړي دي.

د ښاغلي جهاني منظومي ترجمي:

پښتو ژبي ته د منظومو ترجمو په بحث کي له يوه داسي شاعر او مترجم سره هم مخامخ کېږو، چي ژباړي يې هم د کميت او هم د کيفيت له مخي داسي منظومي ژباړي دي، چي په خپل دغه عالي کار سره يې پر پښتو ژبه او ادب باندي ډېر لوی احسان کړی دی. دغه لوی نوم (عبدالباري جهاني) دی. ښاغلي جهاني د شعر په انتخاب کي له احتياطه او په ژباړه کي يې له پوره کمال او هنر څخه کار اخيستی دی.

ښاغلي جهاني يو هنرمند او شاعر دی نو ژباړه به يې هم خامخا شاعرانه او په ټول پوره وي او د شعر انتخاب به يې هم حتماً شعروي، نه دا چي په نامه شعروي.

زه ښه ډېر کلونه تر مخه د ښاغلي جهاني په شعري مجموعه (پايکوب) کي د دوی له يوې منظومي ترجمي سره مخامخ سوم، چي د مشهورې شاعري (مايا انجيلو) شعري پښتو ته را ترجمه کړی و، له هغه وخته مي نو د ښاغلي جهاني له ژباړو سره خاصه علاقه پيدا سوه. وروسته - وروسته بيا د دوی په نورو شعري ټولگو کي هم ځيني ژباړي راغلې او بيا به مي کله - کله په راډيو کي د دوی دانه مانه منظومه ترجمه اړوېدل، خو څه وخت تر مخه بيا داسي هم پېښه سوه، چي ښاغلي جهاني پر يوه ځای دوه منظوم ژباړل سوي آثار خپرول او په دغو دوو اثارو کي يې پر دغه کتاب (د خيام سرونه د پښتو په تال کي) ما ته هم د يوې لنډکي سريزي د کښلو وياړ را په برخه سوی دی، چي د ډې سريزي په پلمه دا دی، د دوی پر نورو ترجمو هم د لږ بحث کولو موقع راته ميسره سوې ده او دوهم کتاب يې (بگهت کبير د پښتو په بڼ) کي نومېږي، چي له بده مرغه پر هغه هم زموږ د ليکوالو له لوري څه نه دي کښل سوي، په داسي حال کي چي يو خو د يوه شاعر درست اثر د

د جهاني جهان

مفليسي او بېوزلي پښتو په نصيب سو او بل بيا پر تصوفي اړخ خو يې زما په گومان بل پوره اثر ليکل کېدای سي.

سربېره پر دې چې ښاغلي جهاني د پښتو يو پياوړی، مبتکر او لوی شاعر دی او د پښتو ادب پر خزانه يې يوه ستره او نه هېرېدونکې اضافه کړې ده، د منظومو ترجمو په ډگر کې يې هم ځان د يوه بريالي او مخکښه اتل په حيث را پېژندلی دی.

د نورو ژبو له ادبياتو سره اشنا کېدل او په تېره بيا د هغوی تخليقي آثار لوستل د يوه شاعر او د پېښوريانو په اصطلاح د يوه فنکار پر تخليقي اړخ ډېره ښه اضافه را وستلای سي، هلته سړی پوهيږي چې نور شاعران کومو موضوعاتو ته اشاره کوي، څرنگه ترکيبات، کلمات او الفاظ راوړي او يو موضوع په څه ډول طرحه کوي.

که څه هم مور په پښتو ژبه کې د ښاغلي جهاني تر منظومو ترجمو مخکې نوري ژباړي هم لرو، چې د مختلفو ليکوالو او شعراوو له خوا ترجمه سوي دي، چې هغه په خپل ځای کې د خپل خاص بحث وړ دي او ضمناً د مقاييسې په تاله کې هم له نورو ترجمو سره د تللو اړتيا ورته سته. خو زه دلته په دغه سريز ډوله ليکنه کې غواړم په لنډه توگه د ښاغلي جهاني پر متفرقه او مستقلو منظومو ترجمو يو لنډ بحث ولرم:

زه په لومړي ځل د ښاغلي جهاني د (پايکوب) او وروسته (د سباوون په تمه) نومي شعري مجموعو په ترڅ کې پر ځينو ترجمو پېښ سوې يم، چې په هغه کې يې ځينې انگرېزي اشعار (غوره اشعار) پښتو ژبې ته را اړولي دي، لکه پسرلی سړکال و ځنډېدی، د زړه ماتو مهمانخانه، د ښځې ياغي چيغه، رښتونې مينه، زما لار، بېگانه په نيمه شپه کې، امريکا دي آباډه وي، د بنگلو نجلۍ او د سحر وړمې هغه انگرېزي اشعار دي، چې ښاغلي جهاني په ډېر شاعرانه ډول سره پښتو کړي او د دغو اشعارو په ښه ترجمه کې له ښاغلي جهاني سره په انگرېزي ژبه د دوی پوهېدنې او خپله د شعر په ډگر کې د دوی پراخي مطالعې، مشاهدې او تجربې دا مرسته کړې

د جهاني جهان

ده، چي په پوره صداقت، امانت او هنريت سره له يوې بلي ژبې څخه منظومه ترجمه وکړي. دلته د خپلي خبري د مصداق لپاره يوه لنډه بولگه بناغلو لوستونکو ته وړاندي کوم:

د اورگي لپاره پتلۍ سره ولاړيم
تپروم د انتظار ترڅه وختونه
وايم گوندي که تپوي مې بدل سي
نوسينه کي به آرام وکړم دردونه
مادا ټولنه سره شپه کړه دلته روڼه
نڅپدل مې راتمه مخي ته خيالونه
پکښي خيال به راتمه ستاد بېلتون راغي
تصور به مې ژوندي کړل مې زخونونه
(د سباوون په تمه، ۲۵۷ مخ)

د ترجمې د فن او اصولو د مطالعې په مبحث کي موږ دې خبري ته رسېدای سو، چي د تخليقي اثارو ترجمه گرانه ده او په دغه برخه کي خو کله - کله ځيني منشور ادبي اثار او لوړ اشعار داسي وي، چي کله بلي ژبې ته د ترجمې په پروسه کي انتقالېږي، نو د خپلي ژبې هغه اصلي خوند او رنگ يې هم ور سره پيکه کېږي او په تېره بيا هغه اثار، چي منظوم وي او په منظوم ډول بلي ژبې ته وژباړل سي، خو موږ د بناغلي جهاني د منظومو ترجمو تر دقيقې کتنې او هراړخيزي سپنې وروسته په جرئت سره دا قضاوت کولای سو، چي دا به سمه وي، چي هغه اشعار چي بناغلي جهاني ترجمه کړي دي، په هغه خپله اصلي ژبه کي به خاص خوند او رنگ لري، چي ممکن د ترجمې په مراحلو کي به يې هغه اصلي روح له خپل کالبوته لږ وډېر بېخايه سوې وي او هغه هم د يوې خاصې ژبني اړتيا پر اساس، خو کله چي په پښتو کي دغه منظومي ترجمې وړاندي سوي دي، نو که له انصافه کار واخلو، ويلاي سو، چي په دغو ژباړو کي له ډېر هنرمندانه او شاعرانه کمال څخه کار اخيستل سوې دئ او څنگه چي د يوه منظوم اثر د ترجمې قوانين دي، هغه ټول په نظر کي نيول سوي دي.

WWW.LARAWBAR.COM

د جهاني جهان

دغه راز بناغلي جهاني ځيني اشعار له اردو څخه هم ژباړلي دي، چي هغه يې هم کت مټ هغسي ترجمه کړي لکه له انگرېزي څخه چي يې ژباړلي دي. د مشهور پاکستاني شاعر فيض احمد فيض (چي زما درد لره ژبه پيدا سي) په نوم نظم يې تاسو وگورئ:

زما درد يو بي آوازه شان نغمه ده
 زما ذات يوه بي نومه شان ذره ده
 چي زما درد ته کله ژبه ور پيدا سي
 نوبه خپل نوم او نښان را برملا سي
 چي هستي مي د خپل ذات راته مفهوم سي
 راز د نظم د جهان راته معلوم سي
 چي خبر سم د دې پټ پوښلي رازه
 سم بادارد کاييناتو د ملکونو
 پاچاهي کوم د دواړو جهانونو

(پايکوب، 138 مخ)

فيض مرحوم خود اردو ژبي لوی شاعر دئ او په دغه ژبه کي يې د شعر په حواله ځانته ډېر او چټ مقام حاصل کړی دئ، خودا چي په پښتو شاعري کي بناغلي جهاني هم د يوه لوړ مقام لرونکی دئ، چي په ډېر زيار، خاص استعداد او پرله پسې رياضت سره يې دغه ځای ترلاسه کړی دئ، نو کله چي د اردو د دغسي منلي شاعر او د پښتو د دغسي وتلي شاعر نومونه د (تخليق او ترجمې) په چوکاټونو کي سره را يوځای سي، په واقعيت سره دغسي شهکار ځني جوړ سي. زه خپله مخکنی خبره دلته بيا لرونکی تکراروم، چي هر هنري اثر په خپله ژبه کي ځانته بېل رنگ او خوند لري او د ترجمې په صورت کي حتماً تغير پيدا کوي، خو که دا ترجمه د ښه شاعر او مترجم له خوا

د جهاني جهان

وسي، نو د هغه لومړي اثر خوند نه ورسره ځي، چي په پورتنې شعر کي هم دغه موضوع زموږ دغه خبره په اثبات رسوي، چي دا سمه ده، چي د فيض صاحب شعر به په خپله ژبه کي خاص خوند لري، خو د بناغلي جهاني د ترجمې رنگ بيا په پښتو کي د دغه شعر اصلي روح ته صدمه نه ده رسولې.

کله - کله ځيني کسان د ژباړي په وخت کي دونه د هغې ژبي تراغېزې لاندې راسي، چي ځيني ترکيبونه، جملې او کلمات يې بالکل په خپله ژبه کي خلکو ته ناشناوي او په اصطلاح يوه پردې ژباړه رامنځته کړي، خو بناغلي جهاني دغه ټول شيان په نظر کي نيولي او يوه بريالۍ هڅه يې کړې ده چي پر ژباړه يې د پرديو ژبو اغېز نه وي.

بناغلي جهاني د (غرب تر آسمان لاندې) د نادر نادرپور شعر، چي په غالب گومان له فارسي څخه به ترجمه سوي وي، د آزاد شعر په فورم کي په دې ډول ژباړلې دي:

د خاطر اتو له کوڅو څخه مي

ستا د گامونو آوازونه راځي

آه زما د ليري ولاتونو دوسته

لکه چي زما د پردېسي ښار ته دي لار کړې ده

دلته زما زړه کي د سهار مرغۍ

د دې شرير جهان فضا کي راته

د وزرو د خلاصولو آرزو وپاروي

خو چي د شپې تياره وزر خپروي

بيا د بوالونه زما د پټ زندان خبري کوي ...

په دې ډول نو موږ بناغلي جهاني د پښتو ادب په معاصره دوره کي هغه شاعر او مترجم بولو، چي په ډېر ځيراکت سره يې هم له انگرېزي، هم له اردو او هم له فارسي څخه په آزاد او مقفی ډول ډېر

د جهاني جهان

اشعار پښتو ته په شاعرانه ډول را ژباړلي دي او د پښتو ادب د شعري ژباړي تشه لمن يې په خپلو ژباړو سره څه ناڅه ور ډکه کړې ده.

د خيام سرونه د پښتو په تال کي:

يوه بله د خوښۍ خبره داده چي پر دغو ژباړو سربېره ښاغلي جهاني د پښتو منظومو ترجمو په سلسله کي يو بل لوی کار کړی دی او د دوی د هغه کار پایله د خيام د فارسي څلوريځو ژباړي دي، چي اوس يې موږ په کتابي بڼه لولو. موږ که چېرې په مفصله توگه د ښاغلي جهاني پر شعري ژباړو څېړنه کوو، نو د خيام د فارسي څلوريځو ژباړه به يې يو ډېر لوی څپرکی وي.

موږ په پښتو کي په ټول پوره او د کيفيت په لحاظ بشپړه د خمريه اشعارو نمونه په لومړي ځل د زرغون خان نورزي (890 هـ ق شا وخوا) په (ساقی نامه) کي وینو، چي په ډېر استادانه ډول يې پښتو ادب ته يوه بشپړه پښتو ساقی نامه وېخښله. که څه هم ساقی نامې يا خمريه اشعار لومړی وار د عربو له خوا ويل سوي دي او عجمو، په تېره د فارسي ژبي شاعرانو له دوی څخه تقلید کړی دی، خو وروسته _ وروسته د ځينو پخو شاعرانو له خوا په فارسي ژبه کي په ډېر استادانه ډول ساقی نامې وويل سوې، چي په دغه ډله کي نظامي گنجوي، ظهوري تهراني (1025 هـ ق مړ) او خواجه حافظ (791 هـ ق مړ) هغه شاعران دي، چي نسبتاً نورو شاعرانو ته يې ډيري پخې ساقی نامې ويلي دي او ځانونه يې په دغو ساقی نامو کي داسي مست او خراب ښوولي چي گواکي له دين او دنيا څخه بې خبره دي. خواجه حافظ شېرازي خپله ساقی نامه داسي پيلوي:

بیا ساقی آن آتـــش تابنـــاک
که زردشست میجویـــدش زیـــر خـــاک
بمـــن ده کـــه در کـــیش رنـــدان مســـت
چـــه آتـــش پرســـت و چـــه دنـــیا پرســـت
بیا ساقی آن بکـــر مســـر تور مســـت
کـــه انـــدر خرابـــات دارد نشـــست
بمـــن ده کـــه بـــدانام خـــواهم شـــدن

WWW.LARAWBAR.COM

د جھاني جهان

خـــراب مــــى و جــــام خــــواهم شــــدن
(د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوک، د علامه حبيبي، 185 مخ).

په همدې ترتيب سره خواجوى کرمانى (753 هـ ق م)، مولانا عبداللہ هاتفي هروي (927 هـ م)،
حکيم پرتوى (941 هـ ق م)، ملا ظهورى (999 هـ ق شا و خوا)، ميرسنجر کاشانى (1023 هـ
م)، نورالدين ظهورى (1024 هـ ق م) او... په فارسي ادب کي د خمريه اشعارو بېلابېلي نمونې
پرې ايښي دي.

خو عمر خيام په خپلو څلورپيڅو کي د خمريه اشعارو يوه ډېره بڼه او پخه بولگه دنيا ته پرېږدي او په
خمريه اشعارو کي يو خاص سبک او رنگ خپلوي، چي بيا تر خيام وروسته دغه خمريه اشعار د
مثنوي په فورم کي يو بل رنگ پيدا کوي.

خو که په عمومي ډول ووايو، نو پښتو ژبه هغونه ساقي نامې او خمريه اشعار نه لري، لکه فارسي
ژبي چي درلودل اويايې لري.

ما وړاندي هم وويل، چي مور په پښتو کي بشپړه پښتو ساقي نامه په نهمه هجري پېړۍ کي د
زرغون خان نورزي (890 هـ ق شا و خوا) په برکت پيدا کوه، زرغون خان خپله ساقي نامه داسي را
پيلوي:

ســـــاقي پاخـــــه پيالـــــه را کـــــه
مـــــرور يـــــار مـــــي پخـــــلا کـــــه
اوبـــــه تـــــويي پـــــه لمبـــــو کـــــه
اور مـــــي مـــــر پـــــه دې اوبـــــو کـــــه
پســـــر لـــــى ســـــو غنچـــــه گـــــل کـــــا
زلفـــــي تـــــاوي د ســـــنبل کـــــا

د جهاني جهان

بلبلان شورو فغان کسان
 کړېدن پکله گلستان کسان
 زاهد وزي صومعې څخه
 شراب پيښري ميڅخه انې څخه
 هر سر پرې پکله ميسو مسو ست دی
 دې بهر کاري گلپر ست دی
 (د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوک، د علامه حبيبي 182 مخ).

خو لکه څنگه چې بنايېدل، تر زرغون خان نورزي وروسته په پښتو ژبه کې ساقي نامو او خمريه اشعارو ته توجه نه وسوه او په مجموعي ډول د کوم شاعر له خوانه وويل سوي. اصلاً که مور د پښتو ادب د لرغوني دورې او منځنۍ دورې د شاعرانو په باب څېړنه کوو، نو داسې شاعر نه لرو چې په پراخه پېمانه دې يې خمريه اشعار ويلي وي او يو درست دې يې له خمري اشعارو څخه پرې ايښی وي (البته د هر شاعر له لوري به خمريه اشعار وويل سوي وي، خو داسې ساقي نامې يا خمريه اشعار يې نه دي ويلي چې په زرو بيتونه دي ورته ځانگړي سوي وي).

د پښتو ادب په معاصره دوره کې ارواښاد غني خان، ارواښاد بېنوا او ځينو نورو شاعرانو خمريه اشعار ليکلي دي، چې د خمريه اشعارو په څېړنه کې پوره بحث پر کېدلای سي، خو په اوسنۍ دوره کې ښاغلی جهاني هغه شاعر دی، چې تر اکثرو شاعرانو يې ډېر خمريه اشعار ويلي او په دغه برخه کې يې ځانله يو بېل مقام ترلاسه کړی دی. تاسو د دوی د خمريه اشعارو دغه وړه نمونه وگورئ:

زه دين او دنيا دواړه په يو جام سودا کومه
 ساقي داسې حريف دي بل ليدلی دی که نه
 گرداب کې د مستيو مي مذهب را څخه ورک سو
 تا ځان داسې معراج ته رسولی دی که نه

د جهاني جهان

خير دا خو بېل بحث دئ او په دغه باب بايد بېله ليکنه وسي، خو له دې نسبتاً اوږدې يادونې څخه مي هدف دا و، چي بناغلي جهاني په اوسني وخت کي هغه شاعر دئ، چي ډېر ځمري اشعار يې وييلي دي، مگر د عمر خيام د څلوريځو په ژباړو سره يې پښتو ژبي ته د ځمريه اشعارو داسي بېلگه وړاندي کړه، چي د علاقه مندانو ذوقونه يې ور څړوب او د پښتو ژبي د منظومې ترجمې برخه يې وړپياوړې کړه.

په پښتو ژبه کي د خيام د رباعياتو سلسله تر بناغلي جهاني مخکي نورو بناغلو شاعرانو او پوهانو را شروع کړې ده، چي په دغه لړ کي د خيام د رباعياتو پښتو ترجمه په لومړي وار د مرحوم کاکاجي صنوبر حسين ده، چي د بناغلي حنيف خليل په قول، مرحوم کاکاجي (۳۲۲) څلوريځي ترجمه کړي دي، چي د پروفېسور سيال کاکړ په وينا ځيني يې د پېښور په يوه مجله کي هم خپرې سوي دي. د بناغلي حنيف خليل له قوله، د مرحوم کاکاجي (۳۰۰) څلوريځي موجودي دي او پاته يې له منځه تللي او ورکي سوي دي، خو دا باقي يې هم تر اوسه غير مطبوع دي. د کاکاجي صنوبر حسين رباعيات تر اوسه په کتابي شکل سره د لوستونکو لاسو ته رسېدلي نه دي او دلته يې زه يوه نمونه د تبرک په ډول راوړم:

زه د يار سره په جام د شراب خوښ يم
 که له سترگو نه مي درومي خوناښ خوښ يم
 هيڅ وفاراسره دې جهان و نه کړه
 په دې وړان جهان کي مست و خراب خوښ يم

دغه راز مولوي احسان الله خټک د خيام (۱۸۲) څلوريځي په کتابي شکل سره د ۱۹۲۴ م کال په اواخرو کي په پېښور کي چاپ کړي دي، چي د بولگې په ډول يې پر دغه يوه څلوريځه اکتفا کوو:

د جهاني جهان

نه شراب شته نه رباب زړه مي نالان دی
 د رندانو مجلس وړان لکه خزان دی
 می پرستو خو می پرېښول اوس یواځي
 محتسب دی چي تل مست او په لرزان دی

په همدې ترتيب سره ابوالخير ځلاندي د خيام رباعيات ترجمه کړي دي، چي د (عمر خيام
 څلوريځي) په نامه يې دغه څلوريځي په کتابي بڼه په ۱۹۸۴ م کي د کوتي د پښتو اکاډيمي لخوا
 چاپ سوی دی. دغه يې د منظومې رباعي د ترجمې يوه نمونه ده:

که زه مړ سوم په شرابو غسل را کړئ
 زکندن کي د شراب ذکر بيا بيا کړئ
 په ميدان د قيامت کي که ما غواړئ
 احاطه د ميکده کي مي پيدا کړئ

بناغلي نجم الرحمن مواج هم په ۱۳۸۲ هـ ش کي د خيام (۹۲) رباعيات په پښتو ژبه ترجمه
 کړي او د کتاب په شکل يې چاپ کړي دي. پر دغه کتاب د بناغلي استاد صميم د سريزي په ترڅ
 کي دا خبره هم اړو، چي انجنېر سلطان جان کليوال هم د خيام ځيني څلوريځي ترجمه کړي دي.
 دلته د بولگې په توگه د بناغلي مواج له ترجمه سوو رباعياتو څخه يوه څلوريځه راوړو:

کوم اسرار چي د جهان دي زموږ دوتر کي
 ويلی نه شو، شې گناه يې زموږ سر کي
 يو مل نه لري چي دغه پوه وگړي

نه شو ویلی کوم چې شته زموږ خاطر کې

(د زیاتو معلوماتو لپاره وگ: گنجینه ادب پارسي، د پروفیسور سیال کاکړ، ۲۰۰۷ع کال چاپ).

دغه راز د اروپدو له قراره، استاد محمد صدیق پسرلي هم د خیام ځیني رباعیات ترجمه کړي دي، چې لا تر اوسه په کتابي شکل چاپ سوي نه دي (والله اعلم بالصواب).

تر پورتنیو نېټو وروسته د بناغلي جهاني له خوا ترجمه سوي رباعیات چاپ سوي دي او دا دئ اوس په کتابي شکل سره خپرېږي (۱۳۸۴ هـ ش).

د کومو پورتنیو څلوریځو یادونه چې موږ پورته وکړه، چې د نورو بناغلو شاعرانو لخوا ژباړل سوي دي، هره ژباړه یې پر خپل ځای ارزښت او قدر لري. خو بیا هم د دغو ترجمو په لړ کې ځیني ژباړي داسې سته، چې له هنري او ژبني اړخه د مقایسې په صورت کې د بناغلي جهاني له ژباړو سره برابري راتلای نه سي او خپل هنري مقام له لاسه ورکوي، خو په عمومي صورت دغه ټولي ژباړي د پښتو ژبې د غنا او ارتقا په لاره کې خپل خاص اهمیت او موقعیت لري.

دا چې زموږ موضوع په مشخصه توګه د عمر خیام د رباعیاتو د ترجمو په باب ده، چې بناغلي جهاني ترجمه کړي دي، نو دلته په لنډه توګه پر دغو ترجمو یو لنډ بحث کوو:

بناغلي جهاني که له یوې خوا پښتو ته د څلوریځو یوه درنه ذخیره راوړله، نو له بله پلوه یې ډېر پښتانه په دغو ژباړو سره د خیام له شاعرۍ سره په داسې تصویري ډول بلد کړل، چې ځانونه له هغه سره په مستیو او رندیو کې شریک ورته اېسي.

یوه بله د یادوني وړ خبره دا ده، چې بناغلي جهاني ته په منظمو ژباړو کې خدای ښه استعداد او کمال ورکړی دی. دوی که په متفرق ډول پښتو ته ځیني اشعار را وژباړل، خود (بګهت کېیرد پښتو په بڼې کې) د اشعارو ترجمه یې پښتو ته داسې اهدا ده، چې تر عمرونو - عمرونو به پسوللې په ښکاري، مګر د خیام د څلوریځو ژباړه یې بله داسې ستره پېرزوینه ده، چې هم پښتو او هم پښتانه د شرقي شاعرۍ د یوې خاصې برخې د یوه خاص شاعر له شعرونو سره بلد سول.

د جهاني جهان

تاسي ته به زه د بېلگې په ډول لومړی د عمر خيام فارسي څلوريځي او بيا د بناغلي جهاني پښتو ژباړه راوړم، چي په دې ډول د بناغلي جهاني د منظومي ترجمې ځواک راته معلوم سوی وي:

صبحي خوش چه مست خيزای ساقی
در شیشه کن آن شراب از شب باقی
جام می بمن آور و غنیمت میدان
این یکدمه نقد را و فردا باقی

او دا هم د بناغلي جهاني پښتو ژباړه:

ساقی پورته سه سهار دی شه تازه نسیم چلیږي
چي د شپې دي در ته پاته هغه می ته مي زړه کیږي
را ته ډکه می پیاله که دغه دم غنیمت بوله
دا یوه شېبه ده نغده سببا هر شه چي پېښیږي

بله نمونه:

از دیر برون آمد ناپاک تنی
وزدود جهنم بتنش پیره نی
بسکشت صرا حیم که عمرش کم باد
وانگه چی می لطیف و مردی چو منی

دا هم د بناغلي جهاني ژباړه:

د جهاني جهان

له خلوته را وتلی کـــرغېرن لړلی ځان و
 د وړځي جامې اغوستي په زړه تور لکه شيطان و
 صراحي يې کړه را ماته خدايه عمر يې وړلند کي
 هغه څه بنايسته شراب وه دلته ما غوندي انسان و

پورتني ژباړي په پوره ډول د ټولو هنري او شعري مزياوو درلودونکي دي او د خيام د خاص شعري او هنري روح او ځانگړي ادبي سبک تصوير لوستونکو ته پکښي وړاندي کېږي او همدا ډول که د دې ژباړي تخنيکي اړخ ته لږ پام وکړو، نو دا به را ته څرگنده سي چي ترجمه په ډېر قوت سره سوې ده او د فارسي هيڅ اغېز نه دی پر سوی، داسي ژباړه نه ده سوې لکه هغه د لوی استاد علامه حبيبي (رح) خبره چي "یک سلسله معلومات، یک سلسله کتابها" يې په "یو لړ معلوماتو، یو لړ کتابونو او... "ژباړلي وي، یا لکه "تصميم گرفت" يې په "تصميم ونيوئ" ژباړلی وي.

ننني پښتو له دغسي اصطلاحاتو سره لاس او گړپوان ده او په تېره بيا د ځينو کسانو له خوا چي ځيني ترجمې کېږي، نو دغسي پردي اصطلاحات په پېڅور سره راوړي او په زياته بيا که څه نا څه منظومي ژباړي کېږي، نو دغه تر ټولو، لوی مشکل وي، مگر بناغلي جهاني خو اول په خپلو ټولو منظومو ژباړو کي خپله طبيعي ژبه کارولې ده او بل يې په ډېر صداقت سره هغه شعري الفاظ او کلمات ژباړلي دي او په اصطلاح آزاده ژباړه يې نه ده کړې چي يوازي دي يې د هغه د خيال يو څرک را نقل کړی وي.

زه به د خپلي خبري د اثبات لپاره لایوه دريمه بولگه هم وړاندي کړم، چي پرېکړه را سره منل سوې وي:

هان تان بر مستان بدرشتی نشوی
 یا از در نیکوان بزشتی نشوی
 می خور کی بخوردن و بنا خوردن می

گر آست دوزخی بهشتی نشوی

او دا هم د بناغلي جهاني پښتو ژباړه:

پام چي زړونه آزار نه کي د مستانو د رندانو

نه په تونده ژبه ستون سې له چار چوبه د نېکانو

په پرهېز او په چـنبـلو د سرو ميو نه بدليري

نه ازل د دورخـيانو نه نصيب د جنـتـيانو

په لنډ ډول که ووايم نو بناغلي جهاني د خيام د خلوريځو په ژباړه سره د پښتو شعر تله خورا درنه کړې ده او د ادب تربې به د دوی دغه ستر احسان تل تر تله مني او دوی ته به د دغه ابتکاري کار کورودانی وايي.

زما خو دغونه وس و، چي د بناغلي جهاني پر دغو ژباړو مي يو کوچنوتی نظر څرگند کړ او هيله لرم چي درانه پوهان به پر دغه کار نوري ډېري څېړني وکړي. په پای کې زه د بناغلي جهاني د يوه کشر شاگرد په حيث دوی ته د دغه نوښتگر کار مبارکي وایم او دوی ته د اوږده او سوکاله ژوند دعا کوم. (۳۲)

ډاکټر اصغر خېل منگل

د خيام سرونه د پښتو په تال کې

دا د هغه کتاب نوم دی چې څه موده د مخه د نارنج خپرندويي ټولني لخوا چاپ شوی دی. کتاب د خيام رباعيات دي چې ښاغلي عبدالباري جهاني په پښتو ژباړلي دي.

حکيم عمر خيام د ختيځ لوی شاعر، فيلسوف او د فارسي ژبې هغه مستانه شاعر دی چې رباعيات يې د نړۍ په گڼ شمېر ژبو ژباړل شوي دي.

زه نه غواړم د «خيام» په اړه څه وليکم، ځکه له يوې خوا د دې توان نه لرم او له بلې خوا باور لرم چې زياتو لوستونکو به د هغه رباعيات څو څو ځله لوستلي او خوند به يې ترې اخيستی وي، يوازي غواړم د پښتو د خوږ ژبې شاعر عبدالباري جهاني د نوبت په اړه څو کرښې وليکم.

جهاني صاحب زموږ د هغو پياوړو او نامتو شاعرانو له جملې څخه دی چې په شعر کې ځانگړی سبک لري. د هغه زيات شعرونه ملي او ولسي بڼه لري او اصلي مضمون يې ښکلا، تفکر، نوبت او ياغيتوب دی.

جهاني صاحب په دې وروستيو وختونو کې د شاعر او هنرمند په توگه په ډېر لوی ابتکار او نوبت لاس پوري کړی چې له دې لارې يې پښتو ژبې او ادب ته لوی خدمت کړی دی. هغه د لوی خيام رباعيات له فارسي څخه پښتو ته ژباړلي چې دا کتاب يې په ۲۰۹ مخونو کې په کندهار کې له نارنج خپرونډويي ټولني لخوا چاپ شوی دی.

بايد وويل شي چې د پښتو ادب په اوسني پړاو کې نورو ليکوالو او ادبپوهانو هم ځينې نظمونه ژباړلي چې ډېر د قدر وړ دي او بايد دا لړۍ جاري وساتل شي، خو هغه ژباړه چې جهاني صاحب په شعري ښکلا او هنري استعداد ترسره کړې، بې ساري ده. ژباړه هغه وخت پوره بلل کېږي چې د کميت او کيفيت په لحاظ په بشپړه توگه شوي وي. دا خبره په خاص ډول د شعر په ژباړه کې ډېر رول لري، ځکه چې د شعر په ژباړه کې تر هر څه لومړی په هغه بڼه پوهېدل، لوړ هنري استعداد او

د جهاني جهان

ښه ذوق درلودل اساسي عناصر گڼل کېږي چې خدای (ج) دا درې واړه نعمتونه د جهاني صاحب په برخه کړي دي. همدا وجه ده چې هغه د خيام رباعيات د شاعر او هنرمند په توگه په داسې روانه پښتو اړولي چې نه يوازي سړی په هغو ښه پوهېدای شي، بلکې زيات خوند هم ترې اخيستلی شي. که څوک د خيام رباعيات په فارسي ولولي او بيا د هغه پښتو ژباړه چې ښاغلي جهاني کړې ده په دقت سره ولولي، نو فکر به ونه کړي چې دا دي ژباړه وي، ځکه چې د هغه ژباړه د کيفيت له پلوه داسې ترسره شوې چې يوازي ترجمه نه، بلکې شعري او هنري استعداد پکې له ورايه څرگند دی او همدا وجه ده چې د اصلي شعر او ژباړې ترمنځ توپير چندان نه معلومېږي. راضی د بېلگې په توگه دغه څلوريځه او بيا د جهاني پښتو ژباړه وگورو:

صبحی خوش چه مست خیز ای ساقی

در شیشه کن آن شراب از شب باقی

جام می بمن آور و غنیمت میدان

این یکدمه نقد را و فردا باقی

پښتو ژباړه:

ساقی پورته سه سهار دی څه تازه نسیم چلېږي

چې د شپې دي درته پاته هغه می ته مي زړه کېږي

راته ډکه مي پيال ه که دغه دم غنیمت بوله

دا يوه شيبه ده نغده سبا هر څه چې پېښېږي

او يا دا څلوريځه:

ای بس نباشیم و جهان خواهد بود

د جهاني جهان

نه نام زمانه و نه نشان خواهد بود
 زين پيش نبوديم و نبود هيچ خلل
 زين پس چو نباشيم همان خواهد بود

پښتو ژباړه:

مور به نه يو پر دې مخکې، دانړۍ دا به جهان وي
 نه به مور دلته او سپرو، نه به زمور نوم او نښان وي
 پخوا هم پر دنيا نه وو، دغه شپې وې دغه ورځي
 او چې ولاړ سو له دې سرايه، دا زمان دا به مکان وي

دلته په ډاگه څرگند پرې چې شاعر په ژباړه کې څومره له اسانتيا کار اخیستی دی، څلور یخې نه یوازي دا چې په روانه پښتو او بڼتې، بلکې شاعر هغو ته د پښتو رنگ او ښکلا هم ورکړې ده، له دې ښکاري چې ژباړه په ډېر قوت او کمال ترسره شوې ده. دلته ښکاري چې ژباړونکی نه یوازي په پښتو ادبیاتو کې لوړ لاس لري، بلکې د فارسي ادب له ژوروالي، خوند او رنگ سره هم خورا زیاته اشنایي لري، خو له دې سره سره په ژباړه کې د فارسي اغیز نه لیدل کېږي چې دا د ژباړې اصیل توب او تخنیکي اړخ ته پام کول دي.

د ژباړې هنر همدا دی چې په پښتو کې ورته سوچه پښتو کلمات غوره شي او جهاني صاحب دا کار په بې ساري قوت او نوښت سره کړی دی چې په دې توگه یې یو ځل بیا د پښتو د شعري ژباړې نیستم نه لمن په خپلو بریالیو ژباړو څه نا څه ور ډکه کړې ده. که څه هم د پښتو ژباړې تاریخ ډېر

د جهاني جهان

اورد دی، خو پښتو ژبه تر هر څه زیات ژباړې ته اړتیا لري چې دلته د علامه رشاد بابا خبره رایا دوم چې ویلي یې و:

«پښتو لا تر اوسه د ژباړې له نعمته بې برخې ده» خدای (ج) دي وکړي چې زموږ ادیبان، شاعران، عالمان او پوهان پښتو ته نه یوازي د شعرونو په برخه کې، بلکې د نورو علومو څخه ژباړې وکړي ترڅو پښتو ژبه د نړۍ د نورو ژبو ترڅنګ د علم او تخنیک په ټولو برخو کې نوره هم غني او بډایه شي.

ما د خیام د ځینو رباعیاتو انګلیسي او روسي ژباړې هم لیدلي دي، خو د مضمون، مفهوم او خوند اصلی کیفیت ته دومره نژدې والی چې په پښتو ژباړه کې مې ولید، په انګلیسي ژباړو کې یې نه و. کېدای شي یو دلیل یې دا وي چې هلته د می، ساقی، جام، پیاله، زاهد، جنت، دوزخ، ژوندون او نور کلمات په هغه شاعرانه انداز چې په فارسي او پښتو کې کارول شوي، هلته نه وي کارول شوي.

ما د جهاني صاحب له شعرونو سره د مینې له مخې د هغه په دې نوبت څو کرښې ولیکلې، باور لرم چې درانه پوهان، ادیبان او د نظر خاوندان به د جهاني صاحب پر دغه ابتکار او نوبت ډېرې څېړنې او لیکنې وکړي. زه په داسې حال کې چې جهاني صاحب ته د دغه ستر کار مبارکي وایم، د پښتو ژبې د خدمت په لاره کې ورته د زیاتو بریالیتوبونو هیله کوم. (۳۳)

عبدالنافع ثناء

د جهاني صاحب شعري ترجمي

په دې مقاله کې هڅه سوې چې د جهاني صاحب د منظومو شعري ژباړو په تړاو د دوي عمومي ساحې تر لاند بحث لاندې ونيول سي چې لومړۍ برخه يې د شعر د منظومي ژباړې پر څرنگوالي او هنريت او دوهمه برخه يې په پښتو ادب کې د جهاني صاحب د شعري ژباړو پر اهميت باندې تبصره ده.

په افغانستان کې د جهاني صاحب شاعري يو له هغو برياليو شاعريو څخه ده چې د زړونو کورونه سترنه ځني لري او بې اجازې لاره ورته کوي، په تېره بيا هغه مهال چې د رزميه او حماسي شاعري خبره کوو، نو جهاني صاحب د دې ډگر هغه نوميالی دی چې له دې مضمون سره يې هنريت په ډېر نادر او مبتکر انداز جوړه کړې دی. (داسې کلک سوکونه چې ټانکونه او بولای سي)، (دغسي سينې چې فلکي سپلاډ راگرځوي)، (دغسي ناره چې اسرافيل ورڅخه ورپردي)، (دغسي قيامت چې دورځونه خوري او اورونه خوري) او (د غليم په بنگلو کې هلته بل ميوند جوړېږي). هغه نارې دي چې زما د ذهن په محلونو کې د هري هيوادنۍ جذبې د پارېدنې پر مهال بې اختياره ازانگه کوي. په سوک د ټانک او به کول، په سينه د سپلاډ راگرځول، له انساني نارې څخه د اسرافيل رېږدېدل، د قيامت لخوا د دورځونو خوړل کېدل او په بنگله کې د ميوند جوړېدل ډېر هيجان پاروونکي او په عين حال کې ډېر نادر هنري ترکيبونه دي. له دې سره جوخت په ټولنيزو، عشقيه او خمریه مضمونونو کې هم هغه د او سني پېر په سالارو کې دي. د متلونو په منظومو (چې په خپل ځان کې د متلونو د شرحي تومنه لري)، اسطورو، داستانونو او ازادو شعرونو کې د هغه تجربې بريالۍ او سرلاري دي. د جهاني صاحب غزليات او نظمونه د موسيقي د هر مقام محبوب مېلمانان دي او که د هر راگ دروازه وروټکوي، نو هغوی به پر سر او سترگو ځای ورکړي. هغه يوازې د همقافيه الفاظو د پيدا کولو ماهر نه، بلکې يو جهانيين، مجرب، عالم، زړور، سخن سنج، سخن شناس او سخن چين شاعر دی. هغه که د نظم ډگر بناغلی دی نو په نشر کې هم د خپل عصر د غښتلو په ډله کې دی. علامه رشاد بابا د جهاني صاحب په هکله ويلي وه چې د احتساب وېره يې

د جهاني جهان

له زړه وتلې ده. دا خبره يوازې د جهاني صاحب په شعرونو کې صدق نه کوي، بلکې په نثر کې هم د بشپړ اثبات ځواک لري. ښه بېلگه يې (هرات، پښتانه او ستره لوبه) کتاب دی چې پکښې يې د احتساب څخه د وېرې د هغه کرغېرن طلسم د ماتولو جرئت کړی دی چې په پښتنو کې نسبت نورو ته ډېر محسوس دی. دا احتساب که د حکومت او يا حاکم طبقاتي قشروي او يا هم د عقايدو، خواخوږيو، کرکو او يا سليقو وي. د جهاني صاحب يو لوی خدمت چې لږ او بر پښتنو ته يې وکړ، د لوېديځ ادب ژباړل او ورپېژندل دي چې دا کار يې د خپلو هغو پياوړو او له هرې زاوېې په ټول پوره شعري ترجمو په مټ وکړ چې پښتو يې تر اوسه د کيفيت او کميت له اړخه ارمانجنه وه. زه شخصاً په دې باور يم چې که چيرې د جهاني صاحب نور ټول درانه او مغتنم خدمتونه يوې خوا ته کړو، يوازې د هغه شعري ترجمې دومره ځواکمني دي چې د پښتو په خادمانو کې جهاني صاحب ته خپل ځانگړی مقام ور په گوته کوي. اوس د جهاني صاحب د شعري ترجمو په اړه څو لنډې يادونې کوو:

شعر په کومه کچه د ژباړې تومنه لري؟

ژباړه د يوې ښځې په څېر ده. که ښايسته وي نو وفاداره نه ده او که وفاداره وي نو په يقين سره چې ښايسته نه ده. دا د يفگيني يفتوشينکو قضاوت دی چې په ټوليزه توگه يې د ژباړې په اړه کړی دی. هغه که د ساينسي مضامينو ژباړه وي او يا د ټولنيزو او نورو ساحو خو دا خبره هغه مهال ځان ته لا جدي او بېل رنگ اخلي کله چې خبره د ادبي توکو د ژباړو راسي. مشهور امريکايي شاعر رابرت فراست (Robert Frost) په دې اند دی چې شاعري هغه څه ده چې د ژباړې پر مهال يې له لاسه ورکوو، يعنې بلي ژبې ته د شعر د ژباړې پر مهال د هغه خوند، کيف او روح له منځه ځي. د دې لپاره چې په موضوع کې د بحث د پرمختگ لاره پرانيزو، يوه شپه به تم سو او د ژبې د دندو په اړه به د مشهور ادبي تيوريست لارنس پيرين نظر راواخلو. هغه په خپل کتاب (د شعر عناصر) کې ليکي چې د ژبې تر ټولو عام استعمال د معلوماتو د لېږدولو لپاره کيږي لکه وايو: اوس د سهار اته بجې دي. د ژبې دې ډول کارېدنې ته د ژبې د عملي دندې سرليک هم ورکول کېږي. د ژبې يو بله دنده د هڅونې هغه ده چې عموماً په تبليغاتي ويناوو او خطابو کې کار ورڅخه اخيستل کيږي او دريمه دنده يې د تجربو لېږدول دي چې د ادبياتو ژبه هم ورته ويلاي سو. اوس نو دې ته په پام سره چې تجربه د احساساتو، جذباتو، عواطفو، خيالاتو او عقايدو يوه ټولگه ده، دا

د جهاني جهان

ويلاى سو چي د ادبي توکو ژباړه رشتيا هم نسبت د نورو برخو ژباړو ته د يوه درانه پيټي لېږدول دي. د يو ساينسي مطلب د ژباړي پر مهال يوازي خبريا معلومات انتقالوو خود ادبي تخليقاتو د ژباړي پر مهال د متعددو توکو لکه احساساتو، جذباتو، عواطفو، خيالاتو او عقايدو د لېږدولو يو دروند پيټي رادغاړي کېږي. که بيرته د رابرت فراست خبري ته وروگرځو، د سوال ځای دادی چي ايا په يوه ادبي اثر کي ځای پر ځای سوي احساسات، جذبات او عواطف د ژباړي وړ دي او که نه؟ ډېری خلک دې پوښتني ته منفي ځواب لري لکه جون تان ميلر چي وايي: ((د ادبياتو په اړه په زړه پوري خبره داده چي ادبي توکي د ژباړي له چينل څخه ژوندي نه سي تېرېدلای.)) خود هر نظر په څېر دا نظر هم خپل مخالفين لري مگر له خپلو ځانگړو توجيهااتو سره چي په راتلونکو ليکو کي اشاره ورته سوې ده. لومړی خو ټول پر دې خبره هم په يوه خوله نه دي چي گواکي ريښتيني شاعري دي کوم څه د مفهوم او يا مطلب په نامه ولري خو په بله ژبه کي د ترجمې په نامه وليکل سي لکه امريکايي کمپوز جوړوونکی جان کيچ چي وايي: ((زه د ويلو لپاره څه نه لرم مگر بيا هم خبري کوم. همدغه شاعري ده)) او يا د برتانوي شاعر هوزمين خبره: ((حتی که شاعري مانا ولري هم، چي اکثره وخت يې لري، بڼه به وي چي مانا يې ونه ايستل سي، ځکه د بشپړ مفهوم اخيستنه به ځيني وختونه خوند له منځه يو سي.)) همدې تشويش ته ځينو نورو په دې شکل ځواب ويلی دی: ((ژباړه په شاعري او هم په ژبه کي د رابنکېلېدلو يو په زړه پوري متبادل دی چي زما د ژوند د ډېري برخي بوختوونکی او سپدلی دی. زه فکر کوم چي دوی يو بل ته غذا ورکوي.)) داد ميريلين هيکر نظر دی او په ډېر بڼه ډول مور ته د شاعري او په عموم کي د ادبي توکو د ژباړي لپاره د يوه دريځ نيولو څرک او جواز په لاس راکوي. هغه په دې شکل چي که څوک کوم شعر ژباړي نو دي يوازي د الفاظو پر عمومي ماناوو بسنه نه کوي، بلکي وظيفه يې تر دې آخوا نور اړخونه هم د ځان کوي چي هغه په شعر کي پټ د الفاظو د اوډون، موسيقيت، وزن، خواړخيزي مانا، تصوير او نورو لوازماتو د جادوگر ترتيب روح ته ننوتل دی. په ټوليز ډول ژباړن دوه عمده مسئلېتونه لري. په اصلي متن ځان پوه کول او په مطلوبه ژبه باندي د هغه ثبتول. د شعر د ژباړي پر مهال د لومړي ذکر سوي مسئلېت تر عهدي و تل د دوهم په پرتله ډېر حياتي ارزښت لري که څه هم دوهم مسئلېت پر خپل ځای اهميت لري او په راتلونکو ليکو کي به اشاره ورته وسي. په شعري متن باندي د پوهېدلو

د جهاني جهان

لپاره د ساينسي او نورو مواردو پر خلاف د ذوق، شوق او له ذهن سره سره د عاطفي او روحي بنکېلتيا اړتيا هم وي ځکه شعريو ازي په يوه موضوع د خبرېدلو وسيله نه، بلکې د خوند اخيستلو، جذباتي پارېدني او د احساساتو د بوختولو وسيله هم ده. دلته ويلاي سو چي د يوه عام ژباړن په پرتله د شعري ژباړي لپاره يو شاعر ژباړن ډېر مناسب وي او په خپله چاره کي يې تر مخکني هغه د برياليتوب چانسونه ډېر وي. شاعر کولای سي د خپل ذوق، شوق، د شعر په عرصه کي د تجربې او شعري سمبولونو، اصطلاحاتو، کنایاتو او نورو افزارو سره د بلديا په مټ له شعر څخه نسبتاً جامع، دقيق او صحيح مفهوم واخلي. تر دې گام د بريالي راتېرېدلو سره سم د مسؤليت دوهم پړاو راځي چي د شعر ژباړه او يا په مطلوبه ژبه ثبتول دي. که چيري د شعر ژباړه په نشر ترسره کيږي يعني يوازي موخه د هدف انتقالول وي، په دې صورت کي دا کار د خپل ضمني اهميت او مسؤليت سره سره د منظومي ترجمې په پرتله آسانه او لږو خولو تويولو ته اړتيا لري. که چيري ژباړه په منظوم ډول ثبتيږي نو موضوع هم جدیت پيدا کوي او د دقت د اړتيا د ډېرېدلو تر څنگ د زياتو خولو تويولو ايجاب کوي. هغه په دې ډول چي نه يوازي دا چي مفهوم بايد را انتقال سي، ورسره په څنگ کي د شعر د اصلي متن د لفظي انتخاب، موسيقيت، سبک او انداز خيال هم بايد وساتل سي او تر و سه په اصولي بڼه په ژباړل سوي متن کي ثبت سي خو دا کار بي له هغه چا چي په شعري لوازماتو کي پوره تجربه، معلومات او برلاسي لري، شونې نه دی. که خبره په بله بڼه وکړو، نو داسي به وايو چي په دې مرحله کي ژباړن هم د يوه شاعر وظيفه اجرا کوي او هم د يوه مترجم. ژباړن د شعر روح ته ځان اچوي، ځان ته په ذهني لحاظ د شاعر جامه اغوندي او د احساساتو، جذباتو، خيالي پروازونو او عواطفو څخه جوړه تجربه له ترتيب او انتخاب سره يو ځای ثبتوي. په دې ځای کي د الفاظو اوډنه، د هغوی د وزن او موسيقيت تامينول، د سليسو الفاظو انتخاب او نوري دا ډول دندي هم د ژباړن له وظيفو څخه وي. همدغه ځای دی چي د شعر د ژباړي لپاره د جواز لاره هوار يږي. خودا د دې مانا نه لري چي ژباړل سوي متن دي کټ مټ همغه کيف ولري چي د شعر متن په خپله لومړنۍ ژبه کي درلود. کېدای سي په يادو سوو شرايطو پوره کول يو ژباړن خپل کار په دونه برياليتوب سره ترسره کړي چي ژباړل سوي متن به تر آر متن ډېر خوندور او له کيفه ډک وي او کېدای سي يو ژباړن و نه توانيږي خپله منظومه ژباړه په تول پوره

د جهاني جهان

راولي. د دې خبرې ثبوت چې د شعر ژباړه د اصل متن كيف انتقالولای سي، د هند د مشهور اديب رابندرناټ ټاگور د گيت آنجلي شعري ټولگه يادولای سو چې لومړی په بنگالي ژبه ليکل سوې وه خو وروسته کله چې دده له خوا په انگريزي و ژباړل سوه، نو بيا يې هم په ځان کي همغه كيف او توان ساتلی و چې په پايله کي يې په ۱۹۱۳ کي د نوبل نړيواله جايزه وگټله.

د جهاني صاحب شعري ژباړي او د هنريت موضوع:

پورتنی بحث ايله د دې اجازه راکوي چې د جهاني صاحب پر شعري ژباړو لنډ وږغېږو. دلته دا اړينه ده چې د دې ليکنې د سرليک د انتخاب تر شا پروت دليل روښانه کړو. د شعرونو د ژباړي په اړه د پورتنې مجمل بحث په ترڅ کي دې ټکي ته ودرېدو چې د شعر د ژباړي لپاره هغه وخت ښه مجوز په لاس راوړو کله چې ژباړن په عين حال کي هم د شاعر او هم د ژباړن وظيفه پر غاړه واخلي، يعنې په خپله ژباړه کي ټول شعري لوازم په پام کي ونيسي او په ژباړل سوي متن کي شعري روح وځلوي. که څه هم دې نتيجې ته رسېدنه تر ډېره ځايه زما شخصي دريځ دی چې پر يو شمېر پورته يادو سوو نقل قولونو تکیه کوي او مشخص پر همدې نظر ولاړ کوم څه د ماخذ په توگه نه دی رامعلوم چې د مفصلي لوستني لپاره يې حواله ورکړم. خو دا هم بايد په فکر کي ولرو چې هر څوک د دې ډول وړتيا او استعداد څخه نه وي برخمن، بلکي تجربه، علاقه او خدای ورکړی استعداد هغه څه دي چې دې ځانگړني ته د کاندید بدلو لپاره اړين شرايط دي. يو خو په عمومي ډول داسي بريالی شعري ژباړي نسبتاً په لږه اندازه ترگوټو کولای سو خو په پښتو کي يې بيا بيخي کمی محسوس دی. يوازي د گوټو په شمار د شعرونو ژباړي يادولای سو چې په ژباړه کي دي هم د شعري خوند محسوسولو فرصت راکوي او هم دي د شعر د آر متن د را انتقالولو رسالت په امانتدارۍ ترسره کوي. په دې برخه کي د خدای بخښلي فاضل استاد عبدالرؤف بېنوا لخوا پښتو ته د رابندرناټ ټاگور د گيت آنجلي ژباړه (البته د هغې له اردو ژباړي څخه) د نمونې په ډول يادولای سو. خو دلته بايد يوه بل مهم ټکي ته ځير سو او هغه دا چې که څه هم استاد بېنوا د گيت آنجلي په پښتو ژباړه کي هم شعريت ځلولی او ځيني خويي ان د شعري تندي د ماتولو له لحاظه تر خپل آر متن هم خوندور بولي، خو دا ژباړه بيا هم منظومه نه، بلکي منشوره ده. که خبره د جهاني صاحب د ژباړو کوونو پر دې به اعتراف کولو ته اړ سو چې دده لخوا ژباړل سوي متون هم د هنريت په تاله پوره

د جهاني جهان

شعرونه دي او هم د شعرونو ژباړي. ياني دا ژباړي هم په منظوم چوکاټ کي چي د شعر دايمي ځانگړنه ده بشپړ شعريت راباندي څکي او په همدې حالت کي د آر متن چي په انگريزي، اردو او يا فارسي کي دي، بشپړ مفهوم په امانتداري مخ ته راته رږدي. د دې لپاره چي خپله ياده سوې ادعا په دلايلو ثابته کړو، په لاندي کړنو کي د جهاني صاحب د شعري ژباړو د ځانگړتياوو تر سرليک لاندي بحث کوو. همدغه ځای دی چي د دې مقالې لپاره سرليک د (جهاني صاحب شعري ژباړي) غوره کړل سو.

بايد يادونه وکړو چي کله مور و ايو جهاني صاحب د شعرونو په ترجمو کي د هنريت جوهر څلولی دی، تر هغه لومړی بايد دې ته ځير سو چي هغه د ترجمې لپاره د شعرونو د انتخاب پر مهال د خپلي سخن شناسی ډېر ښه ثبوت وړاندي کړی دی. هغه شعرونه چي جهاني صاحب په انگريزي، اردو او يا فارسي کي د ترجمې لپاره انتخاب کړي، پر خپل ځای د ژور هنريت څخه برخمن شعرونه دي.

لاندي د جهاني صاحب د شعري ترجمې د ځينو هنري برلاسيو ډېره لنډه يادونه کوو:

دا څرگنده خبره ده چي د يوې ژبي اصطلاحات او شعري سمبولونه نسبت بلي ژبي ته توپير کوي. همدا راز په يوه ژبه کي داسي الفاظ وي چي په يوه وخت کي د څو بېلابيلو مواردو لپاره په کار لوېدلای سي او په بله ژبه کي بيا همدا لفظ يوازي د يوه مورد لپاره د کار بدلو جوگه وي. همدلته ژباړن رسالت لري چي اصطلاحات، سمبولونه او د الفاظو موقعيتونه د مطلوبې ژبي له تقاضاو سره سم انتخاب او ترتيب کړي. جهاني صاحب دا رسالت په خورا ښه ډول ترسره کړی دی. د بيلگي په ډول به لانديني مورد وړاندي کړو:

په شرقي لمني او غربي گلونه ټولگه کي د (زما ښايسته سور گلاب دی) تر سرليک لاندي د رابرت برنس په شعر کي: **O' my love's like a red, red rose- That's newly sprung in June**

ترجمه: زما ښايسته داسي نازکه لکه سور گلاب ښکارېږي- په جوزا کي غوړېدلې پر ملا غبرگه ورگه کېږي.

د جهاني جهان

په دې ځای کې که د آر متن سره سم په ترجمه کې هم د جون لفظ کارول سوی وای، نو خوند هومره ډېر نه راته لکه چې دا لفظ په ډېر ماهرانه انداز و جوزا ته اړول سوی دی. همداراز په همدې ټولګه کې د راکیل سمر د ملایکې تر سرلیک لاندې شعر کې:

The Angel's appearance was so sudden-Face framed by a "streetlight halo"

ترجمه: یو ناڅاپه مې په لار کې ملایکه زرغونه سوه- بڼایسته مخ یې له نوره، ترې روښانه توره شپه سوه.

دلته که د **Streetlight halo** لفظ کې مت ژباړل سوی وای، نو بد خوندي به یې هر چا حس کړې وای. د دې تر څنګ په دې ځای کې د زرغونه سوه اصطلاح یوه پښتني اصطلاح ده چې د خبرې بڼکلا یې نوره هم ډېره کړې ده. په همدې ټولګه کې د (زما ماشوم) تر سرلیک لاندې د جان پیرونټ په شعر کې لولو:

Is ever-bounding around my study chair- هر ګرې مې پر زړګي باندي اورېږي.

په دې ځای کې د **ever-bounding around my study chair** لغوي مانا به وي چې (هر ګرې زما د مطالعې د چوکۍ شاوخوا ټوپونه وهي) مګر په هغه انداز چې دا مفهوم جهاني صاحب د پښتني اصطلاح یعنی (پر زړګي باندي اورېږي) قالب ته اچولې ده، د قدر وړ دی.

موسیقیت یوه بله غوره ځانګړنه ده چې په دې ترجمو کې محسو سپرې د بیلګې په توګه دا یو بیت: را ته وایې چې لاسونه تر سپورمۍ سې غزولای- له اسمان څخه سپورمۍ سې دلته مخکې ته راوړلای. * په دې ځای کې د (س، ږ، ځ، څ، اوز) د الفاظو امتزاج اوډون او تکرار د موسیقیت بڼه نمونه ده.

په دې ترجمو کې د هنري روح څرک په هر بیت کې جلا جلا موندلای سو. د بیلګې په ډول: ما حساب د هري لاري دی نیولی- هر قدم مې په احتیاط پکښې اوډلی. * په داسې حال کې چې انګریزي متن یې وایي: **I planned each charted course-Each careful step along the way.** دلته د حساب نیول او بیا د قدمونو اوډل یو ډول هغه شعري بڼکلا ده چې د جهاني صاحب

د جهاني جهان

خپل ابتکار دی ځکه په انگریزي متن کی پر لاره د محتاط قدم اخیستلو خبره ده نه د (اوډلو) لفظ. د یوه جنجال (معما) د حل لپاره لومړی خانو ته حساب کېږي او بیا مهربې اوډل کېږي چې په دې توگه یاد سوی بیت یو ډول تصویر وړاندې کوي خو خوند یې لا هغه وخت ډېرېږي کله چې د قدمونو د اوډلو ترکیب ته ځیر کېږو. د دې تر څنګ پورتنی ابتکار د یوې بیلګې په توگه د هغو هڅو یوه نمونه ده چې په دې ترجمو کې د پښتني ذوق د خیال ساتلو په برخه کې سوې ده. جهاني صاحب یوازي دا هڅه نه ده کړې چې مفهوم را انتقال کړي او یوازي خلک په یو شي خبر کړي، بلکې دا کونښن کوي چې د مفهوم سره سره شعري خوند هم وړاندې کړي څو خلک نه یوازي آگاهي ترلاسه کړي، بلکې ورسره په څنګ کې ذوق هم خړوب کړي او له خوند اخیستلو څخه برخمن سي. د دې خبرو په څنګ کې یو مهم د غور وړ ټکی دا دی چې جهاني صاحب په دې ترجمو کې خپل د شاعری ځانګړی طرز هم نه دی ورک کړی، بلکې که هر هغه څوک چې د شاعرانو د انداز د درک ځواک ولري، د جهاني صاحب ترجمې بې له دې یادوني چې ګواکي ترجمه ده، ولولي نو ارومرو دې پرېکړي ته رسېږي چې دا د جهاني صاحب خپل یو شعر دی او یا یې هم د طرزد کوم پیرو شعر دی. دا خبره پر دې دلالت کوي چې هغه د ترجمو د دې ثقیلي چاري په مقابل کې د یوه برلاسي او غالب فاعل په توگه برخورد درلودلی دی ځکه یې نو د ترجمو دې ابتکار ته بريالی ابتکار ویلای سو.

اهمیت:

په پښتو ژبه کې د اشعارو د ترجمې سابقه د نثر تر هغې لومړۍ ده*** خو له دې سره سره د نثر په نسبت لږ او بې کیفیته پاته سوې ده چې لامل یې تر ډېره ځایه د شعر د ژباړي ثقلت دی چې مخکې بحث ورباندې وسو. که څه هم ژباړه په هر زمان کې د هري ژبې له خورا مهمو اړتیاوو څخه وي ځکه د بشر د علمي تکامل پړاو نه ختمېدونکی او هره ورځ پر مخ تلونکی دی او په دې کار کې یوازي د یوې ژبې خلک کار نه کوي، بلکې د نړۍ د هر کونج خلک خپله ونډه پکښې اخلي، نو د دې لپاره چې د یو بل لاسته راوړني حمایه کړي او ګډ بشري علمي میراث ته متوازنه او بې الایشه وده ورکړي، اړینه ده علمي آثار د یو بل په ژبه سره وژباړل سي. کله چې خبره پښتو ته درېږي، نو دلته دا اړتیا ډېره په دې خاطر محسو سېږي چې د دې ژبې علمي غنا نسبت د نړۍ نورو بډایه ژبو ته لږ ده نو مجبوره ده چې نه یوازي د علمي راکړي ورکړي په موخه، بلکې د کمیت په نظر کې

د جهاني جهان

نيولو سره ډېري ژباړي ورته وسي. په عين حال كې دا خبره مهمه ده چې ژباړه بايد متوازنه وسي يعني ټولي ساحې په بركي ونيسي، هغه كه ادبيات، فلسفه، ساينس او يا بل څه وي.

په معاصره دوره كې د اشعارو د ژباړي په برخه كې يو شمېر هڅي سوي دي چې له كمې لحاظه يې بايد د يو نېك فال په توگه و منو او د كفيي لحاظه د تكامل په پړاو كې د يوې كړۍ په سترگه ورته كتل به د مصلحت وړ وي. دلته اړينه نه ده چې د دې ترجمو تفصيلي يادونه وسي. بحث پر دې دي چې د جهاني صاحب ترجمې د پښتو لپاره څه اهميت لري؟ لومړی خو بايد دا حقيقت و منو چې پښتانه له نوري نړۍ په تېره بيا غرب څخه نهايت بې خبره پاته دي. ډېرو ته خو آن دا چې غربي ليكوالان او شاعران په تېر بيا كلاسيك هغه يې افسانوي خلك ښكاري. جهاني صاحب چې د انتخاب د ځواكمن استعداد په مټ يې هم د كلاسيكو او هم د معاصرو غربي شاعرانو شعرونه ترجمه كړل، دې اند پښنې ته ځواب ووايه او په عين حال كې يې پښتنو ته د غوره آثارو د مطالعې فرصت په لاس وركړ. په بله اصطلاح، جهاني صاحب د دې ترجمو له لاري پښتنو ته د غربي ادبياتو د دروازي يوه بله غټه پله پرانيستله. دوهم اهميت په دې خبره كې نغښتی دی چې جهاني صاحب په معاصر وخت كې د لومړي ځل لپاره باكفئته هنري شعري ژباړه را وپېژندله او د نورو كسانو له لوري د سوو ژباړو د يوه غوره متبادل طرز څرك يې په لاس راكړ. په دې برخه كې د هنري ژباړي نمونه وړاندي كول د ځوان كهول لپاره يو غوره سرمشق دی. كله چې د سرمشق خبره كوو، نو دا خبره هم د غور وړ ده چې د جهاني صاحب انتخاب كه د يوه ايډيال په توگه و منو، نو بايد سنجول سوي او قصدي هڅي پيل كړو خو د غوره شاعرانو د غوره آثارو د ترجمې يو كمپاين را پيل كړو. يوازي همداسي كمپاينونه او منظمي او هم رغلي هڅي كولاى سي د يوه محسوس بدلون لمر راو خپژوي او دا كمپاينونه بايد نه يوازي په شعري ساحه كې، بلكي په نورو ساحو لكه ساينس، سياست، اقتصاد او نورو كې هم راپيل سي. دا مقاله په هيڅ وجه نه خو د كمې او نه هم د كفيي لحاظه د جهاني صاحب د ترجمو د څېړني او پېژندنې تر عهدي و تلاى سي، ځكه نو دا وړانديز مهم بولم چې د جهاني صاحب د شعري ترجمو د څېړني لپاره يو عليحده سيمينار راو بلل سي تر څو نه يوازي دا ژباړي و ارزوي او ويې څېړي، بلكي د شعري ژباړو په برخه كې اساسي ننگوني

د جهاني جهان

تعريف او د وړاندي تگ لپاره د واضح خط سير د ټاڪلو په موخه وړانديزونه راجلب كړل سي. (۳۴)

لمنليكونه:

* سپوږمۍ راکش که، Jess Brown/Jim Denton، د پښتو په سراو تال کي د غربي سندو شرنګ.

** زمالاره، فرانک سيناترا، د پښتو په سراو تال کي د غربي سندرو شرنګ.

*** د ابو محمد هاشم سرواني (۲۹۷-۲۲۳ ل س) لخوا د ابن خلد د شعر ژباړه

ماخذونه:

۱- Encarta Encyclopedia-2009 Edition

۲- غربي ګلونه-شرفي لمني، له انگليسي ادبياتو څخه منظومي ترجمې، عبدالباري جهاني، ۱۳۸۵

۳- د پښتو په سراو تال کي د غربي سندرو شرنګ، له انگليسي ادبياتو څخه د عبدالباري جهاني ترجمې، ۱۳۸۲

اخځليکونه

- ۱- د سباوون په تمه شعري مجموعه، عبد الباري جهاني
- ۲- ورکه مېنه نومي شعري مجموعه، عبد الباري جهاني
- ۳- پايکوب نومي شعري مجموعه، عبد الباري جهاني
- ۴- د پښتو ادبياتو تاريخ، دوهم ټوک، ۱۲۵-۱۳۷ مخونه، کانديد اکاډميسين سرمحقق محمد صديق روهي، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۸۴ ش
- ۵- ورکه مېنه
- ۶- د ليکوال ناچاپ اثر
- ۷- کوه طور نومي شعري مجموعه، عبد الباري جهاني
- ۸- پايکوب
- ۹- د سباوون په تمه
- ۱۰- جهاني انلاين ويبپاڼه www.jahanionline.com
- ۱۱- د شعر درناوی، ۱۳۵-۱۷۷ مخونه ۱۳۸۸ ش کال، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور
- ۱۲- ورکه مېنه
- ۱۳- د ليکوال ناچاپه نسخه
- ۱۴- پايکوب
- ۱۵- د ليکوال ناچاپ اثر
- ۱۶- لراو برو ويبپاڼه www.larawbar.com
- ۱۷- پايکوب
- ۱۸- شپېلۍ نومي شعري مجموعه، عبد الباري جهاني
- ۱۹- لراو برو ويبپاڼه www.larawbar.com
- ۲۰- د ليکوال ناچاپ اثر
- ۲۱- تاند ويبپاڼه www.taand.com
- ۲۲- ټول افغان ويبپاڼه www.tolafghan.com
- ۲۳- ننګرهار ويبپاڼه www.nengrahar.com
- ۲۴- د ليکوال ناچاپ اثر
- ۲۵- ټول افغان ويبپاڼه www.tolafghan.com

د جهاني جهان

- ۲۲- کابل ناث ویبپاڼه www.kabulnath.de
- ۲۷- لوی غرو ویبلاگ
- ۲۸- د لیکوال ناچاپ اثر
- ۲۹- پالنه دوه میاشتنۍ مجله، پنځمه گڼه، اپریل - مې میاشت، ۲۰۰۳ م کال، کوټه
- ۳۰- د افغان ادبي بهیر ویب پاڼه www.baheer.com
- ۳۱- د پتیال ناچاپ اثر
- ۳۲- د خیام سرونه د پښتو په تال کې، د عبدالباري جهاني شعري ترجمې
- ۳۳- پیام وطن ویب پاڼه www.payamewatan.com
- ۳۴- د لیکوال ناچاپ اثر

د همدا اثر د ټولونکي ژوندلیک

عبدالنافع همت د حاجي عبدالکریم خان زوی د (۱۳۵۰) لمريز کال د ليندۍ د مياشتي پر خوار لسمه نېټه د کندهار ولايت، ارغنداب ولسوالۍ د ناگان په کلي کې زېږېدلې دی. تر دوولسم ټولگي پوري يې په کندهار کې زده کړي کړي او اوس د کابل د تعليم او تربیې پوهنتون، ادبیاتو پوهنځي د څلورم کال محصل دی.

په خوندولتي ټولنو کې پر کار سربېره يې په بېلابېلو ښوونځيو کې د ښوونکي په توگه هم کار کړی دی. په (۱۳۷۸) لمريز کال يې په کوټه کې د ميوند کلتوري ټولني بنسټ کښېښود او په (۱۳۸۱) لمريز کال يې د (ميوند) په نوم د يوې کلتوري او ټولنيزي مجلې خپرول پيل کړه او څلور کاله يې وچلوله. پر دې سربېره يې په څو ښوونځيو کې معلم هم پاته سوی دی. له (۲۰۰۰) ميلادي کال راهيسې د بي بي سي راډيو په تعليمي پروژو کې د ليکوال او پروډيوسر، ډرامې ليکوال، ايډېټر او خبريال په توگه کار کړی چې اوس په همدې راډيو کې د ټرېنر ژورناليست په توگه کار کوي. ده شعرونه، لنډې کيسې، طنزونه، ډرامې او مقالې ليکلي، خو تر ډېره بريده د طنزي ليکوال په نوم شهرت لري.

چاپ سوي اثار:

- ۱: سپي څنگه مډالونه وگټل؟ طنزي مجموعې.
- ۲: سياسي عينکې، طنزي مجموعې.
- ۳: د جهاني جهان، د عبدالباري جهاني په باب د مقالو مجموعې.
- ۴: خپل وطنه، گل وطنه. (د متلونو کيسې).

ناچاپ اثار:

- ۱: اتن په پارلمان کې (طنزي ډرامه)
- ۲: طنزي تعريفات (طنزونه)
- ۳: د کندهار مېله ځايونه (رساله)
- ۴: (خبري بېري) طنزي کالم چې په خدمتگار ورځپاڼه او تاند ويب پاڼه کې خپور سوی دی.
- ۵: متفرق طنزونه چې په بېلابېلو ويبپاڼو کې راغلي، خو تر اوسه نه دي چاپ سوي.

د لراوېر برېښنايي کتابتون

قدرمنو لوستونکو!

تاسو کولای سئ د لراوېر وېبپاڼې په برېښنايي کتابتون کې زيات شمېر ارزښتناک او په زړه پوري آثار په خپل تفريحي وخت کې مطالعه کړئ .
د لراوېر انلاين کتابتون ستاسو لپاره د لاندینيو موضوعگانو اړوند آثار پر ليکه کوي:

- اسلام او مذهب
- ساينس او تخنيک
- سپورټ او روغتيا
- تاريخ او سياست
- هنر او ادبيات
- د ماشومانو لپاره
- بېلابېل آثار

www.Larawbar.net/library

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**